

15 MAYIS 1919
İZMİR'İN İŞGALI OLAYI

Yüksek Lisans Tezi

F. C.
Yüksek Öğretim Kurulu
Dokümantasyon Merkezi

Tez Yöneticisi
Yrd. Doç. Dr. Yusuf OĞUZÖĞLÜ

Tezi yazarı
Bülent Çukurova

011

Ankara - 1984

İÇİNDEKİLER

2

19

1-4

- I. BÖLÜM : İTİLÂF DEVLETLERİ, YUNANİSTAN VE İZMİR 5-25
- I- Mondros Mtiarekesi ve ortaya çıkardığı durum 5-
- II- Paris Konferansı'nda Yunanistan ve müttefik-12-1
lerinin işgal kararı
- III- Megali idea kavramı ve Yunanlılar tarafından
fikrin geliştirilmesi 18-25
- IV- İzmir
- A- Nüfus meselesi 26-31
- B- Şehrin sosyo-ekonomik durumu 32-46
- II. BÖLÜM : İŞGAL ÖNCESİ TARAFLARIN DURUMU, İŞGALİN
HAZIRLANIŞI
- I- Osmanlı Devleti 47-95
- A- İşgalden önce Osmanlı Hükümeti ve İzmir'in as-
keri, mülki yöneticilerinin tavırları 47-66
- B- İzmir Müdafaa-ı Hukuk-ı Osmani Cemiyeti 67-80
(Redd-i İlhak)
- C- 14 Mayıs 1919 81-94
- II- Yunanistan 95-125
- A- Yunanistan'da Venizelos'un siyasi hayata gir-
mesi ve Yunanistan'ın Anadolu politikası 95-105
- B- Paris Konferansı'nda Yunanistan ve müttefik-
lerinin işgal kararı 106-114
- C- Yunan askeri harekâtının hazırlanışı 115-125
- III- Batı Anadolu'da yaşayan Rum halk ve faaliyet-
leri

1140

A- Mondros Mütarekesinden önce Ege Ruuları 126-129

B- Mondros Mütarekesinden işgale kadar İzmir ve yerli Ruuların Yunanlılar tarafından kışkırtılmaları 130-143

III. BÖLÜM : İŞGAL

I- İşgal günü 144-170

A- Yerli Ruuların faaliyetleri ve Yunanlıların yaptıkları mezalim 144-170

B- İlk kurşun olayı 171-181

IV. BÖLÜM : SONUÇ 182-188

DİFROTAR 189-235

BİBLİYOGRAFYA 236-243

EKLER 244-260.

ÖNSÖZ

Millî Mücadele ruhunun doğmasında ve bütün Türk milletine kalem-
masında "itici" rol oynayan sebeplerin belki de en önemlisi, İzmir'in
Yunanlılar tarafından işgali olayıdır.

Keçic-i İlhak Cemiyeti'nden Büyük Millet Meclisi'ne, Kuvâ-yı Mil-
liye'den Batı Cephesi Komutanlığı'na uzanan siyasi ve askeri çizgi-
de cereyân eden olayların mahiyetinin anlaşılması, büyük ölçüde,
İzmir'in işgali olayının safahatı ve sonuçlarıyla iyi bilinmesine
bağlıdır. Ne var ki, arşivlerimizde konuyla ilgili çok sayıda "el
değmemiş" orijinal belgeler bulunsaktayken, çoğunluğu ilmi ölçüler
dışında pek çok kitap yazılmış, makale yayınlansaştır. Dolayısıyla,
bu konu ile ilgili araştırmalarda bir boşluk söz konusudur.

O döneme ait İstanbul ve Anadolu basını ile arşiv belgelerimiz-
de açıkça görüyoruz ki, İzmir'in işgali olayı, Türk insanındaki
mağlubiyet ezikliğini, yüzyıllardır devam edegelen savaşların tah-
ribâtını, evlat acısını, yokluğu, sefaleti bastırarak, unutturacak
yeni bir istirab kaynağı olmuştur. Ama bu kaynakte, millî birlik
ve beraberliğimizi sağlayacak "kuvâ-yı Milliye" kavilcisi hayat
bulmuş, bütün yurdu kısa sürede sarımıştır. Sadece İzmir'in işgali-
nin protesto edildiği Anadolu şehir ve kasabalarındaki mitingler
bile, Türk Milleti'nin İzmir'e duyduğu sevgi ve bağlılığın bir te-
zahürüdür ki, bu mitingler bile orijinal kaynaklardan araştırılmaya
muhtaştır.

Konunun özetinin şuurunda olarak, arşivlerimizdeki orijinal
belgelere inmeye çalıştım. Ancak, bu tez ilk kalem çalışmam olduğu
için, bazı hususlarda hiç şüphesiz hatalarım olacaktır.

Giriş:

15 Mayıs 1919'da İzmir'in işgal edilmesiyle, I. Dünya Savaşı'nın galibeleri gerçek kimliklerini göstermiş oluyorlardı. Bu tasamen Avrupa devletlerinin Yunanistan'a sempatisinden kaynaklanıyor, büyük devletler bu büyük devleti kullanarak, Anadolu'nun kaynaklarından yararlanmayı hedef tutuyorlardı. Diğer devletlerden ziyade, 400 sene kadar Türk egemenliğinde yaşamış olan Yunanistan'ın saltanatı Türk milletini harekete geçiriyordu. Bu işgalden sonra Ziya Gökalp "Vur Yunan vur, uyandır bizi, duras vur utandır bizi" diyordu(1). Baki Venderir ise, işgal üzerine Türk milletinin tek vücut halinde harekete geçmesini şöyle anlatır: "Müşmanlar, yurdun bütün kaynaklarını kurutan, varını yoğunu tüketen büyük harbin, felaketleri yaşıyorcası gibi Türk'ün dükkü koltuğu olan çıkan Yunanlıyı da 15 Mayıs 1919'da ezeli Türk yalısı olan Ege Denizi kıyılarına efendi olarak çıkarırlar. Böylece kara günlerin kara yazını bir de kızıl kana boyadılar. Silansız Türk çocuğunun, su, sur Türk kadınının hançerlenen bağrından, çeşilen karnından akıtılan bu kızıl kanlar, Türk babalarının kararan gözlerini ibretle açtı... Uyuyan yürekleri; kızıl kanın gölgesiyle uyandı... Zaten bıçak ta kemiğe dayanmıştı; niçin bir millete boyun eğmeyen ve kble olmsyan büyük Türk milleti, Yunanlılara da esir olamazdı. Garpte Yunan ve Çarkta Fraeni İmparatorluğu kurmak isteyen gafiller, Türk kükrzesiyle karşılaştılar"(2). Avrupa'nın sömürmek için Anadolu'yu istediğini farkedemeyen, kandırıldığını göremeyen, alet olan Venizelos çökmekte olan Osmanlı İmparatorluğu'na karşı Ege'yi bir Yunan Denizi haline getirmek istiyordu. Anadolu da ele geçirilirse, megalı idea gerçekleşecek, Büyük Yunan İmparatorluğu kurulacak, Bizans-Grek İmparatorluğu yeniden yaratılacak (3). Avrupa Anadolu'ya rahatça sözürecekti.

Charles M. Sherill İzmir'in işgalinin Anadolu hareketini başlatmasını "Mustafa Kemal, bu vasıtayı, bitkin ve uykuya dalmış bir milleti uyandırmak için göz kamaştırıcı ışıklarla yanmış bir megalı haline çevirmişti" şeklinde anlatır(4).

İzmir'in işgalinde, Türkler I. İnönü muharebesinden fazla şehit vermişlerdir (5). İzmir'in işgalı devletlerarası hukuka aykırıdır. Fıkhat devletlerin yüksek menfaatleri söz konusu olunca hukukun önemi olmadığı bu işgalle sabittir. Daha işgalin ilk günü medeniyet kisvesi altında yapılan mezalim Yunan barbarlığının simgesidir. Aynı gün jensait gerçekleştirilmek istenmiş, fakat Yunanlı, Avrupalı devletler önünde bu kadarına cesaret edememiştir. Yunanistan 1963 yılında bu mezalimin hatırlayıcısı Metropolid Hristostomos'un Atina'da heykelini dikerek, megalı ideayı gelecek kuşaklarına devretmiştir. Bu, hala İzmir'in megalı

ideanın anahtarı olduğunu gösterir. Bu işgal o dönemde de, şiddetli de örneği bir yere sahiptir ki, Yunanistan'da 9 Eylül milli materyalini işgal edilmiştir. Bu günün kilise ve üniversitelerde Türkler aleyhinde en ağır konuşmalar yapılır (6).

1814'de kuruluş olan Etnik-İ Eterya faaliyet programına aldığı 10 maddeden beşini gerçekleştirmiştir. Diğerleri Yunanistan'ın gelecek kuşaklarına devredilmiştir. Yunanistan'ın son yirmi senedir savunduğu fikirler de hedefin kalan beş maddede olduğuna işaret eder (7). Yunan devlet adalarının 65 yıl önce Venizelos'un yaptığı gibi, Yunanistan içindeki politik faaliyetlerini örtbas edebilmek için, Türk-Yunan düşmanlığını körükleyerek, uğradıkları felaketten ders almaya görünmektedirler. Her Birinci Dünya Savaşı'nın galip devletlerinin gerçek yüzünü göstermesi, her de Yunanistan'ın Türkiye üzerindeki emellerini ağız vurması bakımından bu işgal olayı önemlidir.

Bu öneke atfen, İzmir'in işgali konusunda çeşitli araştırmalar yapılmıştır. Bunlardan bir tanesi Murdoğan Taşalan tarafından yazılmış olan Ege'de Kurtuluş Savaşı başlarken isimli eserdir. Bu konudaki en değerli inceleme sayılabilecek bu eser, 15 bölüme hazırlanmış, önceki gazeteleri sistematik olarak taranmış, hatıralar incelenmiştir. Sayın Taşalan, bunlara ek olarak, hala yaşayan kişilerle de konuşarak bu eseri hazırlanmıştır. Bu konuda önemli sayılabilecek bir diğer eser de, Türkmen Parlak tarafından hazırlanan, İşgalden Kurtuluşa(1), Yunan Ege'ye nasıl geldi isimli eserdir. Bu incelemede de bir takım yabancı kaynaklarla, hatıralar ve incelemeler kullanılmıştır. İnceleme, iki ay yedi ara bölüme meteseşekildir. Bilge Umar tarafından hazırlanmış eserde ise, dipnotlar ek bilgi için verilmiştir. Prof. Dr. B. Umar, incelemesini sadece hatıra ve incelemelere dayandırmıştır.

Sayın Hikmet Bayur ve Gotthard Jaeschke'nin eserleri, yabancı ve Türk kaynaklarının karşılaştırılması ile hazırlanmış değerli eserlerdir.

Sayın S. Sâlişık ve K. Mısıroğlu'nun eserlerinde ise, Yunan mezalimi büyük yer tutmaktadır ve eserlerin duygusal yönü ağır basmaktadır.

İzmir'in işgali konusunda, Sayın C. Bayar, Ben de yazdığı isimli eserinin 5. 6. cildinde, Ş.S. Aydemir, Tek adam, c. II'de, A. Gökbel, Millî mücadelede Aydın isimli eserinde, N. Morali eserlerinde, M. Şefik Bey, 57. Tümen ve Aydın Millî cildinde İzmir'in işgaline dair değerli bilgiler ve ellerindeki bazı belgeleri vermektedirler (8).

Yunan kaynaklarında da önemli bilgiler mevcuttur. Bu kaynaklar genellikle basılmamıştır ve tek tercüme nüshaları Genelkurmay Başkanlığı Askeri Tarih ve Stratejik Etüd Bürosü Kütüphanesinde dir. Bu kaynakla arasında Tanaş Hrisochos, Stratigos'un eserleri ile, Yunan Ansiklopedisinin İzmir ve 1919-1920 hareketi maddeleri, Yunan Genelkurmay Başkan

erler en önemlilerindedir (9).

Genelkurmay Başkanlığı ATASE Başkanlığı Arşivindeki, son iki yıla kadar süren tıbbî raporları dolayısıyla, bu arşivin araştırmacılara açılmamış olması, İzmir'in işgali meselesinin Arşivle desteklenerek, araştırılmasına imkan vermemiştir. Bu sebeple bu konuda yapılan her türlü araştırmalar diğer gazeteleri, hatıralar, yabancı kaynaklarla sınırlı kalmıştır. Osmanlı Devleti meseleleri yazışmalarından, işgal döneminin devlet ve halk açısından yakından tıbbî arşiv kalzemesi söz konusu mümkün olabilecektir.

Genelkurmay Şk. ATASE Dairesi Başkanlığı Arşivindeki İzmir'in işgali konusuna dair vesikalar ve bunların mahiyeti şu şekildedir: Arşiv (A).1/4, Klasör (K).74'de işgale dair bazı malumatları havi raporlar ile, telgraflar bulunmaktadır. A.1/3, D.87 işgale dair telgraf numarasını hâvidir. A.1/4, K.8'de işgalden önce Anadolu'da yerli kuvvetlerin faaliyetlerine dair belgeler bulunmaktadır. Fakat bu belgeler bütün Ege bölgesini içine almaktadır. İstiklal Harbi arşivi 1.80'de işgale dair genel kararlar bulunmaktadır. İşgal notası, tebliğ telgrafları vs. A.1/3, D.72'de raporlar ve işgale dair vesikalar vardır. Bu dosyada toplu bilgi verilmektedir. Dosya, Ali, Nadir Paşa, Ali Kemal Çirri Pey'in raporlarını da kapsar. Yalnız bu raporlar suretleriyle beraber verilmiştir. K.73, A.1/3'de ise, İzmir gazetelerinden sansüre edilmiş haberler bulunmaktadır. Gazetelerden sansüre edilmiş olan bu haberler, dosyada bir sıra takip edilerek sıralanmıştır. Bu klasör aynı zamanda İzmir'in işgal öncesi ve sonrası iç olaylarına da değinir. A.1/4, D.103'de de işgal sonrası bazı olaylara dair, müteferrik belge bulunmaktadır. Dosyaların içindeki belgelerin muhtevası, başa eklenmiş olan içtihatlar kısmında kısaca özetlenmiştir. İzmir'in işgali konusundaki bütün arşiv belgelerinin taranarak, doğruluk derecelerinin araştırılması, her belgenin başkalarıyla desteklenerek araştırılması çok uzun bir süreyi gerektirmektedir. Her konunun belirli bir sıra izleyen dosyalarda muhafaza edilmemesi en büyük zorluklardan biridir. Sıralanışın bu şekilde olması, bazı vesikaların, hatta önemli vesikaların dahi atlanabileceği, görülmeyeceği ihtimalini doğurmaktadır. Bu konuda yukarıda muhtemel verilen dosya ve klasörlerden faydalanılabilmektedir.

Ayrıca K.31, D.120, K.17, D.68(80), K.67, D.259(123), K.79, D.124 (295), K.80, D.297(116) de bulunan arşiv malzemesini Genel katalogun tesbit ettiği halde, bunlara bakabilme fırsatını bulmadım. Ayrıca yine ATASE Arşivi K.279, K.280, K.284 de de (İstiklal Harbi Arşivi), Yunanistan'ın Trakya Bölgesindeki faaliyetlerine dair vesikalar bulunmaktadır. Bu klasörlerde de, İzmir'in işgali sırasında ve önce faaliyetleri hakkında raporlar, gazetelere dair malumat olarak tıbbî arşiv-

.BÜLÜM

İTİPAK DEVLETLERİ, YUNANİSTAN VE İZMİR

YONENKES MÜSAFAHE ESİ VE ORTAYA ÇIKARILMIŞ DURUM:

1915 yılı Mart ayında Fransa, İngiltere ve Rusya arasında İstanbul Antlaşması imzalandı. Bu antlaşmaya göre İstanbul, serbest geçiş olacaktı ve Boğazlardan ticaret gemileri serbestçe geçeceklerdi. 6 Nisan 1915, Fransız-Rus-İngiliz antlaşmasına İtalya'nın da katılmasıyla Londra Antlaşmasının imzalandığı tarihtir. İtalya, müttefiklerinin yanında savaşa giriyor, karşılığında 12 adaya İtalyan hakimiyeti söz veriliyordu.

İngiltere, Fransa, Rusya 9-16 Mayıs 1916'da Sykes-Picot Antlaşmasını imzaladı. Sykes-Picot Antlaşması, savaş sonunda Osmanlı İmparatorluğu tarafından kabul edilecek Sevr antlaşmasının temelini oluşturmaktaydı.

Son olarak, 17 Nisan 1917'de İngiltere, Fransa ve İtalya arasında St. Jean de Maurienne Antlaşması imzalandı. Sykes-Picot Antlaşması karşılığında İtalya'ya Anadolu'da çıkarlar sağlayan bu antlaşmaya göre, Antalya, İzmir, Adana ve Konya İtalya'ya veriliyordu. (1) Bu antlaşmada İtalya lehine oy kullanmış olan İngiliz Devlet adamlarının devletlerarası hukuk alanında uyguladığı politika, İngiliz Orduları Başkumandanı General Allenby'nin 16 Ocak 1918'de Bab-ı Harem'e verdiği mektubunun 12. maddesinde çok güzel yansımaktadır. Bu maddede "istediğim yerleri işgal etmek hak ve kuvvetine sahip olduğum anlaşılmalıdır" denmekteydi. (2)

19 Eylül 1918'de Filistin cephesi bozuldu. Ekim ayının birinci günü İngilizler Şam'ı işgal ettiler. Bulgar ordusu ezilmiş, bütün müttefik cephelelerinde yer yer çözülmeler başlanıyordu. Merkezî Devletler Grubu, yani Türkler, Almanlar, Avusturya ve Macarlar, Amerika Cumhurbaşkanı Wilson'un prensiplerini esas tutarak, barışa karar ver-

İler. Almanlar İsviçre, Avusturyalılar İsviçre hükümeti vasıtasıyla
savaş talebinde bulundular. Bizim Madrid Elçimiz vasıtasıyla yaptır-
ılan sulh teğebbüsü (5.10.1918) cevapsız ve neticesiz kaldı. Çünkü
elişmeler merkezli devletlerin kayıtsız ve şartsız toplanmasını gerçek-
leştirecek şekildeydi. 7.10.1918'de Talat Paşa istifaya ederek Osmanlı
İmparatorluğunun Mıyana harbine girişini uygun görmeyenlerden Ahmet
İzzet Paşa, sulhu yapacak olan hükümetin başına geçti. Ahmet İzzet
Paşa, sulh isteginde bulunmak üzere bir murahhasına gizlice Selanik'te
iki Fransız generali Franchet D'Esperey'e gönderdiyse de, bu murah-
has müttelik karakolları tarafından yolda geri çevrildi.

Aynı amaçla Trakya'ya gönderilen diğer murahhası da İngiliz-
ler geri göndermişlerdir. (3) Bulgaristan'ın harpten çekilmesi Osman-
lı Devleti üzerinde büyük bir etki yaptı. Zira Balkanlardaki müttelik
kuvvetleri İstanbul üzerine yürümeye hazırlanıyordu. Trakya'da ancak
tümencilik bir kuvvet bulunuyordu. İmparatorluğun dört köşesinde sa-
ğalıyorlardı. Halden ki durum buralarda da gitgide kötüleşiyordu. (4)

Meclis-i Mebusanın 16 Ekim 1918 tarihli toplantısında açıklan-
ılan karar yapan kurmay Hürriyetçi Hürriyetçi: "Maat-teessif gördük ki, bir buçuk mil-
yon askere mukabil bütün memalik-i Osmaniye'nin müdafiası için yal-
nız yetmişiki bin tüfek var, memleketimizin hiç bir noktasına müda-
fe edecek kuvve-i kâfiye yok... Bir avuç eşkiya ile bile memleketin
istila edeceği hale geldik" diyordu. Ordu, savaş gücünü kaybetmişti.
Müttefik anlaşmasının bir an önce imzalanması ise bir mecburiyetti. (5)

Müttefikleri, galip devletler adına İtilaf Devletleri tarafın-
dan yetkili kılınan İngiliz hükümeti Karadeniz Donanması Başkumanda-
sı Ferik Amiral Arthur Calthorpe; Osmanlı Hükümeti adına da 30 Ekim
1918 günü Bahriye Nazırı Rauf Bey, Hariciye Müsteşarı Reşat Hikmet
Paşa ve Brikan-ı Harbiye-i Umumiye Kaymakamlarından Sadullah Beyler
katıldı. (6)

Mondros mütarekesinin önemli ve ayrıca işgalde Yunanlıların
kaldırılacakları maddeleri şunlar idi; 1-Çanakkale ve İstanbul Boğaz-
ının açılması, Karadenize serbestçe geçişin temini ve Çanakkale
Karadeniz istihkamlarının İtilaf Devletleri tarafından işgali sağ-

...5-Hudutların korunması ve iç asayişini temini dışında, mali ordusu derhal tertis edilecektir. 6-Osmanlı harp gemileri liman olup, gösterilecek Osmanlı limanlarında gözaltında bulundurulacaktır. 7-İtilaf Devletleri güvenliklerini tehdit edecek bir durum ortaya çıkması halinde, herhangi sevkü'l-ceyş noktasına işgal kanı haiz olacaktır.(7) 8-Osmanlı Deniz yollarından itilaf devleti istifade edecekler ve Osmanlı ticaret gemileri müttefiklerin hissinde bulundurulacaktır.9-İtilaf devletleri, Osmanli torpene ve limanlarındaki vasıtalarından istifade sağlayacaktır... 13-Askeri,ticari denizle ilgili madde ve malzemelerin tabrihi balanacaktır.14-İtilaf devletleri kömür, mazot ve yağ maddelerinin Türkiye'den temin edilecektir.(Bu maddelerden hiç birisi ihrac olunmayacaktır.) 15-Bütün deniz yolları itilaf devletlerinin zabıtası tarafından kontrol altına alınacaktır.(8)... 20-Gerek askeri teçhizatın teslimine, gerek Osmanli limanının terhisine ve gerekse nakil vasıtalarının itilaf devletlerine teslimine dair verilecek her hangi bir emir derhal yerine getirilecektir.(9)

Mütarekede Rauf(Orbay) Bey ve arkadaşları İngiliz önermelerini ifletmek için çok uğraşmışlar ve bir takım noktalarda ufak başarıda elde etmişlerdir.Ancak, bir takım belirsiz cümleler ve bunların bildiğince yenenlerce kendi lehlerine yorumlanması, türlü Osmanli devletlerinin de çekinmesi ve aczi bırakışmayı yenen devletler olınde ürücü bir silah yapmıştır.İngiliz Amirali hükümetine yazdığı mektubun bir suretini Rauf Bey'e vermiştir.Bu mektupda: "H.M.S.Agamemnon/30 n 1918/Ekselans,/Türkiye ile müttefikler arasında aködülmüş mütarekaların birinci maddesine göre size temine mezun kılınmış buyorum ki, Çanakkale ve İstanbul'daki Boğazlar müstahkem mevkileri işgalinde yalnız İngiliz ve Fransız askerleri kullanılacaktır... hükümetinin nizama ve müttefik gahıs ve menfaatlerini korumakta mecburi gibi mücbir ve belirli sebepler tahakkuk etmedikçe İstanbul işgalinin bahis konusu olmaması şeklindeki kesin talebinizden hükümetini haberdar ettim.Yukarıdaki teminatın yalnızca Pağışah

etleriyle Sadriazamı duyurulacağı konusundaki teminatınızı alırsanız olacaktır.(10) Mektupdan anlaşıldığı üzere İngiliz Amirali Türk gâhî destekler gibidir. Fakat uygulamada böyle olmamıştır.

Sadriazam İzzet Paşa, 30 Ekim'de parlamentonun gizli toplantıya oybirliği ile müteakiben tasvibini sağlanmış, Başişleri Bakanı et Nebi Bey'de 2 Kasım 1918'de yaptığı basın toplantısında müteakımlarının mülayim olduğunu belirtmişti.(11)

Yine 2 Kasım günü Venizelos Yunan isteklerine dair İngiliz Başlı Lloyd George'a bir mektup ve muhtıra yazıyor (12) ve muhtirasını e bitiriyordu!.. Hem saferi temin etmek, hem sulh vaziyetini teçeylemek gibi çerefle dolu ve o nisbette güç bir iş, uhdelere düşününler dünya sulhunu asırlardan beri tehdid eden Şark meselesini etmek iktidarına hâiz oldukları halde bu harbi sayısız fedakarlıktan ve safer elde ettikten sonra da bu karışıklık ocağını söndürme tereddüt ederlerse, üzerlerine, bütün insanlık karşısında çok ağır bir mesuliyet almış olacaklardır.(13)

Flasik Devletler hukukuna göre, ateşkes antlaşmaları dâimi ve de- bir statü düzenleyen barış düzenini ifade etmezler. Ancak Mondros kes antlaşmasının hükümlerine Osmanlı Devleti'nin devletliğin asli liklerinden yaksun bırakmış, ülkesi üzerinden işgali hemen takip devrede yeni devletlerin kurulması çabalarına imkân vermiştir. ye, Lübnan ve Irak gibi. Bunun bir örneği de İzmir'de Yunan işgali inde araştırma yapan komisyonun raporunda görülmektedir.(14) 1. Dünya şil galibi Avrupa devletleri 7 ve 24. maddelere dayanarak barış an- esından önce Anadolu'nun paylaşılmasına giriştiler. Oysa ki eylem- , üç büyüklerin, Wilson Lloyd George ve Clemenceau'nun sözleriyle anekeden önceki), ayrıca, Wilson'un 12 maddesiyle büyük çelişki ya- yordu. Wilson prensiplerinin 12 noktasında "Osmanlı İmparatorluğu'nun olan kısımlarının egemenliği sağlanacak, fakat Türk olmayan milli- erin muhtar gelişme imkânları verilecek. Çanakkale Boğazı devamlı ak bütün milletlerin gemilerine açık olacak, bu milletlerarası

ganti altına alınacak." diyordu. (15) 5 Ocak 1918 tarihinde Lloyd George "Biz Türkiye'yi ne başkentinden, ne de çoğunlukla Türk olan Anadolu'nun ve Trakya'nın zengin ve ünlü topraklarından yoksun bırakmak için dövülmüyoruz" diyordu. Türklerin toprak bütünlüğünü korumaları ve yönetim hakkından yoksun bırakılmamaları konusunda Curzon şöyle diyordu: "Türklerle de kendi mukadderatlarını kendilerinin tayin etmeleri hakkını tanımak (self determination) ve Türklerin asıl vatanları olan Anadolu'nun hürriyet ve istiklaliyle toprak bütünlüğünü garanti altına almak, fakat Avrupa'daki yerleri Türklerden alıp İstanbul ve boğazların idaresini de başkalarına vermek gereklidir. Bu sözler ne kadar Anadolu'da Türk bütünlüğünü ve egemenliğini kapsıyorsa, Curzon'un esas emelini ortaya seriyordu. Clemenceau'da aynı fikirliydi. Böylece, amaç gerçekleşecek, Türkler Avrupa'dan çıkarılırken İngilizler ve İstanbul'da Türklerin elinden alınacaktı. (16) Mondros mütarekesiyle, 15 Mayıs 1919'a kadar Anadolu'daki işgal şu sırayı takip ediyordu: Fransızlar Düzce yolu (11 Aralık 1918), Mersin'i (17 Aralık 1918), Adana'yı (26 Aralık 1918), Çifttehan'ı (3 Şubat 1919), Afyonkarahisar İstasyonunu (16 Nisan 1919); İngilizler Batum, Ayantap, Erzurum İstasyonu, Maraş, Birecik, Urfa, Kars'ı; İtalyanlar Antalya, Kuşadası, Fethiye, Bodrum, Marmaris'i; Yunanlılar Uzunköprü-Hadinköy demiryolunu (9 Ocak 1919); İngilizler ve Fransızlar müsterek olarak Turutlu-Aydın demiryolunu işgal etmişlerdi. (17)

Mondros mütarekesi hükümlerini öğrendikten sonra Mustafa Kemal'in düşünceleri şunlardı: "Devlet-i Osmaniye bu mütarekenâme ile kendisini bilâ kayd-u şart düşmanlara teslim etmeye muvafakat etmiş ve düşmanların memleketi istilası için onlara muvafakat vaad etmiştir. Bu beni çok hazin düşüncelere sevk etti. İstedim ki İstanbul hükümetini biraz tenvir edeyim, buna çalıştığımı zannederim. Fakat bu zemin üzerinde iki muhtelif zihniyet ve telakki tebarüz etti... Bize bunu ben hikaye etmeyeceyim... Vesaiki aynen tevdi edeyim... Ben yapılan mütarekenin sakatlığını gördüm; bu sakat noktaların tashihi için çalışmak lüzumunu kani olarak bunu alakadar makamata söyledim. Bu mütareke olduğu gibi tatbik edildiği halde memleketin baştan ni-

...Düşmanın her dediğini "semine ve etini"(duyduk ve uyduk) demek-
ovellüt edecek skibeti bütün Türkiye'de müstevliilerin hakim ol-
n intaq edeceğinden güphe edilmemek lüzum geldiğini ve bir gün
da kabinesinin düşman tarafından tayin edileceğini anlattın.Bu-
çin hen de kolanete lüzum yoktu.Kendini sayıf ve aciz gören in-
r nisbeten kavi ve aminkar insanlardan merhamet göledikleri za-
utlaka kendilerine acındıracaklarına kani olmak için bilcen ne
ve haslette olmalıdır." Daha sonra Mustafa Kemal şöyle deri
nt her şeyden evvel elim altında bulunan iki ordunun (18) arzu
şim tarzda takviyesi halinde bütün felaketlere rağmen Türk sesi-
şittirileceği kanaatinde idim,Bu yolda işe başladım..."(19)

Yunan kaynağı dönemi şöyle anlatır: "Müttefiklerin, Osmanlı Dev-
in merkezini en kötü şartlar altında işgal ettiler.Müttefikleri
rinden ayıran,her kes tarafından sesilen, derin fikir ayrılık-
lık andan itibaren entrika ve rekabet havasını yarattı.Fransız
z Madam B.Coulis, Türk meselesi hakkında yazdığı eserde şunları
ştır."...İngiltere, Fransa ve İtalya üç ayrı cephe meydana ge-
ler.Her biri kendi hayatına tanzim etti; her biri kendi müşte-
ni temin etti..." Yazar, o zamanki kargaşalık içinde bir tek ha-
di müdahade etti: "Türk Milliyetçiliğini"(20)

Bahriye Nazırı Rauf Bey Mondros'dan dönüğünde Sadrazamanı ziya-
derok mütareke hükümleri hakkında bilgi verdi.Sadrazamanı yanın-
yıldıktan sonra Vahdettin'e bilgi vermek üzere Dolmabahçe Sara-
gittiyse de Padişah "Yorgun olduğu" gerekçesi ile görüşme iste-
kubul etmedi.Buradan ayrıldıktan sonra Rauf Bey yayınlanmaması
yla gazetecilere şunları söylüyordu: " Gerçi mütareke ile savaş
mıdır, savaşlar durmuştur.Fakat mütareke, tam barış değildir.
lan ve her ana çıkması ihtimali olan tehlikeler büsbütün orta-
alkın değildir.Bunun için zamanın nezaketini unutmuyarak müta-
şartlarının tatbiki günlerinde sükun ve asayiş korumaya son
e dikkat etmek lazımdır.Hükümet olanca gücüyle bunu sağlanmaya

11
lişacaktır. Siz de, daima neyleket menfaatlerini gözönünde bulunduru-
p, son derece sogukkanlılıkla azınlıkları incitseyerek, ben ben çe-
şitlerinden çekinerek, parti mücadelelerini unutup, hükümetle iş-
birliği yapıp, onaylanmayla yardım etmelisiniz. Bunu sizden hassas-
n ricâ ederiz" (21).

3 Kasım 1918 sabahı İstanbul'da birinci büyük savaşın ilanı hatta
tiği kadar büyük yankılar uandıran bir haber duyulmuştu. Ülkenin
derini ellerinde tutan Cemal, Enver ve Talat Paşalar bir Alman savaş
gisiyle Türkiye'den ayrılmışlardı. Artık bir daha onlar ülkelerini gö-
rmecekler ve vatan özleminin doruk bir noktaya geldiği günlerde de,
biri Ermeni, biri de Rus kurşunlarıyla hayatlarını yitireceklerdi. İlk
hit Talat Paşa olacaktı. 1921'de Berlin'de Tayliryan isimli Ermeni
un canına kastederken, bir başka Ermeni de bir yıl sonra Tiflis'de
mal Paşa'yı çakıt edecekti. Enver Paşa ise Cemal Paşa'nın ardından
Alman'da Kızıl ordu ile giriştiği savaşta vurulacaktı (22).

Mondros'un imzalanmasından bir hafta sonra, beşyüz yıldan beri ilk
fa İskir Körfezinde bir düşman gemisi görüldü. 6 Kasım günü gelen bu
şman gemisi, Allan Dickson komutasındaki M. 29 numaralı İngiliz Moni-
örü idi (23).

III - PARIS KONFERANSI'NDA YUNANISTAN VE MÜTTEFİKLERİN İŞGAL KARARI:

Venizelos, bütün politika dünyasını, müttefiklerinin karşısında vasıflandırır, bunu müttefiklerinin en hassas anında yapardı. Politika dünyası, onun ettiği itirazsızlık ve anlaşmazlığı kaldırmak için siddinirken, o aynı şeyi bütün politika dünyasına toptan ve ayrı ayrı tatbik etmekteydi. Müttefiklere Yunan politikasının bu oyunlar olmadan idmansız kaldığını göstermeye çalışıyordu. Harbin ihtiyaçları tabii olarak müttefikleri kendi tarafına çekmiş ve bunun sayesinde ise, Yunan halkına ağır basarak bir hakimiyet kurabilmiştir. Yunanistan'da yarattığı ayrılık ve düşmanlığı, paralel olarak, mesleklerinin zararına, Yunanlılar ve müttefikler arasında da yaratmıştı (24). Venizelos Stratigos'un da belirttiği gibi, çekici bir kişiliğe sahipti ve bu sebeple Yunanistan'da kendisinin başa geçmesine yardım eden müttefiklerinin her fırsatta kendisine yarıcı etmesini tesin edebiliyordu. Mesela 1918'de Cenevre'de M. Arvanitakis'in tegetebüsüyle "Türk Zülmüne Uğramış Milletler Birliği" (Ligue Des Nationalites Opprimées de Turq) kurulmuştu. Bu birlikte çoğunlukla Rumlar ve Ermeniler bulunuyordu. M. Fazy'de Cenevre'de kurulan bu birliğin başına getirilmişti. Birlik Anadolu'daki azınlıkları kışkırtarak azınlığı güdüyordu (25). Venizelos bilhassa Lloyd George'u yanına almıştı. O, "Anadolu'nun Batı kısmının Yunanistan'a verilmesi, Müttefiklerin, zaferi için mücadele ettiklerini deiza tekrar eyledikleri prensipler namına zaruridir. Bu prensiplerin tatbikinde niçin yalnız Yunanistan için bir istisna yapılacaktır" diyordu (26). Sonu olmayan görüşmelere katılan Yunan Başvekili Elefterios Venizelos bütün kabiliyetlerini kullanarak en zengin savaş kazançlarına sahip olmak için çalışıyordu. Bilhassa Yunanistan'ın Küçük Asya üzerindeki haklarını

estekliyerek, kuvvetliler üzerinde bir tepki yaratmaya çalışıyordu (27).

13 Ocak 1919 tarihinde Paris'teki Yunan temsilcileri, harpten dolayı Yunan meseleleriyle, Hellenizm iddialarını intiva eden bir raporun subin Konferansı'na verdiler. İleri sürülen iddialar coğrafi ve tarihi idi. Yunan taleplerinin esası Müttefiklerin beyanatlarına (28) ve Wilson'un kendince barışı korumak için ileri sürdüğü prensiplere dayanıyordu. Bu prensip; "halen Osmanlı idaresinde bulunan diğer milletlerin varlıklarının hiçbir şekliye maruz kalmaksızın, otonom (muhtar) bir şekilde, kendi tam inkişaf imkânları mutlak bir teminat altına alınacaktır" hükmü idi (29). Yunanlılar, propogandalarında o kadar ileri gitmişlerdi ki, Avrupa'ya karşı Anadolu Rum nüfusunu ellerinden geldiği kadar çoğaltıyorlar, öldürüleceklerini söylüyorlar, olur olmaz iddialarda bulunuyorlardı. Hatta Ege bölgesindeki Türk kanı taşıyan Oğuz neslinden Çepniler, Tahtacılar gibi bazı aşiretleri kendilerinden saymak ve göstermek gayretine düşmüşlerdi. Bu etüdlerini bir broşür halinde basıp dağıttıkları (30). Venizelos bazı fikir adamlarının izlenmesi gereken politikayı söylemelerini dinlememiş ve espanyalist politikası "Küçük Asya" düşüncesinin tamamen yok olmasına sebep olmuştur. Değişik bir politika izlenmesini söyleyen Yunan fikir adamlarının arasında Metaxas ve Stratigos'u saymak mümkündür.

Venizelos müttefiklerinin her zaman arkasında olacağına o kadar inanmıştı ki, hırsı, devlet menfaatlerinin, sepatiden önce geldiğini kendisine unutturmuştu. Venizelos, General Paraskevopoulos'a yazdığı telgrafında kendi zırhlıları yanında bulunan İngiliz, Fransız ve Amerikan donatlarından kendi kuvvetleri işi gibi bahsetmekte idi (31). Fakat birkaç sene sonra müttefikleri hakkında ne kadar yanlış olduğunu anlamıştır.

Yunan ordusunun garbi Anadolu'ya gönderilme kararı 31 Ocak ve 1 Şubat tarihlerinde alındı. Yunan Başvekili "Onlar Meclisi"ne müracaat ederek, İzmir ve havalisinin Yunanlılar tarafından işgal edilmesini talep etti. Fransızlar ve İngilizler İzmir tezini destekledikleri halde, Amerikalılar, Yunanlılara Batı Anadolu'nun herhangi bir bölgesinin tanınmasını bu toplantıda reddettiler (32). Yunan Başvekili Venizelos, Paris Paris Konferansı'nın 3 ve 4 Şubat tarihli toplantılarında Anadolu üzerindeki isteklerini açıklarken Trakya'nın ve Anadolu'da Meis adasından itibaren, Egeye Marmara Denizi'ne çıkan bir hattın Yunanistan'a verilmesini talep etmiştir. Konferans'teki görüşmeler sonunda İtalyan temsilcisinin muhalefetine rağmen, Fransız ve İngiliz temsilcilerinin desteği ve Amerikan temsilcisinin de muvafakatı ile şu karar alınmıştır: Yunanistan Anadolu'nun işgaline katılırsa bu devlete Ayvalık, Soxa, Kırkağaç, Alaşehir ve Kuşadası verilecektir. Yunanistan Anadolu'nun işgaline katılmaz, ya da Anadolu büyük bir devletin himayesine konulursa bu yerler, bu büyük devletin işgal bölgesi dışında bırakılacaktır (33). 19 Mart 1919 tarihinde Paris Paris Konferansı, İzmir ve arka bölgesinin Yunanlılara verilmesini kararlaştırmaktaydı. Bu sırada Avrupa basınında İzmir ve Anadolu hakkında yazılar yazılıyordu. 24 Mart 1919 tarihli Times gazetesinde Dr. Ronald Burrows'un Yunanlıları çok sevindiren bir yazı yayımlandı. Bu makalesinde Burrows İzmir Vilâyeti ve Ayvalık'da nüfus yoğunluğunun Ruzlarda bulunduğunu, göç edenler yerlerine dönmeleri takdirde bütün Batı Anadolu'da bir Rum nüfusunun meydana geleceğini isbata geliyordu. Bu havalinin Yunanistan'a verilmesi gerektiğini söylüyordu. Fakat yine aynı gazetede "Bir İzmirli" yazısıyla, İzmir'in Yunanlılara verilemeyeceğini savunun bir yazı da çıktı (34).

Komisyonlarda ,alışan Amerikalı siyaset ve ekonomi uzmanları İzmir'in Batı Anadolu'nun başlıca limanı olduğundan buranın Yunan'a verilmesinin doğru olacağını düşünceğinde olmalarına rağmen, Başkan Wilson bu işi onaylayacaktır. Nedeni onun herşeyin üstünde Uluslar Cemiyeti kurulmasına önem vermesi ve onun yoluyla bütün yanlışlık ve eksikliklerin düzeltilebileceğine inanmasıdır. Böylelikle ona göre İzmir'in Yunan'a verilmesi yanlış bir tutum olsa da bunu telafi edecek bir çarenin bulunabileceğidir. Bunu bilen Lloyd George, Konferansın Uluslar Cemiyeti ile ilgili Komisyonuna Yunan Başbakanı Venizelos'u yollattı. O da orada, Başkan Wilson'un bütün isteklerini onaylamak için çabada bulunarak onun gözüne girmiş ve böylece İzmir için onayını elde etmişti (35).

29 Nisan 1919 tarihli oturumdan sonra, isteklerini kabul ettiremeyen Yunan, Konferansı terk etmiş ve ancak 5 Mayıs'ta toplantılara dönmüştür. Bu zaman içerisinde İtalyanların gösterdiği faaliyetler Müttefik devletleri özellikle de İngiltere'yi endişelendirmiştir (36). Bununla birlikte, Nisan ayına rastlayan Boulogne'deki Yüksek Konseyde de Venizelos'a askeri gücü ile, İzmir işgalinin "direktif" ini vermişlerdir. Konseyin bu kararı harp sonrasında en büyük İngiliz politika müfettihi olarak sevilmiş, aynı sebep, sonradan diğer müttefiklerle birlikte tohumunun tutmasına mani olmuş ve bu türlü vaziyet bilhasran Yunan'ı ilgilendirmekle, onu pişman etmekte gecikmemiştir (37).

İlk defa olarak 4 Mayıs 1919 tarihinde, Yüksek Konsey toplantısında Yunan ordusunun Garbi Anadolu'ya gönderilmesi görüşüldü. Lloyd George konuşmasının sonunda Batı Anadolu'daki Yunanlıların Türkler tarafından katledilmeleri durumu karşısında, İzmir'e Yunan ordusunun gönderilmesini teklif etti (38). Lloyd George, konuşmasını İzmir ve havasına tahsis ederek, Batı Anadolu'daki Yunan unsurunun himayesi için,

5 Mayıs'da, iki veya üç tümen gönderilmesini Konsey'e teklif etti. Bu teklif karşısında, Wilson, kısa süren bir tereddüden sonra muvafakat gösterdi. Clemenceau ise, Saint Jean de Maurienne anlaşmasını ileri sürerek kabul etti (39). Paris'teki Yunan temsilcilerle Milli Müdafaa Vekaleti ve Yunan hükümeti başkan vekiline şu telgraf teklifler: "2. Başkan Vekili Repulis / 7 Mayıs / çok hızlı / Se-
 nik / şahsidir ve muhakkak kendisi tarafından olacaktır / Bütün
 gemiler, İzmir'i askeri işgalde bulunacak olan I. Tümeni
 hastane limanından alıp oraya götürmeleri için, derhal bu limana ha-
 ket etmeleri lazımdır. Bu işgal, Başkan Wilson, Clemenceau ve Lloyd
 George'un kararından sonra yapılıyor. Bu karar bana, Lloyd George ta-
 rafından resmî müzakerelerin başlamasından birkaç dakika evvel açıklan-
 ıldı. Müttefikler, İtalyanların Kayseri'den sonra Bodrum'u da işgale
 başladıklarını görünce, işgali acele istiyorlar. Gemilere İngiltere
 gemilerini refakat edeceklerdir. İşgal hızla askeri işgal ola-
 cıdır. Aynı zamanda askeri müstahkemlerle beraber sivil ola-
 cıdır. Stergiadis'in gitmesi emredildi. Kendisini bulup derhal bir muh-
 iple İzmir'e gitmesini tarafımdan rica edin. Ancak bu şekilde orada-
 ki mevcut problemleri başarılı bir şekilde karşılayabilecek, aynı
 zamanda da ileride bizim elimize geçecek idarenin zeminini hızla ha-
 zırlayabiliriz. Stergiadis'e istediği kadar yardımcı verin. Çünkü i-
 şgal hızla kontrolümüzden geçecektir. Kanastine göre Trama valisinin
 emri ile İzmir'e gitmesi için emredilmesi iyi olacaktır. Keza 500 ki-
 şilik, iyi silahların idaresi altında, bir jandarma kuvvetinin derhal
 gönderilip, yola çıkması, icab ederse ordunun çıkarılması, Sivas ada-
 lında bekleyip, sonra İzmir'e gitmesi iyi olur. Yine Atanasakis'e iş-
 gal yapılacak kuvvetlerin sıhhatlerinin nezaretini üzerine almasını ye-
 tkin noksanları tezin etmesini rica ediyorum. / Ketumiyetin şart oldu-
 nu ilave etmek isterim. Çünkü bu şekilde yaptıklarımız er geç meydana

çıkacak ve Türklerin bu çıkarmayı mümkün mertebede habersiz ve hazır-
 lıksız olarak karşılamalarını sağlayacaktır. / Elefterios Venizelos/"
 (40). 9 Mayıs öğleden sonra, Üçler, Venizelos'u ve askeri Heyeti da-
 vet ederek toplandılar. Lloyd George, herşeyin sabuk hazırlanması i-
 çin subirsialanıyordu. Venizelos, bunun ancak çıkardan sonra taşıt
 güçleriyle mahimmatları beklemeden hareket etmeleriyle mümkün ola-
 cağını bildirdi; zira, bir şehir işgal edilecek, büyük askeri bir ha-
 rekât yapılmayacaktır. Amerikan Generali Bliss, Türklerle İtalyanla-
 ra çıkarmayı bildiren meselesini kurcalayarak, zamanında yapılmayan
 bir ihbârın masademe tehlikesini çoğaltacağını işaret etti. Lloyd Ge-
 orge, İtalyanların karşı gelişmelerinden korkmadığını, endişelendiği
 yegâne sebep, Türklerin bu durum karşısında tabrik edilerek harekete
 geçmeleri olduğuna belirtti. Venizelos'un fikrini sordular. Venize-
 los'da, İtalyanlar haberdâr edildikleri takdirde, bunların da Türk-
 leri haberdâr etselerinin mümkün olacağını işaret etti. Nihayet Ve-
 nizelos Mütareke şartlarına istinâden, Yunan harekâtının başlamasın-
 dan 36 saat evvel, Türklerden İzmir'deki iki kalenin teslimini iste-
 yeceklerini bildirdi. 11 Mayıs öğleyin, toplantının sonlarına doğru
 gündemin sona ermesinden sonra, Konsey Başkanı Clemenceau yalnız Yu-
 nan meselesinin kalacağını ve bunun için bazı kararların alınması i-
 cabettiğini bildirdi. İtalyan temsilci heyetinin gayrûbinde, Paris'te
 yapılan toplantıda, Yunanistan'ın taleplerinin kabul ve tasvip edil-
 diğini arzetti. Yukarıdaki konuşmalardan İtalyan heyetkili, İzmir'-
 in Yunanlılar tarafından işgal edileceğini öğrendi. 11 Mayıs ikinci
 saatlerinde, Yunan meselesi hakkında fikrini söylemek üzere konseye
 davet edilen Orlando, itirazda bulunmayı doğru buldu. İzmir'de müt-
 tefak birliklerinin kalmasını talep ettiği halde bu teklifi reddê-
 dilmiş (41).

III - MEGALİ İDEA KAVRAMI VE YUNANLILAR TARAFINDAN FİKRİN

GÜLİSTİRİLMESİ:

Yunanistan, 1919'larda Anadolu üzerindeki hak iddialarını 3000 yıllık hakları Anadolu kuzuluğuna, hakimiyetine dayandırıyor. M. .
III. yüzyıl ortalarına doğru kurulmuş olan Yunan koloni şehirleri, çevresinde geniş toprakları bulunan tarımsal nitelikte kolonilerdi.
. . VI. yüzyıl ortalarına doğru Hellenlerin sahip oldukları topraklar "Büyük Hellas" adını almıştır (Megale Hellas) (42). Bizans imparatorluğu döneminde 518 senesine kadar imparatorluk tahtına Romalılar, Vardanyan sülalesi, Romalılar, İspanyol sülalesi, Traklar, İtalyanlar, İlliryenler işgal etmiş, bu süre zarfında hiçbir Grek imparatorluk tahtına gelemediği (43). Bizans döneminden çok önce başlayan, Yunan kavminin eski Hellen niteliklerini yavaş yavaş kaybetmesi günümüze kadar devam etmiştir. Yunan milleti birçok özelliklerini değiştirmiş, dejenere olmuştur (44).

Yunanistan'da megalı idea fikrinin temelleri Etnik-i Eterya ile atılmıştır. 1798'de, Yunan şairi Rigas tarafından kurulan Etnik-i Eterya Rigas'ın idamı ile kapandı ve 16 yıl sonra 1814'te tekrar kuruldu. Etnik-i Eterya'nın ikinci olarak kurucuları Manuel Eksanto, Arcaçlı Nikole İskifo, Yanyalı Atanos Çarkelof'dur (45). Bu Cemiyette gizli bir reisten bahsedilir ve bu gizli reisin Rus Çarı I. Alexander olduğu gizli olarak yayılırdı. Bu gizli reisiz varlığını gizli olarak amaçla Çarın harp yaveri Alexander Ipslantı Etnik-i Eterya'nın başına getirilmiş ve kendisine reis vekili unvanı verilmiş (46). 1896'da Etnik-i Eterya'nın yayınladığı bildiri amaçlarını çok iyi açıklamakta idi. Bu bildiride: "Ezeli ve ebedi düşmanımız Türklere... Yunan milleti bağımsızlığını kazanmakla öncelikli bir kazanç temin edecek. Milletinin büyük bir kısmı Türklere boyun eğmiştir"

altında kaldı. Bu vatandaşlarımızı kurtarmak hepimizin görevidir... Megali ideayı gerçekleştirmek esastır... Milletinin Etnik-i Eterya davası altında toplanması yüksek çıkarlarının gereğidir... Megali ideasının gerçekleşmesi için her türlü vasıtaya başvurulacaktır... Mucadder zamanın gelmesinden sonra ezeli ve ebedî düşmanımız olan Türklere tearrük edilecektir... Etnik-i Eterya doguda birçok karışıklıklar çıkaracaktır. Bu te-darde hükümet ilgisiz kalır ve tarafsız bulunursa Etnik-i Eterya hakumete görevini bildirecektir... Sonsuz bir kuvvete sahip ve malik olan Hellenizmin kuvvetine inanarak, ezeli ve ebedî düşmanımız Türklere karşı büyük düşmanlık hareketlerine başlayalım... Tanrının yardımı ile megali idea muhakkak surette gerçekleşecektir" deniyordu (47). Destegini Çarlık Rusyasından alan Etnik-i Eterya, 1917'de çarlık rejiminin yıkılmasıyla en büyük desteğini kaybetmiş olmalıdır ki, bir daha adı pek geçmemektedir. Fakat bir müddet sonra Etnik-i Eterya Cemiyeti'nin artıkları toplanarak, İngilizlerin desteğiyle benzeri bir Cemiyet "Mavri Mira" kurulmuştur. Bu sebeple bu cemiyete Eterya'nın uzantısıdır denilebilir. Bu Cemiyetin de hedefi aynı, megali idea idi. Atatürk bu Cemiyeti şöyle anlatmaktadır: "Sonradan elde edilen kesin bilgiler ve vesikalarla ifade anlaşıldı ki, İstanbul Rus Patrikhânesinde teşekkül eden Mavri Mira Cemiyeti, vilâyetler dâhilinde çeteler kurmak ve idare etmek, istingler ve propagandalar yaptırmakla meşgul. Yunan Kızılhaç'ı, Res-i Muhfircin Komisyonu (Göçmen İşleri Komisyonu), Mavri Mira Cemiyeti'nin faaliyetlerini kolaylaştırmakla vazifeli. Mavri Mira Cemiyeti tarafından idare olunan Rus okullarının içi teşkilâtları, yir-dört yaşından büyük gençler de dahil olmak üzere, her yerde kuruluyor (48).

Böylece Etnik-i Eterya ve onun çizgisindeki Mavri Mira ile, Yunanistan'ın hedefi belirmiş oluyordu. Büyük Yunanistan idealini gerçekleştirmek için, Osmanlı İmparatorluğu'nun politik, ekonomik ve

...keri kuvvet bakımından, en zayıf bulunduğu bir zamanı fırsat bi-
 lerek faydalanmak; imparatorluk topraklarından bilhassa Anadolu'dan
 alınan küçük topraklarla genişlemek, eskilenen ekonomi ve insan
 gücüyle milli potansiyeli yükseltip, kuvvetli ve kudretli bir Yuna-
 nistan yaratılmak isteniyordu (49).

Venizelos'da, Etnik-i Eterya'nın alevlendirdiği Megali idea (bü-
 yük idea) kavramını kendi siyasî emelleri çerçevesinde kullanıyor,
 "Etnik-i Eterya'nın ben, Skiros adasını Hellenizmin Coğrafi merkezi
 sayıyorum." (50) diyordu. Ayrıca Venizelos, Paris Konferansı'na
 yazdığı muhtıra adalarındaki Rum nüfusu da Batı Anadolu nüfusuna ek-
 li demektedir. Ona göre; "Batı M.Ü. Asya'da özerk bir hükümet kurulursa,
 Grek (Hellen) unsurunun üstünlüğü ve bunun 3000 yıldan beri, bu böl-
 gede hâiz olduğu üstünlük dolayısıyla, özerk devlet, esaslı surette
 "hellenique" olacaktır. İki Hellenik hükümetin (51) aynı zamanda mev-
 cudiyeti, az bir süre sonra, her iki tarafla birleşmek (encosis) i-
 çin tabii bir eğilim yaratacağı ki, bu da milletlerarası münâsebet-
 lerde bir tabii ihtilaf ve çekişmelere sebep olacaktır. Her, te tam ve
 kesin bir zafer kazanmış olan gelişlerin böyle çekişmeli durumlara
 var veremeleri, bu işi mümkün hallemleri gerikti (52).

Ekim 1913'te Lloyd George Venizelos'dan Batı Anadolu meselesinin
 nasıl halledilebileceğini, bu konudaki tavsiyelerini sorar. Bunun ü-
 zerine Venizelos Lloyd George'a 2 Kasım'da bir mektup ve muhtıra ya-
 zar (53). Bu mektup ve muhtıra Yunanistan'ın batı Anadolu politika-
 sını yansıtmaktadır. Yunan-Ermeni ilişkilerine de yer verilen bu bel-
 gelerde Venizelos, Ermenilerle beraber, kendisi için de Avrupa'dan
 destek ve yardım beklediğini yazmaktadır. Venizelos'a göre; Yunanis-
 tan'ın bayyebilmesi, ancak Batı Anadolu'daki toprak parçasının mu-
 kadematını, Yunanistan'a ilhak suretinde tanzim ile mümkündür. 1921'de
 Yunan ordusundan bu hedef üzere isteklerde bulunmuş, ordunun Sa-

bu durumda kalmalarıyla, Kuzeye Karadeniz'e doğru uzanılması (54) ile birlikte Güney Anadolu'nun işgal edilip, Venizelos'un kurmayı istediği merkezî Şiröz adası olan Büyük Yunanistan İmparatorluğu'nun uygulanmasına çalışılmıştı. Venizelos ayrıca muhtırasıyla da, Batı Anadolu Yunanistan'a verilince burada kurulacak idare şeklini de belirtmişti. Batıda Yunanistan'a ait bir devlet kurulacak (55), doğuda Rumistan devleti kurulacaktı ve bu devlet Rusya'daki Ermenistan ile işbirliği edilirdi. Böylece Anadolu'da üç devlet kurulacaktı. Yunanistan, Rumistan ve Orta Anadolu'da bir Türk Devleti. Venizelos, diğer bölgelerde kalan Türk ve Rumlar için de bir çözüm getiriyordu. Türk ve Rum taraflarında kalan takriben 300.000'er İslâm ve Ortodoks ahali tasfiye edileceklerdi. Orta Anadolu'daki Türk Devleti, Ortodoksların topraklarını satın alıp, Rusları batıya gönderecek, aynı uygulama Batı Anadolu'da kalan İslâm ahaliye de uygulanacaktı. Bu arada batıda kalan Türklerin toprakları ucuza kapatılacak, Yunanistan'ın başlangıcıyla Orta Anadolu'daki Rumların toprakları pahalıya alınacaktı. Böylece, zengin Rumlar Batı Anadolu'nun zengin ve verimli topraklarına, fakir Türkler de o kadar zengin olmayan Orta Anadolu'ya yerleşecek, bunun yanında Batı Anadolu Rum nüfusu artacak ve bir daha terketmesin diye Batı Anadolu Yunanistan'ın olacak, Megali idea gerçekleştirilecekti.

Venizelos Megali İdeayı gerçekleştirebilmek için, Ermenileri kullanıyordu. Venizelos, muhtırasında bu konuda "Ermeni meselesine gelince, eğer İtilaf Devletlerinin ve Amerika'nın uğruna savaştıkları düşmanlara tevfikten eski Rus İmparatorluğu'ndaki Ermenilerin Türkiye'deki arkadaşlarıyla birleşerek bir tek devlet teşkil etmelerine müdahale edilmeyce, meselelerin halli daha kolay olurdu" diyordu (56). Ayrıca Venizelos, 3000 senelik geçmişin verdiği hakla, kendine göre Batı Anadolu'nun Yunanistan'a verilmesi gerektiğini söylüyordu. Başve-

ilin, kendi politikasına uygun davranışı ile, Ermeniler tarafını tutması, Ermeni-Grek dostluğunu doğurmuştur. İğalden sonra Yunanistan'da çıkan Horos Gazetesinin haberine göre, İstanbul'daki Ermeniler İzmir'in işgali dolayısıyla Venizelos'a bir tebrik telgrafı göndermişler, o da Ermeni milletine hitaben bir teşekkür telgrafı göndererek; "İzmir'in işgalinin Ermeniler için Hürriyet ve vicdan yollarını açtığını belirtmiştir (57). Nutuk'da Ermeni Patriği Zaven İendi'nin Mavri Mira ile birlikte çalıştığı ve Ermenilerin hazırlıklarının da Rumlarinki gibi olduğu belirtilmektedir (58). Türk Tulu-
(59)
e uğramış Milletler Birliği'nden ve yukarıda bahsedilen yakın Yunan-
Ermeni ilişkilerinden anlaşılıyor ki, Venizelos'un Ermeni ideallerini desteklemesi, megalı ideanın gerçekleşmesi için ilk ve en önemli adımdır.

18 Mayıs 1918 günü Beyoğlu'nda Yunan Kulübünde yapılan kabul res-
minde Yunan Amirali Makolici, Rumlar'a hitaben: "Türkiye'deki Yunan-
lığa, Anavatanın selâmi ile Parthenon'dan bir zeytin dâli getirerek
şerefine kavuştuklarından dolayı emrindeki subaylar ve erler iftihar
duymaktadırlar. Bunca zahmetlerden sonra Yunan hükûmeti, size, teseli-
yici meâfir olmak üzere, Yunan bayrağını getirmeye muvaffak olmuştur..."
diyordu (60).

Megalı ideanın kaynağını efsanelere dayayan Yunanistan'ın 1919 da
kaldığından 40 yıl sonra da büyük idealle bakış açısı aynıdır. 1956'da
Yunan Genelkurmayınca basılıp, Korgeneral K. Manallepoulos'un önsöz-
üyle yayınlanan "Yunan ordusu İzmir'de" adlı eserde 15 Mayıs günü,
15 Mayıs sabahında sis dağılıyor. Hürriyet güneşi, İzmir körfezinin
kıyılarına, uzun adaları, Foça ve Çeşme sıradağlarını ve İzmir'in batı-
nda bulunan iki kardeşler tepelerini aydınlatıyor. Efsaneye göre,
"En önemli olan bu iki kardeş, Türkler İzmir'i işgal ettikleri zaman taş
silmişlerdi. Sıradağların tepelerinde bu iki kardeş, İonya'nın Yu-

ruhunun bekisidir. Asırlar boyunca, Ege denizini özetleyerek, ecekle, Yunanistan'dan gelecek olan kurtarıcı ruhu bekliyorlar. telerden, iki muhafız n.riyeti, otiren yelkenli gemilerin, 15 is sebebiyle, esaret altında bulunan İonya'ya bir ru geldi kleyini diler." (61).

pujak, megali ideanın hedefini şöyle anlatmaktadır: "1919 tubatin- Paris'te Yunanistan'ın idmessilleri ve Megali ideanın belahiyet- lemlerini Kösyö Venizelos, Politis ve Romanos ikali Epir'i, aya'ya, 1913'te İtalya'nın gaspettiği Dodecanese'i, İngiltere'nin 5 'te terk etmek zorunda kaldığı Kıbrıs ve Anadolu'nun işgal altın- di kuşlarla mekûn olan yerlerini talep ve iddia ediyorlardı (62).

anistan'ın bu büyük idealini gerçekleştirebilmek için, Etnik-i E- ya'nın uantısı Mavri Mira takriben 1919 başından itibaren Anado- de faaliyetlerine başlamıştır. Mavri Mira sözde İstanbul'daki bir iliz hayır Cemiyetinin başkanı, aslında İngiliz gizli servisi ele- a olan Papaz Pru tarafından yönetiliyordu. Yardımcısı da Said Mol- isialli birisi idi. Anadolu içinde Bursa, Ankara, Konya, Kayseri, ş, Urfa, Diyarbakır, Siirt havâlılilerini iktivâ eden büyük bir a- pebezesi kurulmuştu. Cemiyet gizliliğe önem vermesi ve Kuz Ortos Kilisesinin yardımları ile ayakta kalab lmiştir (63).

Yunanlılar işgalde Avrupa'ya da anlarına alarak, megali ideayı ekleştirerek istiyorlardı. Bunun için de Türklere karşı girişilen rekreti Avrupa nezdinde bir halı seferi gibi gösteriyorlardı. an Başvekili Gunaris, in iliz muhabirlerle yaptığı basın toplantı- da: "Mütarekenin akdinden sonra, Türkiye ile tasfiye-i hesab edi- ce notice Türklere için pek vahim olacak, tarafeynde serbesti-i ha- te kâlık bulunacak, Anadolu muhârebesinde tarafeynden hangisinin, is geleceğini Yunan ordusu pek yakında gösterecektir. Herhalde Av- e asker-i uzûziyyesi bilmelidir ki, Yunanistan'ın teşebbüs etmiş

olduğu enl-i sâlib muharebesi Anadolu'da mukim bütün Hristi-
yan milletlerinin istinâsına me'tûfdur ve onun için de, fevkalade
câhârlıklara katlanmak icâb ediyor" diyor (64). Fakat artık Yu-
nan sâgali idcanın gerçekleşmesi için, kesinlikle Avrupa'nın
destekine muhtaçtı. Gücü tükenmeye başlamıştı. Bu bayhuttan birkaç
gün önce de Atina'da necliste Midilli sebasa. Aricis seneye bir so-
nuş yaptı ve konuşmasının sonunda "Yunan işgalinde, İstanbul'un fet-
hi mümkün (1453) yapıldığını belirtti (65). Fakat Yunanistan için
bundan bunlara gerek yoktu ve başta İngiltere olmak üzere bütün Av-
rupa devletleri Yunanistan'ı destekliyordu. Daha 10 Mayıs 1919'da Temps'de
Charles Valluy "Eski İyonya (İonie)'nin dirilmesi bekleniyor" diyor-
du (66).

1. Dünya Savaşı ile birlikte, Büyük Yunan İmparatorluğu'nun kurulu-
şu zamanının geldiğini anlamış olan Venedik (67), Zafiriu'ya ver-
diği emirde Yunan ordusunun (işgalde) bu güne kadar bölgelerine şeref-
li bir görev almamış olduğunu belirtiyordu (68). İşgal süresince Hristos-
sianos "Üçbin seneden beri Helenos evlatlarının beklediği saadet gi-
nişini geldiğini" belirtiyordu (69). Elleri bundan yana iyi fırsat
bulmayacağını bilen Pater Patrikhanesi mensupları da öteden beri öz-
lükleri hacretlerine kavuşmak için, o vakte kadar güçledikleri sin-
iklerini a.İfa vuruş ve hislanırmışlardı. Hatta daha ileri
gerek, Papa Hftin'i seven Türk Ruslarının Moskova'daki Ortodoks Pat-
rikhanesinden aldıkları emri ifa ettiklerini demi ileri sürdüler (70).
Yunanistan'ın başına gelecek olanları ile kavrayan Atina'da ya-
nılan "Elefteron Vias" (Serbest adam) gazetesi idi. Bu gazete 22
Mayıs 1919'da birinci sahifesine K. Kemal'in siyah bir ata binmiş res-
münü, altına da iri harflerle "Enikon Phtron" (Yillî düşünün-
ce Mustafa Kemal... Müttelikler, sizi Tanekale'de denen bu adama kar-
şı katli olunuz...) yazmıştı (71). 12 Eylül 1922 tarihli Peyami
Gazetesi sâgali idca hayallerinin sana erdiğini, Konstantin'in

regülünün Anadolu'dan sürüldüğünü yazıyor (72).

"Münistan, en iyiler olacımiza bile hayalinden geçmeyecek de-
ceceğiz. Büyük ve kuvvetli bir devlet haline gelecektir" diyen (73) Ve-
di Alios'un büyük üstadı 9 Eylül'de bir dahı ger, ealısınca yök
kayıtar. Ataturk regüli idcanın sonunu ve Türk milletinin zaferini
ile dile getirmektedir: "Muhterem İfenciler; (Alyosk ravısar-Dumlu-
ıdır) Beycan Muharebesi ve ondan sonra düşen ordusunu kütilen im-
e ve y. esir eden ve bakıyetü's-süyûrünü Akdeniz'e, Marmara'yı doken
rekâtınızı izân ve tavsîf için söz söylemekten kendisi müsta'ni add
sürün.

Ker s. İhasıyla düşünülme ş, ihzâr, idâre ve zaferle intice edilmis y
len bu harekât, Türk ordusunun Türk mâsitân ve Kumandanı heyetinin,
ksek kucret ve kahramanlığını tarihde bir dahı tesbit eden mu'azzam
ir eserdir.

u eser, Türk milletinin hürriyet ve istialâl fikrinin lâ-yatût
idescidir. Bu eseri vücûde getiren bir millatin evlâdı, bir ordunun
kumandanı olduğundan, ile'l-ebed kes'ûd ve cantsiyârıs." (74).

IV - İZMİR

A - NÜFUS MESFESİ

1631 - 1868 tarihleri arasında İzmir nüfusundan başlayarak, 1914 senesine kadar Ege Bölgesinin nüfusunun çeşitli safhalarının gözden geçirilmesi, Paris Konferansı'nda Venizelos'un iddialarının yanlışlığına ortaya koymaktadır. 1631 - 1868'de İzmir nüfusunu F. Slears şu şekilde vermektedir(75):

<u>tarih</u>	<u>Muharrirler (76)</u>	<u>Türk</u>	<u>Rum</u>	<u>Yekün</u>
1631	Tavernier	60000	15000	90000
1675	Spon	30000	10000	55000
1678	Le Bruyn			80000
1702	Tournefort	15000	10000	27200
1731	Tollot	50000	12000	76000
1739	Pockocke	84000	8000	100000
1776	Choiseul Gouffier	65000	21000	102200
1812	Tanccigne	60000	25000	106000
1817	Iconomos		60000	150000
1836	Ch. Texier	75000	40000	150000
1837	Journal de Smyrne	58000	48000	130000
1840	Joseph Bargigli	45000	55000	130000
1854	Storari			132000
1857	Shepherd	85000	60000	180000
1861	Impartial Gazetesi	42000	46500	123787
1868	F. Slears	40000	75000	187000 (77)

Le Bruyn nüfusu milletlere ayırmamakta ise de, nüfusun Tournefort'un yazdığı gibi, 24 senede bu şekilde düşmüş olması düşünülemez. 1688 depremi ve veba salgınları dolayısıyla, nüfusun bu kadar olmasa da düşmüş olması mümkündür. Iconomos ve Texier'in de verdiği nüfus istatistikleri şüphelidir. Takribi 5 senede İzmir nüfusunun

44000 kişi birden arttığı düşünülemez. 1817 de Iconomos'un ise sadece Rum nüfus ve yekünü vermesi Rumlara duyduğu sempatiden kaynaklanıyor olsa gerektir. Texier'in istatistiği Rum nüfusu daha uygun vermesi açısından daha doğru olarak kabul edilebilir. İzmir Gazetesi gerçek nüfusa yaklaşmıştır. Diğer unsurların nüfusunun asıl nüfusa oranını en doğru Spon ve Texier vermektedir. Diğer rakamların bu şekilde düşük olması ise, yahudilerde yalnız erkek nüfusun sayılması durumundan ileri gelse gerektir. F. Slaars Ege bölgesinde Türk nüfusun azalıp, Rum nüfusun çoğalmasında şu sebeblere bağlar ki, doğru olduğu düşünülebilir; "Rum nüfusunun çoğalması, bu milletin ticarete olan istidadı mahsusları ve özel teşebbüsdeki atılganlıklarına bağlıdır. Türk nüfusun azalmasının sebepleri ise şunlara bağlıdır: Veba salgınlarında Türkler, diğer ahâliye nazaran daha fazla ölüyorlardı. Bunda en önemli sebep, tabii imkanlardan faydalanmak istememeleriydi. İkinci sebep, Türklerin askere çağrılması ve bunun nüfusu Rumlar lehine etkilemesidir. Üçüncü sebep ise, Türklerin ticarete rağbet göstermemesi ve yeni Türk ailelerinin bu nedenle İzmir'e yerleşmeleridir (78).

XIX. yüzyılın başlarına kadar (XVII. yüzyıldan), İzmir'de Türk nüfusun kesinlikle hakim unsur olduğu istatistiklerden açıkça görülmektedir. Nüfusun artmaya ve bilhassa Rum nüfusun çoğalmaya başlaması, XIX. yüzyılın ilk çeyreğinden itibaren dir. 1814'de Etnik-i Eterye'nin kurulması, daha sonra Yunanistan'ın bağımsız bir devlet olması ve Etnik-i Eterye'nin Batı Anadolu'yu da işgal sahası olarak programına almasından sonra, Ege'de Rum nüfus artmaya başlamıştır. Yunanlıların ticaret amacıyla büyük gruplarla Anadolu'ya gelmesi ve Tanzimatın ilanı Yunan megalî ideasının gerçekleşmesi için zemin hazırlamıştır.

XIX. yüzyılın ortalarından itibaren, Rumlarla Yunan uyruklularının

bir den ortaya çıkmaları, yalnızca İzmir'e özgü değildi. Bütün Ege'de, bilhassa kıyı şerhinde durum aynıydı. Yunanistan'ın ve Etnik-i Ege'nin çobalarıyla Ege toprakları şaşılacak kadar hızla Rumlaş-
tırılıyordu. Bağımsızlığı kazanan Yunanistan, gözünü Ege'deki ada-
lar ve Batı Anadolu'ya dikmişti. Önce bu topraklarda Rum nüfus ço-
altılacak, daha sonra büyük emperyalist devletlerin desteğiyle Ege
bölgesi ve adalar ele geçirilecekti. Osmanlı İmparatorluğu, Yunanis-
tan'ın bu emellerine ve Anadolu'ya göçen Rumlara karşı hiç bir ted-
bir almadığı gibi, üstelik tanzimattan sonra çıkarılan fermanlarla
ve verilen imtiyazlarla, bu durumu destekler bir davranış içindey-
di (79). Mesela Edremit'de 1909 senesinde Rumlar o kadar çoğalmış-
lardı ki, burada büyük bir kilise inşasına başlamışlar, 8000 altın
kadar inşaat masrafı yapmışlardı. Buna karşılık Edremit'deki Rum ma-
hellesinde bulunan cami ve mescitler harabe haline gelmişti (80).

Smyrne Turgue'e göre Aydın Vilâyetinde 1891'de 1.354.641 kişi ya-
şıyorou. Bunun 1.119.413 kişisi Müslüman-Türk, 196.546 kişisi Orto-
doks-Rum idi (81). → *Le Turquie d'Asie*

"~~Küçük Aya~~" isimli kitabın yazarı Vital Cuinet'e (82) göre ise,
1894'de Aydın Vilâyetinde 1.404.000 kişi yaşıyordu. Bunun 1.100.000 i
Türk-Müslüman, 210.000 i Rum-Ortodoks idi (83).

İzmir ve kazalarında 1894 Cuinet istatistiklerine, 1917 Osmanlı
resmî istatistiklerine göre Türk ve Rum nüfusun dağılımı şu şekil-
de idi (84):

	<u>Cuinet (1894)</u>	<u>Osmanlı resmî (1917)</u>
BAYINDIR		
Türk	20900	23219
Rum	6890	3676
BERGAMA		
Türk	23735	70012
Rum	8416	-

Guinet (1894)Osmanlı resmî (1917)

DEŞME

Türk 20307 7985

Rus 7200 197

KÖŞE

Türk 2284 8147

Rus 8435 -

KİLİB

Türk 90250 111486

Rus 57000 87497

KALDIRIM

Türk - 781

Rus - -

KADASI

Türk 8775 11190

Rus 6189 9000

KİŞİ

Türk 20309 22769

Rus 7779 4089

Kİ

Türk - 19948

Rus - 1765

KİTİP

Türk 19500 74860

Rus 7000 6423

KİTİPÇİ

Türk 20200 7892

Rus 7500 2620

KİTİP

Türk 80500 39108 -

19435	9516
6952	22383

1897 tarihli Fransız Etüd sonuçlarına göre (sarı kitap), Anadolu'nun % 70'i Türk, % 10'u Rum ve % 20'si diğer unsurlar içi (85).

1919 yılı başlarında Yunanistan'ın istediği Ege bölgesinde İzmir, Aydın, Manisa, Ödemiş, Bergama, Tevas, Kazilli, Acıbadem, Bozalan, Salihli, Çine, Urla, Buldan, Menemen, Bayındır, Mif, Soma, Kırkağaç, Demirci, Kuşadası, Sarayköy, Karacasu, Sivrihisar, Karaburun ve Çeşme'de 1.594.430 Türk, 461.848 Rum yaşamaktadırlar (86). Aynı nüfus grafiğine göre (87), İzmir ve kazalarında Türk nüfusu 1.905, Rum 143.009 şeklinde, İzmir içinde Türk nüfus 111.486, Rum nüfusu 87.497 kişi şeklindedir (88).

Yunan Başvekili Venizelos Ege bölgesindeki Rum sayısını Paris Konferansı'nda akıl almaz boyutlara çıkarmış, bölgede 1.013.195 Rum bulunduğunu ileri sürmüştür (89). Gerçi Mondros Mütarekesi'nden sonra, Adalar ve Yunanistan'dan Yunan vapurları ve Rum kayıkçıları ile Anadolu'ya çok fazla Rum çıkarılmıştır. Fakat her ne kadar olursa olsun, nüfusun bu kadar artırılmış olduğu düşünülebilir. Bu konuda Yunanlı yazar Stratigos Türk istatistiklerine yakın rakam vermektedir (90).

17 Mayıs 1919 tarihli İleri (Atı) Gazetesi de, lehimize fakat doğru kaçan bir rakam vermektedir. Gazeteye göre İzmir nüfusu 200.000 Türk, 210.000 Rumdur. İşgal öncesi bütün Anadolu nüfusu 10.941.894 (91) kişi civarında olduğu düşünülürse, yalnızca İzmir nüfusunun bu kadar kalabalık olamayacağı açıktır.

Yunanistan Paris Barış Konferansı'na elindeki nüfus istatistiklerini sunmuş ve Wilson prensiplerine dayanarak, Batı Anadolu'yu talep Levletlerinden istemiştir. Diğer istatistiklere göz yumarak,

Wilson'un ortaya attığı istatistikleri görmek isteyen Avrupa Devletleri ve Wilson, prensipler Türkiye lehine olduğu halde Anadolu-Yunanistan'a vermişlerdir.

Fransa'da Paris Konferansı sırasında Türk düşmanı atmosfer için Pierre Loti Yunan propagandasına hezen hezen tek başına karşı çıkar. Örneğin Le Figaro'da Benys Cochin'in İstanbul'da Rus nüfusu 370.000...Türk nüfusunu da 450.000 göstermesine karşılık Pierre aynı gazetede ona verdiği cevapta, Fransız istatistiklerine göre İstanbul'da Türk nüfusunun 700.000, Rus nüfusunun da 180.000 olduğunu savunmuştur. Pierre Loti ve Türk propagandası da Yunan hak iddialarına karşı "milliyetler prensibi" ni ileri sürmüşlerdir. Örneğin, L'Eclair gazetesinde Politis'e karşı giriştiği polemikte Loti yazı yazar: "Sahi mi? Müttefikler Yunanistan'a kendi çıkarı için hakları Aşağıya sürececeklerini gerçekten vaad mi ettiler? Böyle bir iddialarını gösterin bana. Ama Türkiye'ye verilmiş resmi bir söz : Wilson'un 12. noktası". C. Farrère de Şubat 1920'de "ancak 1.000 Ruma karşılık 1.300.000 Türkün oturduğu İzmir Vilâyeti'nin Yunanistan'ın Alsace-Lorraine'i haline gelmemesini istiyorum...Ha İzmir Yunanistan'a verilmiş, ha Marsilya" diyordu(92).

3 - İZMİRİN SOSYO - EKONOMİK DURUMU:

Ege bölgesinde Rumlar din ve dillerinde serbest bırakılmışlardır.

Bu serbestlik bir müddet sonra Türklere karşı Ege bölgesinde üstün-
lük kurabilmeleri açısından önemli sebeplerden biri olmuştur.

Devletin siyasi işlerine karışmalarına gartıyla bütün azınlıklar
(Rumlar, Ermeniler, Yahudiler) ticari, iktisadi, dini ve kültürel
faaliyetlerinde serbest ve müdahalesiz idiler. Her cemaat yerleşti-
ği ve yaşadığı muhitte mektep, kilise, havra gibi din ve kültür mü-
esseseleri meydana getirmek hakkına sahip idi. Rum mekteplerinde
Türkçeden başka her ders okutulurdu. Rum çocukları ilk kültür ders-
lerini bu müesseselerde aldıktan sonra, bilhassa Atina veya başka
bir yabancı memleketteki yüksek okullarda, Üniversitelerde tahsil-
lerini tamamlarlar, memleketlerine ekseriyetle doktor veya işadama-
lar olarak dönerlerdi. Rumların bütün emelleri zengin olmak ve İmpara-
orluğun çökmesine elden geldiği kadar çalışmaktan ibaretti. Dini
badeülere mahsus olarak tesis edilen kiliseler, siyasi meselelerin
toplula konuşulduğu, münakaşa edildiği ve kararların alındığı bö-
cül ocaklar idi. Bu kiliselerin çalışmalarına müdahale edilemezdi.
Rumlara hükümet makamları ve Osmanlı zabıtası nüfuz edemezdi. Aksi
halde Rumlar "din serbestimiz ihlal ediliyor, Türk memurları dini
kutsalımıza tecavüz ediyorlar" türünden hezeyanlarla yaygara e-
derlerdi. Zamanın nezaketini düşünen Osmanlı idaresi, bir yabancı
müdahalesine meydan vermemek için bildiklerini bilmezlikten, duy-
duklarını duyuzluktan gelir, olaylara pek ses çıkarmaz, göz yummak
teberriyetinde kalırdı (93).

İzmir, Aydın illerininin Rumları Yunan dili ile konuşurlardı. Yalnız
İzmir'in Çirkince, Manisa'nın Horosköy, vesair birkaç büyük kö-
yün Rumları Türk dili ile konuşurlardı. Muğla şehrindeki Rumlar Türk

İnisi, Milas, Bodrum, Fethiye Rumları Yunan dilini kullanırlardı. Antalya şehri ve kasabalarından Alanya (94) ve Elmalı Rumları Türkçe konuşurlardı. Fenike, Demere, Andifli, Kalamaki Rumları Yunan dilini kullanırlardı. Bunlar Tanzimat fermanından sonra buralara adanmış göç etmişlerdir. Antalya şehrine sonradan yerleşmiş biraz Arap, Yanyalı Rumlar keza Yunanca konuşurlardı. Yunan dilini konuşanların hepsi Antalya Vilayeti Rumlarının dörtte biri nisbetinde idi. (95).

57. Dümen Kumandanlığında bulunmuş olan M. Şelik Bey 1909'da Şakale'nin Ezine kasabasından Hacı Arif Ağa ile konuşmuş, O, kendine genliğinde olanları şöyle anlatmıştır: "...Sivastopol muhâresine kadar Ezine'de tek bir Rum...ve hatta yahudi yoktu ve memleketimde rakı sarhoşluk nedir kizse bilmezdi ve buralara ayak basmazlardı. Bu muharebeden sonra bilmen ne oldu. Evvelî üç Rum geldi. Hükümet bunları çok himaye etti. Bunların arkasından Rumlar geldi, yerleşti. Ben delikanlı idim. İhtiyarlar bu Rumların gelip yerleşmesini tehlikeli görüyorlardı. Şikayet ediyorlardı. Fakat Hükümet bu Hristiyanları sıkı himaye ediyordu. Bu sebepten hiç kimileri gidemiyordu. Rumlar çoğaldıktan sonra memleketimize sarhoşluk girdi. Sarhoşluk yüzünden öldürmeler, olaylar aldı, yürüdü. Niyet bu un gördüğünüz hali buldu..."(96).

İzmir ve kalabalık bir şehir olan İzmir'de işgalden önce, bir iki köy dışında hiçbir yerde Türkçe konuşulmazdı. Rumlardan biri de şimdiki Alsancak(ş zamanki adı Punta) semtiydi. Geçerli lisan Rusca, Fransızca ve İtalyanca idi. Özellikle Fransızca ve Rusca en çok kullanılan lisandı. Sanki serbest bir kentmiş gibi hemen hemen bütün milletlerin bayrağı dalgalanırdı (97).

1914 senesinde bütün ortaokullarda ızcılığı geliştirmek için Bartın isminde bir uzman getirilmişti. İzmir'de ızcılık Balkan Harbin-

en sonra beniksensizdir. İzmir Sultanisi jimnastik öğretmeni Hâri, tıbbat ve Terakki Spor öğretmeni Hayri Bey'in bu konuda önemli sa-
 yacak hizmetleri geçmiştir. Azınlık okullarında farkettilmeden bu
 onlara önem veriliyor, izcilik teşkilâtları kuruluyordu. Bu azınlık-
 ların izcileri Mütareke döneminde her gün gösteriler yapıyorlardı(98).

Bunlara verilen bu hürriyet çerçevesinde işgalden önce İzmir'de
 birçok gazete ve dergi de çıkmakta idi. Bunlar arasında Ahid-
 kos, Procos, Sociologos, Neologos, Proia, Perenos (99), Analthia,
 100), Patris (101), Kozmos, Taros, Estiya (102), Armonia, Ionia,
 ea Smirnia, Kapanos, Omiros (103) sayılabilir. Fransızca çıkan bel-
 li başlı gazeteler ise Le Levant ve La Reform idi. La Reform İzmir
 ecclis idaresi azasından, Rum Metropolichanesi ileri gelenlerinden,
 Türkçüoğlu Nikolaki Efendinin neşr ettiği bir gazete idi. Bu Niko-
 aki Efendi ve oğlu Jan Türk ve Rum ahâlinin sırtından zengin olmuş-
 ardı (104). Sakızlı Mehmed Sarri Efendi isminde kalben Yunanlı bîr
 bel nın n istiyazında bulunan Rumca Kozmos, kadın simsarlığı ile
 şşur bir Rumun idaresindeki Patris, Türklerin mekteplerinde, para-
 le okumuş, İzmir Dârü'l-Mu'alliminini bitirmiş ve Türkçe gazeteler-
 teröbenlik yaparak harp senelerinde Türklerin yardımıyla ailesi-
 ölden kurtarmış olan Vafiyadis'in idare ettiği Liberte gazete-
 de Türk düşmanı idi. Fakat düşmanca yazılar yazmakta ve Türk düş-
 manını körüklenekte Kozmos hepsini geride bıraktı (105). İzmir'de
 çık, e çıkan gazet ler ise, Anadolu, Köylü, İslahat, Müsâvât, Hu-
 -1 Feser, Sulh ve Selâmet, Duygu, Ahenk idi. 1900'lerde İzmir'de
 alzca iki Türk Matbaası vardı. Vilayet matbaasıyla, Ahenk matbaa-
 lunc karşılık azınlıkların ve yabancıların elinde Mihail Nikola-
 , Tatikyan, Markoplo, Vidori Kardeşler, Nikolaki Davroni, Amaltiz
 Aspiranus, Ustad, Hayim Skura, Nikola Danyanos, Smyrne, Davroni
 eşler, Leonidis, La Reform, İmpartial, Mamuryan, Timoni adlarını

taşıyan 17 matbaa bulunmaktaydı. Bunların beşi Rumca, üçü Fransızca, beşi her dilden, üçü yahudice, biri ermenice baskı yapıyordu (106). İzmir'de yayınlanan Anadolu ve Duygu gazetelerinin haber alma yönünden iyi olmaları ve bu haberleri Türk halkına duyurmaları, ilgal öncesi Metropolis Hristostomos'un hoşuna gitmiyordu. Hristostomos bu gazeteleri Vali İzzet Bey'e şikayet etti. İzzet Bey'de bu gazetelerde böyle haberler çıkamayacağına söz verdi. Vali İzzet İstanbul'da yaptığı gibi, İzmir'de de Türkçe gazeteleri tedkik için, tilaf evletleri subaylarından oluşan bir sansür heyeti kurarak, vana ihanet etmiştir. Yunan hükümeti tarafından verilen (107) tahsisatla çıkan Kozmos gazetesi yazdığı bir maktelede İzmir'e İzzet gibi bir vali gelmediğinden, bütün Rusların kendisinden memnun olduğundan bahsetmiştir. Bunu müslümanların duyması için Duygu gazetesi aynı zamanda Faskalya günü İzzet'in Yunan kumandanıyla yumurta kuşturduğu ile beraber yazmıştı. Her gün Atina'dan ve adalardan sta ile Yunan gazeteleri geliyor, muhtemel bir felaketin hazırlanmış olduğunu bu gazetelerin dili hissettiriyordu. Anadolu Gazetesi Mart sonlarında, aldığı bir haber üzerine Midilli'de onbin Yunan erinin toplandığını ve bu askerlerin hedefinin İzmir olduğunu, felaketin bu duruma dikkat etmesini yazıyordu (108). Fakat İzzet Bey talim hareketine geçmiştir. Çıkarılan emirde müttelik devletlerin azağına, vaziyetine, hedef ve hareketine ait yazı yazmanın yasak olmasına dair bir emir çıkarılmıştır. Bu emre itaat edilmiyecek olurlar haps edilecek, matbaaları kapatılacak, müdürleri tevkif olacaktır (109). Bilhassa Anadolu ve Duygu Gazeteleri İzmir'de Yunan matbaaları gazetelerin baskısıyla karşılaşmışlardır. Bu gazeteler "Anadolu ve Duygu gazeteleri dönektirler, böyle bir zamanda iyerine Osmanlı unsurları arasına kundak koyuyorlar" diyorlardı. Anadolu Gazetesi, İzmir İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin bir organı

1919. Yunanistan'da İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin çıkarttığı "Kuseli"
 gazetesinin muvafık olduğu göstermek için gazeteye Anadolu adı ve-
 rildi. Daha sonra gazete kârı ve zararı şahsına ait olmak üzere
 Haydar Rüşdü (110) Bey'e devredilmişti. Yunanlı Rodos "Küçük Asya"
 gazetesini" adlı eserinde uyuşturma teşebbüsünün Haydar Rüşdü Bey tara-
 fından suya düşürüldüğünü anlattıktan sonra, şunları kaydetmektedir:
 "Yunanlıların verdiği umumî direktiflere göre, Türk gazetecileri ile
 Yunanlılar arasında propaganda yapmamız gerekiyordu. Küçük Asya'daki çeşitli un-
 vanlıların ve özellikle Türk, Rum ahâlisinin taassuplarının ortadan
 kaldırılması, Türk unsurunun kızdırılmaması, taassubunun körüklenme-
 mesi isteniyordu. Bunun için de, Türklerin Yunanlıları kızdırmaması
 lazımdı. Matbuatı tedavi için, ilaç yerine kullandık. O devirde diğer
 Türk gazetelerinden başka genç Türk komitesinin -İttihat ve Terakki-
 nin iki muvafık gazetesi de çıkıyordu. Bunlar Haydar Rüşdü'nün A-
 nadolu ve Fıygu gazeteleriydi. Bu gazetelerin oyun bozanlığı sıkıcı
 ve tehlikeli idi (111). İzmir'deki Yunan ileri gelenlerinin faali-
 yetleri ve İzzet Bey ile samimi bir ilişki kurmuş olmaları sayesinde
 İzzet Paşa 12 Mayıs 1919 günü Anadolu ve Fıygu gazeteleri-
 ni yasaklattı (112). Belki de böyle yapmakla işgali önleyebileceğini,
 zamanı geciktirebileceğini düşünüyordu.

Yunanlıların, gazeteler ile İzmir kamuoyunu yavaşlatmaya çalışma-
 ları, Avrupa karşısında pek bir şey ifade etmiyordu. Avrupalılar,
 Yunanlıların yaptıkları istatistikler ve raporlara göre karar ver-
 mişlerdi. Fakat yine de Paris Konferansı'nda İtilaf Devletleri,
 Yunan tezine inanır görünmeyi, Türkler aleyhinde kararı ter-
 k ettiler.

Bu istatistikleri yapanlardan biri olan Westernmann, nüfus ista-
 tistiklerinde bölgede konuşulan dile göre karar veriyordu. Buna ba-
 rınarak, Rumların % 32, Türklerin % 63 olduğunu ileri sürüyordu. Kon-
 feransta da Avrupalı istatistiklerinin geçerli olmasını istiyordu.

nik açıdan da Yunanlıların işgal hakları olmadığını belirten, bu hakların Amerikan misyonunun kontrolünden geçmiş olduğunu ifade eden Westermann, A.B.D. Başkanı Wilson'un beyannamesinin 12. maddesi- ni rahatsız uygun olarak, Türk halkının kendi hayat ve mukadderatını kendilerinin teminat altına alması gerektiğini savunuyordu (113).

İzmir'de eliptikmelerinde İzmir Ruslarının: Atina lehçesi ile ve ne- la İstanbullu Ruslardan bambaşka konuştuklarını ve bunu Yunanlıs- nın İzmir'e taşınmalarına yorar. Hakikaten İzmir ve çevresinin cari ve tarımsal zenginliği bu taşınmalara sebep olmuştur. İzmir lilerinin lehçe farkı dikkat çekicidir. İzmirli Ruslar İstanbullu Rusların lehçeleri ile alay etmekteydiler. Vico Cuinet kitabında, İzmirli Greklerin ticari kabiliyetlerinin Atinadakilere üstün oldu- nu yazar ki, bununla göçlerin nedenini anlamak kolay olur (114).

İşgalden önce, Aydın Vilayeti'nde 594 Türk, 136 Grek, 21 Ermeni, yehudi okulu vardı (115). İzmir ve kazalarında (116) okul sayı- rı Türk 237, Rum 86, Ermeni 12, Yehudi 16 okul şeklinde idi (117).

Yalnızca İzmir'de 55 Türk, 52 Rum, 11 ermeni, 16 yehudi, 9 yabancı okulu (Yunanlılar dahil) okul bulunmaktaydı (118). Öğretmen sayı-

ları ise, Aydın Vilayeti'nde 1560 Türk, 504 Rum, 103 Yehudi, 54 erme- ni olarak dağılmaktaydı. İzmir ve kazalarında 725 Türk, 407 Rum öğ-

retmen bulunuyordu. Sadece İzmir'de, 390 Türk, 346 Rum, 91 Musevi, 11 ermeni öğretmen vardı (119). Öğrenci sayıları; Aydın Vilayeti,

623 Türk, 10.167 Rum, 2989 yehudi şeklinde, İzmir ve kazaları; 857 Türk, 7288 Rum, Yalnızca İzmir'de; öğrenci sayısı; 6359 Türk,

1 Rum, 2481 Yehudi şeklinde idi (120).

Görüldüğü gibi, Aydın Vilayetindeki Türk ve Rum müesseselerinin en büyük yarısından fazlası İzmir'de bulunuyordu. Bu İzmir'i Ege,

Asya'nın ve hatta Anadolu'nun en gelişmiş şehirlerinden birisi yap- mış. Şehir, ekonomik açıdan olduğu kadar sosyal açıdan da gelişmiş,

şehrin başta olmak üzere, şehir büyük bir nüfus kesafetine sahip
 1914'te Aydın Vilayeti Rumlarının, başta siyasi ve dini temsilci-
 ler olmak üzere büyük kısmı İzmir'de bulunuyordu. Yunanlılar dini
 inisiyatif altında, siyasi amaçlarla kullandığı kiliselerin bilhassa İz-
 mir'de fazla sayıda kurulmasına büyük önem vermişti. İzmir'de 130
 kiliseye karşın, 59 mescid ve 27 de meдресe bulunmaktaydı (121). 1914
 yılına ait istatistiklere göre, İzmir'de 35 basınevi, 150 okul, 15
 sinema, 81 eczane, 30 gazino, 57 otel, 269 meyhane bulunuyordu (122).
 Nüfusu bilhassa Mondros Mütarekesi'nden sonra hızla artmaya başla-
 mıştı, bu artış işgâle kadar sürmüştür.

İşgâlden önce Kadifekale'nin etekleri henüz çıplak kayalıktı. Ka-
 difekale ile deniz arasında Rumların oturdukları sokaklar bulunuyor-
 du. Vilayet konağının bulunduğu meydana Konak meydanı adı verilmiş-
 ti. Buradan içeriye doğru Kemeraltı uzanmaktaydı. Hisar Caminin bu-
 lunduğu yerde Ok kullesi, Başoturak Caminin bulunduğu yerde Liman ku-
 lesi vardı. İki kule iç limanı ve körfezi izlerdi. Şehrin iki önea-
 kapısı vardı. Firi gemilerin limana girip çıktığı bugünkü Gümrük-
 binasının bulunduğu sahadaki deniz, diğeride Baemahane'deki kara ke-
 neli (123). İkiçeşmelik semti Türk bölümü idi. Kokaryalı (Güzel-
 ıstikametinde Türk, Rum karışık yaşamaktaydılar. Konak meydanı
 yanında Tramvay Caddesi ve Karataş semti vardı. Konak meydanı ile,
 Karataş arasındaki meşelik (Musavi mezarlığı) bulunmaktaydı. Bu me-
 zarlık Bahri Bey tarafından kaldırılmış, buraya Bahri Baba Par-
 tesizliği, İzmir'in tek körfez vapur iskelesi Pasaport'ta bulu-
 nuyordu. Konak meydanının Kuzey kenarında depo binaları, uzun kenar-
 ında Sarı Kışla yer alıyordu. Sarı Kışlanın bir parçası askeri ki-
 raathâne, Estü ise askeri otel idi. Tramvay Caddesi Sarı kışla blo-
 kesinde bulunan, Askerî kiraathâne önünden sağa sapsakla başlar-
 ınun başlangıcında Evliyâzâde Oteli, 150 metre kadar ötede Zira-
 atçısının sardıvenli girişi vardır. İzmir'in önemli semtleri Kon-

on ve frenk mahalleleridir. Frenk mahallesinde Athasula, Orozdi-
 ka, Kontuar, Eksinopoulo gibi Rus mağazalarına rastlamak mümkün-
 dir (124). Kordon'da görülen ise, uzun bir sahil ve onu çevreleyen
 meydanlar, İosidon, Klouaridis, Kale Morse ve benzer meydanlardı.
 Her şeyden önce bu mahalleler yalnız hristiyanlara mahsus idi. Onlar oralarında
 resmi işler tertip ederlerdi. Avcılığa ait kulüpleri dahi
 vardı. Evleri ekseriyetle havagazi lambalarıyla aydınlatılırdı. Hal-
 leri, Türk evlerinde beş nuzara lambalar yanar, etrafta pis petrol
 kâğıtları ve is olurdu (125).

İkinci cepheliği İzmir'de tanıtan ve yayan Operatör Esat (Cincoz)
 'in kardeşi Mehmet Ali Bey olmuştur. Doktorlarımız, Sıhhiye müdü-
 rü Mehmet Ali, Güreba Hastanesi şef-tabibi Mustafa Enver, ikinci he-
 kim Mehmet Ali Süreşsin, Üçüncü tabibi Mustafa Kasımi, serbest çalışan Taş-
 oğlu Adnan beylerden ibaretti (126). Buna karşılık İzmir'de 88 Rum
 doktor çalışıyordu. İzmir'de Kadızade Hüseyin Rifat kameraltı'nda
 "Eczanesini" açtı. Kameraltıda, İr. Mustafa Bey'in karargâhı,
 Kolaidi'nin "Merkez Eczanesi", karşısında yine bir Rumun "Osmanlı
 Eczanesi" vardı. Frenk mahallesinde "İcar" ların büyük ecza deposun-
 du, harp sonuna kadar her şey bulunurdu. Yine frenk mahallesinde Et-
 seli Eteriyacıların karargâhı "Moraiti" eczanesi vardı. Moraiti zen-
 ne bir mülk idi. Avrupa müstahzarları, Welcome Broogh'un bütün
 malvarlığını, harp sonuna kadar Moraiti'de eksik olmadı (127). Yabancı-
 ların İzmir'deki çok sayıda hastanelerinin yanında, Rum ve Musevi a-
 lımlarının da birer hastaneleri vardı. Türk hastanelerinin sayısı
 Güreba, Eşrefpaşa ve Askerî hastane ile üçü buluyordu (128).
 Balıkesir'de Balıkesir Lisesi ve Hukuk Fakültesi mezunu Vahit Bey işgal ön-
 lümleriyle şöyle anlatmaktadır: "Birinci ve ikinci Kordon boyunca
 evlerine ve mülklerine rastlamak nâdir idi. Ticarethânele-
 rinin isimleri arasında Türkçesini bulabilmek de mümkün değil
 idi. Levhaların metni Fransızca ve Rumca idi...İstanbul devletimi-

in merkezi olması dolayısıyla ne kadar yabancı temsilcilik varsa, İzmir'de de aynı mevcuttu. Bunlar da beldenin en güzel mevkiilerinde, kapitasyonlar dolayısıyla kendilerine tahsis edilmiş geniş bahçeler içindeki malikanelere yerleşmiş idiler... Şehir adeta avrupalı ariyatılara bölünmüş ve her birisi bir başka millet ve ırktan oluşmuş... Mesela beldenin en rutene semtlerinden Bornova'da, sırasıyla İtalyan malikâneleri var. İngilizler, Fransızlar, Almanlar ve hatta Hollandalılar tercih ettikleri sahalarda siteler kurmuşlar. Her biri kendi sahasında İzmir'in ticaret ve sanayi hayatına hakim. İzmir bütün Mıntıkânın ithalat ve ihracâtının merkezi. İş hayatı İstanbul'dan daha hareketli (129).

Düyûn-ı Umumiye, Bâb-ı Âli'nin 20 Aralık 1881'de yayınladığı "Muharrem kararname" ile yürürlüğe girmişti. Buna göre, Osmanlı İmparatorluğu'nun alacaklı ülkelere borcu 5 milyar 200 milyon franktan, 4 milyar 500 milyon franka indirilecek, ancak amortisman ve faizi ödemek için ipek, balık, içki, tuz, tütün, damga resmi, pula koyulan vergiler karşılık gösterilecekti. Bu arada Balkan devletlerinden Osmanlı İmparatorluğu'nun aldığı vergiler dış borçlara ayrılacaktı. Aradan geçen yabancı sermayenin Türkiye'den çekinecek bir yanı kalmamıştı. Düyûn-ı Umumiye sayesinde borçlarını tahsil etmekle kalmamış, aynı kurum aracılığı ile de servetlerine yeni servetler katmak için yabancılara girişmiş, ithalat ve ihracata yönelmişti. İzmir-Kasaba ve Karayolları demiryolu Düyûn-ı Umumiye'nin çalışmaya başlamasıyla daha genişlemişti (130). Birinci Dünya Savaşı başlangıcında batılı ülkelere borcumuz şu şekilde idi: Fransa 2.5 milyar frank, Almanya 1.5 milyar frank, İngiltere 600 milyon frank, İtalya 120 milyon frank. Batılı devletler için Düyûn-ı Umumiye önemli bir kâr kaynağı idi. Bu kurum yalnızca vergileri toplamakla kalmıyor, borç para verişinde mali ve malî girişimlerde bulunuyordu. Bu kuruluş Avrupalı yatırımcılar için garanti teşkil ediyordu. Yabancı sermaye rahat kâr

yap bileceği Türkiye'ye gelip, yatırım yapıyordu (131).

İzmir limanından 1910 yılında 25.300.000 altınlık, 1911 yılında 31.500.000 altın liralık, 1913 yılında Balkan Savaşı sebebiyle hayret verici olarak 24.300.000 altın liralık ihracat ve 1910 yılında 2.000.000, 1911 yılında 45.000.000, 1913 yılında 40.800.000 altın liralık ithalat yapılmıştı (132).

Pallas eserinde "Küçük Asya Rumlarının ekonomik dahası", "Rumların canlılığı ve Türklerin acizliği", "Küçük Asya'nın ekonomik canlanışına temel faktörü olan Hellenizm" başlıkları altında Yunan işçilerin gerekli ekonomik delilleri anlatır. Yazara göre, "Küçük Asya'daki Yunan isteklerinin gerçekleşmesi herkesin işine yarayacaktır. Yunan işçi ve tüccarının şayanı hayret vasıfları kimsenin ihmal edilemezdir... Şimdiye kadar Türk idaresi bölgeye eski refahını iktidarsızlık için hemen hiç bir şey yapmadı. Oysa Yunanlı, yabancı sermayelerin yardımıyla bu refahı getirecektir. Bütün Akdeniz alemi, bütün Avrupa, tanıdıkları hakkının karşılığında bu yaratıcı halkın, Yunan uluslarının ekonomik refahını iyileştirmeye katkıda bulunarak, bu minnettarlığı görünce ona minnettarlık duyacaktır..." (133).

Lord Granville 17 Kasım 1918'de Atina'ya yazdığı mektupta, Ege bölgesinin zengin Rumları Yunanistan'ın bölgeyi işgal etmesini pek istemiyorlardı. Çünkü durumun böyle olması ticarî ilişkilerine zarar verebilirdi. Lord Granville 17 Kasım 1918'de Atina'ya yazarak şu raporu vermekte idi: "Oniki ada, Kıbrıs, Trakya'nın Anadolu kıyılarına, hatta birçokları İstanbul'u ve Anadolu'nun kıyı kıyılarına istiyorlar... Mesele halkın menfaati bakımından olacaktır. Eğer böyle bir durumda, ellerindeki toprakları şimdiye kadar böylesi bir olağanüstü bir kabiliyet göstermemiş olan Yunanlılar bu kadar milyon halkı akıllıca ve şefkatle idare edebileceklerdir. Bu kadar büyük bir işi hiçbir şüphe edilebilir... Hiç değilse İzmir'in ticaretle uğraşan zengin Rumlarının memleketlerinin anavatan tarafından teslim alınmasını istemediklerini öğrendim..." (134). Aslında Venizelos'un ba-

Anadolu'dan istediği yerlerde ekonomik olduğu kadar, stratejik nesitler de güdülmüştü. Ayrıca Venizelos'un isteğine göre, Büyük Menderes, Kuzey Menderes ve Gediz nehirleriyle, Bakırçayı'nı, Gonen-ay'ın ve Antalya bölgene anan Kocaçay'ın ve gneyde, Akdeniz'e dökü- len Karamançayı'nın suladığı en verimli topraklar ve bunların deniz kıyılarıyla dolu kıyıları, Türkiye'den koparılacaktı (135).

İzmir'de Rum unsurun ekonomik ağırlık üstünlüğü, Yunan desteği ile e bölgesinde kurulan Rum bankaları ve Lübyun-ı Umumiye önceliğinden kaynaklanıyordu. Bu üstünlük sosyal tesisler açısından da bir üstünlük olarak kabul edilirdi. Bu tesislerden bazıları: E-tilki Mektebi ile Ayia Fotini kilisesi, Kentriko Parthenayoyio (Kız Lisesi), Ayios Haralambos Rum Hastanesi, Çocuk hastane- si, çeşitli güzel sanatlar, spor ve kültür tesisleriydi (136).

İzmir'de İstanbul'un resmi 100 kuruşu çarşı pazarında günlük para a- rında 190 kuruştü. Bahire bölgesinde malına göre bir liranın karşılı- ğı 100, 170, 125, 180 kuruştü. Çekirdeksiz tütünün parası ile si- garetin alış satış paraları başka idi. Resmi para 100 kuruş (137) - g paraları idi. Bakır kuruşluklara mangır denirdi. 2.5, 1.5 ku- ruşluk mangırlar madeni karışıklı metelik, yarım metelikler de ge- çerliydü. Altın paralar 500, 100, 50, 25 kuruşluk sikkelerdi. - lık bankası devletten esindığı imtiyazla beşlik banknotlar ba- - rırdı. Bunlar daha çok seklamada kullanılırdı. Harpte altın, gümüş - lık, Trabistan'a akmaya başlayınca hükümetin banknotları 5, - lık bir kuruşlukları piyasaya döküldü (138).

İzmir'de tütün - lık Devlet-i Aliyye-i Osmaniyye isimli yabancı şirket - lüydü. Bu kuruluşa Reji denirdi. Bu kuruluşun büyük bir - lüğü vardı. Kolcu adıyla anılan bu örgüt, köyleri, kasa- - laları yönetirdi, evlere başkanlar yapar, kaçak tütün ararlardı. Çok

bu kolcularla müstehsil arasında silahlı çatışma çıkmış, pek çok üretici bu yolda ölmüştü (139). İzmir'deki Türk bankalarının sayısı ise başı geçmiyordu. Bu bankalar, Ziraat Bankası, İtibar-ı Millî Bankası, Adapazarı İslam Ticaret Bankası, Millî Aydın, Manisa Bağlar Bankaları. Yabancı bankalar ise çok fazlaydı. Bunlardan en önlileri Yunanistan'ın Banque d'Athanas, Banque d'Anatolie, Banque d'Épistilene. Fransa'nın: Banque Française Pour Les Pays d'Orient, bunların bir kolu olan Banque d'Algerie et de Tunisie, Credit Lyonnais, Türk Bankası, İngiliz-Fransız: La Banque Ottoman. Almanya: Deutsche Bank'ın bir kolu Deutsche Orient Bank, Avusturya-Macaristan: Wiener Bankverein, Bank Kongroise, İtalya: Banco di Roma, Banco Commerciale Italiana idi (140). İzmir'de Lavino, Lavdeo ve Fideo afyon ticaretinde söz sahibi olmuşlardı. Bu büyük kentin ekonomik yaşamının hemen hemen hiç bir Türk söz sahibi olamamıştı. Esasen bu işken bilmemiştik. Çalışmalarını değerlendirmek isteyenler de kısa zaman içinde teritilmişlerdi. Borsada söz sahibi simsarların hemen tamamı Rumdu. 1919'da borsada bir girişimle İstikrâz-ı dahilî tahvilleri piyasaya çıkarmıştı (141). Halı ticareti ile uğraşan Türklerin başında Arçolizade Yahya Efendi gelirdi. Bunun yanında Oriental Manifac-tures Şirketi getirdiği makinelerle makine halısı dokumaya başlamıştı. Bu el emeği ile uğraşan halıcılar arasında bir paniğe yol açmıştı. Bu yüzden Üşak'ta olaylar çıkmıştır. İzmir'in en ünlü mağazaları yine bunlara aitti. Bunlar arasında Xenoplu, Bazar, Anglais, O-lymbos ve Solari bulunuyordu (142).

İzmir ve civarında küçümsenemeyecek maden yataklarının işletme hakları da Rumlar ve Fransızların elindeydi. Whittal, Peterson, Hatfield, Abott, Charneau, Karasi'den, Bodrum'a kadar arsenik, manye-zim, krom, civa, simli kurşun, linyit, bilhassa zengin zimpara maddelerinin işletme haklarını elde etmişlerdi. 1910'larda Buldanlı Hacı

Emir Bey ve Etem Beyler de madencilige bağladılar. Büyük Harpte işletmelerde, şimendiferlerde yakıt kıtlığı Türkleri maden kömürü işine yöneltti. 1917'lerde maden kömürü işinde bulunan Türkler arasında Abidinzade Ragıp, Tefik Paşa, Fahri Bey, Alanyalı Mahmut, İbrahim Bey, Hafız Etem oğlu İsmail Nasip, İlhami Beyler bulunuyor (143). Rum unsurun İzmir'de etkili olmasının sebepleri ticaretle uğraşması, sosyal hayatta etkili olması ve şehrin çoğu mahallesinde geçerli dillerden birinin rumca olmasıydı. Levantenler ve şehirdeki yabancı şirketler ile Avrupa dillerinin de İzmir'de geçerli olması nedeniyle Türk halk tarafından İzmir "Gavur İzmir" olarak adlandırılmıştı (144). Şehirdeki bu yabancı şirketler arasında en önemlileri şunlardı: İngiliz: 1- The Ottoman railway from Smyrna to Aidin, 2-Osmanlı Havagazı Şirketi, 3-Abbot's Emery Mines Ltd. Zımpara ve çakmaktaşı madeni Şirketi, 4-Edward Hatkinson madencilik Şirketi, 5-P.G. Barff ve ortakları madencilik Şirketi (altın) vs. madencilik şirketleri, değirmenler, halı makineleri işletmeleri ve fabrikaları ile İngiltere'de 32 kuruluşu sahipti. Fransızların başta İzmir-Kasaba demiryolu olmak üzere, İzmir liman ve rıhtımlarının işletme hakları, maden şirketleri, tramvaylar, İzmir su idaresi gibi imtiyazları bulunmaktaydı. Ayrıca Amerika, Belçika, Almanya'nın da şirket ve kuruluşları bulunmaktaydı (145).

İzmir'de Türkler 28.804, Rumlar 15.946 parça toprağa sahiptiler. Şehirde Türklerin 202, Rumların 111, yabancı uyrukluların 88 fabrikası vardı. İşlenen topraklar ise öbüm olarak, Türkler 533.694, Rumlar 176.877 şeklinde idi (146). Görüldüğü gibi Türkler fazla toprağa sahip olmalarına rağmen istihsal ettikleri ürünü ucuz fiatla tüccarlara satmak zorunda kalıyorlar, Rum tüccarlardan ve bankalardan faizle para alıyorlar, bunun neticesi de ekonomik açıdan

Genel Kurul
Harp Tıbbi Bşk.
Kütüphane

ittihap zayıflıyorlardı.

1910'lerden sonra Türklerin de ticaretle uğraşması için büyük gay-
 ımlar gösterilmiştir. Özellikle Vali Rahmi Bey'in bu yolda önceli-
 kleri olmuştu. Kauf Bey (Orbay) hatıratında Vali Rahmi Bey'in
 ticarî tacirlerin teşebbüslerini kolaylaştırmak ve ticarî gelişmeleri-
 sağlamak yolunda gayretleri olduğunu belirtmiştir. Bölgedeki Rum-
 ların ekonomik üstünlüğü elde etmelerinin çeşitli sebepleri vardı.
 İlk sebep, Türklerin yalnız askerliğe ve devlet memurluğuna
 değer bir alan gözüyle bakmaları, ticaretle uğraşmayı küçük
 saymaları idi. Türklerin din ayrılığı sebebiyle kendi içlerine dönük
 Avrupalılarla temasının Rumlara göre daha az olması; öğrenibil-
 gi yenilikleri "gavur icadı" diye küçümsemesi, Türklerin Rumlardan
 geri kalmasının bir başka sebebidir (147). Vali Rahmi Bey'in aldığı
 tedbirler ve gösterdiği yol sayesinde Türkler ticarî hayata giderek
 çok eğilmişlerdi. Nitekim Halimağa, Piring han, Yeniş Çarşısı,
 Kar camisi çevresi, Keresteciler Caddesi Türk tüccarlarının yazı-
 neleriyle dolmuştu. İzmirli Türk tüccarlar çoğaldıkça, Türklerin
 ekonomik yaşantısı da değişmişti. Hatta bazıları İstanbul Eminönü
 civarında şube bile açmışlardı. Bunlar Şerifzade Süreyya, Balçızade
 Mehmet, Salepçizade Adil ve İzmirli Talat'dı (148). Büyük Harp sıra-
 sında Aydın-Kesaba demiryollarınının memurları, istasyon şefleri, ka-
 riyeye işçileri hemen tamamen Rumdu (149). Ateşçi yanakları, bekçi-
 ler hemşeriler Türktü. İzmir'de ittihat ve Terakki'nin katib-i mesulü
 Mehmet Celalettin (150) Bey tarafından İzmir Şemendifer Okulu açıl-
 ması ve demiryollarını burada okuyanların ele alması ancak güdülmüş-
 tür (151). Osmanlı Meclis-i Mebusanında Rum mebus Karolidi "İndi'nin
 memurların ticaret ve sanayi haklarına Türkler el atıyorlar..." şek-
 linde 21 Aralık 1913'deki konuşması bu okulun açılmış olması dolayı-
 lıdır.

pu ların bütün bu zenginliğine ve hak iddialarına rağmen Osmanlı
kmeti aksi iddiayı savunmaya ve Avrupa devletlerini yanına çekmek
in çabaya devam ediyordu. Sadrazam başkanlığındaki nazırlar top-
nısında, Paris Barış Konferansı'na şu cevabi nota hazırlanmıştı:
..Asya kıtasındaki İzmir'in, tarih, coğrafya ve mevcut ırkların
betleri bakımından, Avrupalı Yunanistan ile hiçbir münasebeti yok-
r. Hükümet, İzmir'in İtilaf Devletleri tarafından işgali hakkında-
Paris Konferansı kararlarına muhalefet etmez. Zira, ne hükümet ve
de "Osmanlı Milleti" en mühim şehirlerinden birisinin işgalinin
şi bir mahiyeti hâiz olmasını, bir an için bile, tasavvur edemez..."
52).

II. BÖLÜM

İŞGAL ÖNCESİ TARAFLARIN DURUMU, İŞGALİN HAZIRLANIŞI

I . OSMANLI DEVLETİ

A . İŞGALDEN ÖNCE, OSMANLI HÜKÜMETİ VE İZMİR'İN ASKERİ, MÜLKİ YÖNETİCİLERİNİN TAVIRLARI:

1919 başından itibaren, Batı Anadolu'daki Rum faaliyetleri d. ha da artmışdı. Rumlar çeşitli örgütler vasıtasıyla faaliyetlerini rahatça sürdürüyorlardı. Yapmak istedikleri en önemli şey ise, İzmir Türk yöneticileri ve halkın dikkatini çekmektir. İşgal yaklaştıkça, umumî olarak Rum gazetelerinin dili de yumuşuyordu. Yalnız haftada iki defa İzmir'e gelen Yunan torpidoları, İzmir'e silah, mühimmat ve adam getiriyorlardı (1). Muhakkak ki, Rumların İzmir'deki bu hareketleri rahatça yapabilmeleri, askerî ve mülki yöneticilerin tutumlarına önemli ölçüde bağlıydı.

İstanbul'da sadrazamların ve kabinelerinin değişmesiyle, İzmir valilerininin değişmesi arasında yakın bir ilişki olduğu, bu kabinelerin görev yaptıkları tarihlerden de açıkça görülmektedir. Ahmet İzzet Paşa Kabinesi 14 Ekim - 8 Kasım 1918 tarihleri arasında görev yapmıştı. Vali Rahmi Bey'in Ekimin ilk haftası sonunda görevden ayrılmasıyla, boş kalan valilik makamına Nureddin Paşa vekâlet ediyordu. Bu kabine döneminde 8 Kasım'da Tahsin Bey valiliğe tayin edildi. Ahmet Tevfik Paşa kabinesi döneminde (11 Kasım - 3 Mart 1918) 1 Aralık'ta valiliğe Ethem Bey tayin edildi. Ocak ortalarında ise, O'da görevden alınarak, yerine tekrar Nureddin Paşa, hem vali, hem 17. Kolordu Kumandanı olarak geldi.

Emat Ferid Paşa Hükümetinin (2) göreve başlamasıyla, İzmir'e çok emeği geçen Nureddin Paşa da görevden alınarak, yerine Ahmed İzzet vali, Ali Nadir Paşa 17. Kolordu kumandanı olarak tayin edilmiştir (3).

Rahmi Bey İzmir'in en ünlü valilerindendi. İttihat ve Terakki'nin kurucularından olan Rahmi Bey'e I. Dünya Savaşı öncesi, İngiliz himayesinde bağımsız bir prenslik kurması teklif edilmişti. Muhtemel bir İngiliz işgalini tahmin eden Rahmi Bey İzmir ahalisine gaz dağıttırması, askeri bir hareket karşısında kalacak olurlarsa ahaliye İzmir'i yakmalarını söylemişti. Bu da bir işgal ihtimalini önlemişti. Uzun süre İzmir'de valilik yapmış olan Rahmi Bey'in İzmir'e büyük emeği geçmişti. Rahmi Bey döneminde, şehir içinde bulunan mezarlıklar kaldırılmış, Papaz Hristostomos İzmir'den sürülmüştür (4).

Vatansever bir vali olan Nureddin Paşa döneminde, İzmir Rumları pek hareket edememiş, isyanlarının sertçe bastırılacağı kendilerine ima edilmişti. Mesela Kasım ayı başında İngiliz monitörünün İzmir'e gelişi dolayısıyla yapılan nümayişler dolayısıyla Vali vekili Nureddin Paşa, bir daha bu tür ayaklanmaların, polis kuvvetleri vasıtasıyla bastırılacağını, çıkarılanların cezalandırılacağını uygun bir dille anlatmıştı (5). Nureddin Paşa, Rumların gizli hareketlerinden devamlı haberdar oluyordu ve askeri tedbirler almayı ihmal etmiyordu (6). Yine Nureddin Paşa 5 Kasım'da vali vekili iken Harbiye Nezareti'ne bir telgraf çekerek, "Rumlar, Türkleri galeyana getirerek, karışıklık çıkartmak ve bu fasını Yunanistan'a verdirmek gayesini güdüyorlar" diyordu (7). 14 Kasım'da Nureddin Paşa, Vali Tahsin Bey döneminde 17. Kolordu Kumandanlığına tayin edilmiştir.

15 Kasım'da bir Fransız torpil arama gemesinin İzmir'e gelmesinden sonra (8), 24 Aralık 1918'de ilk Yunan savaş gemisi İzmir açıklarında görüldü (9). Leon'un İzmir'e gelmesiyle, Hristostomos'un İzmir'deki faaliyeti hızlanmıştı. Metropolid İzmir'e gelir gelmez Ayafotini Kilisesi'nde bir ayin düzenlenmişti (10). 7 Ocak'da İzmir'e bir İtalyan ve bir Yunan muhribi geldi ve bu iki gemiden çıkan birer siyasi mümessil şehre yerleşti (11).

Kureddin Paşa, umumî harpte, merkezi Aydın'da bulunan 21. Kolordu komandanı idi. 14 Kasım 1918'de bu Kolordunun lağvı üzerine 17. Kolordu Komandanlığı'na tayin edilerek, İzmir'e gitti. 20 Ocak'da valilik de kendisine verildi (12).

Anadolu Gazetesinin Mart sonunda yazdığı İzmir'in işgal edileceği haberini (13), yine aynı gazete daha 23 Ocak 1919 tarihli nüshasında vermişti. Aydın Vilayeti'nin çeşitli yerlerinden, İstanbul'a İzmir'in Yunanlılara bırakılmayacağına dair telgraflar yağdı. Yetkili makamlara, buna engel olmak için Aydın Vilayeti'nin her çareye başvuracağı çeşitli kaynaklardan bildirildi. İzmir'de bu yüzden çıkan karışıklıkları önlemeye İzmir inzibat kuvvetleri kafi gelmedi. Bu sebeple Konya'daki 23. Tümenin buraya nakli düşünüldüyse de, buna da İngilizler izin vermedi (14).

20 Ocak'da valiliğe tayin edilen Nureddin Paşa, 26 Ocak'da fiilen göreve başladı (15). Anadolu gazetesinin 23 Ocak tarihli haberlerinden sonra, karışıklıkların başladığı İzmir'de, 19 Şubat günü Hasan Tahsin namus uğrunda başlıklı yazısında Hukuk-ı Beşer'de "Uyan, ey Türk oğlu uyan. Ey medeniyet-i ilâhiyyeye mu'tekit İslâmlığın ateşin harâretiyle kalbi, ruhu pür heyecan olan Müslüman Türk uyan. Sana suikast ediyorlar. Seni meskeninden, ma'bedinden, ma'budundan, harâm-i â'ilen ve namusundan cüdâ düğürnek, senin mu'azzezâtınla âdi oyuncaklar gibi oynanak istiyorlar..."

enliğini parçalasınlar, ruhumuzu ezsinler. Fakat asla, asla
nutmasınlar ki Türk ölmedi, yaşıyor. Kalbinin, ruhunun, Müslü-
manlığının, Peygamberinin telkin ettiği ilhâmât ile yaşıyor. Ve
Arayı Yunana vermeyecektir... Çünkü tarihimiz var. Çünkü bizi
el'in edecek ecdâdın ruhu, ahfâdın feryâdı var. Çünkü her şey-
en üstün namusumuz var." diyordu (16).

9 Şubatda General Allenby'nin 12 maddelik istekleri, Amiral
Althorpe tarafından Harbiye Nezareti'ne yazı ile bildirilmiş-
ti (17). Yunan Konsoloshânesinde, başlarında konsolos Liyatis ve
deniz Binbaşısı Bofi olduğu halde bir haberalma Bürosu kurulmuş-
tu. Ege Bölgesinde Yunanlılar bir casus ağı kurmuşlardı(18). Ba-
n Anadolu'da çıkan hemen bütün Rum nümayişlerinin, İzmir Yunan
konsoloshânesinden örgütlendiği ortadadır. Nureddin Paşa'da bu
durumu farketmişti. 20 Şubat'da İzmir'de bulunan müttefik devlet-
ler delegelerinin itilaf komiserleri vasıtasıyla polis ve jandar-
manın takviyesini teklif etmeleri üzerine Nureddin Paşa: "... E-
ğer Yunan Siyasi mümessili Mavroudis ile Kızılhaç'ın ve denizci-
lerinin ve diğer Yunanlı kışkırtıcıların tahrik ve propagandala-
nma imkan bırakılmayacak olursa, hiçbir fiilî yardıma ihtiyaç
olmayacaktır." diye cevap verdi (19). Ayrıca Nureddin Paşa Har-
biye Nezareti'ne yazarak, Yunanlıların emri vaki ile, İzmir'i iş-
gal etme ihtimalleri bulunduğunu belirtmiş, İtilaf Devletleri va-
sıtasıyla Yunanistan'a bir tebligatta bulunmalarını istemiştir(20).

22 Şubat'da Nureddin Paşa, Harbiye Nezareti'ne çektiği şifreli
telgrafta; Aydın Vilayeti ve Karesi Sancağı'nın Yunan "mu'âvenet-i
milliyyesine" verildiğini, Padişahın İstanbul'dan Konya'ya alına-
lmasını, kalan Osmanlı topraklarının diğer İtilaf Devletleri "mu'-
âvenet-i mülkiyye mintikaları" na paylaştırılacağını bildirmişti.

bu konuda çeşitli söylentiler olduğunu, basında telgraflar çıktığını ve halkın galeyanda olduğunu belirtiyordu (21). Ertesi gün Harbiye Nezareti'nden verilen cevapta, çıkan haberlerin uydurma olduğu, bu suretle Müslüman halkı korkutarak yerlerini terke mecbur etmek ve "bazı bölgelerde hıristiyan çoğunluğunu" sağlamak amacı güdüldüğü bildiriliyordu (22). Yine aynı tarihte Nureddin Faşa (22 Şubat) "adalara yakın sahillerimizde şiddetli ablukaya ihtiyaç vardır" diyordu (23). 23 Şubat günü İtalyan delegesi Cavaliere Monfredi de, Nureddin Faşa'nın kuvvetli şüpheleni doğrularak, "Yunanistan, Batı Anadolu'nun Yunan murâkibesine verilmesini temine çalışmaktadır...Fransa Yunanlılara yardım etmektedir. Artık Osmanlılar için son sözlerini söylemenin zamanı gelmiştir. İtalyan murakibesine tarafdar olduğunuzu gösteriniz." diyordu (24). Tabii bu teklifinin Nureddin Faşa tarafından kabul edilmesi mümkün değildi. Aynı gün İzmirli Rumlar polis memuru Hamza Efendi'yi öldürdüler. Ertesi gün Hamza Efendi'nin naaşı, Türk Cemâ'i'nin düzenlediği büyük bir merâsimle defnedildi (25).

Tekriben bir ay sonra İzmir'de göreve başlayacak, Rumlarla karşılaşacak, İzmir'in işgâline zemin hazırlayacak olan Ahmet İzzet, 25 Şubat'da Harbiye Nezareti'ne bir yazı yazmıştı. Bu yazıda: "Kuvve-i askeriyemizin, o havâliye sevk ve teksifi ile, uhar-ı zâbitada istihdâmı i'tilâfa mensûb devletler kuvay-ı askeriyesi ile fazla teması ve gayrı muntazır bir gâ'ilenin ihtimâl-i hudûsunu intâc edebileceği mülâhazası vârid olduğundan, kuvve-i askeriyeye yerine esasen evvelce tasavvur edilmiş olduğu üzere jandarma ve polis kuvvetlerinin tezyid ve takviyesi ve jandarma mülhâlâtının ordudan tefrik edilerek efrât ile ikmâli daha nâfi' ve musıbb görüldüğü..." diyordu (26). Durum bu şekilde gerçekleş-

şirse, Nureddin Paşa'nın Ege'nin desteklenmesini, kuvvet gönderilmesini istemesi boşa olacaktı. Ahmet İzzet'in daha Dahiliye Nazır vekillığında iken Yunan haklarına destekler bir tavır takınması, bu tavrını valilikteyken daha açık göstermesi, Yunanlılardan bazı menfaatleri olduğu şüphesini doğurmaktadır. Harbiye Nezareti'de muhtemel Yunan işgalini farketmişti ve Ahmet İzzet'in bu yazısına rağmen, Akşehir'de bulunan 23. Fırka'nın Manisa'ya naklini, 17. Kolordu'nun emrine girmesini emretti (27).

Ege Bölgesinde Rumların Yunanlılar tarafından kışkırtıldıkları, Türk anahî tarafından sezilmekteydi. Ayrıca Yunanlıların işgal altındaki Trakya'da yaptıkları da duyulmuştu. Bu Türk kamuoyunu muhtemel Yunan işgalinde, karşı koymaya itecek en önemli sebeplerden biri olacaktır (28).

Gerçek bir vatanperver olan Nureddin Paşa hakkında "İzmir Metropolitidi Hristostomos" adlı bir broşürde (29) "Rahmi'nin yerine vali tayin olunan koyu Milliyetçi Nureddin Paşa, İngilizlere karşı elde ettiği zaferin (Irak'ta Kütü'l-Amara savaşının kazanılması olacak) kendisine vermiş olduğu gururla İzmir'in müdafaası uğrunda gizliden gizliye çalışmaya başlamış, teşkilât yapmış, Türklere silah dağıtmış ve Rum halkına ağır harp vergileri koymaya girişmişti" deniyordu. Halbuki Nureddin Paşa silah dağıtmak, teşkilât yapmak, hele Rumlara ağır vergiler koymak veya para almak istese bile yapamazdı. Çünkü bunun bir kanun meselesi olduğunu biliyordu (30).

Hristostomos, I. Dünya Savaşı sırasında Rahmi Bey tarafından İzmir'den uzaklaştırılmış, 2 Ocak 1919'da İzmir'e dönmüştü ve Yunan işgalini hazırlamak için hemen faaliyetlere girişmişti. Bir dokuz kasabının oğlu olan Hristostomos, Heybeliada Rum Papaz okulundan sonra, Atina'da öğrenim görerek, gizli maksatlar için

yetiştirilmiş ve İzmir'e gönderilmişti. İzmir Ayafotini kilisesinin altındaki bir odada kurulmuş olan telsiz vasıtasıyla Atina ile haberleşiyordu. Hristostomos İzmir'de Atina'nın direktifleriyle hareket ediyordu. Bu direktifler "İzmir ve Ege bölgesinde nüfus çoğunluğunun Rumlarda olduğunu gösteren belgelerin hazırlanması...İzmir'de ve özellikle Birinci Kordon'daki emlak ve arazinin Rumlar tarafından satın alınması hususunun sağlanması için, Anadolu Bankası'ndan istenilen paranın alınması...İzmir'in Yunanlılar tarafından işgali için, Anadolu'nun bütün şehir ve köylerindeki Rumlar tarafından inzalı belgeler hazırlattırılıp, acele ile İstanbul Patrikhânesine gönderilmesi...Yunan işgal ordusuna katılacak gönüllü Rum çetelerinin hazır duruma getirilmesi...Rumca gazetelerde asayişin bozulduğunu ve Türklerin, Rumlara zulüm yaptıklarına dair haberler belirterek mahalli çapul hareketlerinin arttığı yazılması." idi (31). Belgeler hazırlama görevi de kendisine verilmiş olan Hristostomos muhakkak ki, "Eğer Yunanlılar İzmir'e çıkma yapacak olurlarsa oluk gibi kan akacaktır" (32) diyen Nureddin Paşa'yı azlettirmek için elinden geleni yapacaktır.

Nureddin Paşa gibi ciddi ve disiplinli bir subayı görevinden alılabilmek için Hristostomos sahte belgeler düzenlemiştir. Güya aslen Yugoslav olan Kolonoviç isimli bir Osmanlı subayı, Nureddin Paşa'nın emirlerini öğrenir öğrenmez, Manisalı İstelyo, Emanuel Ananastapoulos, Kosta Hacı Apostolo, Argiraki ve Apostolidis'e giderek, Nureddin Paşa'nın batı Anadolu'da Rumları katledeceğini söylemişti. Kolonoviç buna o kadar üzülmuş ki, Yunanlı ve müttefiklere bu belgeleri teslim işini bizzat üzerine almış, İzmir'e getirerek, "Murahhas Heyeti" reisi Mavroudis'e vermiş, o da metinleri Yunan elçiliği vasıtasıyla Venizelos'a, Paris'e göndermişti (33). Aslında Paris Konferansı'na sunulan bu belgeler sahte

olduğu gibi, Osmanlı ordusunda Kolonoviç isimli bir subay da yoktu (34). Daha sonra kurulacak olan Milletlerarası Tahkik Komisyonu'da bu belgelerin sahte olduğunu Konferansa bildirecektir. Sahte belgeler şu şekilde düzenlenmiştir. Güya Nureddin Paşa, Merkez Jandarma Kumandanı Yüzbaşı Mehmed Arif Bey'e "...Bu adf milletin imhâsı için sizinle beraber çalışmak isterim...şehir civarı ile dağlarda malum eşkiyâdan birçok silahlı kimseleri bulunduyorum. Onlara gündelik (para) ile beraber silah dağıttım. Bunlar kendileri ile muhabereden sonra, kat'f harekete geçeceklerdir... Hareket başlayınca para verilecektir. Bizim için hiçbir tehlike yoktur. Yalnız namussuz Rumlar için ölüm vardır. İlk işaret üzerine oradakilere imha ediniz. İntikam zamanı geldi. İleri evlatlarım." diyordu. Yine Merkez Jandarma Kumandanına yazdığı ikinci bir mektubunda ise "...en ufak bir hareket üzerine her neferin her hangi bir yabancıya karşı vazifesini derhal yapması vatan borcudur. Vatan için son nefesinizi esirgeneyiniz. Vazifenizi müdrik olunuz. Her bir nefer 4-5 Rum öldürmelidir." diyor ve Merkez Jandarma Kumandanına yazılan bu emirler, Osmanlı ordusunda kaydı bulunmayan, nerede olduğu bilinmeyen, hem de Yugoslav asıllı bir Osmanlı subayının eline geçiyordu. Ayrıca ordu mensubu olmayan bu subay, İngiliz subay Dickson ve Fransız subay Docter tarafından Berguya çekilmiş, getirdiği mektuplar bu tarihlerde, Konferansa karşı doğrulanmıştır (35).

Bütün bu sahte deliller çerçevesinde olmak üzere, İzmir Rumları bağlarında Hristostomos olarak bir nazbata hazırladılar. Bu nazbatayı Hristostomos İzmir'e götürerek, Adliye Nazırı İsmail Sıta Bey'e resmî ve hususî tavsiye mektupları ile beraber verdi. Türkler aleyhine hazırlanmış bu vesikalar bir Türk eliyle Padişaha sunulmuştu. Hristostomos, İstanbul'da olumlu bir cevap almış olma-

lıdır ki, İzmir'e döndüğü zaman, Nureddin Paşa'nın azli haberini de getirmişti. Gerçekten, bir müddet sonra, Nureddin Paşa görevden alındı (36).

4 Mart 1919'da Damat Ferid Paşa kabinesi göreve başladı (37) ve 11 Mart'da Yunanlı ve mütteliklerin hükümete baskısıyla, Nureddin Paşa görevden alınarak, yerine kanbur lakablı Ahmet İzzet, 17. Kolordu Kumandanlığına da Balkan savaşı artığı, şahsiyetsiz bir adam olan Ali Nadir tayin edilmişti (38).

Daha önce sözü edilen, Akşehir'deki 23. Fırkanın 17. Kolordu emrine verilebilmesi için, İngilizlere başvurulmuştu. Durum 3 Mart tarihli şifre ile, bölge kumandanlıklarına, 5 Mart tarihinde ise, Dahiliye Nezareti'ne bildirilmişti (39). İngilizler fırkanın sevkine önce müsaade etmiş, sonra sevkedilmemesini talep ederek, şifrendifer nakliyatının kesilmesini de kendi memurlarına emretmişlerdi. Harbiye Nezareti tekrar İngilizlere başvurmuştu, fakat Nezaret bu iznin verileceğinden şüphelidir. Hariciye Nezareti'ne yazılan belge şöyle devam etmektedir "...İzmir ve havalisine sevkolunacak kuvvetler mütarik bulunduğumuz hiçbir devlete karşı bir manşy-ı tehdidi tezammun eyleyemez. Çünkü mezkûr muntıkada ne İtilaf kuvveti var, ne de oraya göndereceğimiz kuvveti İtilaf memleket ve kuvvetlerine karşı sevk ve istindâma vasıtamız vardır..."(40). İtilaf Devletlerinin ve Yunanistan'ın tavırlarıyla, Rumların hareketlerinden ve bu yazılanlardan görülmektedir ki, Sultan ve Sadrazamın muhtemel bir işgal hareketini anlamış olmaları mümkün değildir. Fakat açıktır ki, hükümet işgali yumuşatmak istemiş, halk tarafından karşı koyulmaması için, Nureddin Paşa'yı görevden almış, korkak bir şahsı vali, yeteneksiz bir subayı Kolordu kumandanı yapmıştı (41). İzzet Bey, 17 Mart'da Dahiliye Nezareti'ne yazarak, Nureddin Paşa'nın birkaç

gün bile olsa vali vekilliği görevinde kalmasının mahzurlu ol-
cuğunu belirtmiş. Kolordu Kumandanlığına da Kemal Bey aklı biri-
nin tayinini rica etmişse de bu dileği kabul edilmemiş, göreve A-
lı Nadir Paşa tayin olunmuştur (42).

Mart ayı başlarında Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti İzmir'de Ege ça-
pında bir kongre düzenleneye karar verdiklerini, bu konuda kendi-
lerine yardımcı olmasını Nureddin Paşa'dan istediler. Nureddin
Paşa'da bu isteği kabul ederek, il ve ilçelere birer çağrı telg-
rafı çekti. Her ilde 4, ilçelerden ikişer temsilci gelerek 17
Mart'ta İzmir Beyler Sokağı'nda İzmir Müdafaa-i Hukuk-ı Osmaniy-
ye Cemiyeti'nin Büyük Kongresi yapıldı (43). Büyük kongreden son-
ra, İtilaf Devletleri müessillerine İzmir'in Türk olduğunu ve
millî haklarımızı hatırlatmak, Padişahdan, Paris'e gidip, Konfe-
ransa katılmak için izin almak üzere, Sükkerîzâde Tevfik Paşa,
Nuri Efendi, Nail (Moralı) Bey, Naci Bey, Sadık Beylerden müte-
şekkil bir heyet İstanbul'a hareket etti(44). Heyeti, Adliye Na-
zırı İzmirli İsmail Sıtkı Bey'in dalâletiyle Vahdedü'd kabul et-
ti. Heyet başkanı Sultana: "Ege Türklerinin Osmanlı Padişahına ve
hânedânına bağlılıklarını, Osmanlı vatanına sarsılmaz sadakate-
rini nez ve temin" etti (45). Bunun üzerine Padişah İzmir heye-
tine "İzmir'in vatan-ı Osmanîden infikâkinin katiyyen hâtır ve
hayâle gelemeyeceğini ve vatan hissiyle mütehasis olub, Âsâr-ı
zindeği ibrâz eden bir milletin âmâli hiç bir vakit ihmâl edil-
meyeceğini ifade ile ilk fırsatta İzmir'e giderek milletle temas
edeceğini" söylemişti (46).

Bu sırada sadrazamlığa gelmiş olan Ferid Paşa'nın İtilaf Dev-
letlerine karşı, yumuşak davranarak, Anadolu'nun işgalini önle-
mek istemesi, heyetin Paris'e gidemesine yol açmıştır. Calthor-
pe 5 Nisan'da Damat Ferid için şunları söylüyordu: "Sadır-ı İzzam

ın tahsisizliği durmadan artmakta idi...mühtel ve buhranlı bir devrede vazife deruhde etmek gibi büyük bir talihsizliğe uğramış bulunuyordu...; mamafih şahsına iyice güvenebileceğimiz bir kimse ile ilişkiye bulunmamız bizce memnuniyet vericidir." (47).

Ayrıca Padişah Yunan işgalinin olabileceğini tahmin etmekle, İtalyanların, Ege bölgesindeki menfaatlerini gözönünde bulundurarak, Yunanlıların İtalyanlarla mücadele etmekten kaçınacaklarını düşünerek, İzmir'in işgali gibi bir olaya pek ihtimal vermiyordu.

Vali Ahmet İzzet 25 Mart'ta İzmir'e gelerek göreve başladı (48).

Galip Kemal Söylemezoğlu, Vali İzzet Bey'i şöyle anlatmaktadır: "Mureddin Paşa'nın yerine...(Hericiye Nazırı Kürt Sait Paşa'nın biraderi, bir aralık Tefik Paşa kabinesinde de nazırlık etmiş olan, sabık Dahiliye Nazırı) İzzet Bey gönderilmişti. İşte felaketin başlangıcı bu tayin oldu. Dahiliye Nazırız iken, ne vakit İngiltere sefarethânesine gitmiş isem, İzzet Bey'i Baştercüman Rıyânın yanında yahut kapısında nöbet bekler görürdüm..." (49).

Bundan, kanbur İzzet Bey'in de Demet Ferid gibi İngilizlere sempati beslediği görülmektedir. Tabii olarak bu sempati, İngiliz desteğindeki Yunanistan'a da yansiyacaktı. 23 Mayıs 1920'de "İzmir nasıl işgal edildi?" başlığıyla, işgal öncesi ve işgal sırasında İzmir olaylarını tefrika halinde vermiş olan Açıksoz gazetesinde İzzet Bey'in faaliyetleri şöyle anlatılmaktadır: "...İzzet Bey İstanbul'da yaptığı gibi İtilaf Devletleri subaylarından mürekkep bir konsül heyeti kurarak vatana ihanet etmiştir. Eski bir komiteci olan ve Balkan harbinde Yunanlılar lehine büyük yararlılık gösteren Metropolid Hristostomos, kurnazlıkla Vali İzzet'i ele almış, her gün metropolidhâneye sürüklemek çaresini bulmuştu. Zamanla kadar(resmî günlerde bile) bir valinin metropolidhâneye çıktığı görülmemişti. İzzet Bey her gün metropolidhânedeki Mavro-

udis ve Hristostomos ile görüşüyordu. Güya İzmir'deki unsurların birleştirilmesi için çalışıyordu." (50).

Mavroudis ve Hristostomos'un faaliyetleri, Vali İzzet'in halkı uyuşturucu tavrı ile, İzzet'in döneminde Ege bölgesindeki olaylar daha da artmıştır. Sadrazamlık makamına yazılan 13 Nisan tarihli bir belgede, asayişin bozulmasının tek sebebi Yunanlılar olarak gösterilmektedir (51). 16 Nisan'da Averof İzmir Limanına girdi ve 17 Nisan'da Averof'dan Kordon'a çıkan 18 kişilik müfreze Süleyman Fethi Bey ve Mızraklı Süvari Alayı sayesinde geri dönmek zorunda bırakıldı (52). 17 Nisan günü İzmir havâli Kumandanlığından çekilen şifre telgrafında: "Yunanlıların çıkaracağı devriyedeki asker sayısını gün geçtikçe artırmakta olmaları, İzmir'in işgal edildiği şâyialarının yayılmasına sebep olmuştur" deniyordu (53). Harbiye Nezareti ise, buna şöyle cevap veriyordu: "... Yunanlıların İzmir'i işgal ettiklerini işareti ve bu şâyî'ati bir emr-i vâki' hâline ifrâğ emelleri muhtemeldir. Bunun için teşebbüsât-ı müteahhizenin te'kidî ile beraber Averof süvârisine tebliğât-ı kat'iyye icrâsı ve fi-na'-ba'd devriye çıkarılırsa men' edileceğinin tefhîki" (54).

17 Nisan 1919 da Heyet-i Nasîhe İstanbul'dan yola çıktı (55). Sultan Abdülhamid'in oğlu Şehzade Abdürrahim Efendi başkanlığındaki bu heyette, Müşir Ali Rıza Paşa, Mahmud Hayret Bey, Süleyman Şefik Bey, Ali Fevzi Paşa, Dobruca Müftüsü Hoca Halil Fehmi, Müftü Ömer Fevzi Efendilerle, Ermeni ileri gelenlerinden Ohannis Ferid, Rum şâyânından Yanko Beylerden müteşekkildi. Heyet, yaverler, levazımcılar, kademe ve aşçılarla oldukça kalabalık bir ketebe teşkil ediyordu (56). Bu girişim iyi tatbik edilebilseydi, iyi neticelenebilirdi. İki Heyetten Abdürrahim Efendi'nin başkanlığındaki heyet Konya taraflarına, Şerafettin Efendi başkan-

lıgındaki Heyet ise Edirne'ye gönderilmişlerdi (59). Padişah Heyet-i nasıha ile Osmanlı toplumunu kaynaştırabileceğini düşünüyör ve azınlıkların tekrar "sadık Osmanlılar" haline sokulabileceğini sanıyordu (58). Fakat bu heyetlerin elinde icrafı hiç bir yetki yoktu. Devletin iç ve dış politikasından bahsedemezlerdi. Heyet beyannamesi özetle şunu anlatmak istiyordu: "Ey ahali, Memleket harpten yeni çıktı, büyük bir felaket içindeyiz. Hükümet bu tehlikeli günleri atlattak için çalışıyor, siz de işinizle gücünüzle meşgul olun, birbirinizle kardeş gibi geçinin, devletin başına gâile çıkarmayık" (59). Heyet-i nasıhanın Anadolu'ya geçmesine İngilizler ve Fransızlar tarafından önce izin verilmiş, fakat daha sonra bu devletlerin müessesileri fikirlerini cegıştirmişlerdir (60).

Averof zırnlısı süvarisi Haçlı Giryako, İzmir dair sorulan soru üzerine "İzmir Yunandır" demekle Rumlara sükûnet ve intizam tavsiye etti. 17.Nisan'dan sonra Rumlar artık evlerine pervasızca Yunan bayrakları çekiyorlar, sık sık gösteriler yapıyorlardı. Yunan askerleri de kendilerine uydurdukları Fransız askeri Uniformalarıyla sık sık olaylar çıkarmaktan geri kalmıyorlardı. Türkler artık Frenk mahallesi, Çayırılıkçe, Meyhane boğazi gibi Rumların mesif oldukları yerlere girip, dolaşamaz olmuşlardı (61). Yunanlılar Ege Bölgesini ele geçirebilmek için bu faaliyetleri destekliyorlardı. Fakat bir işgal hareketinin doğuracağı sonuçları düşünemiyorlardı. Zayıf Osmanlı Devleti karşısında megalî ideanın nihayet tahakkuk edebileceği fikri onları çalgına çevirmişti. Gerçek durumu daha 18 Nisan 1919'da Lord Curzon görmüşü. Curzon şöyle söylüyordu: "...Anlaşıldı ki, Yunanlıların İzmir'i ve belki Aydın Vilayetini istemelerinin -Amerikalıların şiddetle muhalefet edeceklerine inanılmasına rağmen- kabul edilebilmesi,

Şeyh Venizelos'un diplomatik kabiliyetinin yüksekliği sayesinde olmuştur. Yunanlılar ise; Selanik şehri kapılarının beş mil mesafesinde esayişini devam ettirmekten âcizdirler; bunlara bütün Aydın Vilayetinde nizam ve esayişini korumak vazifesi emanet edilebilir mi? Türkler Avrupa'dan atılmalarına ilaveten Asya'daki vilayetlerinin de kendilerinin nefret ettikleri yabancılar tarafından bölgece paylaşılacağını, öz malları olduğuna samimiyetle inandıkları topraklarının bir köşesinin dahi kendilerine bırakılmayacağını anladıkları zaman Anadolu'yu geniş bir kasaphâneye çeviren, arkâ ve dinî bir furyanın nihâf ve çalgın seline kapılmayacakları mıdır?..." (62).

Harbiye Nezareti, işgale 24 gün kala dahi sadarete yazı yazıyor, İzmir'deki 17. Kolordunun desteklenmesi, geçici bir süre için mevcudunun artırılması amacıyla itilaf devletlerinden izin alınmasını bekliyordu (63).

Nasihahat Heyeti 26 Hisan Cumartesi günü öğle üzeri İzmir'e geldi ve istasyonda Vali İzzet, Ali Nadir Paşa, Belediye Reisi Hacı İzzet Paşa tarafından karşılandı. Şehzâde Abdürrahim Efendi halk tarafından coşkuyla karşılandı. İzmir ise, ezikliğini Şehzâdeye olağanüstü bir karşılama töreni yapmakla geçermeye çalışıyordu. Abdürrahim Efendi vilayet konağının balkonundan padişahın fermanı halka okuduktan sonra (64), Buca'ya geçti. Buca piskoposu, Şehzâde Abdürrahim Efendi'yi Buca'daki Türk ve Rum ahaliye tanıtarak şöyle diyordu: "Buca ahali, prens hazretlerinin bu şeref-bahş ziyaretlerinden dolayı, son derece müteşekkir ve müteşakkiştir. Şehzâde-i Âl-i nihâcın buralara kadar teğrif eri, itihaf ve Terakki Komitesi tarafından bütün arasına karşı yapılan kâmil ve itisafatı unutturacaktır, itikadındayız." (65). 29 Hisan'da Heyet-i Nasihahat İzmir'den ayrılarak, Aydın'a geçti (66).

Mayıs ayı içinde, Venizelos'un emri ile, Rumlar hummalı bir çalışmaya başladılar (67). 7 Mayıs'ta Calthorpe Paris'ten şu telgrafı almıştı: /son derece gizli: Üçler Meclisi İzmir'e bir Yunan kuvveti göndermeyi kararlaştırdı...Bilhassa şimdi tam bir gizliliğin muhafaza edilmesi hususunda bu meclis çok endişelidir..." 12 Mayıs'ta Calthorpe, DeFrance ve Sforza'ya durumu bildirip, Iron Duke zirhlisi ile İstanbul'dan hareket ederek, 13 Mayıs öğleden sonra İzmir'e vardı (68). Fakat Sforza ve İtalyanlar durumu Calthorpe'dan öğrenmiyorlardı. Daha 11 Mayıs'ta İzmir limanına gelen İtalyan muhribinden inen İtalyanlar, Osman Nuri (Belidäye Başkan Vekili), Câmî, Ahmed Dino, Haliü (Morali) Beylere İzmir'in Yunanlılarca işgal edileceğini, İzmir'i İtalyan mandasına vermelerinin daha uygun olacağını belirtiyordu (69). Tabii bu teklif reddedilmişti. Fakat İzmir'in işgal edileceği kesinlik kazanmıştı.

İşgalden tam bir hafta önce, İzmir olaylarının yoğunlaşması üzerine Vali İzzet Bey Hükümet Konagi avlusunda halka bir nutuk verdi. 9 Mayıs 1919 günlü Peyami Sabah Gazetesi bu olayı şöyle anlatır: "...İzzet Bey'in fermânı ve beyânâtı/ İzmir 8 Mayıs (muhabir-i mahsûsumuzdan/ Bugün valinin me'mûriyyet fermânı hükümet bahçesinde kira'at olunmuştur ve hazır bulunan bi'l-cümle me'mûrîn-i askeriyye ve mülkiyye ile rüesây-ı rumaniyye, eşrâf-ı memleket, belediye re'isi ve hey'et-i matbu'ât ve anâli tarafından kemâl-i hürmetle istimâ' edilmiştir...Vali İzzet bey irâd ettiği nutkunda, halkının Nuri ve adillerden (?) bakıp usandığını beyân, halkın mevâ'ide değil fi'liyyâta intizâr etmelerini tavsiye etmiş ve demiştir ki: "Salh takarrür edüb ahvâl tamamıyla tavazzuh ve inkişâf eylemedikçe esaslı hiçbir şey yapılamaz. Şimdilik bütün mesâim beyne'l-anâsır her günâ sâ'-i tefehhümü imâfevâ kâbarâ"

mu'âşeret-i te'sis ve ifâya ve olan muhâliflerin âsârını ihâ ve zararlarını telâfiye ka'tûf olacaktır. Vazifelerini ifâyâ sa'y olanlara câ'inâ ...bir refik olacağız gibi aksini iltisâm ve... hükümet-i ceniiyenin harekâtına engel olmaya tasaddî edeceklerin umum-i bi-imân olarak o gibiler hakkında en şedid mu'ânelede tereddüd ve te'hîr etmeyeceğini de beyân eyerim."...Bunun üzerine Mustafa tarafından du'â okunmuş, resm-i selâm ve ed'îye-i pâdisâhi şâd ve tezkâr kılınmıştır" (70). Galib Kemalî (Söylemezoğlu) Bey, İzmir'in bu günlerdeki durumunu şöyle anlatır: "Zavallı müslümanlar başlarında bir fırtına kopacağını hissediyorlar, fakat ne taraftan geleceğini kestiremiyorlardı. Yeni Valî İzzet Bey ise, nereden aldığı bilinmeyen talimat üzerine millî teşkilâtı kökünden kazımış, "korkacak bir şey yoktur, rahatınıza bakınız" diye halkı bir taraftan avutmakta, diğer taraftan da asabiyet gösterenlere karşı şiddet göstermekte idi." (71).

İşgal yaklaştığı sıralarda İzmir'de bir gambot, bir motorbot ve bir de mayın gemimiz bulunuyordu. Bunlardan, Hızırreis gambotu ve bir motorgambot karakolda bulunuyordu ve meghur Nusret mayın gemisi de İzmir'de idi. İzmir'de İstasyonda; Gaziemir'de 8 tayyareli 5. tayyare bölüğü ve Güzelyalı'da iki, üç tayyareden ibaret bir deniz tayyare bölüğü vardı. Türk kara kuvvetleri ise; 17. Kolordu Karargâhı ve bağlı birlikleri ile, 56. Tümen Karargâhı ve bağlı birlikleri, 173. Piyade Alayının bir taburu 17. Kolordunun emrinde, Kolordu ve 56. Tümen topçu birlikleri İzmir'de Seydiköy ve Gaziemir'de bulunuyordu (73).

12 Mayıs'ta Calthorpe, Sforza ile vedalaşıp giderken, eski dışişleri bakanı Comte Sforza "Yunanlıların İzmir'de karaya çıkmalardan doğacak neticeden korktuğunu" açıkladı (74).

Vali İzzet'in tayini üzerine 22 Mart'da İzmir'den ayrılan Nureddin Paşa, işgalden üç gün önce İzmir Türk Ocağı'na sivil olarak gelmişti. Burada bir konuşma yapan Nureddin Paşa: "İzmir'in Yunanlılar tarafından işgal edileceğini, hükümetin buna engel olamayacağını, fakat millette biraraya gelerek, Yunanlılarla uğraşmanın lazım geleceğini ve bir gün onların mutlaka yenileceğini, karaya çıktıkları yerden denize döküleceklerini söyledikten sonra, "işte o zaman ilk vazifemiz, bize ihanet eden yerli Rumlarla Patrikhöneyi ve papazlarını Yunanistan'a göndermek olmalıdır. Bu yapılmadıkça hakiki Türk-Yunan dostluğu kurulmaz. Çünkü Yunanistan'ı ne kral, ne de devlet adamları değil, sadece ortadaki papazları idare etmektedir. Bu böyle gelmiş, böyle gidecektir." demiştir (75). 12 Mayısta işgalin arifesinde bile (ki artık hükümet de bu tarihte kesin olarak işgali istinbâr etmiş olmalıdır), hükümet hala Yunanistan'a karşı koyma çareleri aramıyor, Ege'ye kuvvet sevk etmiyor, asayişin teminini sağlanmaya çalışıyor (76).

13 Mayıs 1919 günü, mevcut yabancı harp gemilerine ilaveten, İttihat Devletleri donanmalarına mensup birçok harp gemisi de, İzmir limanına girmişti. Bu gemilerin limanda toplanması, herkesin dikkatini çekmişti. Bunlar, Yunan işgalini Türklere karşı korumak ve kolaylaştırarak için icabında baskı vazifesi göreceklerdi (77). Yine aynı gün Calthorpe, Fitzmaurice, Duvaroux, Magliano, Jaton ve Kavroudis bir toplantı yaparak bazı kararlar aldılar. Kararlara göre Foça topçu Birliğinin Fransızlar, Karaburun'un alyanlar, Kösten adasının İngilizler ve Sancakkale'nin Yunanlılar tarafından işgali gerekiyordu (78).

İzmir'deki Rumlar 13 Mayıs öğleden sonraya kadar İzmir'in işgal edileceğini duymuşlardı. Fakat kesin olarak bilmiyorlardı.

1956'da Yunan Genelkurmayı tarafından hazırlanan Yunan ordusu İzmir'de (Küçük Asya Harekâtı) işinli harp tarihinin "Çıkarma arifesinde İzmir" adlı bölümünde Rumların İzmir'in işgal haberini almaları şöyle anlatılmaktadır: "...Bu büyük haberi Yunan Heyeti Başkanı Mavroudis, Metropolün büyük salonunda saat 16 da açıkladı. Metropolid Hristostomos ve Küçük Asya'dan gelen ruhaniler son derece müteessir oldular. Metropolün büyük salonu tamamen doldu, herkes biran evvel Mavroudis'in gelmesini sabırsızlıkla bekliyordu. Mavroudis, salona kalabalık dolayısıyla büyük bir zorlukla girebildi. Heyecanı büyüktü; titriyordu. Yanı başında bulunan Metropolid Hristostomos ağlıyordu. Dışarda, Ayia Fotini Kilisesi civarında, halk sabırsızlıkla haberi bekliyordu. Mavroudis, Başvekil Venizelos'un mesajını okumaya başladı. İlk kelimeler, ilk sözler salonun içinde ve dışında bulunanları heyecanlandırdı; muazzam bir tezâhürâta sebep oldular. Herkes heyecânından ağlıyordu. Mesajın okunması mümkün olmuyordu. Sükunet avdet edince, Mavroudis mesajı okumaya başladı (79). Mesaj şunları ihtivâ ediyordu: "Yunanistan, İzmir'i işgal etmek üzere Barış Konferansı tarafından memur edildi. Milletiniz idrak ederler ki, bu karar, konferansı idare edenlerin vicdanında Enosis'in, İzmir'in Yunanistan'a ilhakının yer bulmasından sonra verilmiştir. Balkan harbine kadar aynı bوندuruk altında esir bulunduğum için bugün Küçük Asyalı Rum kalblerinin ne derece sevinç duygularıyla dolu olacağını iyice hissiyorum. Duyguların açığa vurulmasını önleyecek değilim. Fakat bu österî ahalf arasında, vatandaş unsurların hiç birine karşı hümet ve hareket mahiyetini almayacağından eminim. Aksine olarak azla sevinç, hümayış diğer unsurlara karşı kardeşlik hisleri göstermekle "müteradif" (birbirine bağlı) olmalıdır. Bu unsurlara anlatılmalıdır ki: Biz, diğerinin zararına, kendi üstünlüğümüzü ve

orbaliğımızı yerleştirmek için bir boyunduruğun kaldırılmasına utlamıyoruz. Yunan hürriyetiyle, cins ve mezhep farkı olmadan, şitlik ve adalet bahşedeceğiz. Umum unsurlara karşı bu itimat e emniyeti telkin etmekle yalnız millî cevherimize sadık kalma-acağız, fakat, yüksek millî menfaatlerimize de mükemmel surette izmet etmiş olacağız. İtalyan unsuruna bilhassa hususî dikkat österilmelidir. İzmir'de Yunan işgâli hususunda İtalya'nında di-er müttefiklere katılması, nazarı dikkate alınmalıdır. Yunanlı Uçuk Asya'dan ricanın faydasız kalmayacağını ve İzmir'i kendisi-e "İhyâ-yı millî incili" ni getirmek suretiyle yakında ziyaret ebileceğini ümit ederim/ Elefteros Venizelos" (80). Mesajın o-anması sona erdiğinde, bütün halkın galeyân ve heyecânı devam et-ekteydi. İhtiyarlar, hürriyet rüyasının tahakkukunu görmeye mu-ffak olduklarından heyecandan ağlıyorlardı. Uzun asırlar boyunca, Öğretmenlerle ruhânîlerin anlattıkları ve halk türküsünün hi-ye ettiği şekilde, İzmir körfezinin mavi sularında hürriyeti ge-lren yelkenlerin geldiğini gördüler...Toplantının sona ermesin-on sonra, haber yıldırım hızı ile bütün mahallelere yayılmaya baş-ıdı. Dükkanlar peşi sıra kapanıyor; halk rihtıma doğru koşuyor, İzmir Körfezi'nin açıklarını dikkatle tetkik ediyordu. Harp ge-lerinde muazzam bir faaliyet görülmüyordu. Telsizler devamlı su-tte çalışıyor, çatanalar gidip geliyordu (81).

İşgalden iki gün önce Metropolidhânede yapılan bu toplantıdan, lki yöneticilerin haberi olmanası mümkün değildi. Hele Metro-po-d ve Mavroudis ile çok samimi olan İzzet Bey durumu muhakkak bu plantıdan önce öğrenmiştir. İzzet'in öğrenmesi de Ali Nadir Pa-'nan öğrenmesi denektir. Buna rağmen Ali Nadir işgal arifesinde rbiye Nezareti'ne "Halk arasındaki şâyialara göre İzmir'in Yu-n veya İtalyan kat'aları tarafından işgal edileceği, yahut Yu-

nanistan'dan daha önce İzmir'e getirilmiş olan Kızılhaç ekiple-
rinin el altından yerli Rumlardan teşkil edip silahlandığı kuv-
vetler tarafından işgal altına alınacağı ihtimalini...Yukarıda be-
lirtilen üç şıktan herhangi birinin tahakkuku halinde kolorduca ne
yapılmak lâzım geleceğini...Kendisine emir verilmesini..." iste-
di (82).

İzmir'in işgâl edildiği gün, Paris Konferansı'nda kararın çok-
tan verildiğini bile bile padişah halâ İtilaf Devletleri'ne sözle
mukabele etmeye çalışıyor, İtilaf Devletlerine verdiği cevabı no-
tada "Asya kıtasındaki İzmir'in, tarih, coğrafya ve mevcut ırkla-
rın nisbetleri bakımından, Avrupai Yunanistan ile hiçbir münase-
ti yoktur...Osmanlı milleti en mühim şehirlerinden birisinin iş-
galinin katî bir mahiyeti hâiz olmasını, bir an için bile tasav-
vur edemez" (84)diyordu. Fakat millet işgalin katî bir mahiyet
arzettiğini düşünmüş, bu işgale sözle değil, silahla karşılık ver-
mekten başka çare olmadığını anlamış ve Mustafa Kemal Paşa lider-
liğinde silaha sarılmıştır. Küçük Asya harekâtında Yunanistan ise,
büyük para kaybından başka, 258 subayını ve 5419 erini kaybetmiş-
tir (84).

B . İZMİR MÜDAFAA-İ HUKUK-I OSMANİ CEMİYETİ (REDD-İ İLHAK)

Mondros Mütarekesinden, İzmir Müdafaa-i Hukuk-ı Osmanî Cemiyeti'nin (İ.M.H.O.Cem.) kurulmasına kadar, Trakya Paşaeli Müdafaa Heyet-i Osmaniyesi (2 Kasım), Vilâyât-ı Şarkıyye Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti (Kasım sonlarında), Kilikyalılar Cemiyetleri kurulmuştu. Bu cemiyetlerin tek gayesi, temsil ettikleri bölgelerin tarih, coğrafya ve nüfus bakımından Türklere ait olduğunu isbat etmek ve Osmanlı câmiiasından ayrılmanaya bağlanaktar. Bu cemiyetler ilk kuruldukları sıralarda, "silahlı mukabeleyi düşünmemiş, itilaf devletlerine, ilmi araştırmalarla, resmi istatistiklerle kuruldukları bölgelerin Türk olduğunu isbat edebilecekleri-zai zannetmişlerdi. Ancak işgallerin fiilen başlaması, müdafaa-i hukukun kuvvete dayandığı gerçeğini bu Osmanlı idealistlerine anlatabilmiştir. Mustafa Kemal Paşa'nın Anadolu hareketinin liderliğini üstlenmesi ile bu müdafaa-i hukuk teşekkülleri, bölgecilik zihniyetini bırakarak, Paşa'nın etrafında toplanmaktan başka çare bulamamışlardır (85). Yukarıda adı geçen Cemiyetlerden sonra, Anadoluda İ.M.H.O. Cem.nin kurulması için resmen vilâyete başvuruldu.

M. 29 numaralı Dickson kumandasındaki İngiliz monitörünün İzmir limanına geldiği gün, 1. Kordon'da Sporting Klüp'te oturmaktaki Halid ve Nail (Moralızade), Menemenlizade Muvaffak, emekli binbaşı Hüseyin Lütfi, İtibar-ı Millî Bankası İkinci Müdürü Naci ve emekli subay Abdurrahman Sami Beyler tarafından İ.M.H.O. Cem.nin temelleri atılıyordu (85). Burada sohbet sırasında Halid Bey, Beyler, hala boş konuşmalarla vakit geçirecek miyiz? İşte gördünüz gibi bizim desteğimizle yaşayan bir Rum böyle yaparsa (86), geri kalanların nankörlük ve küstahlıklarını siz hesap edin artık...

Bu günden tezi yok bir cemiyet kurup, İzmir'i Yunanlılara karşı savunmak için elimizden gelen gayreti gösterelim..." (87) diyordu. Yapılan bir toplantıda ise, cemiyetin adının Müdafî-i Hukuk Cemiyeti olması kararlaştırıldı. Sayın N. Moralı, Mütarekede İzmir isimli eserinde, Cemiyetin kuruluş sebeplerini açıklarken: "İngiliz kumandanı Dickson'un İzmir'e ayak bastığı andan itibaren, sürekli Rum coşkunluklarıyla müslüman basının dışında bütün İslam olmayan basının kullandığı dil ve buna ek olarak Ermenilerin sessiz fakat çok ciddi uğraşları, Midilli'deki çalışmalarını İzmir'e akteran (İngiliz özel kuruluşu) na bağlı kişilerin davranışları, vatan kavramı olan her vatan göçünde, göklerimizizi kara bulutların kapladığı inanış ve duygusunu oluşturmuydu" demektedir (88).

İ.M.H.O. Cem.nin kurucularından Emekli Binbaşı Hüseyin Lütfi Bey'in o sırada Vali Vekili Nureddin Paşa'ya başvurması Cemiyetin ilk eylemi sayılabilir. Lütfi Bey (Telefon ile Nureddin Paşa'ya) İngiliz gemisinin gelişini üzerine: "-Ben Hüseyin Lütfi, rihtimden telefon ediyorum. Eurası Yunanistan'a döndü. Şiddetli bir Yunan nümayişi karşısındayız. Hükümet acizden bir şey yapamıyor, çare bulmalısınız." diyordu. Fakat Sayın Celal Bayar'ın hatıralarında belirttiği gibi, Paşa henüz ne yapacağını bilmez bir durumda idi (89).

Nureddin Paşa vali vekilliğini sürdürürken, 8 Kasım'da Tahsin Bey İzmir valisi tayin edilmişti. Tahsin Beyin valiliği sırasında İ.M.H.O. Cem.nin resmen kurulması için valiliğe başvuruldu. Sayın Nail Moralı 12.3.1923 tarihinde Nureddin Paşa'ya yazdığı mektubunda bu kuruluş olayını şöyle anlatmaktadır: "...Hemen resmi olarak kuruluşumuza (Hürriyet ve İtilaf) yanlarının bizden kuşku anlamaları ve kuşkunun Fransızlarla İngilizlere bulması engel oldu. Çünkü derneği "İttihat ve Terakki" nin yavrusu gibi görü-

yorlardı...Bu şartlar altında her ne pahasına olursa olsun derneği resmî olarak kurmak kararınızı bu kez de, sizin yüksek vekaletinizde bulunan Vilayetten arılmanız keyfiyeti ihmale uğrattı. Bundan pek az sonra, genel tüzükte kurucu olarak adları yazılı kişileri -daha sonra Ruular tarafından yıkılan- Ayayorgi Caddesindeki yazıhanemize davet ettik. Ve sizin de bildiğiniz gibi uzun incelemelerden sonra, evvela, kayıtsız şartsız vatan korumasını sağlayacak olan bir dernek teşkili düşüncemiz, ilgili kişilerden Tokaği zâde Şekib ve Salepçi zâde Hacı Midhat Beylerin ısrarı üzerine ilmi tabanına oturtulmuş oldu. Siyasal nitelikte çalışmalarınızı zamanına ve o zaman içinde daha birbirine bağı daha anlaşmış ve fedakâr arkadaşlarla birleşmeye bırakarak, yönetici kadromuzu seçtik. Bildirimizi hükûmete sunmak ve belgemi zi almak Tahsin Beyefendi'nin valilikleri zamanında oldu. Resmen kuruluşumuz tarihinden yazıhanemizde, sonra Birinci Kordon'da ticarethâne olarak kullandığımız dairede çalışmalarımızı sürdürdük" (90). Vilayete sunulan cemiyet tüzüğündeki maddeler, merkez İzmir olarak çeşitli yerlerde Müdafaa-ı Hukuk Cemiyetleri kurulmasını, İzmir'de Türkçe, İngilizce, Fransızca gazete ve risaleler neşredilmesini, ilmi ve sosyal amaçlar dışında siyasete karışılmayacağı gibi konuları ihtiva ediyordu. Cemiyet anacını Tüzüğün ikinci maddesinde belirtiyordu. Bu maddede:"aksâm-ı vatanın mad-detten ve mânen terakkî ve teâlisî esbâbını temine çalışmak, ef-kâr ve hissiyât-ı menleketi, âlem-i medeniyete iblâğ ve i'sâl eylemek, bu maksadın husûlüne mani olacak her türlü teşebbüsâtı karşı, müdafaat-ı meşrû'a ve ilmiyyede bulunmak ve bu memlekette ekseriyeti teşkil eden anasırın hukukunu edille-i ilmiyye ve mukniası ile enzâr-ı medeniyete karşı ispat eylemekten ibarettir" denilmekte idi (91). Bu madde, aşağı yukarı 1918 kasımından itiba-

ren, çeşitli bölgelerde, o bölgenin hukukunu korumak için kurulmuş derneklerin de asıl amacını teşkil etmektedir (92).

1 Aralık'da Ethem Bey İzmir valisi tayin edilmişti. 20 Ocak'da Nureddin Paşa'nın göreve başlamasına kadar, İ.M.H.O. Cem. çok sıkıntı çekmiştir. İttihat ve Terakki-Teceddüd fırkalarının İ.M.H.O. Cem.ni destekleme kararının, Vali Ethem Bey tarafından duyulması, Vali ve çevresinin Cemiyete cephe almalarına yol açmıştır (93).

Nureddin Paşa'nın cemiyet ile ortak çalışmaya başlamasını, Halit Bey, Sayın Taçalan'a şöyle anlatmıştır: "Nureddin Paşa birgün bir yakınına 'Bu Müdafaa-i Hukukçular neden beni arayıp sormuyorlar?' demiş. O zat da bu konuşmayı bana nakletti. Vakit geçirmeden Nureddin Paşa'yı aradım ve kendisine: 'Paşam, sizi arayıp sormadığımızdan yakınmışsınız. Siz hacıların hocaların kurduğu Cemiyet-i İlmîye ile meşgulsünüz. Din, iman işi başka, siyaset işi başka. Bırakın onları öbür dünya meseleleriyle uğraşadursunlar. Yardım elinizi bize uzatın' dedim. "Nureddin Paşa, aralarında geçen bu telefon konuşmasından sonra Moralizado Halit Bey'i makamına davet etti. Uzun uzun konuştular ve böylelikle Nureddin Paşa ile Cemiyetin ortak çalışması başlamış oldu (94).

19 Şubat'da Karadeniz Bölgesindeki Rum faaliyetlerine karşı, Samsun'da "Karadeniz Türkleri Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti" kuruldu (20 Martta bu Cemiyet kendi kendini feshetmiştir) (95).

Heyet 3 Mart 1919'da Tevfik Paşa'nın Sadarettten ayrılmasıyla, ne yapacağını bilemez bir duruma düştü. Çünkü, Tevfik Paşa ile varılan bir anlaşma üzerine heyet İstanbul'a gelmişti. Kararsızlık ve umutsuzluk içinde çarpınırken, İtalyan olağanüstü komiseri Kont Sforza ile yaptığı görüşmelerden sonra, ondan her yönde destekleneceklerine dair söz aldı. Nail Bey bu arada, Kont Sforza'dan Ege

İlhamı adına kurulacak olan bir Heyeti Paris Konferansı'na götür-
 k üzere bir savaş gemisinin emirlerine verilmesini sağladı. Özel-
 le bu savaş gemisinin verilmesi konusu, sonraları İ.M.H.O. Cem.
 kurucularının İtalyan mandası taraftarı olarak suçlanmalarına se-
 p. olmuştu. Aslında iki taraf da birbirlerini kullanma çabası i-
 ndeydiler. Comte Sforza'nın heyete yaptığı yardım, Paris Sulh
 Konferansı'nda partiyi kaybetmelerinden ileri geliyordu. Aydın Vi-
 yeti'nin kaderi hemen hemen belli olmuştu. İzmir'i Yunanistan'a
 otıran İtalya, şimdi Türkiye'ye yardım ederek bunu önlemeye ça-
 ıyordu (96). İstanbul'dan Bronzetti torpidosu ile İzmir'e gelen
 l Bey ve Cami Beyler, yolda bir muhtıra hazırladılar. 12 Mart
 ü, bu muhtıra İstanbul'daki İtilaf Devletleri komiserlerine ve-
 di ve Comte Sforza tarafından Paris Konferansı'na ulaştırıldı.
 ıtıranın metni şöyle idi: (97),

Biz Aydın Vilâyeti ile, Menteşe ve Karesi delegeleri; Irk, dil
 Türklük hisleriyle, bu vilayet ve çevresinin nüfus yoğunluğu,
 ihi bağları ile Osmanlı İmparatorluğu'nun ve Türk vatanının can
 arı olan bu bölgede halkın beşte dördünü teşkil eden kitle adına
 an ediyorum.

Üzülerek görüyoruz ki, ırkımızın düşmanı bazı küçük devletler
 i durumdan faydalanarak, haksız ve nedensiz, onlara her yönden
 k ve yabancı olan milyonlarca Türke tahakküm isteğindedirler.
 al etmeyi anaçladıkları bu vilayet ve çevresi varlığımızın ke-
 likle bölünmez bir parçasıdır.

Sulh Konferansı'nda yüksek delegelerin açık millî haklarımızın
 unması suretiyle ırkımızın ve sonuç olarak dünya barışının teh-
 eden korunmasını diler, saygılarınızı arz ederiz. /12 Mart 1919/
 anbul/.

ittihat ve Terakki, Türk Ocağı'nın yardımı ile, İ.M.H.O.cem. na 13 Mart 1919 günü İzmir Tiyatrosunda bir miting yapılmıştır. Burada kabul edilen üç maddelik muhtıra Hacı Hasan Paşa Dr. Et- m Bey ve birkaç arkadaşı tarafından İzmir'deki İngiliz, Fran- z, İtalyan ve Amerika siyasi mümessillerine verilmiştir. Bu muhtıradaki: "1. Ege bölgesi Türkleri nüfus, emlak ve arazi itibarıyla kâhır bir ekseriyet teşkil ettiklerinden Wilson prensiple- nin 12. maddesine göre buraları ecebe hakimiyet altına konu- maz. 2. Buralardan Türk hakimiyetinin kaldırılması Akvam Cem- ti'ni teşkil eden necib ve adil büyük devletlerin siyasetlerin- in beklenilmemektedir. 3. İlerde, insanî mefkûrelerle cihazlan- rılacak medenî bir heyet meydana getirmek için Türkler nemle- tlerinde kendi hakimiyetlerinden başkasının hükümlerine olmasına haammül edemezler" deniliyordu (98).

Vali Nureddin Paşa'nın büyük desteği sayesinde İ.M.H.O.Cem. 13 Mart'da büyük bir kongre toplamayı kararlaştırdı (99). İzmir- in Yunanlılara verileceği haberleri Mart 1919'dan sonra İzmir'- e oldukça yaygınlaştı. İzmir'de İ.M.H.O.Cem.ince meydana getiril- en Heyet-i İstişâriyye bütün Ege Bölgesi delegelerinin toplanma- sını, bir kara verilmesi konusunda faaliyete başladı.

Mart ayı başlarında, İ.M.H.O.Cem. İzmir'de bu kongreyi top- layabilmek için, Vali Nureddin Paşa'dan yardım istemiştir. Nu- reddin Paşa'da bu isteği yerinde bularak Aydın Vilayeti'ne bağ- lanarak bütün il ve ilçelere birer davet telgrafı çekmiştir. Altıların- da Nureddin Paşa'nın imzası bulunan bu telgraflarla, her il ve ilçenin belediye başkanları, müftüleri ile her ilden dört, ilçe- den iki delegenin İzmir'de toplanacak kongreye gelmeleri iste- niyordu (100). 37 Müftü, 37 belediye reisi ve yüzlerce kişilik büyük bir halk grubu (101) nun toplandığı kongre, 17 Mart'da Bey-

ler Sokağı'ndaki "Millî Sinema" salonunda açıldı (102). Bu Kongrenin umumî katipliğini yapan Câmî Bey konuşmasında: "Şayet İzmir, Yunan işgaline terk olunursa, Türk milleti bu işgal karşısında mütevekkilane (bir tepki göstermeksizin) kadere boyun eğip, sessiz kalmayacak, kanlı olaylar meydana gelecektir" diyordu. Ayrıca Câmî Bey, Wilson prensiplerini, bu prensiplere göre İzmir'in işgal edilemeyeceğini savundu. Durumu etrafıyla açıkladı. Galip devletlere bir nota verilmesini, işgal ihtimalinin protesto edilmesini ileri sürdü (103). Câmî Bey bu konuşmayı, Başkan Nureddin Paşa'nın konuşmasından sonra yapmıştı. Bu etraflı ve heyecanlı konuşma o günlerin ruh halini göstermesi ve mücadelenin ilmi olmaktan çıkarak,avaş yavaş silahlı mücadele fikrinin yerleşmeye başladığını göstermesi açısından ehemmiyetlidir.

Bu büyük kongrede Cemiyetin 17 Mart'dan sonraki faaliyetlerini yürütecek bir merkez kurulu da seçilmiştir. Sayın Nail Morali bu seçimi şöyle anlatır: "Kongre, Batı Anadolu'nun tüm müftü ve belediye başkanlarını halk ile genel merkez arasında haber alıp verne raci olarak tanıdıktan ve örgütü bu temele dayandırdıktan sonra, genel merkez üyelerini, muhaliflerin yaygaralarına bir son vermek ve derneğin gelecekteki çalışmalarının engellenmesini önlemek amacıyla, aklımızda kaldığına göre, Belediye Başkanı Hacı Hasan Paşa dahil olduğu halde, Hacı Ali Paşa zâde Refik, Kapanizâde Tahir, Topadizâde Edhem, İbnihâzım Ferid, Cemal Şahingeri, Doktor Edhem, Hacı Midhat, Şeyh Nureddin, Câmî, eski mektupcu Ahmet, Morali zâde Halid ve Nail Beyleri içeren bir topluluk olarak seçti" (104).

İ.M.H.O.Cem. Büyük Kongresinde hazırlanan bir muhtıra, 20 Mart 1919'da İstanbul'daki İtilaf Devletleri yüksek komiserlerine gönderilmiştir (105). Bu muhtıranın metni şöyle idi:

Biz aşağıdaki imzalılar Aydın Vilayeti, Karasi sancakları dahilinde bulunan İzmir, Manisa, Balıkesir, Aydın, Muğla, Denizli şehrilerinin belediye reisleri, müftü Umumi Meclis Üyeleri, Matbuat ve bircümle halk sınıflarının mümessilleri, milli Türk müesseselerinin arzularına dayanarak 17 Mart 1912'da İzmir'de toplanan Umumi Kongre'de milletin isteğine uyarak /STOP/ Umumi Harbin, milletler hakları yönünden ileri sürülmekte olan inkılâb göz önüne alınarak /STOP/ Büyük devletler tarafından ilan edilen, bütün milletlerin sulh ve saadetine matuf yani prensiplere uyularak /STOP/ ve bu inkılab ve prensiplere aykırı olarak bazı milletlerin Osmanlı hükümetinin müşkül vaziyetinden yararlanmak istemeleri üzerine dünya vicdanına Türk halkının temenni ve kararlarını arzeder:

1. Türk milleti, galib büyük milletlerin Şarkta takib ettikleri politikanın, kendilerini imhaya matuf olmadığına kani olmak ister ve bunun teminini arzu eder.

2. Şark'ta mühim bir unsur bulunan Türk halkının maddî ve moral zenginliği; onun mutlak toprak ve millî istiklâline ve 15. yüzyıldan beri Türk milletinin kültürel merkezi ve istiklâlinin temel olan payitahtının muhafazası ile kabildir.

3. Anadolu'nun batı topraklarına gelince; Aydın Vilayeti, Karasi ve Mentese mümessilleri bu sancakların yüzde seksenini teşkil eden Türklerin, mülk, servet bakımından yüzde seksen beşi gibi yarıca bir çoğunluğa sahip olduklarını, aşağı yukarı bu bölgelerin aslıca müstahsilleri buldukları ve diğer unsurların mahsullerinin dış memleketlerden gelen mallarla mübadele işi ile yetindikleri, diğer taraftan buraların Türk bütünlüğünün sıkkın merkezini teşkil edeceği itibariyle herhangi bir değişikliğin millî varlığını zayıf duruma uğratacağı Türk milletini ekonomik, malî ve ticarî

ımlardan müstevlilerin esaretine sürükleyeceği ve bunun unsur-
arasında devamlı çarpışmalar yaratacağı ve ülkenin bütün ta-
zenginliklerinin mahvına sebep olacağını /STOP/

4. Büyük devletlerin adaletine güvenen Türk milleti kendini fe-
ete sürükleyen tehlike karşısında metanetini muhafaza ederek,
di haklarına kendi kendine korunmasına meydan verilmeyeceğini,
arında arzedilen nokta-i nazarların, herhangi bir karar alınma-
Sulh Konferansına telgrafla iblâğına tavassularını ekselansla-
dan istihâm ederiz.

17 Mart günü açılan İ.M.H.O. Cem. 19 Mart'ta sona ermiştir (106).

Büyük Müdafaa-i Hukuk Kongresinden hemen sonra, Sükkerizâde Tev-

Paşa başkanlığında bir heyet İstanbul'a giderek, Padışah Vah-

din'in huzuruna çıkmıştı. Padışah ilk fırsatta "İzmir'e gelece-

i"vaad etmişti (107). Fakat bu vaad tutulmadı. Ayrıca kurulacak

heyetin Marsilya yolu ile, bir İtalyan gemisi vasıtasıyla Pa-

'e gitmesi istenmişti. Bu heyete, Ragıb Raif Bey, Uşşakizâde

mmor Bey, Ahmed Cevdet Bey ve Sayın Nail (Moralı) murahhas aza-

rek seçilmişlerdi (108). Fakat İstanbul'daki İtilaf Devletleri

essillerinin karşı koyması ile, bu girişim neticesiz kalmıştır.

İ.M.H.O. Cem. Nureddin Paşa'nın İzmir valisi ve Kolordu kuman-

ı bulunduğu müddetce faaliyetlerinde faydalı olmuştur. Fakat

İ İzzet döneminde Cemiyetin faaliyetleri, İzzet'in Ruz istekle-

in tesiri altında bulunması dolayısıyla sekteye uğramıştır (109).

İi bunun yanında bazı yazarlar, bilhassa, Falih Rifki (Atay),

eyin Ragıb, Yunus Hadi işgal öncesi ve sonrası İ.M.H.O. Cem.ni

teklemişlerdir (110). Vali İzzet Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti'nin

ışmalarını engelleyerek, kapatmaya çalışmış, hatta Cemiyeti it-

atçılık ve komünistlikle suçlamıştı (111). Muhakkaktır ki, bu

lama, İzzet'in çok samimi olduğu Mavroudis ve Hristostomos'un

fikirleriydi. Halbuki Cemiyet üyeleri böyle suçlanmamak için itti-
hatçılarla ilişki kurmaktan özellikle kaçınıyordu. Yunan yazarla-
rı da komünistlik konusunda İzzet'in fikrini paylaşmaktadır. Mese-
le Stratigos: "...Bu ayaklanmaya teşkilatlandıranlar, halka bir
türlü bolşevik havaya yaratmakla, onları yer kapmaya sürüklemekte-
dirler. Filhakika Hıristiyan malsahiplerinin yok edilmesi tasarlan-
makta ve yeni zulümler de hazırlanmaktadır..." demektedir (112).
Rumlar, Türklerin Cemiyet sayesinde Batı Anadolu'da halkın örgüt-
lenmesini sağlayarak Rumların katledileceği, böylece Yunan işgali-
nin önlenebileceği ihtimalini göz önünde bulundurmaktadır. Türk-
lerin zengin Rumların topraklarına el koymak istemesi, itham edil-
dikleri gibi bolşevik fikirlerinden değil, kendilerinin olan top-
raklarda Rum ahalinin arazi gelirlerini toplaması ve halk üzerin-
de tahakküm kurmak istemelerinden kaynaklanmaktadır. Bu sebeple,
Rumlar sahte belgelerle Nureddin Paşa'yı ezlettirmişler, yerine
dostları ve sözlerinden pek çıkamayan Kanbur İzzet'i tayin ettir-
mişlerdir.

İ.M.H.O. Cem.nin 1919 Martında tertiplemediği Kongre, gerek her-
hangi bir tecavüze "silahlı mukabele" kararı vermesi, gerekse mü-
tarekeden sonraki millî kongrelerin ilki olması bakımından önemlidir
(113). İ.M.H.O. Cem.nin düzenlediği Büyük Kongre, Vilâyet-i
Şarkıyye Cemiyetinin Trabzon ve Erzurum Kongrelerinden sonra, en
büyük kongre niteliğini taşımaktadır. Buraya katılan delege sayısı
diğer kongrelerden fazla olup, Aydın Vilayeti, Karesi ve Mentеше
Sancaklarına yeni Batı Anadolu'nun büyük çoğunluğunu kapsamı içi-
ne almaktadır. Dikkati çeken bir başka nokta, bölgedeki belediye
başkanlarının yanısında çok sayıda müftünün de kongreye katıl-
mış olmasıdır. İzmir ve yöresinin Yunanlılara verilmesini önlemek
isteyen M.H.O. Cem. nin bu amaçla bölgenin Türklüğünü bütün

lığı ile göstermeye çalışması, İstanbul'a temsilciler göndermesi, Avrupa'ya, özellikle Paris'e gidecek şahısları da seçtirmeye çalışması, başlıca uğraşları olarak karşımıza çıkmaktadır (114).

Anadolu'nun işgal edilmesi tehlikesi karşısında kurulan Cemiyetleri Mustafa Kemal Paşa şöyle anlatmaktadır: "...Durumun dehşeti ve korkunçluğu karşısında her yerde, her bölgede bir takım kimseler tarafından bunlara karşı kurtuluş çareleri düşünülmeğe başlanmıştı. Bu düşünceyle girişilen teşebbüsler bir takım cemiyetler doğurdu. Mesela Edirne ve çevresinde Trakya-Paşaeli adıyla bir cemiyet vardı. Doğu'da Erzurum'da ve Elazığ'da genel merkezi İstanbul'da olmak üzere Vilâyet-ı Şarkıyye Müdafaa-ı Hukuk-ı Milliye Cemiyeti kurulmuştu. Trabzon'da Muhafaza-ı Hukuk adında bir cemiyet mevcut olduğu gibi, İstanbul'da da Trabzon ve havalisi Aden-ı Merkeziyyet Cemiyeti vardı. Bu cemiyet merkezinin gönderdiği temsilcilerle, Of kazası ile Rize'de şubeler açılmıştı (115).

13 Mayıs 1919 günü İtalyanların işgali üzerine Cami Bey telgrafla; bu hareketi İ.M.H.O. Cem. adına protesto etmiştir. Telgrafta şöyle devam edilmiştir: "Cemiyet (Vilayetin) kuzey kısmının başka bir kuvvet tarafından tehdit edildiğini endişe ile görmekte ve bu kuvvetin buralarda benzeri hareketlerde bulunmasından korkmaktadır. Türk Milleti burada yoğun halde olup yüzde seksen gibi kâhır bir çoğunluk teşkil etmektedir; yabancı tahakkümünü reddetmek ve Wilson prensibine bağlı kalmak hususundaki sarsılmaz kararını muhtelif vesilelerle ifade etmiş bulunmaktadır?" (116).

Batı Anadolu Cemiyetleri arasında en önemlilerinden biri Cemiyet-i İlmiyye (İlmiyin) dir. Bu cemiyetin çalışmaları hakkında pek bir bilgi yoktur. Bu konuda söz sahibi kişiler, Selahaddin ve Yusuf Rıza Efendiler idi. İstihlâs-ı Vatan Cemiyeti Manisa'da teşekkül etmiştir. Cemiyet, İ.M.H.O. Cem.'nin büyük kongresinden son-

ra, M.H.O.Cem. ne dönmüştü. Kurucuları arasında Karaosmanzâde Kâfi, Nuri, Suriye eski mektupçusu Nuri, Davavekili Abidin, eczacı Rıza Beyler bulunuyordu (117). Ayrıca işgalden sonra, Balıkesir'de de iki heyet kurulmuştu. Bunlardan birisi merkez heyeti, diğeri ise, şimal mintikeleri heyeti idi (118).

Redd-i İlhak Hey'et-i Milliyesi: Sayın Nail Moralı, Nureddin Paşa'ya yazdığı mektubunda Heyetten şöyle bahsetmektedir: "...Mart başlarında, sizin de teşvik ve kabulünüz ile, esası Halid ve Nail Beylerle, Süvari Kolordusu levazım başkanı Kaymakam Paik, şimdiki Dersim askerlik şubesi Başkanı Binbaşı Zekai, Karahisar Milletvekili Hulâsi, eski Aydın Milletvekili Câmî, eski İzmir Mevki kumandanı rahmetli Kaymakam Mehmed Arif Beylerle Moralizâdelerin yazıhanesinde kurulan ve sonradan görülen lüzum üzerine, Reşidaki Mehmed Bey'in yazıhanesinde Mehmed Bey'in de katılması ile müzakeresi sürdürülen Müdafaa-i Vatan Komitesi'nden, Yunan işgalinden 24 saat önce adı Redd-i İlhaka çevrilen kuruluştur..."(119). Sayın Moralı'nın belirttiği gibi, işgalin kesinleşmesi üzerine, 24 saat önce İ.M.H.O. Cem. üyeleri ismin Redd-i İlhak'a çevrilmesi kararını vermişlerdir. Bu kararın verilmesini yine sayın Moralı şöyle anlatır: "...Redd-i İlhak Heyeti, Yunan işgalinden bir gün önce İzmir'in çeşitli yerlerinde yapılan birçok toplantıdan sonra...Saruhan Milletvekili Mustafa Necati Bey tarafından yapılan öneri üzerine üyeleri ve idare heyeti M.H.O.Cem.nin tensib edeceği kişilerden kurulu olmak üzere Moralizade Halit Bey'i başkan, Nureddin Bey'i genel sekreter ilan etmiş ve o andan başlayarak resmen kurulmuş ve kentin ortasında olması nedeniyle Türk Ocağı Merkez olarak seçilmişti (120). Redd-i İlhak isminin konulmasını ise Ragıp Nureddin (Ege) Bey şöyle anlatmaktadır: "İlhak-ı Redd Heyetine gelince, bu

bir cemiyet değildi. Esasen böyle bir şey yoktu. Bunu işgal gecesi etrafa telgraflar çekerken imza makamında kullanılmak üzere ben düşün-
 düm. Bu kadar ciddi ve ağır bir vatan mevzuunda şahsi bir isim
 kullanmamak için ben karar verdim. Yoksa hadd-i zatında İzmir'de
 kurulmuş böyle bir cemiyet mevcut değildi. Yalnız Hacı Hasan Hanı-
 nın altında Türk Ocağı'nda ve ocağın paravanası içinde Redd-i İl-
 hak Heyet-i Milliyesi (ki biraz sonra İlhak-ı Redd Heyet-i Milliye-
 yesi olmuştur)..."(121).

Yunan işgalinden sonra, idare merkezini İstanbul'a nakletmek zo-
 runda kalan İ.M.H.O. Cem., uzunca süren bir hareketsizlik dönemin-
 den sonra Alâşehir Kongresinde, Ağustos 1919'da, yeni bir yönetim
 kuruluna kavuşmakla beraber yine de etkin hale gelececektir (122).

İzmir'in işgali öncesinde ve sonrasında çeşitli milli heyetler-
 den İstanbul Hükümeti'ne telgraflar çekilmişse de bunların pek e-
 netli neticesi görülmemektedir. Bu telgraflardan bir tanesi Cemiyet-i
 İslâmiyye ve Milliyye Heyetindedir. Bu telgraf şöyle idi:
 Harbiye Nezaretine, /Sevgili vatanımızın eczây-ı mühimmesinden bu-
 nyan İzmir'in/ Yunanlılarca işgal ve ilhak edilmek üzere bulundu-
 nu/ haber-i felâketini...bugün aldık. Hissiyâtımızın/ sâbıkı ola-
 cak hâl-i galeyânda ve orada kardeşlerimize/ mu'âvenet-i imdâd e-
 debilmek için hazırlanmaktayız./ Aynı zamanda Avrupa Hükümetine mü-
 âca'atdan geri durmuyoruz./ Eğer Avrupa bizim bu feryad-ı.../ hak-
 ımızı kendi kuvvetimizle müdâfa'a ve istirdâd husûsunda/ 'azminiz
 avîdir. Bize rehber olunuz./ Mevcûd Cemiyet-i İslâmiyye ve Milli-
 yesi" (123). İşgalden sonra çekilen bir telgraf ise şöyledir:
 Harbiye Nezaretine, / Ezelden beri Türk ve Müslüman kaniyla yoğru-
 lan.../İzmirimizin hak ve adalete ve Wilson prensiplerine.../ola-
 n işgalini bütün mevcûdiyetimizle protesto ederiz./ Bizden İz-

İzmir'i almaktan ise, bizi esir ve bütün Türk/ ve müslümanları de-
nize fark ediniz. İzmir iltihakının/ reddi için her fedşkârlığa
hazırız. İhtiyar ve çocuklarımızdan/ gayri bütün kazanız ayak u-
zerinde ve heyecandadır./ Bizi İzmir'e götürünüz. Vatan uğrunda
biz öleceğiz./ Trakya-Paşaeli müessili Hurşid/ Babaeski Kazası
Ahâlisî nâmına Trakya Paşaeli Şubesi Belediye Heyeti Reisi Ömer/
(124).

C . 14 MAYIS 1919

14 Mayıs 1919'da İzmir Limanındaki Amiral Gemisinde, Calthorpe başkanlığında İtilaf Devletleri kurulu toplanmıştı. Bu kurul, Fransız Vice Amiral, Amerikan sarhlısı süvarisi ve Yunan Harb gemisi "Averof"un komandanı Mavroudis'den müteşekkildi. Heyet işgalin şeklini bu toplantıda görüşmüştür (125). Bu toplantıda alınan karara göre, Foça, Urla civarındaki istihkâmlar Fransızlar, Köstenedası İngilizler, İzmir'e çok daha yakın ve gemilerin geçit yeri olan Yenikale'yi Yunanlılar (126) teslim alacaklardı.

14 Mayıs sabahı, Ali Nadir Paşa, İtilaf Devletlerinin "müstahkem mevkiileri işgal" edeceklerine dair telgraflarını almadan Önce Harbiye Nezareti'ne bir telgraf çekmişti. Bu telgrafta: "1. Bugün İzmir'de evfâh-ı nâsda İzmir'in mukadderâtı hakkında üç muhtelif şâyi'â deverân etmektedir. / Birinci ihtimal İtalyanların yapacakları bir ihrâc ile, ikinci ihtimâl Yunanlıların yapacakları bir ihrâc / bir üçüncü ihtimal de evvelce Yunanlılar tarafından taraf-ı muhtelif ile İzmir'e idhâl edilmiş ve teşkilâtı/ yapılmış olan sâlib-i ahmer efrâdının elbise ve eslihâ ile telbisi ve teslih edilerek İzmir'in bunlar ile/ işgâli bir emr-i vâki' haline getirilecektir. Sâlifü'z-zikr üç muhtelif ihtimâl hakkında buradaki / İngiliz müessillerinin nazar-ı dikkati celb edilmiş ve birinci ikinci ihtimaller hakkında ahâli nezdinde şâyi' olan/ hadise kendilerinin de muttali' buldukları ve böyle bir hale ihtimâl vermemekle beraber buraya / bu husûs için birkaç İngiliz harb emsîsinin geleceğini gayri-resmî sûrette beyân etmişler. Üçüncü ihtimâlin / vukû'una ihtimâl vermemektedirler ise de en zayıf ih-

İzmir ile böyle bir vak'anın tahaddüsü / halinde İngilizlerce ne
 bir tedâbirin tasavvur ve mevki'-i tatbîke konulabileceği su'â-
 ine cevâben bu husûs / için hiç bir şey düşünmediklerini ve ma'-
 zînin bu meselenin fevkalâde ehemmiyeti hâ'iz olarak nazar-ı / dik-
 atı alındığını beyân etmiştir. 2. Son günlerde İzmir'e bir İtal-
 yan ve bir Amerikan dretnotuyla Yunanın en büyük iki zırhlısının
 vürûdu ve Amerikalı Amiral Bristol'un İzmir'e vürûdu ve 'avdet
 tnesi bunu müte'âkib Fiç Moris (Fitz Moris) / nezdindeki İngiliz
 kiralinin vürûdu bugün akşama doğru bir İngiliz dretnotuyla Beyis
 Fidfil (?) nezâretkânı Frederik Robek'in gelmesi herhalde şu
 günlerde İzmir hakkında mukarrerât/ve tasavvurât olduğunu işrâb
 ediyor. 3. İzmir'in mukadderât-ı âtisi hakkında makâm-ı nezâret-pe-
 şhilerince mevcûd ma'lûmâtın sür'aten emr ü iş'ârına / müsâ'ade
 uyurulması birinci maddedeki işgâlin üç şikkından herhangi biri-
 nin vukû'u hâlinde / Kolorduca ta'kib edilecek hareketin sür'aten
 emr ü iş'ârı ehemmiyetle ma'rûzdur / 14. 5. 35/ 17. Kolordu Kumandanı
 Ali Nadir/ (127).

14 Mayıs sabah yapılan toplantı icâbınca, Calthorpe'un emriyle
 r. James Morgan Valiye, Yarbay Smith ise, Ali Nadir Paşa'ya sa-
 at saat dokuzda ilk notayı verdiler (128). Ali Nadir Paşa bu no-
 yayı alır almaz, telgrafhâneye giderek, Harbiye Nazırı Şakir Paşa'-
 ı telgraf başına çağırdı (129) ve şu telgrafi çekti: "İzmir Ku-
 mandanlığı'ndan / buraya gelen Amiral Calthorpe'dan bir nota al-
 ındı. Bunda İzmir istihkâmâtı ile civârında mevâki'-i tertibâtı hâ'-
 ır / bulunan arâzinin mütârekenin yedinci maddesi mücibince bugün
 Eleyin saat onikide işgâl edileceğini / ve bunun düvel-i müttefi-
 ı tarafından Bâb-ı Alf'ye bildirildiğini yazıyor. Emrinize munta-
 ız olduğum ma'rûzdur. / 14. 5. 35/ 17. Kolordu Kumandanı Ali Nadir/

(130). Telgraf başındaki Şakir Paşa Ali Nadir Paşa'ya: "Bâb-ı â-
 f'nin işgâl vuku'una dâ'ir ma'lûmâtı olmadığı ve amiralin tekli-
 ninin mütâreke ahkâmı icâbâtından olmağla muvafakat..."cevabıyla"
 ...işgalden maksad kavânin-i mevcûdenin hüsn-i muhâfaza ve himâye-
 si / sûretiyle 'umum ahâlinin refâhını te'âfındır. Ma'-hazâ dörtyüz
 / senecen beri Yunanistan ile günâ gün esbâb ile merbût Yunan / iş-
 bu arâzinin hakkında mezâkûrân düvelce ittihâdına intizâr olunân /
 karardan evvel işgâl etmek fikir ve maksadı külliyyen mevcûd değil-
 dir. / Ber-vech-i sâbık vezâ'ifi ifâda devâm edecek olan / devâ'ir
 kulkiyye ve diniyye me'mûrları vazifelerinin icrâ ve teshîli ve â-
 sâyişin te'mini husûsunda her an kuvve-i 'askeriyyenin mu'âveneti-
 ni teleb edebilirler ve âdâta tamamiyle hürmetkâr bulunulacağından
 emin olunsun / kumandanlığın kapısı arz edilecek mürâca'at ve şî-
 kâyatı kemâl-i şefkât ile istimâ' / için dâ'imâ açıktır" diyerek
 (131), işgal kuvvetlerinin ve işgalin uygun taraflarını bildiri-
 yordu. Bu telgrafa alan Ali Nadir Paşa kat'alara şu tebliğde bu-
 lundu: 1. İtilâf Devletleri tarafından Mütârekenâmenin yedinci mad-
 desini (132) ahkâmına tevffiken İzmir ve civârındaki istihkâmları, İ-
 tilâf kitaları işgâl edecektir. 2. İşgal bugün öğleden sonra icrâ
 edilecek ve bu maksatla İtilaf Devletleri adı geçen istihkâmlara
 birer müfreze gönderecektir. 3. Bugün gönderilecek olan müfrezeler
 geldikleri anda istihkâmlar içindeki topları, kama ve nişangâhla-
 rı, vesâ'ir bi'l-cümle aksâmı ile mezkûr müfreze kumandanlarına
 tamâmen teslim edilecek ve istihkâmlar dâhilinde bulunan kumandan,
 râbitân ve erler istihkâmlar civârında toplanacak, daha sonra Ko-
 lordudan verilecek emir üzerine hareket edeceklerdir. Yenikale'de
 bulunanlar mezkûr kalede toplanacaklardır. 4. İstihkâmların işgâl-
 li sırasında kat'iyyen muhâlefet vuku' bulmayacak ve kendilerine

teshilât-ı lâzime gösterilecektir (133).

14 Mayıs öğleden biraz evvel, İngiliz Amiral gemisinden bir çatana rihtime yanaşmıştır. Çatanadakiler İngiliz konsoloshânesine gitmiş, daha sonra diğer müttefik gemilerden çıkıp, şehre giren silahlı birliklerden bir kısmı konsoloshânelere, bir kısmı bankalara, bir kısmı postanelere giderek, buraları koruma altına almışlardır (134).

Ali Nadir Paşa, ikinci notayı almadan önce, Harbiye Nezareti'ne bir başka telgrafında: "Bugün düvel-i müttefike tarafından vuku' bulacak işgal keyfiyyetinin muvakkat bir mâhiyeti hâ'iz olub, pek yakında Yunanlılara / teslim edileceği havâdisi musirran derân etmektedir. Bu bâbda nazar-ı dikkat-i nezâretpenâhîlerini selb eylerin / 17. Kolordu Kumandanı Nadir /" (135). Tabii Ali Nadir Harbiye Nezareti'ne bu telgrafi çektiğinde İzmir istihkâmları tilaf Devletleri kuvvetleri tarafından işgal edilmişti. Foça ve Urla (Yunan kaynaklarında Kapé Merziga, Glava Burnu) Fransızlar, ara burun, Penisula İtalyanlar, Köstenadası İngilizler ve Yenikaşe Yunanlılar tarafından işgal olunmuşdur (136). Durum öğleden sonra Harbiye Nezareti'ne bir telgrafla bildirilmiştir. Bu telgrafta: Urla ve Foça'nın Fransızlar, Karaburun'un İngilizler, Yeni kale'-in Yunanlılar tarafından işgal edildiği...Kuşadasında / Rejina arhlısından yüzelli kadar İtalyan askerinin çıkarıldığı / ve bir İtalyan müfrezesinin Selçuk istikâmetine sevk olunduğu / ve mugâbir-i şerâ'it olan işbu harekâtın protesto edilmesine karşı / sefîne süvârisi İtalyanların fenâ maksad takib etmediklerini / maa'lli asâyişde her ne kadar bir fevkaladeliğ çok ise de, işgalde/uku'-ı melhûz hâdisâtın ber-tarâf edilmesi maksadıyla asker çıardıkları / cevâbını vermişlerdir...". denilmektedir (137). Bu

telgraftan anlaşılmaktadır ki, İzmir'de Ali Nadir Paşa veya bir Heyet İtalyan temsilcisiyle görüşmüş, istihkâmların işgalini protesto etmiştir.

İngiliz Fehri Amirali Calthorpe'un İzmir'de olması dolayısıyla, Vice Amiral Richard Webb yerine vekalet etmekteydi. İzmir'deki mülki ve askeri yöneticilere verilen notanın bir benzeri Amiral Webb tarafından saat 11'de sadrazama verilmiştir. Amiral bunun zor bir görev olduğunu biliyor ve raporunda şöyle diyordu: "De France hiçbir talimat almadı, için, Damat Ferid'e yalnız benim gitmemi icâb etti. Bundan dolayı bütün mesûliyet bize ait olacaktır" (138). Bâb-ı Âlî'ye verilen bu notada: "Paris'de toplanan Âlî Meclis'ten aldığı emre göre hareket eden ve bugün İzmir sularındaki müttelik devletler deniz kuvvetleri amirallerinin en kıdemlisi olan Amiral Calthorpe'dan talimat üzerine; İzmir kalelerinin bundan böyle Müttelik devletler müfrezelerine teslim edileceğini bildirmek vazifesiyle mükellefim. Buna göre lazım olan emirlerin verilmesini rica ederim. İzmir civarında şimdiki vaziyet ve müttelik hükümleri icabıyla bu işgal hareketine teşebbüs olunduğunu ilâveten beyân eylemekliğim, aldığım talimat iktizâsındandır" denilmekteydi (139).

14 Mayıs akşamı saat 8'den sonra Ali Nadir Paşa'ya, 9.30'a doğru da İzzet Bey'e Calthorpe'un ikinci notası, birinci notayı teslim eden subaylar, Ian Smith ve James Morgan tarafından teslim edildi. Ali Nadir Paşa notanın muhtevâsını çektiği bir telgrafla Harbiye Nezareti'ne bildirdi. Telgrafta: "İzmir kışlası, pek müstahkemdir ve dakika te'hiri gayri-câ'izdir / şundi 14. 5. 35 saat sekiz sonrada Amiral Calthorpe'dan aldığım notada şerâ'it-i müttelikenin yedinci / maddesi mücibince düvel-i mu'telife nâmına İzmir'in Yunan kıta'at-ı askeriyyesi tarafından işgal olunaçağınadır."

Çağınadır.
Harp Tarihi Bşk.
Kütüphane:

karâr-ı vak'anın / Bâb-ı Âli'ye bildirildiği ve ihrâc kuvvetinin
yarın 15. 5. 35 saat 8 evvelde İzmir'e muvâzelet / edeceği ve Yu-
nan Bahriye müfrezelerinin 7 saat evvelden i'tibâren iskeleleri iş-
gâl edecekleri ve vak'a-i mü'essifeye / meydan kalmamak üzere kı-
ta'atımızın buldukları mahallerde kalması ve bir İngiliz müfre-
ze-i bahriyesi tarafından işgâl / edilecek olan telgrafhânede san-
süre edilmek üzere muhâbere-i resmîyeye müsâ'ade edileceği ve Yu-
nan makâmât-ı 'askerîyesinin kendilerine dâ'ir olan arzularının
iş'ârına intizâr etmeleri lüzûmu bildirilmekte olduğu ma'rûzdur"
(140) deniliyordu. İtilaf Devletleri bu ikinci notayı, yani İzmir'i
in Yunanlılarca işgâl edileceğine dâ'ir notayı akşam vermişlerdir.
Çünkü asıl amaçları, işgâle karşı Türklerin örgütlenememelerini
sağlamaktı. Ayrıca bu ikinci nota şu şekilde tehditle bitiyordu:
"...Pasaport ve Punta'daki karakollarda müfrezelerden ma'âda bi'l-
'umun kitâ'at ve mü'essesâtın buldukları garnizonlarda tecemmü'
bir halde bulunarak Yunan kuvay-ı işgâliyye kumandanının vereceği
emre intizâr eylemeleri ve hâricle muhâbereyi men' eylenecek için,
telgrafhânenin hemen İngilizler tarafından işgâl edilmek üzere bu-
lunduğunu zikr ile nihâyetinde limandaki kuvvetli i'tilâf donanma-
sının sükûn ve âsâyişin takrirî husûsunda en mü'essir âmil olaca-
ğı..." (141).

İngilizlerin böyle sert bir tedbir almaya kalkmalarının sebebi,
Türk halkın karşı koymak isteyeceğini zannetmelerinden kaynaklanı-
yordu. Böyle bir şey gerçekleşse bile, kışlada bulunan askerlerin
halka katılması önlenmek isteniyordu. Calthorpe, 20 Mayıs'da hükû-
mete yazdığı raporunda, Morgan ve Smith'e söylenen bazı sözleri nak-
leder. Bu iki subay, Vali İzzet'e ikinci notayı verip çıktıkların-
la, genç, emekli bir subay yanlarına yaklaşarak, İngilizce şöyle

lemiştir: "Büyük bir millet olduğumuzu ve ö dediğimizi size bildirmek istiyorum. Uykuda gibi gözüküyorsak da uğraş içinde bulunuyoruz. İngiltere büyük bir İslâm devletidir ve büyük bir devlet olduğu için de İzmir'e Yunanlıların girmelerini önleyecek kudrete hâlikdi. Size şunu bildirmek isteriz ki, olsa olsa büyük bir devletin hükmü altında kalabiliriz, ama meclasetimizin hal-i hazırda olduğu gibi tasarruf edilmesine tahammül edemeyiz. Ölmedik; bir takım karışıklıklar olacak. Biz ölebiliriz, fakat başkaları da beraber ölecektir" (142). İşgal arifesinde İzmir'de bulunan Türk aydınları işte böyle bir hâlet-i rûhiye içinde bulunuyorlardı.

İzmir Rûsûmât Baş Müdürü Ağâh Bey bu 14 Mayıs günü halkın durumunu şöyle anlatıyor: "Mayısın ondördüncü Çarşamba günü bir gün sonra, İzmir'in Yunan askeri tarafından işgal edileceği şurada burada söyleniyor idi. Diğer taraftan bunun aslı olmadığı ve olsa bile ya kuvve-i i'tilâfiyye tarafından işgal edileceği veyâhut işgalin yalnız mevki'-i müstahkeme şâmil bulunacağı iddi'â ediliyordu. Hükümet tarafından ne ahâliye ne de devâ'ir rû'esâsına bu bâbda hiç bir tebligât icrâ edilmiş..." (143). 11 Ocak 1947'de, Ali Orhan (İlkkurşun) Bey'e gönderilen, R. Fureddin (Ege) Bey'in hatıralarında ise 14 Mayıs'da İzmir'in durumu şöyle belirtiliyor: "...dışarıda bir şeyler oluyordu, çeşit çeşit haberler sızıyordu. Nihayet mesele patlak verdi ve İzmir'in işgal edileceği haberi bir bomba gibi geldi ve patladı...Müdafaa-i Hukuk nâmına Muvaffak Memencioğlu'nun hazırladığı uzun ve Fransızca bir telgrafı Avrupa kabinelerine çekilmek üzere Kordon'daki telgrafhâneye giderken, sırtım boyunun Rumlarla hincahıç dolu olduğunu gördük. Onlar telgrafhâneye doğrulmuşlardı ki, ben onlardan ayrılarak belediyeye yollandım. Oradakileri görmek ve birşeyler öğrenmek istedim. Her yerde

bütün çarşılar ve dükkanlar kapanmıştı. Kaldırımların üzerinde te-
beyirle çizilmiş bir takım ok işaretleri gördüm. Belediye de kapa-
lı idi. Döndüm kışla önüne geldim. Oradaki kahvelerde, kışla önün-
de, askerî kiraathânedeki, hükümet bahçesinde öbek öbek insanları top-
lanmış konuşuyor buldum. Baza tanıştığım gruplara sokuldum, dinli-
yordum. Bütün fikirler harpten yeni çıkmış bitkin memleketin hiçbir
şeye mecbûri kalmadığı neticesinde toplanıyordu. Bu neticeye varmak
için de tabii İttihatçilerin kabahatleri münâkâzenin en uzun ve ha-
raretli kısmını teşkil ediyordu..." (144).

İzmir böyle bir kargaşalık içinde çalkalanırken, ilhakı isteme-
yen bazı subaylar ve İ.M.H.O. Cem. mensupları, halk arasında dola-
şarak, onları idâdide toplantıya çağırmışlardır. İdâdi binâsında
toplananlar arasında ise, Ahenk gazetesi Başmuharriri Şevki, Ahenk
gazetesi sahibi Ali Kazmi, eski İttihat ve Terakki murahhası Mah-
mut Celal (Bayar), Kolordu Kalem Reisi Miralay Fethi, Sultanî Mü-
dür-i sânisî Kenal, Edebiyatçı İsmail Habîb (Sevük), İdâdi Müdürü
Ahmet Nail Beyler (145) ve daha İzmir'in önde gelenlerinden birçok
kişi bulunuyordu. Burada kürsüye çıkan Ragıp Nureddin Bey vaziyet-
tin kısa hülasasını yaptıktan sonra, bu işgalin eller kollar bağ-
lı kabul edilmesinin inkansız olduğunu, bu feleket karşısında mem-
leketin kayıtsız kalamayacağını, İzmir'de gösterilecek herhangi bir
mukâvenetin çığ gibi bütün memleketi harekete geçireceğini belirt-
miştir. İşgale karşı mukâvenet etmenin bir süre sonra bütün memle-
ketde ayıp karşılanacağı, fakat karşı koymakla memleket aksûlameli-
ni organize etmenin daima mümkün olduğunu tekrarlar, bunun üzerinde is-
rar etmiştir. Ayrıca mukâvenet için Türk Ocağı'nın karargâh olarak
ittihâz edildiğini ve 14 Mayıs gecesi alınacak tedbirler için ora-
da toplanılmasını tebliğ etmiştir (145). Buradaki toplantıda ayrıca,

Yunanlılara karşı direnme prensibini ortaya atılarak, İ.M.H.O. Cem.'nin adı "İlhak-ı Redd Hey'et-i Millîyyesi" olarak değiştirilmiştir. Komitenin başkanlığına Halit (Moralazâde) Bey, sekreterliğine de R. Nureddin (Ege) Bey getirilmiştir (146). Kazım (Özalp) Bey ise, hatıralarında, idâdî mektebindeki toplantıdan sonra, Valiye bir heyet gittiğini, valinin de heyete "Endişeyi mücib bir şey yoktur, sizin gösterdiğiniz heyecan lüzumsuzdur, İttihad ve Terakki'nin manevra maksadı ile vücûda getirdiği bir heyecandır, hükümet her tedbiri ittihâz edecektir" dediğini belirtmektedir (147).

Vali bu sırada birinci notayı almış olmasına rağmen, halkın mümessillerine, hiçbir şey söylememekle, kendince, halkın galeyana gelmesini önliyordu. Akşam saat 9.30'dan, vali ikinci notayı aldıktan sonra, içlerinde belediye reisinin de bulunduğu bir heyete "Yunanlıların İzmir'i işgal edeceklerine dair İstanbul'dan emir yoksa da itilaf Devletleri mümessillerinden tebligât geldiğini söylemiş ve ahâliye sükûnet ve i'tidâl" tavsiyesinde bulunmuştur (148). Vali ayrıca "Herşeyi Sadrazam Danat Ferid Paşa'ya yazdım, cevap bekliyorum" dedi (149). Bu toplantıda bulunan İzmir müftüsü Rahmetullah Efendi ise, direnilmesini isteyen valiye, bembeyaz sakalını işaret ederek, "Vali Bey bu, kanımla kırmızıya boyanabilir. Fakat alımda Yunan alçağını sükûnet ve tevekkülle karşılamış olmanın karası olduğu halde huzûr-ı ilâhiye çikamem" diye bağırması, toplantıyı terketmişti (150).

Halkın galeyana gelmesini istemeyen Vali, 14 Mayıs Çarşamba akşamı İslahat gazetesine de bir demeç vererek: "Bunun nevâki'-i müstakkemeye â'id pek ehemmiyetsiz bir işgâl olduğunu belirtmiştir (151).

Ali Nadir Paşa ikinci notayı almadan önce (152), saat 15-16 sıralarında kendisi ile konuşulmuştur. Bu konuşmayı Haydar Rüşdü (Öktem) Bey şöyle nakleder: "...saat 3-4 sıralarında kışlaya bitişik, Park kahvehânesinde oturuyordum. Yanımda muhâfî Sadık, Avukat Fuat, Hayrettin, Mehmet Resat, Muallim Selhattin ve daha isimlerini hatırlayamadığım birkaç kişi vardı. Kumandan Nadir Paşa birkaç zabiti ile beraber hükümetten çıkıp kışlaya gidiyorlardı. Muhâfî Sadık'a kumandanın haber sormasını hatırlattık. O zaman onlar sözcü idiler. Kumandanla ve vali ile onlar temas edebiliyorlardı. Sadık Bey kışla kapısının önünde kumandan ile beş dakika görüştü. Ardından kumandanın "telaş etmeyin, birşey yok" dediğini söyledi..." (153).

İzmir'de 14 Mayıs gecesi Hacı Hasan Hanı'nın altındaki Türk Ocağı gelip gidenlerle dolup taşmakta idi. Türk Ocağı'na gelip gidenlere bazı direktifler veriliyordu. Bu direktiflere göre İzmir'de sabaha kadar azami hareket gösterilecek, herkes Maşatlığa toplanacak, bütün minarelerde ezan ve salâlar okunacak, davulcular davul çalarak halkı kaldıracak, ateşlersyakılacak, sabah erkenden bir miting yapılacaktı (154). Ayrıca Türk Ocağı'nda bazı kararlar da alınmıştı. Bu kararlara göre ise, her tarafa telgraflar çekilecek, halk Maşatlığa beyannameler dağıtılarak davet olunacak, hapishanedeki mahkûmlar serbest bırakılacak, silah deposundaki silahlar alınacak ve isteyenlere dağıtılacaktı.

Göce yarısına doğru Türk Ocağı'nda İlbak-ı Redd Heyet-i Milliyesi inşasıyla bir telgraf metni hazırlandı. Bu telgrafta: "Bilumun Vilayet, sancak, kaza, nahiye Belediye riyasetlerine / İzmir

ve havâfisi Yunan'a ilhâk ediliyor. İşgal başladı. İzmir ve muhâfâkâtı kâmilen ayak ve heyecanda İzmir son ve tarihi gününü yaşıyor. Son imdâdımız sizin göstereceğiniz mu'âvenete bağlıdır. Mitingle, telgrafla her yere başvurunuz ve vatan ordusuna iltihâka hazırlanınız./ Vakar ve sükûnetinizi son derece muhâfaza ederek kimsenin incinmemesine itina ve dikkat ediniz./ 14. 5. 35/ İlhak-ı Redd Heyet-i Milliyyesi" (155). Telgrafın çekilmesini Ragıb Nureddin Bey şöyle anlatmakta: "...Bu telgrafı...Mazhar nazında gözlüklü, yeni terhis edilmiş ihtiyat zabiti bir arkadaş alarak telgrafhâneye götürdü...Biraz sonra Mazhar gelerek, telgrafın kabul edilmediğini ve validen emir beklediklerini söyledi. Orada bulunan birkaç kişi ile, telgrafı valiye gönderdim. Biraz sonra geldiler. Telgrafı çek-tirmişler. Vali İzzet telgrafın altına pek iyi hatırlıyorum -Vakar ve sükûnetinizi muhafaza ediniz- cümlesini ilave ederek çekilmesi-ne müsbade etmiş..." (156). Bu telgraf Anadolu'da o kadar etkili olmuş ki, telgrafın Anadolu'ya çekilmesinden sonraki bir kaç gün içinde Calthorpe Anadolu'nun çeşitli yerlerinden, şahsına gelen 675 protesto telgrafı almıştır (157).

Çarşamba gecisi Türk Ocağı'nda iki beyannâme yazılmıştır. Bunlardan bir tenesi, İzmir halkını Maşatlık Mitingine çağıran beyannâme idi. Bu beyannâme Halit (Morali), Mustafa Necati, Ragıb Nureddin Beyler tarafından Türk Ocağı'nda kaleme alınmıştı (158). Haydar Rüştü (Ökten) Bey hatıralarında bu beyannâmenin basılışını şöyle anlatmaktadır: "...Matbaada mürettib ve makineci olup olmadığına sordum. Sermürettib Ali Hâki (Baba) ile makinist Mustafa Efendilerin mevcut olduğunu ve her ikisinin de beyannâmeleri dizip basmaya hazır olduklarını bildirdiklerini söyledi. Tereddüde lüzum

görmedim ve matbaanın Redd-i İlhak Cemiyeti emrine âmâde bulundurulması lâzım geldiğini söyledim. İşte İzmir halkının yardım fer-yadlarını bütün Türkiye ahâlisine duyuran bu tarihi İzmir gençli-ğinin mübarek eseri olan beyanname, o gece her tehlikeyi göze a-lan Ali Hâki Efendi ile makineci Mustafa Efendilerin gözyaşlarına karışan alın terleri ile Anadolu Matbaasında basıldı ve meydana geldi..." (159). Anadolu Gazetesi Matbaasında basılan bu beyanna-menin metni şöyle idi: "Ey bedbaht Türk, Wilson prensipleri 'un-vân-ı insânîyyetkârânesi altında senin hakkın gasb ve nâmusun hetk ediliyor. Buralarda Rumun çok olduğu ve Türklerin Yunan ilhâkını memnûniyyetle kabul edeceği söylendi. Bunun neticesi olarak güzel memleketin Yunan'a verildi. Şimdi sana soruyoruz. Rum senden daha mı çoktur? Yunan hâkimiyetini kabûle tarafdâr mısın? Artık kendi-ni göster. Tekmil kardâşların Maşatlıkdadır. Oraya yüzbinlerle top-lan ve Kahir ekseriyetini orada bütün dünyaya göster. Burada zen-gin, fakir, 'âlim, câhil yok. Fakat Yunan hakimiyetini istemeyen bir kütle-i kashire vardır. İ'lân, isbât et. Bu sana düşen en bü-yük vazifedir. Geri kalma. Hüsrân ve neket fayda vermez. Binler-le yüzbinlerle Maşatlığa koş ve Hey'et-i Milliyyenin emrine itâ'-at et. / İlhâk-ı Redd Hey'et-i Milliyyesi/ (160). Bu beyanname Anadolu Gazetesi Matbaasında basılırken, Yunan işgal kumandanının beyannameleri de Amalthia Matbaasında basılıyordu.

Bu arada yazılan ikinci beyannâmenin birer nüshaları İstanbul'daki devlet adamlarına, üniversite profesörlere, aydınlara, mil-lî müesseselere ve bir sûreti de Amerika temsilcisine gönderildi (161).

Akşam yedeksubaylar, bazı ittihat ve Terakkîciler ve bir kısım halk kendiliklerinden Ali Nadir Paşa'ya giderek, silâh ve oephâne istemişlerdir. Nadir Paşa ise, "Harbiye Nezareti'nden bir emir al-

madığı için, yapamayacağını; silahlı kimse görürse, yakalayıp, divân-ı harbe vereceğini" kesin olarak söylemiştir (162). Buna rağmen Yunan Genelkurmayı tarafından basılan Harp tarihinde Ali Nadir Paşa'nın bu hareketlere karıştığı ve halka silah dağıttığı söylenmektedir (163).

Yatsıdan sonra Belediye Reisi Hacı Hasan Paşa, Müftü Rahmetullah Efendi ve diğer iki kişiden oluşan bir heyet, İtilaf Devletleri gemilerine görüşmek için gönderildi. Bu Heyet İtilaf Devletlerinden İzmir'in işgal edilmemesini rica edecekti (164). Fakat heyetin görüşüp görüşmediği hakkında bir bilgi yoktur.

Ali Nadir Paşa geceyarısını biraz geçte (165), subayları bir emirle evlerinden kıyılara toplantıya çağırmıştır. Sayın Celal Bayar kıyılarda gelişen olayları şöyle anlatır: "...Paşa, parlak çizmelerinin mahmuzlarını şakırdata şakırdata salona girdi, herkes "hazırol durumunda kumandanlarına selamladı. Paşa söze başladı, özetle: "Yunanlılar, yarın 15 Mayıs 1919 günü İzmir'i işgal edecekler. İşgal sabah 7.30'dan itibaren başlayacaktır. Hepiniz teslim olacağız. Gelen emir gereğince hiçbir kimse karşı koymayacaktır. Aksi harekette bulunanlar cezalandırılacaktır." dedikten sonra emirlerine itaat edileceğine dair subaylardan imza toplamaya başladı. Yalnız iki subay imza vermekten çekindi ve salonu terketti. Bunlar Yüzbaşı İsmail Hakkı (Manastır) ile, küçük subay Abdurrahman (Drama) idi. Bunlar kendilerine uyan bir kısım silahlı kuvvetlerle Manisa'ya çekildiler..." (166). Toplantıda bulunmayan subayların bir kısmı ise, haberi işgal sabahı öğrenmişlerdir (167). Bu Çarşamba gecesi, kıyılardaki askerlerden birçoğu, bilhassa silahlı olanlar, İzmir'i terk ederek Anadolu içlerine çekilmiştir.

Keymakan Arif Bey raporunda Maşatlık Mitingini ve o geceki durumu şöyle anlatır: "...Bu emrden haberdâr olan ahâlinin (Calthorpe'a verdiği notadan) toplanan cenûbundaki Yahûdi Maşatlığı'nın şarkındaki sirtlarda ictimâ ederek ateş yakmakta (168) / ve ara sıra tekbir getirmekte oldukları görülebiliyor ve itilâf donanması tarafından bu ictimâ' mahalli projektörlerle / tenvir ve terassud ediliyordu (169). Bu haber-i felâketi işidüb mahall-i ictimâ'a gelebilen halkın mikdârı fecr-fulû' ederken ancak 4000 kişi kadar vardı (170). / İzmir'i kurtarmak niyetiyle toplanmış fakat ne yapacaklarını bir türlü kararlaştıramamış olan bu masûm halka bir hatt-ı hareket irâ'e edebilecek bir rehber dahî yok idi. Gâyet âni olan bu felâket karşısında herkes şaşırmış, herkes mütereddid / idi. İhtimâl i'tilâf hükümetleri de yevm-i işgâlde tarafımızdan daha ciddî, daha mühim hâdisât karşısında / bulunmamak fikriyle böyle âni ve seri' bir hareket icrâsına karar vermiş ve bunu evvelce ih-sâs etdirmemiş idi. / İzmir'in işgâl edileceğini duyan efrâd ve bülhassa müsellâh kitâ'at efrâdı gece kışladan savuşuyor ve kışlada yazıcı, hizmetçi ve mekkâreci efrâddan ve kapularda müsellâh birkaç nöbetçiden başka Nizâniye efrâdı görünmüyor idi/..." (171). Miting sırasında hükümet, halka dağılmasını emrediyordu (172). Fakat artık halkın bu korkak yöneticileri tanımadığı açıktır.

Miting sırasında, bir Yunan vapuru Kokeryalı'ya (Güzelyalı), biri Karataş'a, altı gemi de puntaya yanaşmaktaydı (173). Yunan Konsoloshânesinde korvet kumandanı Bufi ve Konsolos Listis başkanlığında bir istihbârât merkezi kurulmuştu. Bu merkez, Türklerin faaliyetlerini ve hazırlıklarına tesbit ediyordu. Yunanlıların yardımcısı, Girit ve Makedonya harplarına katılmış olan, Birinci Dünya Savaşı'nda Türkler tarafından idama mahkum edilen İngiliz asıllı A. Vedova bütün gece Türk mahallelerinde doluşarak Bufi'ye

Türklerin fesliyetlerini bildirmekteydi (174).

Ortalık yavaş yavaş ışımaya başlarken, İlhak-ı Redd Hey'et-i Milliyyesi mensupları, Yedeksubay Yardım Cemiyeti (Zatiyat Zabıtları Te'âvün Cemiyeti) ve Türk Ocağı'na bağlı gençlerle birlikte Sarıkışla'nın arkasındaki hapishânenin kapılarını açarak hükümlüleri serbest bıraktılar. Hapishane Müdürü Nuri Bey'in de durumdan haberi vardı. Ancak Nuri Bey'i sorumluluktan kurtarmak için, hapishane kapılarının halk tarafından zorla açıldığı havası uyandırıldı (175). Mütarekeden sonra Türk hapishânesi İtalyan Binbaşı Carossini nezaretine verilmişti. Mütareke esnasında, Hıristiyan siyasi mahkûmları, Rumlar ve Ermeniler İngiliz mümessili tarafından hapisten çıkarılmış, yalnız Türk mahkûmlar hâpiste bırakılmıştı. Hapishanedeki mahkûmlar serbest bırakılırken, anlaşılmaktadır ki, Carossini'de göz yummuştur (176).

Ortalık ışıırken serbest bırakılan Türk mahkûmlar ve onları kurtaran gençler tarafından hemen yakındaki silah deposu basılarak, bütün silahlar alınmıştır (177). Bu sırada bir kısım Türk gençleri İzmir'e bir saat mesafedeki Balçova ve Eylice tepelerini tutmuşlardı. Bunlar sabaha karşı telefon ederek, Cumaovası ve Balatcık taraflarına geçtiklerini haber verdiler (178).

II . YUNANİSTAN

A . YUNANİSTAN'DA VENİZELOS'UN SİYASİ HAYATA GİRMESİ VE YUNANİSTAN'IN ANADOLU POLİTİKASI:

Rusya'nın kıskırtmalarıyla 1821'de Osmanlı İmparatorluğu'na karşı isyana başlayan Yunanistan, 1830 Londra Antlaşmasıyla, Mora Yarımadası ile Orta Yunanistan'ın güneyinden ibaret topraklardan müteşekkil bir devlet kurdu. 1875 - 1895 arasında Harilaos Trikapis Başbakanlığında Yunanistan'da büyük bir kalkınma gerçekleşti. 1897 savaşından hemen önce bu kalkınma hızının düşmesi, suni bir "Türk düşmanlığının" yaratılmasına ve savaş havasının ortaya çıkmasına yol açtı. 1897 Türk-Yunan harbinde Yunanlılar büyük bir yenilgi aldılar. Fakat Yunanistan İngiltere'nin korunması altında bu arbedeyi ufak tefek toprak kayıplarıyla atlattı (1). Bu harp, Stratigos'a göre, "Yunanistan'ın enerjik ve Millî Makedonya politikası" nı doğurmuştur (2).

1905 yılında Yunanistan'da Girit olayları alevlendi, Giritli bir avukat ve devlet adamı olan Elefterios Venizelos, sözde henüz Osmanlı egemenliğinde olup, kendine özgü bir yönetim altında bulunan Girit'te vali (Yunan prensi) Yorgos'un Yunanistan ile birleşme amacına sırt çeviren ve sırf İngiliz menfaatlerine hizmet eden tutumuna karşı bir isyan başlatmıştı. Yunan hükümetinin bu davada Venizelos'u ve Yunanlılığı savunacak yerde pasif kalması, subayları da harekete teşvik etti. Bu subaylar "Ordu Birliği" adlı gizli bir örgüt kurdular. Bazı radikal genç politikacılarla da işbirliği ederek, hükümete bir ultimatom verdiler. Bu ultimatomda

ordunun yeniden düzenlenmesine hemen bağlanması, kralın yetkilerini sınırlandıracak Anayasa değişikliklerinin yapılması, Kral ailesinin elinden ordu birliklerine komuta etmek yetkisinin hemen alınması, yönetici kadrolarda köklü bir tasfiyeye gidilmesi isteniyordu. Hükümetin olumsuz cevabı üzerine, cunta yönetime el koydu.

1910'da yapılan seçimleri Venizelos'un yeni kurduğu Liberal Parti kazandı. Venizelos Yunanistan'da büyük bir yenilik ve kalkındırma hareketine girişti ve başarılı oldu. Ordu ve donanma yeniden düzenlendi ve güçlendirildi. 1912 - 1913 Balkan Savaşı da Yunanistan'a Girit'i, Makedonya'nın büyük kısmını, İmroz ve Bozcaada ile Ege adalarını kazandı (3). 1912'de Yunan kralı I. Yorgos'un bir suikast neticesi öldürülmesi ile, tahta oğlu Konstantin geçti (4).

1915 olaylarını Venizelos, 2 Kasım 1918'de Lloyd George'a yazdığı mektubunda şöyle açıklar: "Yunan halkı sadakatla benim arkamdan geldi. 1915 Şubatında eski kral Konstantin ile aramda ilk ihtilaf çıkınca, umumî seçim oldu. Oy vermeye davet edilen halk, harbi isteyen Venizelos'un siyaseti ile, sulhu isteyen Kralın siyasetinden birini seçmek meselesi üzerine oya davet edildiği halde, bana kuvvetli bir çoğunluk oy verdi. 1915 Eylülünde Kral memleketine hıyanet ederek benimle yeniden ihtilafa girince Yunanistan, harbe katılabilmek için bir ihtilal yapmakta da tereddüd etmedi" (5). 17 Ağustos 1916 tarihinde, Venizelos seçimleri kazanarak Yunan hükümetini kurdu. Venizelos, Yunanistan'ın millî haklarını idame ettirmek ve İtilaf Devletleri nezdinde harbe iştirakini temin etmek için, Kralın ve meclisin kararı olmaksızın, gizlice İtilaf Devletleriyle şahsî müzakerelere girişti. Talepleri müsaait karşılandığı takdirde, İtilaf Devletleri Selanğe çıkarma yapabileceklerdi.

Bir ay sonra, 17 Eylül 1916 tarihinde, Müttefikler Selanğe çı-

karma yaptılar. Bu hadise yüzünden, Venizelos Kral ile ihtilafa düşerek istifa etti. 23 Eylülde, Zaimi yeni kabineyi kurdu. Bundan sonra, Yunanistan dahilî karışıklıklarla mücadele etti.

26 Eylül 1916 tarihinde, Venizelos Selanik'te İhtilal hükümetini kurdu. Müttefik orduların yerleştiği bölgelerden topladığı askerlerle harbe iştirak etti. 10 Kasım 1916 tarihinde Bulgaristan'a, ertesi günü Almanya'ya harp ilan etti.

30 Mayıs 1917 tarihinde, Kral Konstantin Müttefiklerin müdahalesiyle tahtından uzaklaştırıldı. 14 Haziran'da, Venizelos, Yunan kabinesini kurdu. Daha önce, Selanik İhtilal Hükümeti tarafından, Bulgaristan'a ve merkezî imparatorluklara açılan harpleri resmen ilân etti (6). Aslında kralı dinlemesi gereken Venizelos, müttefiklerin savaşı kazansı halinde Anadolu'dan alacağı toprakların hayaliyle yanlış bir karar vermişti. Selanik'e çıkan ve gittikçe çoğalarak General Franchet d'Esperey komutasında 250.000 kişilik bir orduya erişen İtilaf Kuvvetleri, Makedonya cephesini tutuyor, Yunan ordusu ise, bu ordunun saflarında, yalnız bir kolordu ile yer almış bulunuyordu. Makedonya ordusu, Merkezî devletlerin esaslı bir baskı ve taarruzuna da maruz kalmamıştı. Stratejik durum icabı, Alman orduları, Sırbistan'ın işgalinden sonra, Rusya'ya tevccüh etmiş ve Makedonya ordusunun karşısında bir kısım Alman ve Bulgar kitaları ile 20. Türk kolordusu savunmayı sağlamıştı (7).

Venizelos, daha sonra Anadolu'dan toprak alabilmek, megalî ideayı gerçekleştirilebilmek için bu savaşa girmişti. İngiltere'de devanlı Venizelos'u tutmuş, hatta Yunan dostu Dr. R. M. Burrows Yunan taraftarlarını "Anglo-Helenic Liga" sı etrafında toplamıştı (8). Venizelos'un 1915'e kadar Anadolu hakkında bir fikri olmadığını Metaxas şöyle belirtir: "Şimdi 1915'ten bu yana Yunanis-

tan'ın Küçük Asya' siyasetine gelelim. 1915 senesine kadar Yunanistan'ın Küçük Asya ile alakalı hiçbir siyaseti yoktu. Tabii 1914 senesi ilkbaharında Venizelos'un nüfus mübadelesi teklifi nazarı itibâra alınmayacaksa, Yunanistan'ın varolmasından beri yaşamak uğrundaki ideal hırsı, onu kendi alanında, ne yaptığını bilmeden böyle bir şeye sevk etmekteydi" (9). Eğer Metaxas'ın anlattıkları doğru ise, bu fikri Venizelos'a İngilizler vermiştir. 11 Ocak 1915 tarihinde, Atina İngiliz سفیرi, İngiltere Hariciye Vekili Grey'in bir telgrafını, Yunanistan Başbakanına bundu. Bu telgrafta, Yunanistan'ın tarafsızlıktan vazgeçmesi ve Yugoslavya'ya yardım etmesi bildiriliyordu. Telgrafa şunlar da eklenmişti: "Yunanistan Yugoslavya'nın müttefiki olmayı kabul ettiği takdirde, bu hareketi, Fransa ve Rusya iyi karşılamayacağından, Küçük Asya Batı sahillerinden ehemmiyetli arazi bölgeleri verilecektir. Eğer Ekselans Venizelos, yukarıdaki şartlar altında, bir anlaşmaya varmak istiyorsa, vakit kaybetmeden, bu arzunuzu İngiltere, Fransa, Rusya hükümetlerine bildirsün. Teklif edeceği herhangi bir hususun en müsaait şartlarla karşılanacağına kaniyim?"

"Ehemmiyetli arazi bölgeleri" ibaresi için herhangi bir açıklama yapılmamış olduğundan, Yunan Başbakanı, Küçük Asya'da Yunan kolonilerini gösteren bir haritayı, İngiltere سفیرine verdi. سفیر haritayı İngiltere Hükümetine gönderdi. Fakat hükümet herhangi bir açıklama yapmaktan kaçındı (10).

İngilizlerin desteğiyle, "megali idea" ya gerçekleştirmek için Yunanistan'ın büyük kuvvetini harcayan, Yunanistan'ı çökerten Venizelos'un Küçük Asya harekâtını (11) sadece Yunanistan'ın menfaatleri için başlatmadığı açıktır. Onun bu hareketinin temelinde, bazı zaafı yatmaktadır. Venizelos, ölçsüz hırsıyla Grek mille-

tini felakete sürüklemiş, kendisini kurulacak olan Büyük Yunan İmparatorluğu'nun yenilmez lideri olarak dünyaya göstermek istemişti.

Venizelos dönemini gören ve kendisini yakından tanıyan Stratiğos, Venizelos'un kişiliğini ve bu konuda isabetli gözlemlerini detaylı şekilde eserinde vermektedir. O, Venizelos'u şöyle anlatır: "Venizelos Küçük Asya politikasıyla kuvvetlerin çözümlenmesine ve mahvolmasına sebep olmuştur...Karakter ve şahsî istidattan ötürü sabırsız, kendisini alıkoymaktan aciz olan Venizelos, aynı zamanda millet hayatlarının günlerle ölçülmeyip, asırlarla ölçülebileceğini düşünmekteydi...Sınırsız bir kendini beğenmişlik, onu kendi dünyası içinde bulunduran gök boşluğunda hiçbir şeyi kabul etmeye, sadece bazı beceriksiz, bilgisiz taraftarları, uygunsuz hareketlerine hayranlık duyarlar ve vaziyeti tetkik etmeden ona yardım etmeye sürüklenirlerdi. Hükümdarlar, idare edenler, düşünceler, serbest istekler, halk istekleri ayakları altında olmalıydılar. Karşı geleni, ters bir düşünceye sahip olanı daima kendine düşman sayardı. Çünkü o yalnız kendisini Millet'in fikir vekili ve Millete yeniden can verecek kişi sayardı. Ona sadık kalenlara ise, herşeyi cömertce vermekte, onları devleti istismarda hür ve kontrolsüz bırakmakta idi. Bu taraftar kişiler de karşılık olarak, körü körüne bir itaatta bulunurlar, Venizelos'a vicdansız maksatlarında yardımcı bulunarak, aynı zamanda karşı gelenlerin püskürtülmesinde de yer alırlardı. Zaten bunlar başka bir şey olmayıp, "vaktan düşmanlara idiler. Devlet politikası belirsizdi ve sade bunlar tarafından kullanılabilirdi...Aynı zamanda halkın tabiyetlerinden olan menfaatperestliği, ter dökmeden ve kanunsuz yollardan sahip çıkmayı, vazife tanınamazlığı, birbirlerini yemeyi, Yunanis-

tan'a vasiyetiyle miras bırakmış ve bunun neticeleri ise halen bugüne kadar kendini hissettirmiştir...E. Venizelos hile yapmak maharetini süütün gücü ile artırmaktaydı. Çünkü bu tarzda bir hareket ona tabiatın bir çeyiz olarak verilmişti." (12). Venizelos, etnik ve mitolojik bağlarla klasik İyonya ve Truva'ya kadar uzanan toprak istekleriyle, Yunan halkının milli duygularını uyurup, durumunu sağlamlaştırmak istiyordu. Yunanistan'da kralcılar ve Venizelistler gibi büyük bir ikiliğin doğmasına yol açmıştı. Bu yüzden memleketini denizaşırı bir maceraya sürükleyerek, bu ikiliği ortadan kaldırmak istiyordu (13). Muhakkak ki Venizelos halka fikirlerini empoze etmekte güçlük çekmemiştir (14).

Venizelos'un Anadolu'nun batısını işgal edebilmek için, Batı'ya gösterdiği bir mazeret de, Batı Anadolu'daki Rumları Türklerin idare edememesi meselesi idi. Onu için bu görevi Venizelos devralacaktı. Bazı Avrupalı yazarlar da bu konuda Venizelos'u destekliyordu (15). Mesela Deba Gazetesi "Türkler çalışkan, kanaatkâr ve mutî bir millet olmakla beraber, kendilerini idareden tamamen soizdirler" diyordu (16). Amerika Dışişleri Bakanlığı, Wisconsin Üniversitesi profesörlerinden Wesserman'ı, Türkiye'de incelemeler yapmak için görevlendirdi. Bir komite kuruldu. Bu komitede, Wisconsin, Princeton, Yale, Harvard, California Üniversiteleri profesörlerinden Türkiye ve Yakın doğu ile ilgili olanlar görev aldılar. Bu profesörler, kendi çalışma alanlarına göre, Türkiye'nin tarihi, dini, eğitim, sağlık, maliye, ulaştırma, endüstrisi konularında hazırladıkları raporu 3 Haziran 1918 de ilgili makamlara sundular. Bu raporun I. maddesi: "Türk halkı, Türk yönetici sınıfıyla karıştırılmamalıdır. Yönetici sınıf çok kısıtlıdır ve tasfiye edilmelidir" diyor. IV. Maddesinde ise, Türkiye kendini demokratik şekilde yö-

netebilecek seviyeye gelince kadar Amerika vesayetine sokulabileceği açıklanmıyordu (17). Amerika da işine geldiği şekliyle Türkiye'nin kendini idareden yoksun olduğu fikrinde idi. Venizelos'a göre kendini idare edemeyen Osmanlı İmparatorluğu meselesini hall şekli şöyle idi: Barış anlaşması bir Milletler Cemiyeti tanzim edecekti. Osmanlı Devleti de bir kısmı parçalanmamış topraklar üzerinde bir heyet teşkil edecekti. On senede bir Milletler Cemiyeti tarafından seçilecek vali, bölgede üstün olan millî unsura göre idarî taksimatı yapacaktı. İlk senelerde bölgede asayişî milletler cemiyeti tesis edecekti. Osmanlı'nın, kendini idare edebileceğine Milletler Cemiyeti karar verecek, millî bir Kurultay toplayacak, bu kurultay anayasaya tayin edecekti (18).

Venizelos'un sözünü ettiği bu idare şekli, Orta Anadolu'da kurulacak Türk devleti için geçerli olacaktı. Batı Anadolu Yunanistan'a verilecek, Doğu Anadolu ise, Ermenilerin olacaktı. 13 Ocak 1919 da Paris'teki Yunan temsilcileri Hellenizm iddialarını ihtiva eden bir raporu Paris Barış Konferansı'na verdiler. Bu uzun raporda, Yunanistan'ın "Küçük Asya" da hak iddiaları şu şekilde idi: Wilson beyannamesi esaslarına istinaden, Küçük Asya'daki Türk hakimiyeti, Türk unsurunun çoğunluğu teşkil ettiği bölgelere münhasır kalacaktı. Kesif sayıdaki Ermenilerin yerleştiği doğu vilayetleri ve Rusya'daki Ermeni vilayetleri müstakil bir hale getirilecekti. Yeni kurulacak Ermeni Devleti'ne Trabzon vilayetinin büyük bir kısmı verildiği takdirde 350.000 Yunanlı Türk baskısından kurtulacaktı. Batıda, İzmir, Aydın, Bursa vilayetleriyle Gelibolu ve İzmit sancaklarında 30 asırdan beri yerleşmiş 1.013.195 Yunanlı ikamet etmekte idi. Kültürel ve iktisadî üstünlüğü teşkil ederek 652 mektebe, 91.548 talebeye sahip bulunmakta idi. Bu vilayetler, "Ege denizinin-

deki Yunan adalarıyla iktisadi ve coğrafi bir birlik arz ediyordu". Yukarıdaki esaslara istinaden, Yunanistan'a, Batı Anadolu'nun bir kısmı, tamamen Türklerin yerleştiği Denizli ile Bursa'nın bir kısmı hariç kalmak üzere Aydın ve İzmir Vilayetleri verilmeliydi. Rapor, bir asırlık acı tecrübeler neticesinde, Yunanlılarla Ermenilerin Türklerin hakimiyeti altında yaşayamayacaklarını bildiriyordu. Türkler, yalnız I. Cihan Harbinde 900.000 Yunanlıya ve 700.000 Ermeniye katlettiler. 500.000 Yunanlıya da soraki hicrete tâbi tuttular. Garbi Anadolu Yunanlılara verildiği takdirde Küçük Asya'da 922.545 Yunanlı ile, 1.366 mektep ve 100.863 talebe kalacaktı (19). Bir Yunan kaynağında görülen bu bilgiler, Yunan iddialerinin ne kadar asılsız, araştırmaya dayanmadığını ortaya koyar. Türklerin önce Yunanlıları katlettikleri söylenmektedir. Fakat hemen sonra yine Yunan iddialarına göre görülüyor ki, buna rağmen Anadolu nüfusu daha fazla artmıştır. Bu çerçevede duruma bakılacak olursa, ya Türkler Yunanlıları katletmemiştir, ya da Yunanlı politikacılar emperyalist politikali çizgisinde, sivil Rusları Anadolu'ya çıkartarak, askersiz, Wilson prensiplerini yanına çekerek, Büyük Yunan İmparatorluğunu kurmak istemiştir. Bu derece fazla kişi katledilemeyeceğine göre, hem Yunan nüfusa bir şey olmamış, hem Anadolu nüfusu devamlı Yunanistan'dan gelen Ruslarla çoğalmıştır.

Türk hükümetinin yerli Rusları hoşgören tavrı sayesinde, Yunanlıların gönderdiği silah ve mühimmat kiliselerde depolanmıştı. Fener Patrikhanesi ve yeniden faaliyete geçen Pontus Cemiyeti o havalede yerleşmiş bulunan Rusların zihinlerine bir hükümet kurmak fikrini sokmuştu. Üstelik bir de Anadolu'da bulunan Rusların Türk vatandaşları sayılmayacaklarını ve Yunanlı olduklarını açılmak üzere patrikhane tarafından gizlice adanlar gönderilmişti. Muhakkak bu

duruma asırlarca Türklerle beraber yaşamış bazı Rumlar karşı çıkacaktı ki; Keekin metropolidi Papa Eftim bunlardan birisi idi. O, Rumların faaliyetlerine karşı "kâbil-i inkâr bir keyfiyet değildir ki, Türk hükümetimizin bidayetden şimdiye kadar kiliselerimize bir müdahalesi olmanış iken, İstanbul Patrikhânesi mübarek İsa Mesihimizin emri hilâfına ruhaniyetin ve mezhebimizi şerre, alet ederek, Türk olduğumuz halde Hellenizm propagandası ile alet ederek, gıyâ aslen Yunanlı imiş ve aslına rüçû edermiş gibi ekalliyet hukuku iddiasıyla mezhebi millete karıştırmak, bir taraftan bizi Yunan âmâline alıştırmak desiselerini istimal ve diğer taraftan da umumî ve kilimiz imişçesine hakkımızı istiyoruz der gibi vaziyetler alarak, Avrupa'ya karşı hükümetimizden müşteki sıfat ve vaziyetiyle göstermeye kalkıştılar. On asırdan beri Anadolu'da Türk hükümetimiz kiliselerimize ve dinimize ne zaman tsarruz etti?... Böyle bir şey vâki midir? Hâşâ..." diyordu (20). 7 Mayıs'da Repulis'e Venizelos'un yazdığı telgrafta, İzmir'in işgali gizlenmek istenerek, Pontus'a, Selaniğe gelenlerin geri götürüleceği, yardım edecek kuvvetler gönderildiği imaja yaratılmak istendi ki, durum bu hareketleri Yunanistan'ın desteklediğini açıkça göstermektedir. Ona göre, artık buna alışmış Türklere normal gelecek, İzmir'in işgali gizli tutulacaktı (21). Yunanistan'da gizli bir polis teşkilâtı kurmuş olan Venizelos aynı şekilde bir teşkilâtı Anadolu'da kurmuştu (22). Rum din adamları, tsassupla hareket ediyorlar, Rumlara nefret aşıllıyorlardı. Bu durum İznik Başpiskoposu Vassilios'un "Geride bir tek ferdî kalmamak üzere Türklerin tamamıyla yok olmasını ne kadar isterdin" şeklindeki beyanatıyla da sabit bulunmaktadır (23). Bir başka Metropolit'in, Hristostomos'un beyanatı da aşağı yukarı aynı ne-aldedir. İşgal öncesi İzmir duvarlarına asılan ilanlardan Hristos-

tomos İzmir halkına şöyle sesleniyordu: "Kardeşlerim, bugün sizleri, bunca asırlar milletlerin ancak kalplerinde yapılabilen, yüksek ve kutsal bir ayine davet ediyorum. Şapkalarınızı çıkarın ve layık olduğu şekilde durun. Allah korkusu ile dindik durun ve yalnız bunun yüksek ve zor bulunan isteklerine ruhunuzu bükün. Kardeşlerin, artık, vakit gelmiştir. Bunca asırların arzuları tahakkuk ediyor. Harikulade yıllar yaklaşmıştır. Anamız Yunanistanla birleşmek için, uyku bilmeyen şiddetli, derinlerde saklanan hararetili ve kalplerinizi kızgın demir gibi yakan arzu, işte bu gün tarihi ve daima hatırlanacak 13 Mayıs günündeki kitabetiyor.

Bu günden, güzel Mayıs'ın 13. gününden itibaren şanlı ve ölmez vatanımız Yunanistan'ın kopmaz bir parçası haline geliyoruz. Yunan tümenlerinin Küçük Asya'nın sahillere çıkarılmasına başlanmıştır. İzmir'in dış kaleleri Yunan ordusu tarafından ele geçirilmiştir. Kurtarıcılarımız yarın İzmir'in işgaline geliyorlar. Yaşasın millet..." (24).

İşgal, önceden içeriden çıkacak bir isyanla sağlanmak isteniyordu ve Türk yöneticiler de durumu farketmişlerdi (25). İşgalden sonra ise, Venizelos, "Ben bu işe girdiğim vakit, her şeyi hesap ettim. Her ihtimali göze aldım ve oradan çıkmak fikri ile geldim. Benim ne kadar ihtiyatlı ve azim sahibi olduğumu bilirsiniz" diyordu (26).

II. PARIS KONFERANSI'NDA YUNANISTAN VE MÜTTEFİKLERİNİN İŞGAL KARARI:

Wilson, 13 Aralık'da Fransa'nın Brest limanında karaya çıkarak, Paris'e geldi. Mağlup milletler bütün ümitlerini Wilson ve prensiplerine bağlamışlardı. Wilson'u bu seyahatten vazgeçirmek isteyenlerin faaliyetleri ise fayda etmemişti (27). Cumhurbaşkanı Wilson, Batı Anadolu nüfusu hakkında verilen yanlış bilgilere dayanarak, Türk boyunduruğu altında yaşadığını sandığı Rumların bu defa da İtalyan hakimiyetine bırakılmasının doğru olmadığı ve bu toprakların Yunanistan'a bağlanması lazım geldiği kanaatinde idi. Bu suretle de Wilson, bilerek veya bilmeyerek prensiplerini bir kenara itmiş görünüyordu. Çünkü Yunan arazi isteklerini inceleyen komisyonda Amerikalı uzmanlar, Yunanlıların ortaya koyduğu rakamların yanlışlığını, tersine olarak Yunanlıların istemekte olduğu topraklar üzerinde Türk çoğunluğunu, kendi topladıkları rakamlara dayanarak, ispatlamışlar, bu sebeple de toprakların "Türkiye'den ayrılmasına karşı" olduklarını belirtmişlerdi (28).

Yunanistan'a saldırı iznini Sir Basil Zaharof ve Venizelos'un ısrarları üzerine, Wilson, Clemenceau, Lloyd George vermişlerdi. Ancak, saldırı mütareke hükümlerine aykırı olduğundan bölgede asayişin bozulduğu ve hıristiyanların katledildiği şeklindeki haberlerle müttefik devletlerin kamuoylarını hazırlamak gerekiyordu. Bu işi de Yunan-Ermeni propogandası üzerine almıştı (29). Konferans öncesi Temps, Matin, Petit Parisien, New-york Herald ve Morning Post gazetelerinin muhabirleri vasıtasıyla lehimize Fransa, İngiltere ve Amerika'ya bir hayli mektup yazdırılmış ise de, o zamanlar bütün dünya hakkımızda hüküm süren şiddetli hiddet ve düşmanlık hisleri

neticesi bu mektupların oralarda bir türlü negredilmesine hükümet-
lerince müsaade edilmediği, yine kendilerinin samimi ifadelerinden
anlaşılmış idi. Bunlar arasında en önce lehimize makale yazdırabi-
len Roma'daki "Il Giornale d'Italia" muhabiri Lavallo'dur (30).

Venizelos Avrupa diplomatları üzerinde saygı ve sevgi yaratmış
bir insandı. 1889'da Yunanistan'dan dönen Fransız devlet adamı Cle-
menceau onu çok takdir etmişti (31). Avrupa devlet adamlarının sem-
patisini kazanmış olan Wilson 30 Aralık 1918'de "Paris Barış Kon-
feransı huzurunda Yunanistan" adlı bir memorandumu Konferansa sun-
du (32). Burada ileri sürülen iddiaların esaslı müttefiklerin beya-
natlarına ve Wilson prensiplerine dayanıyordu(33). Raporda Yunan

istekleri şu şekilde idi: Kuzey Epir: Yalnız Arnavutların yerleş-
tiği bölgeler hariç, 230.000 kişilik nüfusun, 80.000 ini Arnavu'
120.000 ini Yunanlılar teşkil ediyordu. Buradaki Yunanlılar, yük-
sek bir medeniyete sahip olup, Anavatanına ilhaka arzulanlardı.

Trakya: Trakya ve İstanbul'da 730.822 Yunanlı, 112.174 Bulgar, 95'
425 Türk bulunuyordu(34). İstanbul: Wilson Beyannamesinin 12. mad-
desine göre, Osmanlı hakimiyeti Türk bölgelerine münhasır kalaca-
ğandan, İstanbul, müstakbel Türk Devletinin başında kalacaktı...

Küçük Asya Wilson Beyannamesinin esaslarına istinaden, Küçük As-
ya'daki Türk hakimiyeti, Türk unsurunun çoğunluğu teşkil ettiği
bölgelere münhasır kalacaktı...Batıda İzmir, Aydın, Bursa vilayet-
leriyle Gelibolu ve İzmit sancaklarında 30 yıldan beri yerleşmiş
1.013.195 Yunanlı ikamet etmekteydi. Kültürel ve iktisadi üstünlü-
ğü teşkil ederek 652 mektep ve 91.548 talebe bulunsaktaydı. Bu vi-
layetler "Ege denizindeki Yunan adalarıyla iktisadi ve coğrafi bir
birlik arz ediyordu". Yukarıdaki esaslara istinaden, Yunanistan'a"
Batı Anadolu'nun bir kısmı, tamamen Türklerin yerleştiği Denizli

ile Bursa'nın bir kısmı hariç kalmak üzere Aydın ve İzmir vilayetleri verilmeliydi. Raper, bir asırlık acı tecrübeler neticesinde, Yunanlılarla Ermenilerin Türklerin hakimiyeti altında yaşayamayacaklarını bildiriyordu. Türkler yalnız Birinci Cihan Harbinde 900.000 Yunanlı katlettiler, 500.000 Yunanlıya da zoraki hicrete tâbi tuttular. Garbî Anadolu Yunanlılara verildiği takdirde Küçük Asya'da 922.545 Yunanlı ile, 1366 mektep ve 100.863 talebe kalacaktı (35). Ancak Batı Trakya toprakları üzerinde hak iddia eden Bulgarlar, Doğu Trakya'da da bazı hususların yerine getirilmesini, yani Balkan savaşlarında uzaklaştırılan 36.000 Bulgar'ın yine Edirne civarına yerleştirilmelerini ve ondan sonra Wilson prensiplerine uyularak, "Bu bölge mukadderatının tayinini" istiyorlardı (36). Venizelos, nasıl olsa, taksime uğrayacak olan Osmanlı İmparatorluğu topraklarından, mümkün olduğu kadar, memleketi yararına büyük bir pay koparabilmek için, hakikate uymayan, dayanağı bulunmayan, iddia ve ithamlarla dolu bir muhtıra düzenlemişti (37).

Paris Konferansı 18 Ocak 1919 da açıldı. Konferansın kararlarına hakim olan sadece beş devletti: Amerika, İngiltere, Fransa, Japonya ve İtalya. Bu devletlerin başbakan ve dışişleri bakanlarından meydana gelen bir Onlar Konseyi (Conseil des Dix) kuruldu. Lâkin bu konseye de esas itibariyle Fransa ve İngiltere hakim oldu. Çünkü, Konferansa şahsen katılan Başkan Wilson için, bütün mesele, milletlerarası münasebetlerde devamlı bir barışı sağlayacak ve koruyacak bir Milletler Cemiyeti kurulmasıydı. Halbuki Fransa ve İngiltere, barışı düşünmekten çok, barış düzeninde kendi menfaatlerini en iyi şekilde gerçekleştirecek yolu arama endişesinde idiler. Wilson'un idealizmüne ve gerçeklerden uzak tutumuna karşılık, Fransa Başbakanı Clémenceau (Tigre) ve İngiliz Başbakanı Lloyd Ge-

orge, Avrupa'nın klasik diplomasisini temsil etmekteydiler. Konferansta Fransa'nın bütün amacı, Almanya'ya bir daha başını kaldıramayacak derecede ezme idi. Clemenceau bir Fransız-Alman dostluğuna inanmıyordu. İngiltere'ye gelince, onun da birinci amacı Alman donanmasını ortadan kaldırmak ve ondan sonra da, Almanya'nın bir kere daha Avrupa dengesini bozmasını önleyecek tedbirleri almaktı. Japonyaya gelince, Konferansta pasif bir rol oynadı. Çünkü Avrupa ile pek ilgilenmiyordu. İtalya ise Konferansta bir üvey evlat muamelesi gördü(38). 30 Ocak 1919'da Alman kolonileri ve Osmanlı İmparatorluğu'nun işgal edilmiş bölgelerinde kurulması kararlaştırılan manda sistemi de Milletler Cemiyeti esasları içinde yürürlüğe konulacak biçimde saptanacaktı. Wilson'un özel ilgisi ve kişisel çabasıyla gerçekleştirilen Milletler Cemiyeti karara bağlanana kadar pek çok değişikliklere uğradı (39).

Venizelos ve Yunan idarecileri bundan sonra, taleplerini ifade ve izah için, nutuk ve basın konferansı gibi fırsatları hiç kaçırmadılar. 1919 yılı boyunca, İngilizce ve Fransızca olarak yayınlanan sayısız broşürlerde de aynı istekler tekrarlandı. Batı Anadolu'dan maksat, Yunanlı için İzmir ve Bursa ile, Çanakkale ve İzmit sancakları idi (40). Venizelos'un iddialarına rağmen, talep edilen bölgede Türk nüfusunun çoğunluğu açıktır (41). Venizelos, bu Batı Anadolu Bölgesinin "Coğrafyası ve tarihiyle Anadolu'nun bütününden ayrı bir kısım teşkil ettiği" iddiasındadır. Bu fikrine destek olarak, Alman Coğrafyacısı Philippson'un 1915'te yayınlanan "Reisen und Forschungen im Westlichen Kleinasien" isimli kitabını gösteriyor (42).

Muhtıradaki belirtilen, Batı Anadolu hıristiyanlarının Türkler tarafından katledildiği konusu kesinlikle uydurmadır. General Delulio başkanlığındaki Tahkik Heyeti 1919 senesinde yaptığı tahkik

sonuçlarını basından ilk planda saklanmış (43), daha sonra açıklanan Tahkik Heyeti raporunda ise, bunun yanlışlığı belirtilmiştir (44).

23 Şubat 1919 da Kureddin Paşa'ya gelen Cavaliere Monfredi, Osmanlı ülkesinin yardım bölgeleri (muavenet mntikaları) adıyla üç parçaya ayrılacağına ve bu parçaların İngiltere, Fransa ve İtalya denetimine bırakılacağına İtilaf Devletlerinin karar verdiğini belirtmişti. Bunun yanında Körenid-Antalya arasındaki İtalyan yardım bölgesinin de, Yunanistan'a verilmesi için, Yunanistan'ın Fransızlar desteğinde Avrupa'da çaba sarfettiklerini belirtiyor, İtilaf Devletlerine İtalyan denetimine taraftar olunduğunun söylenmesini istiyordu (45). Tabii bu istekleri kabul edilmemesine rağmen, İtalyanlar Konferansta Ege Bölgesinden hak iddiasında bulundular (46). Fakat kendilerinin toprak alamayacaklarını da tahmin ettiklerinden, zaman zaman Konferansta Türk tarafını tuttular (47).

İzmir ve yöresinin Yunanlılara bırakılacağına dair çıkan haberler karşısında General Sir George Milne'nin 3 Şubat 1919 da War Office'e "İzmir'in Yunanlılar tarafından işgal edildiği takdirde Türklerin ayaklanmasını beklediğini bildirmeye mecbur" olduğunu yazmasına (48), İngiltere Genel Kurmay Başkanı'nın 19 Mart 1919'da Venedelos'a "İngiliz kıtalarının yardımını hiç beklemeyiniz" demek suretiyle bu husustaki hoşnutsuzluğunu belirtmesine, hatta daha önce, 17 Kasım 1918 de Lord Granville'in "Batı Trakya'dan başka, bütün Yunan taleplerinin" reddedilmesini tavsiye etmesine rağmen "Yunan arazi isteklerini incelemekle görevli komisyon, 30 Mart 1919 tarihli raporu ile, İtalyan üyelerin itirazlarını hiçe sayarak, "İzmir ve arka bölgesinin Yunanistan'a verilmesini kabul ve tavsiye itti (49).

İtilaf Devletleri, Yunanlıların İzmir'i işgalini istemez görü-
 nerek, işgali hazırlıyorlar. Yunan ordusunda eğitim görmüş Ruhalr
 Mart ayında Anadolu'ya çıkarak, hem nüfusun artması sağlanıyor, hem
 düşmanlık duyguları körtükleniyordu (50). Nitekim İstanbul'daki İn-
 giliz Yüksek Komiseri Sir Somerset Arthur Calthorpe, 3 Nisan 1919
 da "Hellen İmparatorluğu'nun Ege denizinin doğu sahiline kadar u-
 zamayacağını ciddi bir şekilde ümid ediyorum. Zira böyle bir hare-
 ket taraftarlarına saadet ve refah değil, tam tersini getirir" di-
 yordu. İngiltere Genel Kurmayının Curzon ve Franchet d'Esperey'in
 de fikirleri aynıydı (51). 24 Nisan 1919'da İtalyan delegeleri, Ba-
 rış Konferansına ve Paris'i terk etmişlerdi. Aynı zamanda, Konya'da
 bulundukları işgal kuvvetlerinden başka, Antalya ve Marmaris'e
 asker çıkartmışlar, İzmir limanına da bir savaş gemisi göndermiş-
 lerdi. Bu hareket, Konferansın Yunanlılar lehine çabuk karar ver-
 melerine yol açtı. Büyük devletler, özellikle İngiltere İzmir'i
 İtalya'ya kaptırmak istemiyorlardı. Wilson'un Konferansta İtalyan
 delegeleriyle arası açılmıştı. Lloyd George ve Clemenceau ise ha-
 raretle Yunan isteklerini savunuyorlar ve Türklerin can düşmanı
 olduklarını hemen her vesile ile göstermekten adeta zevk duyuyor-
 lardı (52). Memleket Gazetesi daha 6 Mayıs'ta "İzmir'in Yunanistan'a
 verildiğini" yazmak istemiş, haber sansür edilmiştir (53).
 Konferansta yetkili yüksek kademeler, işgalin sadece İzmir ve Ay-
 valık kazalarına inhisar ettirileceğine karar vermişti. 2 Mayıs
 1919'da Lloyd George, Clemenceau ve Wilson İzmir'in işgali mese-
 lesini görüşmeye başladılar(54). 5 Mayıs'ta Lloyd George Üçler Kon-
 seyi'ndeki konuşmasında, İtalyanların hareketlerinden şüphelendi-
 ğini, İtalyanlar Batı Anadolu'da önemli yerleri işgal etmeden
 önce, bu hakkın Yunanistan'a tanınması gerektiğini belirtti (55).

şiddetli diplomatik görüşmelerden sonra, Lloyd George görüşlerini Üçler Konseyi'ne kabul ettirdi. 6 Mayıs günü Venizelos Yunan Dış İşleri Bakanlığı'na şu telgrafı çekti: "...Derhal Repulis'i görmenizi ve ona elde bulundurulmuş bütün gemilerin, gerek yolcu ve gerekse nakliyat hazırlanmasına lazım olan bütün hususların tehir edilmeksizin temin edilmesini rica ettiğimi söylemenizi istiyorum. O şekilde ki, şayet geceleyin yukarıdakileri tasdik edecek telgrafını alınca, gemiler Selanik'e hareket edebilecek durumda olsunlar. Oradan I. Tümeni alacaklar ve mevkiini sonradan bildirilecek bir yere götürecektlerdir. Venizelos" (56).

10 Mayıs'ta İtilaf Devletleri temsilcileri, Paris'te İzmir'i Yunanlıların işgal etmesi kararını aldılar. 12 Mayıs günü ise, bu karar Venizelos'a tebliğ edildi (57).

Yapılacak işleri izlemek için 500 kadar gazeteci de Paris'e gelmişti. Bütün dünya ve özellikle, bağımsızlığa kavuşacaklarını kabul eden bazı topluluklar bu konferansın vereceği kararı sabırsızlıkla beklemekte idiler. Sabırsızlananların arasında Osmanlı idaresinde yaşayan Rum, Ermeni, Araplar da vardı. Ancak Konferansın en çok meşgul olduğu iş, Yunanistan'a verilecek topraklar meselesi oldu. Yunanlıların istedikleri Türk topraklarının bir kısmına İtalyanlar, bir kısmına Bulgarlar göz dikmişlerdi. Şu halde Konferans toprakları Yunanistan'a verirken, Bulgarları ve İtalyanları bir kenara itemezdi. Kaldı ki, Yunanlılara vaad edilen topraklar, daha önce gizli anlaşmalarla İtalyanlara verilmişti. Bununla beraber Barış Konferansı'nda Yunanistan her devlete tercih edilmişti (58).

İşgal günlerinde ve biraz sonra Amerikan Tetkik Heyetinin işgalde fecayete dair raporunun da Barış Konferansı'na sunulmuş olmasına

rağmen (59) Clemenceau'nun Ferid Paşa'ya verdiği cevap sert, ağır, tahkirle dolu idi. Clemenceau: "Umumiyet itibarile bir millet, siyasetini ve ordusunu eline teslim ettiği hükümetin ef'âl ve hareketlerinden mes'ûl tutulur..." (60) demektedir.

C . YUNAN ASKERİ HAREKATININ HAZIRLANIŞI:

Paris Konferansı'nda Venizelos müttefiklerinin, işgal kararını çabuk vermeleri için, Türklerin Ege Bölgesindeki Rumları katl edeceklerini ortaya atması. İşgalin çabuklaşması için yapılan bu harekât aslında ustaca hazırlanmış bir komploydu. Yunanlılar Anadolu'ya soktukları casuslarla böyle bir hareketi kendileri çıkarıyorlar ve Türkler yapıyormuş gibi asayiş bozuyorlardı.

Vali İzzet Bey'invaliliğinin ilk günlerinde, İzmir'e gelen bir İngiliz gemisinden inen bir zat Rum metropolidhanesine giderek, orada Rumlara hitaben: "Gazeteleriniz Türklerin silahlandığından, Rumları katli-î fin etmek fikrinde olduklarından bahsederek tayin ettiğimiz palikaryalar şurada burada Türklere tearruz ederek şehrin asayişini muhal gösterecek ve bu suretle bir işgale meydan hazırlayacaktır. Bununla beraber görünüşte Türklerle iyi geçiniyor gibi görününüz" diye konuşmuştu (61). Bu durumu Türkler de farketmişler ve müteaddid defalar bunun önlenmesi için girişimlerde bulunmuşlardı (62). Yerli Rumlar da bütün varlıklarıyla bu savaş öncesi faaliyete gönüllü iştirak ediyorlardı. İzmir Limanına işgalden önce gelen yaklaşık 30 müttefik gemisi yerli Rumlar tarafından heyecanla ve nümayişlerle karşılanmıştı. Rum din adamları dahi bu karşılamalara katılıyorlardı. Mesela İngiliz monitörü limana geldiğinde Zaharya isminde bir Rum papaz, silahını çekip ateşlemiş ve istavros çıkararak İngiliz zırhlısını selamlamıştı (63). Asayiş bozucu hareketlerin, Rumlar tarafından sürdürülmesi ve Osmanlı kuvvetlerinin, İngiliz desteğindeki (64) bu hareketlere karşı bir şey yapamadığı açıktır (65).

Anadolu'deki bu faaliyetleri yanında Yunanlılar, bir savaş için işgalden birkaç ay önce hazırlanmaya başlamışlar, bu da Osmanlı istihbaratı tarafından haber alınmıştır. 1 Nisan 1919 tarihli bir belgede, Yunanistan'da seferberlik ilan edilmiş olduğu ve daha önce süresiz izin verilmiş olanlardan 24-29 yaş grubunun Anadolu sahiline çıkarılmak üzere tekrar askere alınıp, Sisman'da toplanmakta oldukları Osmanlı yetkili makamlarınca haber alınmıştır (66).

İngiltere Başvekili Lloyd George'un 5 Mayıs 1919 tarihinde Amerika Cumhurbaşkanı ve İngiltere, Fransa Başvekilleri tarafından kurulan Üçler Komitesindeki ifadeleri, kendisinin İtalyanlara karşı ne kadar derin bir endişe içinde bulunduğunu gösteriyordu. 28 Mart 1919 da Antalya'ya asker çıkarma ile başlayan ve Mayıs 1919 başlarında, Konya dahil olmak üzere, Kuşadası bizalarına kadar bütün Güneybatı Anadolu'yu işgal etmiş bulunan İtalya'nın bu faaliyeti, İngiltere'nin kuşkusunu bir kat daha artırmıştı. Bu konuda Yunanlılar da aynı derecede endişeli idiler. Onlara göre, İzmir'in Yunan kuvvetleri tarafından işgal edilmesine en mühim âmil, Öteden beri burayı işgal etmeye niyetli olan İtalyanları, bir oldu bitti ile karşı karşıya bırakmaktı. Onlar, Antalya'ya işgal etmiş bulunan İtalyanların şimdi de kargaşalık çıkarmak suretiyle İzmir'e hakim olmaya kararlı bulunduğu inancında idiler (67). Fakat zaten Yunanlılar İzmir'i kendilerinin olarak görüyorlardı. 1919 Nisanının sonlarına doğru, İzmir Limanına takriben 30 müttefik harp gemisi girmişti. Bunların arasında bir Ermeni zırhlı harp gemisiyle, Hacı Giryakon kumandası altında Averof gemisiyle hafif Yunan filosu bulunuyordu (68). Averof'un kumandanı Hacı Giryakon İzmir'de kendisine şehirle ilgili bir soru soran gazeteciye "İzmir Yunandır" diye cevap veriyordu(69).

7 Mayıs 1919 tarihinde, Doğu Müttefik Orduları Başkumandanı Franchet d'Esperey, Yunan ordusu Başkumandanı Korgeneral Leonidas Paraskevopoulos'a I. Tümenin Baserabya'ya intikal ettirilmeyeceğini bildirildi (70). Aynı zamanda Başvekil İstanbul'daki Yunan komiseri Kanellopoulos'un vasıtasıyla orada bulunan Fransız Generali Franchet d'Esperey'e müracaat etmiş ve buna I. Yunan tümeninin İzmir'e gönderilişini şu şekilde bildirmişti: "Bu gün Fransız, İngiliz Başvekilleri ve Amerika Cumhurbaşkanı, bana İzmir'in doğrudan doğruya Yunan ordusu tarafından işgal edilmesi için karar aldıklarını bildirmişler ve beni bu işgalin yapılışı bakımından lazım gelen hususları görüşmek üzere Yüksek Askerî Şûrâ'ya davet ettiklerini, oradaki Fransız generaline ehemmiyetle bildirmenizi rica ederim. Hazır bulunduğum yukarıdaki toplantıda, Fransız Generali Albay Havinis'in vasıtasıyla General Paraskevopoulos'a, I. Tümenin artık Rusya için lazım olmadığını ve bunun için de emirlerine amade bulunduğunu bildirdikten sonra, İzmir'i işgal etmek için I. Tümenin gönderilmesi kararlaştırılmıştır. Fransız Generaline şunu da ilave etmenizi rica ederim. İşgalin daha neticeli ve başarılı olması için, üçüncü olmasa bile, bir ikinci tümenin daha gönderilmesi şarttır. Fakat böyle bir durumda kiçkakeşbaga'daki ordu zayıf duruma düşmesin. Şunu da öğrenmek isterim: Macar mağlubiyetini gözönüne alırsak, acaba Dinyester kıyılarında emniyeti sağlayan Yunan tümenlerinin yerine, Romanya ordusu, bir kesimin emniyetini sağlamak vazifesini üzerine alması mümkün değil mi? Bu şekilde bunlar veyahut yalnız bir tümen derhal İzmir'e gönderilebilir. Lütfen generale kendisini üzmemek istemediğimi yalnız mümkün görüyorsa Yunan tümenlerini veyahut bir tanesini Romanya ordusuyla ve Makedonya'daki kuvvetin zayıflaması şartıyla değiştirsin" (71). Bu sırada I. Tümen kuman-

danı topçu Albayı Zafiriu Nikolau idi. Tümenin karargâhı ve 5. Piyade Alayı Yarbayı Konstantinu Çakalu Kumandasında Pravi'de; 4. Piyade Alayı Yarbayı Alexandros Skinas kumandasında Elefteras limanında; I/38 Evzon Alayı Yarbay Dionisios Stavrianopoulos kumandası altında Nikisiani ve Kermiça kasabalarında; 11. ve 12. topçu grupları Selanik'ten Pravi'ye doğru hareket halinde; diğer muharip ve hizmet birlikleri de Pravi-Eskiköy bölgesinde bulunuyorlardı (72). Aynı günde Selanik'teki Genel karargâhtan aşağıdaki emir alındı: "Sayı 3822. Çok acele. Çok gizli. General Paraskevopoulos'a ... Bu harekâtın etrafında doğacak herhangi bir şayiâyı veya zannı dağıtmak için, her çareye başvurulmalıdır. Burada Rusya'ya muhâcir götürmeye hazırlanıyoruz sebebiyle, vaziyeti idare ediyoruz..."(73). I. Tümen (74), 4. Piyade Alayı, Genel Karargâhın emriyle, evvelden hazırlanmış bir vaziyette, Güney Rusya'ya hareket etmek üzere Elefteron Limanında toplanmıştı. 5. Piyade Alayı, Tümenin karargâhında bulunarak Pravion'a gidecekti. I/38 Evzonlar Alayı ise, Nikisiani-Kermistra'ya gitmek için hazırda. İki Dağ topçu grubu Selanik yoluyla Pravion'a gidecekti. Diğer birlikler Pravion-Pahiohoşi arasında bulunsacaklardı.

8 Mayıs günü 2. Başkan Vekili E. Repulis, Ordu Başkumandanı General Paraskevopoulos'a şu telgrafı çekti: "8 Mayıs. Selanik. Çok gizli. şahsidir ve muhakkak kendisi tarafından okunacaktır. Elefteron Limanına gelmekte olan gemilere binmek için, I. Tümene derhal hazırlanmalarını emredin. Bu hareket çabuk olmalıdır. Fakat aynı zamanda kimseye sezdirilmemelidir. Çünkü düşmana geçecek en ufak malûmat, vatan için fecî sonuçlara sebep olabilir. Yalnız siz öğrenebilirsiniz ki, bu hareket İzmir'i askerî işgal altına almak için yapılıyor. Ne kadar kuvvette olduğunuzu bana bildirmenizi rica ederim. Orada bulunan Temistoklis adlı gemiye söyleyin emrinizde

kalsın. E. Repulis" (75). Görüldüğü gibi Yunanlılar, durumun haber alınması için ellerinden geleni yapmışlar, Konferansta işgal kararı resmen 11 Mayıs'ta açıklanmasına rağmen, 3 gün önce Repulis Paraskevopoulos'a işgalin olacağına bildirmekte, durumu çok gizli tutmaktadır.

Ertesi gün 9 Mayıs saat 15 de, Genel Karargâh, telefonla, öğlene kadar tümenin bütün birliklerinin gönderilecek gemilere binmeleri için hazır bulunmalarını emretti. Herhangi bir gecikmenin vahim neticeler doğuracağını ilave etti. Tümen saat 16 dan itibaren bütün birliklerini Elefteras Limanına doğru sevk etmeye başladı. Tümenin bütün birlikleri saat 17 ye doğru limana vararak yerleşti. Tümen topçusu beklemekteydi; o da Elefteras Limanına varmak için Stavru Limanından hareket etmişti. Gemiyeye bindirilme ameliyesi, Tümen Kumandanı ile Genel Karargâh Kurmay Başkanı Albay Teodoros Pangalos arasında yaptığı telefonkonuşması ile tespit edildi. Tümen Kumandanı, 13. Tümen topçusunun yakın bir bölgede olduğunu bildirdi. I. Tümen topçusu zamanında limana varmadığı takdirde, 13. Tümen topçusu bindirilecekti. Harekât planını ihtiva eden mühürlü emir Tümene gönderilecek; filo hareket ettikten sonra zarf açılacaktı (76).

10 Mayısta saat 6.30 dan akşama kadar Elefteras Limanına gemiler girdi. Bu gemiler Adriatikos, Siria, Temistoklis, Patris, Atrantinos (Atraniyos), Aris, Kalutas (Kalotas), Helispondos (Hellepontos), Andigoni (Antifonis), Athina, Em. Repulis (Repolis), Ksenula, Kaellopulos, Urana (Orono) (77), Elya, Eliphothoras (78) idi. Bu gemiler limana gelmeden iki gün önce, Repulis, Paraskevopoulos'a çektiği telgrafında, bu gemilerin 11.000 kişiden fazla asker alabildiğini, bunları başkalarının da takip edeceğini, iki çek-

tirme ve dört taşıt gemisinin de bu gemilere refakat edeceğini bildirdiyordu (79).

Harekat sırasında bile İngiliz yardımını açıkça görülmüyordu. 11 Mayıs günü Paraskevopoulos, Zafiriu'ya çektiği bir telgrafında su ikmalinin İngiliz donanmasından temin edilebileceğini, her türlü kolaylığı göstermek için emir aldıklarını söylüyordu (80). Saat 23 de Genel Karargâhtan beklenmekte olan şifreli (kriptolu) telgraf azanî gizlilikle geldi. Bu, aşağıdaki hususları ihtivâ ediyordu: İngiltere'nin, Fransa'nın ve Amerika'nın kararlarına binaen, İzmir ve havalisi yalnız Yunan orduları tarafından işgal edilecektir. Tümen kumandanı, Yunan hükümetinin emri altında bulunacaktır. Mevcut siyasî mekanlar yerinde kalacaktır. Yunanistan ategemiliteri olarak Aristidis Stergiadis tayin edilmiştir. İkin işgal ordusu kumandanınının hukuk müşavaviri ünvanına haiz olacak; askerî meseleler hariç bütün meselelere selahiyettardır (81). Aynı zamanda, Başbakan Venizelos, Yüksek Komiser Stergiadis, Başkomutan Korgeneral Paraskevopoulos, Anadolu Ordusu Kumandanı Korgeneral Militios Komninus'un katılmasıyla Sakız adasında bir toplantı yapılmıştı. IŞ Kolordu Komutanı Nider ile, İonau, Genel Karargâh Kurmay Başkanı Albay Pangalos, Tümen Kumandanı Albay Alexandros Mazari-kis, Ordu Kurmay Başkanı Albay Ptolemeas Sariyanis hazır bulunmuşlardı (82). 12 Mayıs sabahında ise, Elefteron limanına Stavros'dan bindirilen topçu birliklerini ve topçu idare merkezini getiren, "Elda, Argolis, Dolphin" gemileri geldi (83). Bindirme 9.30 da sona erdi. Fakat topçu birlikleri tamamen bindirilmemişti ve bu sebeple birliklerin hareketi bir gün sonraya ertelendi (84). Saat 15 de Tümen Kurmay Başkanı Andreas Spanopoulos, Genel Karargâhın emirlerini getirdi. Konvoy iki kısma ayrıldı. Birinci kısım 6 süratli gemiden müteşekkil olup, bütün hiyade birlikleriyle bir dağ topçu

bataryası bindirilmişti. İkinci kısım kalan birlikleri taşıyacak ve birinci kısmın hareketinden bir kaç saat sonra harekete geçecekti. Saat 23.45 de, Tümene, Genel Karargâhtan, aşağıdaki emir gönderildi: "Hükümet Başkanı, Yüksek Konseyin, I. Tümenin İzmir'e hareket emrini verdiğini telgrafla bildirdi. Binaenaleyh, bu telgrafı aldığınız zaman, yukarıdaki emri, derhal harp gemileri kumandanlarına bildirip hareket ediniz. Başkan samimi temennileri ile, sizleri takip ediyor". 13 Mayıs saat 2 de Yüksek Konsey Konvoyun İzmir'e hareket etmesini emretti. Bütün bunlara rağmen, konvoyu himaye edecek olan destroyerler gelmiyordu. Nihayet 3 de Mondros Limanından hareket eden Yunan destroyeri Sfendoni, bir İngiliz subayı kumandasında Yunan ve İngiliz destroyerlerinin öncüsü olarak limana girdi. Tan yeri ağarırken de 3 İngiliz ve 4 Yunan destroyeri limana geldi (85). Karargâh 7.20 yi konvoyun hareket saati olarak verdi (86). Tümen kuruluşundaki birlikler, 16 taşıt gemisine bindirilmişti. Fakat bunda sevk ve idare bakımından herhangi bir düşüncenin dikkate alınmadığı görülmüyordu. Çünkü bindirmenin aceleyle getirilmiş olmasıyla birlikte Venizelos'un Paris'ten, doğrudan Tümen kumandanına çektiği telgrafta İzmir limanında bir İngiliz, bir Fransız ve bir Amerikan muharebe gemisiyle Averof zırhlı kruvazörü ve iki muhribin bulunduğu bildirilmişti. Bu suretle Venizelos, tümenin gerektiğinde himaye göreceğini anlatmış oluyordu (87).

Saat 7.40 da gemiler 3 kol şeklinde Elefteros limanından çıktılar. 13 Mayıs gecesi ise, Midilli'nin Gera (Yeras Körfezi) bölgesi civarında durdular. Konvoy limandan, 5 Yunan ve 5 İngiliz muhribinin himayesinde çıkmıştı (88). Bu arada Genel Karargâh, Albay Zafiriu'ya, Başvekilin aşağıdaki emrini verdi: "Büyük kuvvetler tarafından, İzmir'in işgali ve bu şehirdeki asayişin temini Yunan ordusu

tarafından yapılmasına karar verilmiştir. Bütün harp tarihimizde millî ordumuzun herhangi bir birliğine, bundan şerefli bir vazifenin verildiğini zannetmiyorum. Bu şerefli vazifenizin icabettirdiği şerefli hareketleri bozmayacağınıza eminim. Aynı zamanda hareketlerinizle, vatana karşı mesul olduğunuzu unutmayın. Her nefer, yalnız başına, Yunanistan'a temsil ettiğini aklından çıkarmasın. Daima dikkat edeceği bir husus varsa, o da hareketleridir. Her dakika, her yapacağı işde, veya sarfedeceği bir sözde, İzmir'deki toplulukların Yunanistan hakkındaki hürmetleri mevzubahis olduğunu hatırlasın. Zaten Yüksek Şura, bu vazifeyi bize vermekle, bize olan itimadını gösterdi. Siz de bu itimada layık olduğunuzu isbat edeceksiniz. Zannediyorum ki, orada bulacağınız din kardeşlerimize karşı olacak muameleleriniz hakkında söz söylemem fuzûlidir. Bundan başka karşılaşacağınız Türk, Ermeni ve Musevî topluluklarına da Yunan ordusunun yalnız cesaret, kahramanlık ve fedakarlıkla tanınmadığını, aynı zamanda da medeniyetin en yüksek mertebesine erişmiş olduğunu göstereceksiniz. Yabancı topluluklara ve bilhassa ekseriyeti teşkil eden Türkler'e bahşedeceğiniz itimat ve sevgi, esas gayelerimizin tahakkukuna yarayacaktır. Milletın temennileri sizi adım adım takip edecektir. Eleftros Venizelos." (89).

Aynı gece Venizelos, Paraskevopoulos'a İzmir'in işgali için gerekli aşağıdaki talimatı gönderdi: "1-Ordunun büyük bir kısmı, tertip, disiplin ve askeri emniyet bakımından şehrin yakınlarında veya dışında konaklayacaktır. 2- Şehrin dışındaki köprübaşlarının tutulması ve nöbet hizmetleri için gerekli kuvvet tahsis edilecektir. 3- İzmir'e giden bütün yollar, muayyen bir kavis dahilinde, subaylar nezdinde kuvvetli birlikler tarafından tutulacak, yolcular kontrol edilecektir" (90). Ayrıca Venizelos, aynı gece mavroudis'e çektiği bir telgrafla, İzmir'in işgal kararının mütteliklerce o-

naylandığını bildiriyordu (91). Zaffriou'da yayınladığı bir emirle özel fikirlerini açıklıyor, "Yunanistan'ın yalnız Yunanlıları değil, başkalarını da idare etmesini bildiğini medenî dünyaya göstereceğiz. Her birinizle temsil olunan Yunan milletinin ciddi, âdil, faziletli bir millet olduğunu göstermeliyiz (92)...Esaret altında yaşayan kardeşlerimizi kurtarmaya gidiyoruz, heyecanımız yerindedir (93)...Allah yardımcımız olsun" diyordu. 14 Mayıs'ta Mavroudis İzmir istihkamlarından Çanakkale (Yenikale) kalesini ele geçirdi ve Paris'e Başvekile şu telgrafı gönderdi: "...Ço acele. Bu gün saat 2 de mukavemetsiz olarak teslim olan Çanakkale kalesi, Averof zırhlısının birliği tarafından işgal edildi (94). Keza Türk subayların rehberlikleriyle, 99 sayılı telgrafımda bildirdiğim kaleler ele geçirilmiştir. İlan edilen programda hiçbir değişiklik yapılmadı. Durum, Paris, Atina ve İstanbul'a bildirildi. Mavroudis" (95). Yunan kuvvetleri ve bilhassa donanması işgal öncesi çok kuvvetli idi. Yunan donanmasındaki gemilerden bazıları Kalkış, Lemnos, Averoff, Hel-le, Actos, Leon, Jerax, Panther, Kerannos, Neagenea, Aspis, Niki, Doxa, Velos, Thylla, Sfendoni, Lonchi, Naphkratoussa, Aigli, Thetis, Daphne, Arethusa, Aleyon ve Doris idi (96).

Tümen Kumandanı, Tümen piyadesi kumandanı Piyade Albayı Haralam-bos Çerulis, Tümen Kursay Heyeti Başkanı Piyade Binbaşı Spanopoulos ve piyade tabur kumandanları refakatinde, Leon destroyerine bine-rek, İzmir limanına müteveccihen hareket ettiler. Averof gemisinin kaptan köşkünden İzmir limanı ile şehri tetkik etti. Birliklerin çıkarma yapacakları bölgeleri tespit etti. Yerli kılavuzlardan, çikernadan sonra, birliklerinin takip edecekleri yolları öğrendi. Bütün bu hususlar, Averof kumandanı Mavroudis ile beraber rehber teşkilâtın müessisi Liatis ile yapılan çalışma neticesinde tespit edil-

di. Davet üzerine Tümen Kumandanı, İngiliz Donanması Kumandanı Amiral Calthorpe'la temasa geçti. Çıkarma vasıtalarının hazırlan-
 dığını ve şehirdeki üqbine yakın Türk askerinin kışlalarında kal-
 maları için emir verildiğini öğrendi. Keşfin nihayetlenmesinden son-
 ra, Tümen Kumandanı, hazır bulunan kumandanlarına şifahi emirler
 verdi. Yeras Körfezine döndüğü zaman, belli başlı hususlara yazılı
 emirle bildirdi: "İzmir işgal ordusu adı altında tümenimiz saat 7
 den itibaren İzmir'i işgal etmek için çıkarma yapacaktır". Patris
 gemisinde bulunan I/38 Efzon Alayı rıhtıma; Ellisontos gemisinde
 bulunan birlikler Gümrüğe; Atromitos gemisinde bulunan I/38 Efzon
 Alayının kalan birlikleri Karantina'ya çıkarma yapacaklardı. Bun-
 ların vazifesi, Karantina (dahil) - Kadifekale (dahil) hattını ele
 geçirmek ve İzmir'i batıdan ve güneybatıdan çevirerek muhafaza al-
 tına almaktı. Temistoklis gemisinde bulunan bütün 5. Piyade Alayı,
 Punta'ya çıkarma yapacak; Punta -şehrin doğu kenarı- Kadifekale'-
 nin doğu kenarı hattını ele geçirecekti. Her iki Alay, küçük çap-
 taki tedhişçi grupları ile, şahısların giriş ve çıkışını kontrol e-
 decek; icabında giriş ve çıkışlara mani olacaktı. Siria gemisinde
 bulunan kalan kısmı da Kumariani (?) iskelesine çıkarma yapacak-
 lardı. Bu alayın vazifesi, Yunan ve Türk mahallelerini sahilden,
 Basmahane yolu ile, Kızılçulluk deresi köyüne kadar, birbirinden
 ayırmaktı. Tümenin çıkarma esnasında karargâhı Potiadi (?) ikâmet-
 gâhının karşısında yerleşecekti. Çıkarmadan sonra da Potiadi (?)'-
 nin ikâmetgâhı karargâh olarak kullanılacaktı. İstihbarat Merkezi
 karargâhın bulunduğu binada yerleşecekti. Çıkarmadan sonra alayla-
 rın karargâhları -I/38 Efzon alayının karargâhı Stadyumda; İstih-
 barat Merkezi Karantina'da, -4. Piyade Alayının Karargâhı Evange-
 liki Okulunda, 5. Piyade Alayının Karargâhı bütün depolarında bulu-
 nacaktı. Ertesi günü saat 2 de hareket emri verilerek, konvoy iz-

mir'e doğru harekete geçti (97). Bütün Venizelist subay ve erlere (98), Yunan hükümet reisinin İzmir'i işgali hakkındaki kararı tebliğ edildi.

İşgal öncesi İzmir Gazetelerinden Lareforz (99)'da Türklerin, zalim, vahşi, barbar olduğunu yazabilecek (100) kadar serbest bırakılmış olan Rumlar, müttefikleri, Türklerin kendilerini keşbileceklerine inandırmışlardı. Amiral Webb 28 Haziranda hükümetine gönderdiği bir yazıda: "...İzmir'e çıkışa değin işler iyi gitmekte idi. Türkler arasına huzursuzluk veriyorlarsa da yavaş yavaş kötü vali ve mutasarrıfların işden çıkarılmalarını sağlıyorduk ve öyle sanıyorum ki, aşırı karışıklık olmadan böylelikle barışa kadar giderdik...Ama şimdi işler değişti..." diyordu (101). Yunanistan'ın bu kadar iyi silahlanması ve propaganda harcamaları için finans kaynağı İngiltere olduğu kadar, 1849'da Muğla'da doğmuş bir yerli Rum Zaharias Bazileos Zaharof'dur. Türkiye, Atina ve Londra'da yaptığı ticarî işlerle zengin olan Zaharof, Anadolu harekâtında Yunanistan'a yardım etmiş, fakat Anadolu harekâtından bir milyar kayba olmuştur (102).

İzmir'in işgalinden birkaç gün sonra işgalin genişlediği görülmektedir. Venizelos'un bahanesi ise, asayişin temin etmekte ve gerekirse işgal bölgesinin genişletilmesi emrini I. Yunan tümenine vermişti. 20 Mayıs'ta Torbalı, 21 inde Menemen Yunanlılarca işgal edilmişti (103). Yunan ordusu müttefik donanmalarınca korunarak, İzmir'e ayak basmış ve hemen o günden başlayarak son derece zalimce davranmış, toptan öldürmelere koyulmuştu. İngiltere ve genel olarak savaşı kazanmış olan devletlerin açıkça uğradıkları ilk tepki, Amerikalı Amiral Bristol'un başkanlığında kendi generallerinden kurulu "İzmir ve ona bitişik topraklarda Yunan işgali üzerine de incelemeler yapmakla görevli komisyonca" verilen 12 Ekim

günlü raporudur. Rapora göre: Mütarekeden beri Aydın Vilayetinde Hıristiyanların durumu iyi idi. İşgal günü ile ondan sonraki günde (15 ve 16 Mayıs) gelişen olaylardan Yunan komutanlığı, içerilerdeki kanlı olaylardan Yunan sivil mekanları sorumludur. Bunlar silahlı sivilleri (çete) de kullanmışlardır, yüzyıllardan beri Türkler ile Rumlar arasında var olan düşmanlık çarpışmalardaki vahşeti arttırmıştır.

Atatürk Samsun'dan çektiği telgrafında, yerli Rumların, Yunanlılık a'mâl-i milliyesi ile her tarafta şımarıklarını belirtiyordu (105). Genişleyen işgalde toplu katliama Yunanlılar kadar, yerli Rumlar da katılıyorlardı.

Venizelos 1919 Haziranında Yunan halkı tarafından o şekilde destekleniyordu ki, heykelinin dikileceği sayfası bile çıkmıştı (106). Fakat takriben birbuçuk yıl sonra Konstantin Fransız Gazetelerine, müttefiklerin askeri yardımı olmazsa sefere devam edemeyecekleri beyanatını veriyordu (107).

Yunanlıların Anadolu seferinin sonunu ise, Mustafa Kemal Atatürk şöyle anlatmakta "Bizzat bana verilen bir telsiz telgrafında da, İzmir'deki İtilaf Devletleri konsoloslarına benimle müzâkerâda bulunmak selâhiyetini verdiklerinden, hangi gün ve nerede mülakat edebileceğim soruluyordu. Buna verdiğim cevabda da, 9 Eylül 38 de (Nif) de mülakat edebileceğimizi bildirmiştim. Fakat fi'l-hakika dediğim günde ben (Nif) de bulundum. Fakat mülakat isteyenler orada değildi. Çünkü ordularımız İzmir rıhtımında ilk verdiğim hedefe Akdeniz'e vassıl olmuş bulunuyorlardı (108).

III . BATI ANADOLU'DA YAŞAYAN RUM HALK VE FAALİYETLERİ:

A . MÖNDROS MÜTAREKESİNDEN ÖNCE EGE RUMLARI:

Yunanlıların fikir ve idare adamları, Küçük Asya'nın bir Yunan vatani olduğunu, devamlı propaganda ile Anadolu Rumlarına telkin etmişler ve buna onları inandırmışlardı. Türkiye'deki öğretmenleri ve din adamları ile, altıyüz yıldan beri yaptıkları telkinlerde; günün birinde kendilerini kurtaracak Yunan gemilerinin mutlaka İzmir körfezi ufuklarında görüleceği inancını yerli Rumlarda yaratmaya muvaffak olmuşlardı. Bu insanlar da kendilerini bu hayale kaptırmışlardı (1).

Venizelos 30 Aralık 1918'de Paris Barış Konferansı'na verdiği muhtıreda, Ege Bölgesinde 15 Başpiskoposluk, 105 kilise, 652 okul, bu okullarda okuyan 91.548 öğrencinin varlığından bahsediyordu. Venizelos, Türk idaresinin eğitim alanlarında azınlıklara yüzyıllar boyunca verilmiş olan hürriyet sayesinde bu gelişmenin meydana gelmiş olduğunu söylemek istemiyordu (2). Mesela altıyüz yıldır Osmanlı İmparatorluğu azınlıkların dinlerine dokunmamış, ibadet hürriyeti tanımıştı. Fakat bu tutumu kötüye kullanılmıştır. Papazlar, Rum halkına bütün siyasi telkinlerini kiliselerde ibadet maksadıyla yapılan toplantılar sırasında yapmakta idiler. Mütarekeden sonra bütün Rum kiliselerinin birer "silah deposu" haline getirildiği ve Rum halkının bu depolardan silahlandırıldığı Yunan işgali sırasında meydana çıkmıştır. Yunanistan'dan ve adalardan gizlice sahillerimize sokulan Rum komitecileri, ya kıyılardaki Rum köylerinde veya kiliselerde barındırılır, oralarda doyurulur, saklanırlardı (3).

Bölgede Rum unsurunun Türk'e göre çok üstün bir refah düzeyinde bulunduğu inkar edilmez bir gerçektir. Avukatların, doktorların, eczacıların ve diğer serbest meslek mensuplarının büyük çoğunluğu Rum, pek azı Türktü. Tarım sektöründe çalışan nüfus içinde, Rumların ekonomik durumu Türklerden çok üstündü. Bölgede büyük ticaretle ve sanayi işletmeciliği ile uğraşanlar hemen hemen yalnız asınlıklar ve en çok da Rumlardı (4). Ege Bölgesindeki küçük ticaret işletmelerinin faaliyetleri bakımından dahi durum böyle olduğu gibi, demir yolları boyunca sıralanan istasyonlardaki bakkalların hepsi Rumdu. Köy, kasaba ve ilçelerdeki bakkel ve ticarethanelerin de tamamına yakını Rumların elinde idi. Geriye kalanlara yahudi ve Ermeniler işletiyordu. 21 Aralık 1913 günü Meclis-i Mebusanda İzmir Rum mebusu ve Atina Üniversitesi Yunan Tarihi Profesörü Karolidi Efendi "İzmir'de, Aydın'da, Karesi'de, Saruhan'da, Montese'de, bazı Türklerin, öteki unsurların kadim hakkı, ticaret, sanayi işlerine el atmaları, kanun-ı esâsinin bizim için ihlâli demektir. (Bu sırada Şimendifer Mektebi açılmıştı ve Rumlar teknik işlerin, ticaret ve sanayinin Türklerin eline geçmesini istemiyorlardı) (5). İstasyonlardaki bu Rum bakkallar Yunan emsalluk örgütünün faal birer elemanı durumunda idiler. Rum demiryolu personeli de istasyonlardaki Rum bakkallardan aldıkları bilgileri (ticarî ya da siyasi) en kısa yoldan İzmir'deki gizli örgütlere aktarıyorlardı. Merkezin emirleri de yine aynı yollarla Rum bakkallarına ve onlardan da bölgedeki fesat yuvalarına iletiliyordu (6).

Yunanistan ile İzmir arasında işleyen yerli Rumlara silah, elbise getiren Yunan torpidolarının bu merkez-Rum haberleşmesinde önemli rolü olduğu muhakkaktır. Durumdan anlaşılmaktadır ki, Yu-

Yunanistan'daki gizli polis teşkilâtının yerleşmesine yardım etmiş olan Venizelos (7), aynı şekilde Anadolu'da da bir teşkilât oluşturmuştur.

Ege bölgesindeki Yunan propagandası, işin manevi cihetini yıllardan beri temsilmişti. Kiliseler, okullar, Rum basını fikirleri hazırlanmışlardı. Kıyı şehirlerde ve denize yakın yerlerde Türk mallarının ve topraklarının Rumların eline geçmesi için, çalışmışlardı. Ayvalık, Bergama gibi mahallerde Yunanlı bankalar ipotek mukabilinde Türklere avans verirlerdi. Şartları ağır ve vadeleri kısa olduğundan para alan Türklere çoğu gününde borçlarını ödeyemezlerdi. Karşılığı olan mal veya toprak daha elverişli şartlarla Rumların eline geçerdi. Aynı bankalar iç taraflarda sehilden uzak yerlerde bu çeşit banka muamelesi yapmazlardı (8).

Yunanistan'ın ikinci Balkan savaşından sonra Yunanistan'daki Türkleri "tehcire" zorlaması Osmanlı İmparatorluğu'nu da tepki göstermeye zorladı. Rumlar Ege bölgesinde hızla artmaya, kuvvetlenmeye başlamışlardı. Duruma engel olmanın, Batı Anadolu'yu Yunanistan'a teslim etmek denektir.

Batı Anadolu'nun birçok kesimine Yunanistan'dan kaçak olarak gelen ajanlar, değişik kimlikler altındaki subaylar, papazlar, öğretmenler Rusları bir ayaklanmaya hazırlıyorlardı. Tehcir bu yönden de büyük önem taşıyordu. Tehciri Ege'de merkezi İzmir'de bulunan 4. Kolordu Kumandanı Pertev (Demirhan) Paşa, bu kolordunun Kurmay Başkanı Cafer Tayyar (Eğilmez) Paşa ile, İttihat ve Terakki katib-i Mesulu Mahmut Celal (Bayar) Bey yürütmekle görevlendirilmişti. İzmir dışında (çünkü burada yabancı devlet konsolosları bulunmaktaydı) Yunan adalarına yakın kıyı bölgeleri ile, Türklerin azınlıkta kaldığı yerlerden 100.000 kadar Rum göç et-

mek zorunda kaldı. Aslında tek bir Ruma bile açıkça "Yunanistan'a git" denilmiyordu. Yalnızca o güne dek görmedikleri bir takım an-garya ve yükümlülüklerle rahatlari kaçırlıyor, tedirgin edili-yorlardı (9).

Askerlik çağına gelmiş Rum gençleriz ise, faaliyetlerinin ön-lenmesi için (Bunlardan Yunanistan'a kaçıp, Yunan ordusuna kati-lanlar vardı), "Amelo taburları" na alınıyor, Anadolu içlerine gönderilerek, bayındırlık işleri ve yol yapımında çalıştırılıyor-lardı (10).

I. Dünya Savaşının başlamasından sonra, devlet güvenliği için, tehcir yeniden başlatıldı. Bu sefer Rumlar da açıkten açığa düş-manca tavır almışlardı. Tehcirin başlamasından sonra, kaçan Yu-nanistan'a kaçtı, kaçamayanlar, Anadolu içlerine sürüldü. Bu du-rum Yunanlı ve yerli Rumların mübalağalı rakamlar ortaya atması-na yol açmıştır (11).

**B . MONDROS MÜTAREKESİ'NDEN İŞGALE KADAR İZMİR VE YERLİ
RUMLARIN YUNANLILAR TARAFINDAN KİŞKİRTİLMELERİ:**

İzmir Rumları Mütarekenin imzalanmasından sonra, İzmir'de her fırsatta kendilerini göstermeye başlamış, papazların telkinleri ile ve ele geçirdikleri silahlarla, şehir hinterlandında Türk ahaliyi rahatsız etmeye girişmişlerdi.

Mütarekeden 6 gün sonra, 6 Kasım 1918 Çarşamba günü, saat 15 sıralarında, M. 29 Numaralı bir İngiliz Monitörü, Kraemer Palas ile Pasaport arasına demir atmıştı (12). Kordon bayram sevinci içindeki Rumlarla doluydu. Taşkınlıkların başlamasından az sonra, buraya gelmişlerdi. Bunların, İzmir'in yabancı uyruklu aileleriyle, konsoloslarıyla yakın ilişkileri vardı (13). Dickson (Dixon) yönetimindeki monitörün İzmir limanına gelişi, Osmanlı vatandaşı Rumların gizli emellerini açığa vurmalarına sebep olmuştu. Binlerce Rum nümayişçi Kordon boyunca kapladı. Bir papaz, elindeki revolveri havaya boşalttıktan sonra, monitörde dini bir Eyin ile -aklıncı- İzmir'in Yunanistan'a ilhakını (enosisi) takdis etti. Günlerdenberi Rum matbaalarının hazırladıkları rozetler, Venizelos'un resimleri halka dağıtıldı. Kıdemli deniz yarbayı (Commander) A. Dickson, yanında yaveri, katibi, Yüzbaşı Ritz ve Yüzbaşı Tevfik Bey ile beraber monitörden indi.

Asırlardır Türklerle beraber yaşayan Rumların bu basiretsizlikleri karşısında İngiliz gemisinin komandanı Dickson bile kendini tutamayarak, Rumların hoşuna gitmeyecek bir dille: "Müttefiklerin şerefine yapılan nümayiş ziyadesiyle takdir olunmakta ise de ahali henüz sulh olmadığını, buraya limanı açmak ve müt-

tefiklerin menfaatini korumak için geldiğimiz unutulmemalıdır" demiştir (14).

Ayafotini Kilisesi'nde (1800 lira değerinde olduğu söylenen), büyük bir Yunan bayrağı törenle göndere çekildi, kilisedeki Rumlara bayrağa karşı sadakat ~~sadakat~~ yemini etmeleri emredildi. Kordon'dan dağılan Rumlar, Ayafotiniçekilerle birleşerek, büyük bir kalabalık meydana getirmişlerdi. Dr. Stefanopoulos kilisede uzun bir nutuk vererek, orada mevcut Rumlara "Türklerle, kanlarının son damlasına kadar mücadele edeceklerine" yemin ettirdi (15). Stefanopoulos ve beraberindekiler Ayafotini'den sonra, tecavüzlere başladılar. Türk erkeklerinin fesleri başlarından alınarak, çignendi, bazılara dövüldü, kadın ve kızların çarşafaları yırtıldı. Tramvaylardaki haremlik ve selamlığı ayıran örtüler parçalandı. Bunu müteakiben Rumlar Kordon'da Garoni adlı bir İtalyan'ın işlettiği "Pathe" sinemasının önüne geldiler. Aşağıları, İzmir'e göz dikmiş olan İtalyanları yıldırmaktı. Pathe'nin önüne bir Yunan bayrağı asıldı. Rumlar burada da sadakat yemini etmek isteyince, Garoni'nin müdahalesiyle karşılaştılar ve sinemanın önü savaş meydanına döndü. Sinema tahrib edildi (16).

8 Teşrin-i sâni 1918 tarihli (8 Kasım) Köylü Gazetesinde verilen habere göre, Dickson'un irtibat subayı bir basın toplantısı yapmış ve Rumların hareketlerini uygunsuz bulduğunu belirtmiştir. Dickson 24 Kasım'da Calthorpe'a şöyle yazıyordu: "Türk memurları yavaş hareket ediyorlar, ama doğruyu söylemek lazım gelirse, disiplince de uysaldırlar."

Dickson'un bu tavrı Yunanlıların hiç hoşuna gitmemiş olacak ki, Londra'da Yunan Ortaelçiliği 7 Aralık'ta Dickson'u şikayet etti: "Kr. Dickson'un...eğlence ve şenlikler yapılması için,

12

çıkardığı beyanname Türklerce yanlış tefsirlere yol açmaktadır; onlar bir kere daha açıktan açığa Rum halkına zulmetmeye başlamışlardır". Midilli'de Rum dostu konsolos vekili W. Lewis Bailly 25 Şubat 1919 tarihinde verdiği bir raporda: "Binbaşı Dickson'un çok zarif bir insan olduğunu, fakat İzmir'in doğma büyüme İngiliz asıllı kişileri tarafından etrafı sarılmış bulunduğunu...bu yerli İngilizlerin ise, Türklerle elele verdiklerini...; bunların Rumlarla devamlı olarak ticarî rekabet halinde bulduklarını...İtalyanların ise kendi menfaatleri uğruna Türklerle işbirliği ettiklerini, Türklerin bu durumdan hergün biraz daha cesaret kazandıklarını...Bu durumun böylece devamına müsaade edilecek olduğu takdirde İzmir şavasının çözümlenmesi güç bir iş haline geleceğini, kan dökülmesi tehlikesinin baş göstereceğini" anlatıktan sonra: "dostlarımızı ve ticaretimizi kaybetmek rizikosuna düşeceğiz" demektedir (17).

Bütün kuvvetlerini, Yunanlıların ortaya attığı "megali idea" ya sarfeden Batı Anadolu Rumları Yunan casusları tarafından teşkilâtlandırılmışlardı. Bu teşkilâtların gayreti (bilhassa Kavri Mira'nın) Osmanlı meclisindeki Rum mebusları ve yerli Rumları harekete geçirmeydi. Ermeniler de Batı Anadolu'da Rumlarla birleşmiş, menfaat birliği yapmış durumda idiler.

İzmir'den gelen 30 Kasım 1918 tarihli raporda şöyle deniliyordu: "İzmir'de Rumlarla Türklerin arası çok gergindir...Rumlar...İtilaf devletlerini, bu vilayeti Türklerin ellerinden alıp kendilerine teslim etmeye hissen hazır olmadıkları için muahazede bulunuyorlar...Onlar Türkleri...İtilaf Devletlerinin gözünden düşürmek için...bir komite teşkil ettiler. Herhangi bir Yunan gemisi bu limana girecek olursa...netice bütün ihtimalleriyle

bir felaket olacaktır...Rum komitecileri şimdi bütün milliyetlere karşı aynı şekilde eşit ve dürüst davranan Yarbay Dickson'u lekelemek için uğraşmaktadırlar" (18).

Dickson'un M. 29 monitöründen sonra, 15 Kasım 1918'de İzmir limanına bir Fransız torpil arama gemisi ve bundan beş gün sonra da Amiral Morcola komandasındaki Vittorio Emanuele adlı İtalyan zırhlısı geldi (19).

İzmir Bölgesinde ilk teşkilatlanmayı, bir birlik kurmayı sağlamak için, İzmir'e önce Yunanistan adalar valisi Zafiropoulos gelmiştir (Mavroudis'e aynı zamanda zemin hazırlamak için). 23 Kasım günkü Köylü gazetesinde: "Önceki gece İzmir'e gelen bir Yunanlı memura karşı, memleket Rumları büyük itikballer yapmakta ve ziyafetler çekmektedir. Rumlar bu zatın Yunanistan'ın Adalar valisi olduğunu söylüyorlar (Zafiropoulos). Devletler arasında, henüz siyasi münasebetler kurulmadan böyle bir valinin İzmir'e gelmiş olmasına şikâyet edemiyoruz" denilmekteydi (20).

Calthorpe, 18 Aralık'ta "İzmir'e hiçbir Yunan gemisinin gönderilmemiş olduğunu, ancak kendisine güven beslediği Deniz yüzbaşısı Mavroudis'in emrinde bir Yunan muhribinin gönderilmesini" düşündüğünü (21) haber veriyordu. Bu paralelde, küçük Leon torpidosu İstanbul'dan ayrıldı. İzmir'e doğru yol alırken mebus Zemanos, Mavroudis'e müşavir tayin olundu. Adalar denizi açıklarında gemiye yetiştirildi (22).

24 Aralık 1918 sabahı İngiliz, Fransız, İtalyan savaş gemilerinin yanına "Leon" torpidosu demir attı (23). Leon yerli Rumlar tarafından büyük bir heyecanla karşılandı. Leon mürettebatı da, silahla havaya ateş açıp, Rumları selamlayarak, onların hareketlerine katıldı. Rumlar bundan bahsederken: "Bu bir karşılama de-

göl, insan kalabalığının tufan haline geliyordu. İonia hiçbir zaman bu kadar yerinden oynamazdı" diyorlardı (24). Gerçekten de Leon torpidosunu karşılamaya gelen Rumlar o kadar kalabalık ki, Karşıyaka vapur iskelesi bu ağırlığı çekemeyip, çökünce denize düşküllerden büyük bir bölümü toplanmış, ancak İspanyol uyruklu Edwin, 35 yaşındaki Paris, 50 yaşındaki Yorgaki İstranikos, taşçı Mehmet Ağa, 24 yaşındaki Espai, Edirneli Avram, Konyalı Mehmet Ağa, Katip Vasil, Balıkçı Andon, Banka Müdürü Yorgivadis boğularak öldülerdi (25).

Anadolu Gazetesinin matbaasının bulunduğu "İsponi" Rum nümayişçileri ile dolmuştur. Bunlardan bir kısmı, matbaaya hücum etmişler ve kayıtlı zarar vermişlerdi (26).

Celal Bayar Leon'un gelmesinden sonraki olayları şöyle anlatmakta: "25 Aralık günü torpido kuzandani başta olduğu halde, Yunan konsoloshanesinde subaylarla, deniz erleri bayrak çekme töreninde bulundular. Geminin gelişi ve bu tören İzmir Rumlarını yeniden coşturmaya kâfi geldi. Her taraf, bütün evler, mağazalar, dükkanlar Yunan bayrakları ve Venizelos'un resimleri ile dolduruldu. İzmir yine şiddetli nümayiş dalgaları içerisinde günlerce çalkalandı. Yunan torpidosu İzmir Rumlarının hergün dolup boşaldığı bir ziyaret yeri oldu.

Mavroudis, müğaviri Zamanos ile Yunan konsoloshanesine yerleşti. Harp zamanında Vali Rahmi Bey'in İstanbul'a uzaklaştırdığı Metropolit Hristostomos'da yılbaşında -1919- İzmir'e dönmüştü. Burada, İstanbul'daki "Mavri Mira" ya benzeyen bir Heyet kuruldu. Başkanlığına Mavroudis, azalıklarına da birkaç Yunan subayı ile, Siyasal müğavir Zamanos, Yunan Hariciye Nezareti mümessili Konso- los Sikaferi, Rum Lisesi müdürü Paniki, dava vekili Artoneyini seçildiler. Bunların göreceklere işlerden biri de İzmir'de bulu-

nan Avrupalı, Türk, Rum bütün unsurlar arasında Yunan propa-
 gası yapmak, Venizelos'un işine yarayacak siyasi belgeleri hazır-
 lamaktı. Bu sırada, Paris'de Yunan ve İtalyan nüfuzu çarpışıyor-
 du. Venizelos, Ege üzerindeki İtalyan iddialarını çürütmeye, Yu-
 nan menfaatlerini korumaya çalışıyordu (27).

İzmir'e İttifak Devletleri ve Yunan gemilerinin gelmesinden son-
 ra burada karma bir "Abluka ve Seyrüsefer Kumandanlığı" kurulmuş-
 tu. Bin İngiliz ve bir Fransız üyesi bulunan bu kumandanlığın ba-
 şına İtalyan Albay Carlgrene getirilmişti. Ayrıca İzmir'de İngi-
 liz siyasi temsilcisi M. 29 Monitörünün Kumandanı Dickson, Fran-
 sız siyasi temsilcisi Democratie harp gemisinin kumandanı Docter,
 İtalyan siyasi temsilcisi Deniz yedek teğmeni Şövalye Monfrédi,
 Yunan siyasi temsilcisi Leon'un kumandanı Marroudis, İngiliz es-
 kerî temsilcisi Binbaşı Smith, karargâhında teğmen S. A. Gordon
 ve Barker bulunsaktaydılar. Pasaport ve vize işlerini Fransız yüz-
 başısı Barbier, telgraf ve kablo muhaberatını İngiliz deniz teğ-
 menî Ritz kontrol ediyordu. İtalyan yüksek komiserliği ayrıca Car-
 letti'yi İzmir'e konsolos olarak göndermişti (28).

Vali Rahmi Bey tarafından I. Dünya Savaşı başlarında İzmir'-
 den uzaklaştırılmış bulunan Metropolid Hristostomos 1 Ocak 1919'
 günü İzmir'e geri döndü (29). Türk uyruklu ve Ege Bölgesi Orto-
 dokslarının dinî lideri olan Papaz Hristostomos o devrin idare-
 sindeki gafletten faydalanarak bir taraftan gönüllü Rum orduları
 hazırlıyor, bir taraftan da Türk İzmir'in Frenk mahallesindeki
 Aya Fotini kilisesinde hemen her gün ruhanî âyin perdesi altın-
 da, Ege Rumlarının Türklüğe karşı düşmanlık duygularını kışkır-
 tıyordu (30). İzmir'deki Rumlar, başta metropolidleri olduğu hal-
 de, bir takım olaylar çıkarmakta, vilayet dahilinde asayişin bo-

zak olduğu hissini İtilaf Devletlerine karşı yaratmaya çalışıyorlardı (31). Asayışı ihlâl edici bazı olaylar meydana geliyor idiyse bile, bu olayları yaratanlar Yunanlıların kışkırttığı yerli Rumlardı (32).

Hristostomos, Nureddin Paşa'yı engellemek için elinden geleni yapmıştı. Çünkü Nureddin Paşa yerli Rumların hareketlerini engellemiş, İzmir Müdafaa-ı Hukuk-ı Osmanî Cemiyeti'nin teşekkülü için çalışmış tam bir vatanperver idi. Hatta, Hristostomos sahte vesikalar düzenleyerek, bu vesikaları Konferansa sunmuş ve Nureddin Paşa'yı azlettirmişti (33).

15 Ocak 1919'da Urla-Çeşme arasında yolcuları soyan bir Rum çetesi Türk jandarmaları tarafından takibata uğratılmıştır. Takip sonucu, çetecilerden Vasil oğlu Nopayot yakalanmış, diğer çete mensupları kaçmıştır (34). Mondros Mütarekesi'nden sonra böyle ufak görünen olaylar oldukça artmıştı ve bu tip olayların birleşmesi ile, Batı Anadolu'da asayişsizlik oldukça büyük boyutlara varıyordu. 17 Ocak Cuma gecesi polis komiser muavini Hüseyin, Jandarma Takım kumandanı Nuri, Polis İhsan ve 5 jandarma eri Haralambo adlı suçluyu yakalamak için gittikleri Urla'nın "On değirmenler" mevkiinde, silahlı saldırıya uğradılar. Rum evlerinden atılan kurşunlarla Polis İhsan öldürüldü. Komiser muavini Hüseyin Efendi kolundan hafif, Jandarma eri Mehmet'de ağır yaralandı. Katil birkaç gün sonra yakalanınca, bu defa Rumlar katili kurtarmak için silaha sarıldılar. Olay bir hafta kadar sonra bastırılabilirdi (35).

Venizelos, Kızılbaş'ın yardımıyla da, Rumları kışkırtmaya çalıştı. 20 Ocak 1919'da Amphitriti hastane gemisi, İzmir'e Dr. Canokası yönetiminde Yunan Kızılbaş Heyetini getirdi ve Yunanlılar şehre dispensar açtılar. Aslında ilaç ve yardım malzemesi

getiren bu gemi ile, İzmir'e silah, cephane ve Yunan askeri elbiseleri sokulmuştur (36). Amphitriti Vaupuru ile, İzmir'e gelen heyet, İzmir Rum Cemaaati hastanesine yerleşti ve hastaneye kocaman bir Yunan bandırası çekti. Bunları, "Vatan Müessesesi" adında kadınli erkekli ayrı bir Yunan Heyeti takip etti. Urla, Aydın, Manisa, Bergama ve Ayvalık Rum fakirlerine indat için yardım kolları düzenlendi, yola çıkarıldı. Gemiden çıkanlar arasında "Amaltiya" Gazetisi sahibi Salamonidis de göze çarpıyordu. Amphitriti ile İzmir'e gelen iki Türk genci olup biteni Celal Bayar'a anlatırlar; Gemi uzun hazırlıklardan sonra yola çıkmış. İçinde doktor, hastabakıcı, ilaç varmış. Bu işin açık tarafı imiş. Bunlardan başka, vaktiyle Türkiye'den kaçmış Yunan, İngiliz ordularında askerlik etmiş elebağlılarla komiteciler de gelmişler. Kızıllaç memurları arasında Yunan subayları da varmış. İlaç sandıkları, sıhhi eşya arasında silah ve komiteci elbiseleri de gizlenmiş...Gemi Fıre limanından ilerleyip, Türk sularına girdiği zaman hepsi güvertede toplanmışlar, aynı bir şükran âyini yapmışlar. İzmir görüldüğü ve "Ayafotini" Kilisesi'nin çan kuleleri seçildiği vakit de aynı âyini vecd içinde tekrarlamışlar. Gemi İzmir limanına girince içindekilerin çoğu adreslerini bırakarak birer birer dağılmışlar. Kendileri de bu arada fırsat bulmuşlar, akrabalarını ziyarete koşmuşlar. Vakitleri çok darmış, hemen işlerine dönmek isterlermiş (37).

Leon torpidosu ile İzmir'e gelmiş olan, İzmir Yunan siyasi temsilcisi Mavroudis çevredeki Rumları teşkilâtlandırıyor, haftada iki defa İzmir'e gelen Yunan gemilerinin getirdiği askeri malzemeyi ve örgüt elemanlarını koruyordu. Mesela o günlerde Yunanlı bir sergerdenin İzmir rıhtımında dolacağı, Türk mahallelerine sokularak, Giritlilerle temas aradığı işitiliyordu. Bu adam Veni-

zelos'un talimatı ile, İzmir'e gönderilen Kendiya mebusu Mihail Matraki adında Giritli eski bir ihtilalciydi. Yunan mebusu görülebildiği eski hemşerilerine şunları telkin ediyordu: "Büyük devletler buralarını Yunanistan'a verecekler, bu yüzden bazı vakalar çıkabilir. Siz karışmayın, İttihat komitesinin teşviklerine kapılmayınız, sizin için sığınacak başka yer yoktur. Eski dostluğumuzu hatırlayalım. Hep beraber kardeşçe yaşayalım...". Papazlar, çorbacılar, bakkallar, meyhaneciler, Yunanlılığın bütün propaganda elemanları aynı nağmeyi tekrar ederek, tanıdıkları Türklerere "Usul oturunuz" nasihatını veriyorlardı. Yunanlıların ihtilal ve işgal hazırlığı sırasında tehditle karışık bu nasihatlerinin, uyuşturma politikalarının topyekün tesirsiz kaldığını iddia etmek yanlış olur. Bütün memleket, büyük bir fikir enerjisi içine düşmüştü. Hakiki Türk vidadanı çıkar yolu arıyordu (38).

Bütün bu olayları çıkararak yerli Rumlar Avrupa'ya kendilerini madur durumda gösteriyorlar (39), böylece Yunan işgaline zemin hazırlıyorlardı. Rumların siyasi faaliyetlerini idare için "Küçükasya Cemiyeti" adlı gizli bir teşkilât kurulmuştu. Bu cemiyet, Aydın Vilayeti'nin Yunanistan'a ilhakını bir oldu bitti haline getirmek için ihtilal çıkararak, hükümet daireleriyle, resmî müesseseleri işgal ve Türkleri öldürmeyi tasarlıyordu. İzmir'den savaş sırasında Yunanistan'a kaçmış olup, orada askerlik yapmış olan Rumlar, Anadolu'ya dönerek, burada yerleşmeye, teşkilâtlanmaya başlamışlardı. Doktor adı altında çalışan personelin sayısı kırkı geçmişti. Bunların çoğunun subay olduğu biliniyordu. Ayrıca Rum okullarında gizlice askeri eğitim yapabilmek için Rumlar "izci teşkilâtları" maskesini kullanıyorlardı (40).

22 Ocak 1919 da akşama doğru Polis Komiseri Hüseyin Efendi, yanında iki jandarma ile suçlu bir Rumu yakalamak için Rum ma-

ballesine girdi, silahla kargılandı. Sebipsiz, bütün Rum evlerinden yaygın ateşi başladı. Anarşi ve isyan üç gün devam etti. İzmir Jandarma Tabur Kumandanı Emin Fikri (Özalp) Bey'in komandasındaki kuvvetlerle, İzmir'den bir tabur asker yetiştirdi, askerlerle mücadelemeye girildi ve isyan bastırıldı. Rum ölümleri arasında hususî Uniformalı cesetler, resmî silahlar bulundu. Ölümlerin şapkalılarında "Ya İonia, ya peteno" (Ya İyonya, ya ölümler) yazılıydı(41).

26 Ocak'da ise, İzmir'i terk eden bir Yunan vapurunun, geri dönerken beraberinde silah ve elbise getirdiği kabul olmaktadır (42).

17 Şubat 1919 Pazartesi günü, Yunan Kızılhaç Heyeti taşıyan bir başka torpido Ayvalık'a geldi (43). Bu gemiden inenler arasında eskiden Anadolu'da oturup da, Yunanistan'a gitmiş olan Rumlardan Mihaliki Çoçola ve Zaferaki bunlardandı. Ayrıca gemiden 19 Yunan eri ile bir İngiliz subayı da karaya çıkmıştı (44). 18-19 Şubat günleri gemiden karaya çıkan Yunanlılar ile, Ayvalık Rumları birleşince kalabalık bir grup meydana getirdiler ve taşkınlıklara başladılar. Kapışaneden 60 kadar Rum mahkum serbest bırakıldı. 19 Şubat günü Selaheddin Aşil Bey tarafından, Harbiye Nezareti'ne gönderilen şifre telgrafta: "...Calthrope'un muhivini Mr. Schmidt ile, oraya ihrac edilen Yunan Salib-i Ahmer Heyeti'nin varudunun ora Rumlarını taşkınlığa sevk ettiği...Ayvalığa Yunan torpidosu ile gelen Yunan askeri ile, Midilli'den gelen Rumların, ahali-i İslâmiyyenin eşyalarını gasb ve namuslarını heder etmekte oldukları..." bildiriliyordu (45). Yine Harbiye Nezareti'ne "...Ayvalık'daki Yunan Salib-i Ahmer ferdleri tarafından, polisler ateş açıldığı...yerli Rumlar tarafından 300 koyunun Midilli'ye kaçırıldığı bildiriliyordu (46).

Gönderen:
Herp Terihi Bak.
KGTBakanatı

18 Şubat 1919 da Kızılhaç askerleri ve ilağ taşıyan bir Yunan gemisi daha İzmir Limanı'na girdi (47). Büyük kısmı yerli Rumlardan olmak üzere, Yunan ordusunda hizmet edip, daha sonra terhis edilmiş olan bazı Rumlar, Yunan vapurlarıyla ve çeşitli yollarla, çeşitli kıyafetlerle Anadolu'ya geçmekte idiler. Bunların görevi Türk ve Rum ahali arasında düşmanlık yaratmaktı (48).

İlk olarak 1918 Aralık ayı sonunda isyan çıkaran olan (49) yerli Rumlar, 19 Şubat 1919'da tekrar ayaklandılar (50). Bu ayaklanmayı o sırada 57. Tümen Komandanı olan M. Şefik (Akar) Bey şöyle anlatmakta: "...Aydın Mutasarrıflığından 19. 2. 35 tarih ve 133 numara ile alınan bir tezkerede Söke kazasının Yoran nahiyesi jandarma Karakoluna Rumlar tarafından taarruz edildiği (51) ve gün-rük memurunun dahi ailesi ile beraber dövüldüğü ve başla olarak köyde teşhir edildiği ve pek az kuvvetten ibaret olan jandarma ve nizamiye eratının da Akköy'e çekildikleri ve Söke'deki askeri mufrezeden gönderilen kuvvetle mezkûr karakol kuvvetlendirilmişse de, vakanın diğer köylere sirayet eylemesi muhtemel olduğu bildirilmiştir. Sonradan gelen tezkerede de vukuatın diğer Rum köylerinde dahi vücutu hissedildiği bildirilmiştir (52).

Bir müddet buraları asilerin hükmü altında kaldı. Civardan Uzerlerine askeri kuvvet gönderildi. 56. Tümen Komandanı Hürrem Bey vaka yerine gitti. İngiliz yedek subayı Hoder'in delaletiyle şekillerle uzlaştı. Rum elbağları askerlerden aldıklarını geri verdiler. Geldikleri adalara çekilip gittiler (53). Asayiş bozan Rum firarilerin kaçmayanları şiddetle takip edildi. 79 u yaralı, 2 si ölü olarak ele geçirdiler. Bu askeri takip Rumlar üzerinde etkili oldu (54).

Şubatın 23. Pazar günü akşam üzeri İzmir'de (Ayırlıbahçe oivarında bir meyhanede Rum ahalinin silah ettikleri görüldü. İki

erle devriye yapan bir polis yanlarına yaklaşıncaya, taarruza uğradı. Devriyeden Mehmet Özbacı bıçakla yaralandı. Devriyenin istikâf için havaya attığı silahlar üzerine Seyirlihan, e polis merkezinde ve civarında dörtbin kadar Rum ahali toplandı. Mevki Kumandanı muavini Binbaşı Hüsnü Bey komutasındaki silâhî ve piyadelerimiz vaka mahalline yetişti. Büyük bir fenalığa meydan vermeden kalabalığı dağıttı. Bu sırada bir Rum yaralandı. Polis Hamza Efendi mermi ve kaza ile öldürüldü, dört er yara aldı (55).

Memleketin batı işgal bölgesinde asayiş durumu daha da fena idi. Fira bölgeyi işgale elverişli hale getirmek için düşman, aylardan beri çalışıyordu. İstanbul Rum Patrikhanesi'nin bu konudaki rolü, bilhassa büyük olaştı. Patrik, dini kıyvesi altında gizlenerek, politikacı hüviyetiyle ortaya atılmış, Türkiye Rumlarına her türlü kanunî mükellefiyetinden muaf ilan etmişti. Onun nezaretinde artık bir Türk devleti yoktu (56). Mart ayında Ayvalık'ta Yunan zabıtları, yerli Rumlardan Yunan ordusuna gönüllü çağrı yazmakta idiler (57).

İzmir'in işgali Mütarekeden 7 ay evvel tasarlanmış ve bazı tertibat alınmıştı. Sivas, Sakız, Midilli adalarında silâhî ve iyice donatılmış gemiler bulunuyordu. Mütarekeden sonra bu gemiler efrâdı sivil kıyafetler ve alelade yolcu sıfatıyla İzmir'e çıkarılıyor ve İzmir metropolidhanesi emrine veriliyordu (58). Bunların, işgalden birkaç ay öncesinde Anadolu kıyılarına çıkışları hızlanmıştı. Bu çengelsiz nüfus artışı da asayiş bozan sebeplerden biriydi. Bunu bazı yöneticiler farketmişler ve tedbir alınmasını hükümete arzemişlerdi. Bunlardan bir tanesi de Dahiliye Nezareti Müsteşarı Kefî Bey idi (59).

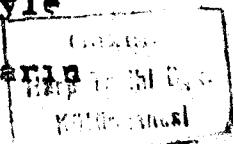
İşgal yaktığı yerli Rusların yarattığı olaylar daha da şiddetleniyordu. 16 Martta Ruslar İstanbul'da gösteriler yaptılar ve polislere Yunan bayrağı çekildi (60).

24 Martta Manisa'ya, askiyaların hareketlerine karşı kuvvet kaydırılmasının haline şikâyet ediyor (61), 26 Mart günü İzmir'e gelen Ruslar karaya çıkarılırken (yolcular) vapurlarında bir cephane yakalanıyordu (62). Bu cephane aslında önemizdi. Çünkü, haftada İzmir'e iki sefer yapan Yunan vapurları, yeterli kadar silah ve malzemeyi karaya çıkarıyorlardı.

7 Nisan'da Yunanistan'ın istiklal günü münasebetiyle her tarafta Ruslar nümayişlere giriştiler (63). 17 Nisan günü Averof zarhlıca İzmir limanına geldi (64). Venizelos, İzmir ve civarındaki yerli Ruslara çok güveniyor, bundan dolayı, Averof ile diğer Yunan gemilerinin İzmir'de bir Yunan işgalini rahatça temin edeceklerini tahmin ediyordu. İşgali desteklemek maksadıyla da I. Yunan Tümeninin bazar bulundurulmasını ve bu tümenin nakli için gerekli nakliye gemilerinin teminini Yunan Harbiye Nezaretine tebliğ etti. Ertesi gün Averof'dan 18 kişilik bir deniz müfrezesi karaya çıkarıldı. Bütün yerli Ruslar bu müfrezesin etrafında toplanarak gösteriye başladılar. Albay Süleyman Fethi Bey (65) ve mızraklı süvari alayının atlı devriyeleri olayı bastırarak, Rus ahaliyi dağıttılar. Zarhlıdan çıkan devriyeler ise geri dönmek zorunda bırakıldı (66).

Harbiye Nezareti, artık (21 Nisan) Yunan işgalinin iyice yaklaştığının farkında idi. Yunan harp gemilerinin adalar denizi limanlarında toplanması, adalardan gelen kayıkçılardan alınan haberler bu şüpheleri doğruluyordu (67).

9 Mayıs 1919 günü İstanbul Patriği, hükümete, kendileriyle münasebetlerini kestiklerini ve Patrikliğe tâbi bütün Rusların

Türk tabiiyetinden çıkış olduklarını bildirdi (68). "Ayda Rum-
lar devlet içinde devlet olmayı başarmışlar, nihayet isyan bay-
rağını kaldırmışlardır.

İşgale yakınlaşan 13 Mayıs günü İzmir askerlerine Kriostoto-
ses tarafından kaleme alınan şu beyannameeler yapılmıştı:
"Kardeşlerim, bu gün sizler, bunca asırlar milletlerin ancak kalp-
lerinde yapılabilen, yüksek ve zutsal bir iyine davet ediyorum.
Şekillenizi çıkarın ve layık olduğu şekilde durun. Allah ker-
hisi ile dindik durun ve yalnız bulun yüksek ve zor bulunan is-
teklere rahatsız olun. Kardeşlerim, artık, vakit gelmiştir.
Bunca asırların arzuları tahakkuk ediyor. Harikulade yıllar yak-
laşmıştır. Anamız Yunanistan ile birleşmek için, o uyku bilmeyen,
şiddetli, derinlerde saklanan hararetli ve kalplerimizi kızgın
demir gibi yakan arzı, işte bugün tarihî ve daima hatırlanacak
13 Mayıs günü hakikat oluyor.

Bu günden, güzel Mayısın 13. gününden itibaren şanlı ve şanlı
vatanımız Yunanistan'ın kopmaz bir parçası haline geliyoruz.

Yunan tüccarlarının M.Ü.Ü. Asya'nın sahillerine çıkarılması baş-
lanmıştır. İzmir'in dış kaleleri Yunan ordusu tarafından ele ge-
çirilmiştir. Kartarcılarımız yarı İzmir'in işgaline geliyorlar
...Yaşasın millet..." (69).

III. BÖLÜM

İŞGAL

I . İŞGAL GÜNÜ

A. YERLİ RUKLARIN PAALİYETLERİ VE YUNANLILARIN YAPTIKLARI MEZALİM:

Amiral Calthorpe'un notasının, Yunan işgalinden takriben 10 saat önce verilmesinin sebebi, Türklere zaman bırakmamak ve Türklerin karşı koyma ihtimalini önlemektir. Bu notada; Sabah saat 8 den itibaren İzmir'in Yunanlılarca işgal edileceği, Türk askerinin merkezi kıyıda toplu halde bulunmaları gerektiği, telgrafhanelerin sabahın erken saatlerinde İngiliz askerleri tarafından işgal edileceği belirtilmekteydi. Zafiriu'da askerlerine Venizelos'un gönderdiği tebliği okunmuştu ve tebliğde şöyle denilmekte idi: "Büyük devletler, İzmir'i bu şehirde asayişini temine nazar Yunan kıtaatı ile işgale karar vermişlerdir. Millî ordumuzun uzun tarihinde, tümenlerinden birine sizinki kadar şerefle dolu bir vazife nadiren verilmiştir...Sulh Konferansı'nın İonie'nin baş beldesinde asayişin muhafazasına itinayı bize tevdi etmek kararıyla bahşettiği şeref bize karşı ne derece bir itimat beslediğini gösteriyor...asırlarla bu mesut günü bekledik...Cesaret, fedakârlık ve ruh yüksekliği itibarıyla müttefiklerinin dününde olmadığını değil, aynı zamanda medeniyetin en ön safında bulunmak şerefini taşıdığınızı göstermelisiniz..." (1).

İşgalden önce, İzmir'deki Türk yöneticileri İtilaf Devletleri kuvvetlerine başvurup, işgalin Yunanlılar tarafından değil, İtilaf Devletlerince yapılmasını istemişlerdi (2). Fakat İtilaf

Devletleri'nin -Biz karışmayız- dediğini Ali Nadir Paşa ifade-
sinde belirtmektedir. İngilizler sadece telgrafhanelerin işga-
lini üstlenmişler, ayrıca çıkarma esnasındaki İzmir asayişinin
teminine de karışmışlardır (3). İtilaf Devletleri'nin işgale
 dair notaları İstanbul'a bildirildiğinde bir cevap alınmazdı.
Alınan tek cevap ise, işgal emrine boyun eğilmesi şeklinde idi.
İstanbul hükümetinden tatmin edici bir cevap alamayan Vali İzzet
Calthorpe nezdinde işgali protesto etmekten başka bir şey yap-
mamıştır. İzzet, sabah 5.30 da Calthorpe'a gönderdiği protesto
telgrafında: "...akşam saat 9.30 da (Mr. Morgan) ve Yarbay Smith
bana ikinci mektubunuzu getirdiler; şu ana kadar...Babalı'den
talimat mahiyetinde hiçbir şey almadım. Buna binaen ekselansını-
zın ikinci mektuplarındaki isteklerinize karşı protesto etmek gi-
bi üzücü bir zaruretün tesiri altındayım. Bununla beraber ekse-
lansınızın isteklerini mütareke şartnamesinin 7. bendine istinad
ettirdikleri gibi...mektubunuzun muvakkat askeri mahiyet taşıdı-
ğıı manasını çıkarıyorum..." demektedir (4). Saat sabah 5 den i-
tibaren İzmir'in telgraf muhâberesi kesilmiştir. 57. Fırka ku-
mandanı M. Şefik Bey Harbiye Nezareti'ne şu telgrafı çekerek du-
rumu bildiriyordu: "Harbiye Nezaret-i Celîlesine, DÜVEL-i İ'tilâ-
fiyye tarafından işgâl edilen İzmir ile ve binâen-aleyh Kolordu
ile muhâberemiz bugün saat beş evvelden i'tibâren inkıtâ'a uğra-
mıştır. Mahiyyet-i işgâl henüz fırkaca tavzih edilmemiştir. A-
hâli heyecandadır" (5). Bu sırada haberleşmenin kesilmesi, bir
gün önce karaya çıkarılmış olan İngiliz bahriyelilerinin, telg-
rafhâneyi istilâsı dolayısıyla olağın gerektir. Sabah 6 sularında
Valiyi ziyaret eden Mevlevî Şeyhi Nuri Efendi başkanlığındaki
Heyete İzzet "Katiyetle Yunan askerlerinin İzmir'e çıkmayacağını"
belirterek, muhtemel bir karşı koymayı önlemeye çalışıyordu (6).

İşgal sabahında İzmir'de bulutlu bir hava vardı. Sabahın erken saatlerinden beri Türk ve Rus ahâli sokaklardaydı. Kordon ve Ruz mahallesi Yunan bayraklarıyla donatılmıştı (7). Gece Amalthis Matbuasında Türkçe ve Rusca olarak basılan, Zafiriu tarafından kaleme alınmış işgal kuvvetlerine ait beyannameler (8) herkese dağıtılıyordu. Zafiriu'nun bu beyannamelerinde: "Yunan kuvve-i işgâliyye Kumandanlığının ahâliye tebligâtı müttetiklerinin inzâm-ı muvaffâkiyyetle hareket eden hükümet-i metbu'andan telakki eylediği emir mücibince İzmir ve civârının işgâl-i 'askeriyesine mübâzeret ediyorum. Herkesin sükût ile, iş ve gücüyle meşgûl olarak güzel vatanları hakkında müzâkere-i düveliyyece ittihâz edilecek karara i'timâd ile intizâr eylesesini bilâ-tefrîk cins ü mezheb sekene-i mealekete tevcih eylerim" denilmekteydi (9).

Saat 8 civarında 6 Yunan nakliye gemisi, yanlarında bir İngiliz savaş gemisi ile limana girmiş, biraz sonra da iskelelere yaklaşmıştır (10). Yunan askerlerinin karaya çıkışı sırasında, İzmir'deki kiliselerin çanları çalmakta, askerleri karşılamaya gelen Rusların "Zito Venizelos" diye bağarmakta, Yunanlıların üstüne çiçekler fırlatılmakta idi. İzmir metropolidi Hristostomos altın sırmalı elbiseler giymiş olduğu halde Zafiriu'ya karşılamışdır (11). Metropolid ve Aya Fotini'nin rahipleri, Yunan bayrakları önünde diz çöküyor, ağlıyor, ilâhiler söylüyorlardı (12). Hristostomos bu sırada çevredeki Yunan askerlerini ve yerli Rusları kıskırtan bir konuşma da yapmıştı. Bu konuşmada: "Asker evlatlarım, Elen çocukları. Bugün ecdâd topraklarını yeniden fethetmekle İsa'nın en büyük mucizesini göstermiş oluyorsunuz."

Bu uğurda ne kadar Türk kanı döküp içerseniz, o kadar sevaba girmiş olacaksınız. Een de bir bardak Türk kanı içmekle onlara karşı olan kin ve nefretinizi meskin etmiş olacağım. Hadi buyurunuz, bütün Azizler sizin arkanızda olacak. Atalarınızın toprakları sizleri bekliyor" diyordu (13).

İlk çıkan Yunan müfrezelerinin (14) bir kısmı Pasaport polis karakolunu işgal edip, polisleri merkeze celb etmiş (15), Yunan savaş gemilerinden çıkan askerler sokak başlarını tutmuşlardı (16). 9.30 dan biraz önce karaya çıkan II/38 Efzon, III/38 Efzon alayları, birisi Göztepe istikametine, diğeri ters istikamete gitmek suretiyle işgale başladı. Yunan ordusunun en seçme askerleri olan bu efzon askerleri, kısa etek, püsküllü takke giymekte idiler. Karaya ilk çıkan kuvvetlerden 4. Alay Evangeliki Okulu'na, 5. Alay Aydın hattı yakınındaki Fütin Deposuna yerleştirilmişlerdi. Buraları Rum muhiti olduğu için herhangi bir hadise çıkmamıştı (17). Saat 9.30 da Avcılar Kulübü önünden I/38 Efzon Alayı karaya çıkmıştır. Bu alay, II/38. Alayı takiben Karantina'ya doğru ilerlemiştir (18). Bu alayın başında atı üstünde kumandan gidiyor (19), onu da Yunan bayrağı taşıyan bir asker ve süngülü iki muhafız izliyordu (20). Rumlar, Efzonların etrafını sarımsık bağırlıyorlar, Yunan kuvvetleri etrafında bulunan Rum gazetecilerin ellerinde revolverler göze çarpıyordu (21).

Yunan askerinin İzmir'e çıkmasından önce askerlerden bir kısmı olabilecekleri tahmin ederek, silahlarıyla birlikte şehir dışına kaçmışlardı (22). Efzon birliği, saat kulesini, kışlaları geçip, Kemeraltı'nın girişine geldiklerinde ilk kurşun patladı. Kaymakam Arif Bey, bu sıradaki olayları şöyle anlatmaktadır: "... . kışlada bulunan kolordu ve fırka kumandanları, Erkân-ı harbiyye, sıhhiye ve levâzım heyetine mensûb Ümerâ ve zâbitân kendi odala-

rında keyfiyyet-i işgâlin icâb ettirdiği mu'âmelât ile meşgûl bulunmakta ve bir kısım zâbitân dahî mülkiye hapishanesinin mahbuslarını tahliye edip adedleri artan ve kışlanın şark cihetindeki kapısıyla cenûb cihetindeki parmaklıktan girerek kışladan bilah almak isteyen ahâliyi kışlaya duhûlden men'e çalışmakta idiler. Ateş başlamadan iki üç dakika evvel ahâlinin girmemesi için kapatılmış olan ve arkasında iki nöbetçi bulunan şark kapısının üzerinde sivil bir şahsın kışla dahiline atlayıp kapıyı arkadan açtığı ve nöbetçi neferlerinin de bu bâbda bir muhâlefet-i ciddiye izhâr edemediği ve bazı zâbitân kapıya koşarak içeri girmeye muvaffak olan yüz kadar ahâliyi kışladan ihrâc etmek istedikleri...Yunanlıların açdıkları ateş, kışlanın şark cebhesini... tutmaya başladığından kışlanın bu cebhesindeki izdihâm..." (23).

Bundan sonraki olayları ise Süreyya Bey raporunda: "...O esnada kışla kapısı karşısında toplanmış olan İslâmlardan mürekkep, gayri müsellahtan on onbeş kişilik kadar bir kitlenin üzerine bir Efezon neferi hücum ederek, kitle-i mezkûreyi dipçik ve süngü ile darb ve ta'arruz ettiği sırada bir el silah endakt edildiği ve bunun üzerine Yunan askerleri tarafından ateş açıldığı ve dâ'ireye ta'arruz esnâsında berây-ı ilticâ giren anşâr-ı muhtelifeye mensûb yirmiye mütecâviz eşhâs dahî yukarı alınarak muhâfaza edilmişlerdi ki, bunların meyânında Rum çocukları ve gazete muhâbirlerinden iki şahıs dahî mevcûd bulunuyordu. Müte'âkiben ta'arruz vaziyetinde bulunan üç süngü ve bir mitralyözlü Yunan neferi dâ'ireye hücum ve ta'arruza hazırlandıkları sırada gazete muhâbirlerinin Rusca ihtârı üzerine ateşin neticesine kadar dâ'irede mevcûd bulunanlar dâ'imâ süngü ve ateşle tehdid ve bilhassa "Zifiri" nâmında Efezon neferinin gayet vahşiyâne mu'âseleri tahtında bulunduk..." şeklinde anlatmaktadır (24).

3 metre genişliğinde bir bayrak taşıyan Yunan neferi Yani'nin (25) kanlar içinde yere devrilmesi Yunanlıların şaşırmasına yol açmıştı. Ali Orhan Bey, bu olayı Hacı Ali Paşa Oteli'nin balkonundan seyretekte idi. Ali Orhan bu olayı şöyle anlatmaktadır: "...gümrük önüne çıkarılan bu düşman kit'ası benim arkam sıra saat kulesi önünden geçmiş ve hükümet konağının Kokaryalı Caddesine bakan kapısı önünden kıvrılarak yol almaya başlamıştı ki, aradan hiçbir zaman geçmeden bu kit'anın geriye püskürdüğü görüldü ve ortalık birdenbire karıştı. Hadise Eni olduğu kadar da heyecan fevkalâde oldu. Kemeraltı Caddesini dolduran Türkler doğuya, yani ikiçeşnelik istikâmetine doğru koşarlarken düşmanın gerideki bölük ve taburları da Rum ve Ermeniler ile karmakarışık bir hal alarak deniz dalgası gibi ve büyük bir harıltı ile gerisin geri gidiyordu...Ön taraftan geriye püskürmüş olanlar ise, arkadaki kıtaların neden kaçtıklarını anlayamıyorlar ve karşılarında kaçmayı mücib bir şey olmadığını görmekte olduklarından kaçıyorlar ve Kemeraltı'na doğru koşan vakandaşlarımızı kurşuna tutuyorlardı. Yalnız benim görebildiğim otuz, otuzbeş metr lik bir mesafe teşkil eden noktada altmış kadar vatandaşımızı bir anda yere serdiler..." (26). Bu ilk şaşkınlıktan sonra Rumlar toparlanarak, kışlanın karşısında mevzilenmişlerdi. Zaten Rumlar böyle bir şey çıkacağını biliyorlardı ve kışlanın önünden geçip ilerlerlerken kuvvetlerinin bir kısmını kışlanın önünde borekmişler, kışlanın karşısında bir makineli tüfek hazırlamışlardı. 19 Mayıs'da Hacı İsmail Gazetesi'nden sansür edilen bir haberde şöyle deniyordu: "Yunanlılar hiçken kondukları bu niyetin verdiği his ile, evvelâ tahkirattan başlayarak, fiilî tecavüzâta başlamışlardır" (27).

Kışlanın her üç katında dağınık bulunan subaylar ateşin başlaması üzerine orta katta birleşmişlerdi. Ateşin şiddetine göre, koridorun bir aşağı, bir yukarı ucuna geçiyorlardı. Kendilerinin ateş etmediğini göstermek amacıyla subaylar, beyaz bir mendili aşağıya sallandırırdılar. Telgraf zabiti Mülâzım-ı evvel Celal Efendi'nin kışlanın orta kat penceresinden bunu uzatması üzerine Yunan ateşi daha da şiddetlenmişti. Bu ateş neticesi Celal Efendi kulağından vurulmuş, üst kattaki bir subay ise şehit olmuştur. Bu sırada, kışla önünde ateş çıkan Yunan kuvvetlerinden başka Leon torpidosundan da (28) kışlaya ateş açılmıştır (29). Ali Nadir Paşa ateşin kesilmediğini görünce, beyaz bir perdeyi kopartıp, uzun bir siriğin ucuna takarak, aşağıya sallandırdı. Bunun üzerine Yunan ateşi kesilince, dışarıdaki Yunan zabitlerinden subaylara dokunulmayacağına dair şeref sözü alındı. Ali Nadir Paşa, yanında Kolordu Kurmay Paşkanı Abdülhamit Bey ve 56. Tümen Komandanı Hürrem Bey ile birlikte kışlanın önüne çıktı. Arkadan da diğer subaylar, astsubaylar ve erler geliyordu. Ali Nadir Paşa'ya kendilerine dokunulmayacağına söz veren Yunan subayı din, iman söverek Paşa'nın şakağına tabancasını dayadı. Yunanlı bir yüzbaşının öldürmemesini söylemesi üzerine Yunan subayı, Nadir Paşa'nın kalpağını yere çarparak, Paşa'yı tokatladı (30).

Kışladan alınan subay ve erler hükümetden Pasaport'a kadar bir kabile halinde yürütülürlerken, geçtikleri yol üzerinde evlirinin balkonlarına çıkan Rum kadın ve çocukları "yuha" larla ellerine geçen taş, kiremit, benzeri şeyleri kafilenin üzerine atıyor, küfürüyorlar, bu arada kafilenin etrafını saran yerli Rumlar bir taraftan dine, arza, namusa, millete, kutsal bilinen her şeye, küfrediyorlar, diğer taraftan önelerine geçen, yürüyen subay ve erlerden tutabildiklerini bıçaklıyorlardı (31). Yunan askerlerinin

yanında bu mezalim sırasında, daha önce Salib-i Ahmer kanalıyla asker kıyafetine sokulmuş olan yerli Ruular da oldukça etkili idiler (32).

O sırada çok büyük bir yağmur sağanağının başlaması, kitle halinde Türklerin öldürülmesinin önüne geçmiştir. Çünkü yağmur yağarken kudursuz gibi subay kafilesinin üzerine saldıran yerli Ruular mağazalara, dükkanlara, kahvelere, gazinolara sığınmışlar ve buradan yapabildikleri kadar Türk subaylarına tahkirâtte bulunmuşlardır. Bu yağmuru o gün İzmir'de bulunan Ali Orhan Bey şöyle anlatmaktadır: "...Üzerinde el kadar bir bulut parçası bulunmayan gökyüzü birdenbire karıştı...ardı arkası kesilmeyen şiddetli gökgürültüleri içerisinde bir yağmur sağanağıdır başladı...Kiremitleri dolduran yağmur suları daha saçaklarda iken birbirleri ile karışarak çeylar halini alıyor ve yerlere müthiş gürültüler çıkararak düşüyorlardı..." (33).

Türk askerleri, kışladan çıkarılırlarken üstlerinde bulunan herşey alınmıştı. Subaylar elleri yukarıda yürütülürlerken "Zito Venizelos" diye bağırarak zorunda bırakılmışlardır. Bu kabile içinde, Averof sırlıısı İzmir'e geldiğinde, karayaz çıkan Yunan müfrezesini zorlayarak, karaya çıkmalarına izin vermeyen faziletli bir asker, Süleyman Fethi Bey de bulunuyordu. Bu zat da "Zito Venizelos" diye bağırmağa zorlandı. "Bir Türk askeri, ancak milletinin büyüklerine ihtirâm için elini kaldırır ve ağzını açar" diyen Süleyman Bey, kendisine zaten diş bileyen Yunan eskarlerince süngülendi (34). Süleyman Bey ve yine Yunanlılarca süngülenen Şükrü Bey Yunan Hastanesine kaldırıldılar ve birkaç gün sonra ikisi de öldüler (Arif Bey bu iki subayın ölümlerini, bir Yunan hastanesine kaldırılmış olmalarına bağlamaktadır) (35). Karşıyaka vapur iskelesinde de Yunan askerleri bir Binbaşıdan

çizmelerini istemişler, Binbaşı istediklerini yapmayınca, süngü-
leyerek şehid etmişlerdir (36).

Ruhsuların Asaf Efendi'ye yaptıklarını da Ali Kemal Sirri Bey
şöyle nakleder: "...işgal günü dört yerinden yaralanıp, ağır ve
umutsuz bir halde Rux hastanesinde yatmakta bulunan ve Adana A-
layından me'zûnen gelerek alayımıza nakl etmiş olan ve kat'iyen
me'sûm bulunan ihtiyat Mülâzım-ı Evvelî / Asaf Osman Efendi'nin
Amerikan hastanesine nakl ettirilmeğe teşebbüsünde bulunulduğu hal-
de komitecidir diye hâlet-i nizâ'da bulunan..." (37). Harbiye Ne-
zarati Şinendifer Şubesi Müdürü ve İstiklâl Kaymakamı olan, İz-
mir'e geçici olarak gelmiş bulunan Yarbay Cemil Bey, önce başın-
dan dipçik vuruşuyla yaralanmış, sonra bacağından süngülenmiştir.
Artık yürümeye mecbûri kalmayan, "ya hastaneye götürülmesin, ya da
öldürülmesini" ricâ eden subaya, bir Yunan zâbiti "Türk için has-
tane yok" demiş ve Cemil Bey Yunan neferlerince iki defa süngü-
lenmiştir (38). Gümrük önünden geçerken Kolordu veznedarı da, ge-
milerdeki çuvalları karaya çekmekte kullanılan demir kanca ile
başına vurularak öldürülmüştür. Bunun yanında, Türk askerleri
rahtıdan geçerlerken, ikişer ikişer kenara çekilmişler, "boğaz-
larından kulaklarına kadar" kesilerek öldürülmüşlerdir (39).

Öyle bir an geldi ki, bu tek taraflı öldürüş tüyler ürpertici,
iğrenç bir hal aldı. David Walden eserininin 92. sh. nde şöyle de-
mektedir: "İzmir Limanındaki gemisinden kıyıya seyreden bir İn-
giliz deniz subayı, bu sırada rıhtımda su diye inleyen yaralı
bir Türk erinin üzerine çönelen bir Rus kadınının askerinin ağzına
...ini görüyordum" Bu işgal sırasında meydana gelen faciaları
seyretmeye dayanamayan bazı İngiliz denizcileri arasında isyan-
alanetleri görülmüş, bunların bulunduğu gemiler, denize açılmak
mecbûriyetinde kalmıştır (40).

Karile halinde yürütülen bu subay ve erlerden sağ kalanların büyük kısmı Patris vapurunda tevkif edilerek, hapsedilmişlerdir (41). Patris vapuruna çıkarken, beyaz flamaı kışlodan beri taşıyan subayın elindeki flamanın ucu Patris'de nöbet bekleyen bir Eizon askerine değişmiştir. Eizon askeri ise, küfürlerle, subayınızı süngülemiş, olduğu yerde, tedavi edilmeye gerek görülmeden bırakılan subay şehid olmuştur (42). Daha Kordon'da iken, çoğu pekerinleri, keputları, kalpakları alınmış subaylar, yağsurun da etkisiyle ve sular içinde, üstleri, başları yarık Patris'e bindiler. Buradaki olayları Ali Nedir Paşa şöyle nakleder: "...Vapurda mikdârı her halde otuzu mütecâviz Yunan efrâdından mürekkep taharrî memurlerinin icrâ ettikleri fecâyî' (43) hakaret, gasb ve tezyîf ve darb ve işkence zabıtân ve efrâdan oidden izzet-i nefsi, haysiyet ve vakarlarını tamamen kesr-i mahv etmiş ve kendilerini şâhân-ı tehîr ve safâlet ve mezellete ilkâ' etmişdir...Vapurda kalanlara Yüzbaşı rütbesine kadar olan mâ-fevk zâbitân yekdiğerlerini müte'âkib birer ikişer sa'at fâsıla ile diğerk zâbitânda vapurun ikinci sınıf kamaralarına nakl edilmiştir. Azami otuz iki yaşaklık olan mezkûr kamaraya lâ-akall yüz elliyi mütecâviz zâbitân iskân edilmiş ve dışarıda tevkif edilmiş olan polis me'mûrini ile me'mûrin-i mülkiyyeden ve efrâd-ı ahâlden bazıları da yine aynı kamaraya iltihâk ettirilmişdir. İzmir'deki düvel-i Mu'telife münessillerinden bazı zâbitânın vürûduna kadar güzerrân eden kırksekiz saat zarfında zâbitân ve efrâda i'âge nâ-maylakâ kat'iiyen hiçbir şey verilmemiştir. Kırksekiz saat sonra da ancak birkaç peksimed ile zeytin ve kaşar peyniri biraz da kuru incir verilmiştir..." (44). Patris vapurunda Türklerin kaldığı anbarlar ise, aslında hayvan anbarları idi. Esir alınan subaylardan bir kısmı da Averof'a (45), bir kısmı Sporting Kulüp

ilerisindeki askeri karargâha (46), bir kısmı ise, Anadolu Bankası karşısındaki depolara, borsa hanı kahvelerine hapsedilmişlerdi (47).

Ruslar tarafından o gün yakalanan polis ve jandarmalar da öldürülmüştür. Olaydan 15 gün sonraya kadar denizden birçok ceset çıkarılmıştır. Bu cesetler arasında, boğazlarından zincirle birbirine bağlanarak, denize atılıp, boğulmuş 3 polisin cesedinin de sahile vurması dikkati çekiyordu (48). İşgal günü diğer taraftan, deniz dalgalarıyla Türklerin cesedlerinin açığa sürükleniği de görülmekteydi (49). Bütün bu vakalar Kordon boyunca gerçekleşirken, başında mor renkli papaz külâhı, sırtında hâki renkli elbisesiyle bir süvari Rusları kıskırtmıştır (50).

Bu olaylar Denizli'de Kaleme Reisi Miralay Tefrik Bey tarafından Harbiye Nezareti'ne çekilen şu telgrafla bildirilmişti: "Dünden beri İzmir'den alınan malumata nazaran işgâlin yalnız İzmir şehri istikbâmatına münhasır kalmayıp, Yunan askeri evvelâ İzmir kıışlasında toplu bulunan askerlerden 300 kadarını şehit ettiklerini ve bir kısım askerinde silahları ile dağlara çekildikleri ma'rûzdur..." (51).

Subaylara bu mezalim yapılırken, siviller de çok daha kötü muameleye tâbi tutuluyorlardı. İsmail Bey o gün Kemeraltı Caddesinde hânâsınâsıyapalın muameleyi şu şekilde nakleder: "...Gelelim Kemeraltı Caddesindeki kanlı manzaraya ve şahidi bulunduğum hadisenin son kısmına. Bulduğum yerin altındaki kaldırımında yatanlardan, ağır yaralı bir ihtiyar, son yaylı ateş kurşunlarından her nasılsa kurtuluş olmalıydı ki, oturumuna gelerek kanburca olan belini hükümet duvarına dayadı, başı göğsünün üzerine sarkık bir haldeydi. Onu süngüsüyle öldürmek hevesine düşen bir

efzon saklanmış olduğu karşısındaki dükkanın içinden çıkıp gelerek, ihtiyarın göğsüne sapladığı bir süngü ile tekrar yere serdi. Zavallı ihtiyar, gözleri açık kalırs, benzi hiç solmamış ve adeta gülümser gibi yatmakta olan bir gencin yanına uzatılmıştı ve onlar baba oğul gibi yan yana yatıyorlardı. Delikanlının beyaz gömleğindeki lale rengi gittikçe büyüyor, onun yanbağında kızıl bir çeyme akıyordu." (52).

Mülki memurlara uygulanan muameleyi ise Jandarma Kumandanı Ali Kemal Sırrı Bey şöyle anlatmaktadır: "...Yunan kuvve-i işgâliyye kumandanlığının ale's-sabâh neşr ettiği beyannâmesinde me'mûrin-i mülkiyye ve 'adliyyenin kenâ-kân vazifelerine devâm eylemeleri kaydına güvenerek vazifeleri başında bulunan me'mûrin-i hükümet bu esnâda dâ'ire karşısındaki askeri otelin üst katına çıkan Yunan askerinin hükümete tevcih eylediği ateş karşısında dâ'ire-i hükümetde mahsûr kalmış ve cümlesi makâm-ı vilâyet etrafında toplanarak neticesine intizâr eylesiştir. Hükümet binasının ateşden nisbeten masûn olan kısmında Vâli Bey'in etrafında toplanan me'mûrin ve jandarma üserâ ve zâbitânı bir beyaz bayrak çekmek sûretiyle dâ'ireden ateş edilmediğini mukâbil tarafa anlatmaya karar vermiş ve tedârik edilen bir çarşaf iki cihetden muhâcimîne irâ'e edilmiş ise de ateş devâm etmiş ve en nihâyet hâricde kesilen tüfenk sesleri bu def'â hükümetin alt katında işidilerek, hükümete dâhil oldukları anlaşılmiş ve bu bâğiler başında her halde söz anlar bir zâbit bulunacağı ve hükümete mutlaka kendisinin geleceği düşünülerek vâli Fey'e â'id olan odanın kapıları tarafımızdan açılmış ve esâsen yukarı çıkmakta olan askere Rumca odaya girmeleri lüzûmu anlatılmış ve ellerinde süngülü tüfenkleriyle salona dâhil olan iki efzon neferi -bu odanın makâm-ı vilâyet olduğu ve Vali Bey'in de orada mevûd bulunduğunun mü-

kerreren ihtâr edilmesine rağmen- Türkçe ve Rusca elfâz-ı galiza ile ve müstehcene sarfiyla ellerin yukarı kaldırılmasını ve cümlesinin aşağıya inmelerini talep eylemiş ve odanın hâricinde merdiven basamakları üzerinde dizilen ve süngü, dâverân-ı diğer efzon neferâtının öntünden rü'esâ ve me'mûrin-i mülkiyye geçirilmiş ve bu esnâda süngü ve dibcik darbesiyle bir çok me'mûrin mecrûh olmuş ve bir kısmı nefsini kurtarmaya muvaffak olmuştur. Me'mûrinin alt katında 'aynı neferât tarafından fes ve kalpakları yerlere atılmış ve bunda tereddüd edenlere karşı başında bulunan kalpaklar süngü ucuyla başlardan alınmış ve bu sebeble de başından ve yüzünden birçok zevât yaralanmış ve orada sivil Rus shâlinin de iştirâkiyle me'mûrinden kısım-i a'zâa dibcik ve odunlarla darb edilmiş ve bu şiddetli darb 'ameliyyâtı arasında güyâ silah taharriyâtı ve ...Üzerlerinde ne varsa cüalesi alınmış, jandarma zâbitânından formaları neferât-ı Yunânîyye tarafından sökülmiş ve aynı hakâret ve rezâletle ve süngülü birçok neferâtın taht-ı muhâfazasında olarak Rahtım Caddesi istikâmetine sevk ve süngü tehdidi ile "Zito Venizelos diye bi'l-cümle me'mûrin bağarmaya cebr olunmakta ve cümlesinin elleri yukarıda başları açık olduğu halde bir müddet götürüldükten sonra..." (53). Eine Ali Kemal Sirri Bey, İzmir'de mezalim başladığı sıralarda, birçok kadın ve çocuğun Ziraat Bankası girişindeki, merdivenlere sığındığını raporunda belirtmektedir. Buraya sığınanlara gören efzon erleri süngülü tüfenkleriyle bu kalabalığın arasına dalmış, buradaki bütün kadın ve çocuklar süngülenmiştir. Yine Sirri Bey'e göre, banka merdivenlerinden caddeye sel gibi kan akmıştır (54).

Mülki memurların kafilesi Pasaport önlerine geldiğinde, yerli Ruslarla, efzonlar tarafından kafileye yapılan saldırılardan bi-

rinde, Kolağası Mustafa Kecati Bey gaddarâne bir şekilde süngü-
lanerek şehid edilmiştir. O gün kışlada babasının yanında bulu-
nan oğlu, babasının ölümünü görmüş ve naaşının üzerine yatarak,
çarpınmaya başlayınca, Yunan neferleri tarafından o da süngü ile
yaralanmıştır (55). Tabii kabile buna benzer türlü mezâlimle kar-
şı karşıya iken, daha önce sözedildiği gibi, Yunan dostu vali İzzet,
Mülkiye memurları ile kışladan çıkarıldıktan sonra (56), Yu-
nan mümessili (Mavroudis olmalı) bir otomobille kendisine yanaşa-
rak, kendini ve oğlunu otomobile almıştır (57). Hadisat Gazetesini-
nin sansüre edilen kısmında ise, verilen habere göre, Vali İzzet
Bey, İngiliz Konsolosluğuna sığınarak, bu kanunsuz uygulamayı ve
bilhassa tecâvüzleri ve işlenen mezâlimi Amiral Calthorpe nezdin-
de protesto etmiştir (58). Bu iki haber de doğru olsalıdır. Mav-
roudis İzzet Bey'i arabasıyla alarak, Yunanlıların yaptıkları me-
zâlimden kurtarmış, bunun karşılığında, İzzet Bey'in sonraki hük-
ümeti tarafından bu hareketi dolayısıyla cezalandırılacağını dü-
şünerek, onu İngiliz Konsoloshânesine bırakmıştır.

Türklerin Yunan askerlerince öldürülmeleri dolayısıyla, bütün
Kordon, kışla civarı ve hükümet binasının önü cesetlerle dolmuş-
tu (59). Bu cesetlerden çoğu ayaklarına ve boyunlarına demirler
bağlanarak, denize atılıyordu (60).

Bir efsos askeri ise, sokaktaki fotoğrafçıyı süngü tehdidi
ile getirerek, Türk şehidlerinin fotoğraflarını çektiriyordu (61).
Yunanlıların bu mezâlimi hazırlasakta, mülki memurları tutukla-
makta asıl anaçları Türk idari mekanizmasına geçici olarak da ol-
sa yok etmekte.

Tedi sekiz yaşında çocukların da aralarında bulunduğu Mek-
teb-i Sultanî talebeleri, izci oldukları bahanesiyle tevkif e-
dilmişlerdir (62). Sayın Hamit Erdirik, Sayın Taçalan ile yaptı-

1. mülâkatta Mekteb-i Sultânî'nin küçük çocuklarının başına ge-
 lenleri şöyle nakleder: "...Hepimizin üzerlerini sıkı bir şekil-
 de yokladılar. Para, tarak, ayna ve işe yarar ne varsa alıyorlar,
 başımızdaki fesleri yırtarak yere atıyorlardı. Bu iş de bittik-
 ten sonra, çift sıra halinde avluya çıkardılar. Etrafımızda sıkı
 emniyet tecbirleri alındı; süngü takmış, sayıları bize yaklaşan
 askerler etrafımızı kuşattı...Daha mektepten çıkarken bir Türk ka-
 danının kucağında yavrusuyla öldürülmüş olduğunu gördük. O vakit
 nakışet konağı önünde havuzlar vardı. Havuzun kenarına yüzükoyun
 düşmüştü...Gele gele Bornova Caddesine geldik. İki taraf yerli
 Rumlarla dolu. Ellerinde sopaları bizi bekliyorlar. Artık dayak
 fasfı başladı. Ama ne dayak...Kafa, göz dededen vuruyorlar. O da-
 kika önündeki sırada giden Din Hocamız Abdullah Efendi'nin başı-
 na inen bir sopa onu sendeletti. Elimi uzatıp tutayım dedim, bir
 keca ayak bütün kuvvetiyle sol oyluğuma indi. Bayılır gibi oldum.
 O ana kadar hisseme hiç sopa düşmemişti. Topallamaya başladım...
 Alsancak'ta, şimdiki karakolun arkasındaki parmaklıklı yere koyun
 sürüsü gibi tıklandık. Zannederâz, yağmur o zaman başladı. Gök
 delindi, etrafı sel aldı. Açtık...Aradan ne kadar zaman geçti
 bilmez. Vinçlerin bulunduğu iskeleye bir vapur (Patris) yanaştı.
 Bizi oraya doğru sürdüler ve palas pandıras vapurun içine tıktı-
 lar. Karma karışık, koyun sürüsü gibi, birbirimizin üzerine yı-
 kıldık..." (63). Mekteb-i Sultânî'den sonra, bu işgâllerden Güm-
 rük İdaresi de kurtulamamıştır. Buradan alınan mezurulara yapılan
 mezalim de, Gümürük Başmüdürlüğü Ağâh Bey'in raporunda belirtilmiş-
 tir (64).

Limandaki kayık ve vapurlara, Yunan gemilerince ateş açılmış-
 tır. Bunlar arasında bir de İtalyan vapuru bulunuyordu (ateş a-
 çılanlar arasında). Yunanlılar, İtalyanların Türklere silah ver-

edini, silahların bu kayıklarca taşındığını ileri sürmüşlerdir (65). İşgal günü İ.M.H.O. Cem. nin faal liderlerinden Halit (Morali) Bey, Yunanlıların eline düşmekten zor kurtulmuştur. Halit Bey bunu şöyle anlatmakta: "...işgal günü ben saklanmıştım. Ağa-beyim Halit işgalciler tarafından yakalanmış ve yüzlerce subay ve sivil arasında itilip, kakılarak ve birçoğu şehit edilerek, Kordonboyu'nda Punta'ya sürülenler arasında yolda dostumuz İsveç Fahri konsolosu Henrick Van Der Zee tarafından kurtarılmış ve küçük kardeşim Rifat'ın İngilizce hocası Rose'un dalâletiyle, İngiliz müdürünün hizmetleri ile, İzmir Gaz Şirketi Fabrikasına misafir edilmişti..." (66).

İşgal günü, yapılan katliama İzmir metropolidi Hristostomos'un yönettiğini, sağa sola koşarak "Feslileri öldürün" diye bağırdığını, İ.B.M.M.'nin 15 Mayıs 1920 toplantısında olaya şahit olan mebuslar ifade etmişlerdir (67). 13. 6. 1919 Perşembe günü Sulh murahhaslarından Tevfik Paşa'ya İ.M.H.O.Cem. tarafından takdir edilen raporda ise İzmir fecâyi'i şöyle anlatılmaktadır: "???Sana-yi mektebi talebesinden 27 numaralı İhsan Efendi Ziraat Bankası önünde efzonlar tarafından boğazlanmıştır. İzmir'in Cedid mahallesinden Mağnisalı Muhallebici Ahmed Ağa parçalanmıştır. Polis saattral memurlarından fahri ve refiki Hüseyin Avni Efendiler vazifeleri başında asker tarafından bir sûret-i vahşiyâmede şehit edilmişlerdir. Urla polis komiseri Giridi Hüseyin Efendi Ziraat Bankası önünde parça parça edilmiştir...Köylü Gazetesi mürettiblerinden iki masua yavrucuk parçalanmıştır. İzmir inzibât-ı askeri memurlarından Cumaovasında egraftan Ahmed Ağa'nın mahdumu Refik Efendi tüyleri ürpertecek bir vahşetle boğazlanmıştır. Hükûmet karşısında askeri Otelinde misafir erkek, kadın, çocuk olmak üzere 8 kişi parçalanmıştır. Süvari polislerinden Halid

Efendi fecî bir surette şehid edilmiştir. Manisalı Sağır Hasan ve Ispartalı...Ahmed uzumbânci Fakona Maryants'ın oğlu tarafından şehid edilmişlerdir. İzmir Pasaport kayıkçılarından 45 kadar müslüman boğularak boğazlarına zincir bağlanmak suretiyle şehid edilmiş ve denize atılmışdır. Bunlar ve rıhtım üzerinde birçok İbîcullâhın cesedleri günler sonra karaya vurmaktadır...Maliye Tahsil Şubesi memuru Muri Bey Köylü Matbaası önünde elliye yakın süngü darbesiyle şehid edilmiştir. Sabık polis memurlarından ve İzmir'in Dolaplı Koyu mahallesinden Giridli Ahmed Efendi asker tarafından parça parça edilmiştir. Eşrefpaşa Mahallesinden Sandalçı Tatar Hüseyin boğazlanmıştır. İsimlerinin zikir ve tasrihinden hayâ edilen birçok ... İslâmiyyenin arzları hetk edilmiştir..." (68).

İzmir fecâyi'ne dair gelen raporların özetlenmesi neticesi, hazırlanan yazıda, "...Yunan 'askeri tarafından vâki olan işgâlde gerek Yunan 'askeri ve gerekse yerli Rum ahâli tarafından İslâmlara yapılan mezâlim ve fecâyi' hiçbir memleketin düşman tarafından darben işgâlinde bile görülmüş ve işidilmiş değildir... (69) demektedir, Mülâzım Bahaddin Efendi ise: "zâbitân ve efrâda ve Türk ahâliye pek fenâ mu'âmele" yapıldığını söylemekte idi (69).

Yapılan bütün bu mezâlim sırasında, Bozyaka civarında dokuz, Seydiköy civarında da bazı müslümanların açıkta bırakılan cesedlerini defne hiçbir müslüman cesaret edememiştir (71). Adem Vasfi Bey'in raporuna göre, Gurebâ hastanesine 200 cenâze getirilmiştir. Bir kısım Türk cesedleri Bahri Baba Parkındaki bir gereç çukuruna doldurulmuştu. Hapishane yakınındaki Jandarma dairesi civarı da cenazelerle dolu idi (Şefik Bey ise, müslüman ahâlinin 700 den fazla zayıf olduğunu belirtmektedir. Bu arada Yunan askerleri ve yerli Rumlardan da 150 kadarı ölmüştür (72).

Olaylar olurken Amerikalı zabıtlar olay mahallinde atla geziyor, çoğu müdânele ezziyordu (73). Maliye müfettişi Muvaffak Bey bir Amerikalı ile ilgili olayı şöyle anlatmaktadır: "...Kafile Gümrük binası önüne geldiği esnada, tabanca ve bıçaklarla mücehhez ve hunharâne tehditler fırlatan yerli Ruhlardan müteşekkil bir kafilе zavallıların üstlerine atıldılar. Bu sırada bir Amerikan subayanın zuhuru bu kanlı boğuşmayı durdurdu. Bu Amerikalı şahitten utanan Yunan subayları yerlileri o an için dağıttılar..." Bunun yanında Amerikalı bir kadın Patris vapurundaki ve diğer depolara hapsedilen esirleri dolayısıyla, Yunan subayları nezdinde teşebbüslerde bulunarak, esirler için lokantelerden yemek getirilmesini sağlamıştır (74).

20 Mayıs 1335 Salı günü Başkumandanlık Vekaleti'nden Muzaffer Bey, Matbuat Müdüriyetine çektiği telgrafta şöyle demektedir: "...(İzmir'in) işgalinde Yunanlılar kışladan aldıkları zabıtlarımızı sevk ederken esnâ-yı râhda 8 ini şehid, 22 sini cerh etmişler ve mütebâki 27 zabıtın hayat ve memâti mechûl kalmıştır..." (75). 20 Mayıs tarihinde Harbiye Nezareti'ne Ali Kadir Paşa, XVII. Kolordudan şehit, yaralı ve kayıpları şöyle bildirmekteydi: "Vak'a-i ma'lûse üzerine kışlada teslim alınan erkân, Uaerâ ve zabıtândan esnâ-yı râhda Erkân-ı Harbiyye Birinci Şubeden kısm-ı sâlis mümeyyizi Nadir, Levâzım Birinci Kısmından kısm-ı sâlis mümeyyizi Ahmed Hamdi, Alay Kâtibi Fethi, Levâzım İkinci Şu'beden Kolağası Hüseyin Kecati, Kolordu Ser-tabibi Kaymakam Şükrü, Eczâ-yı Tıbbiye Müdürü Eczâcı kıdemli Yüzbaşı Ahmed, İnşaat Bölü-ğünde Mülâzım-ı eâni Fâik, Dördüncü Kolordu ahz-ı askerinde kıdemli Yüzbaşı Nazmi Beyefendiler şehid; Ahz-ı asker Hey'etât re'isi Kiralay Süleyman Fethi, Hey'et-i Tahkikiyye Ke'isi Kiralay Ali, Hey'et-i Tahkikiyye A'zâsından Kaymakam Cemil, Kolordu

Erkân-ı Harbiyye Re'isi Abdülhakid Beyler ile Levâzım Birinci kısımdan Sınıf-ı sâni Sededdin, Levâzım Birinci Kısımdan Sınıf-ı sâni Zihni, İkinci Kısımdan Birinci sınıf Hayri Efendi, Üçüncü Kısımdan Alay Katibi Kazım, Üçüncü Sınıftan Akif, İnşa'at Şubesi'nden Sınıf-ı Sâni İbrahim, İnşa'at-ı İstihkâmiyye Komisyon yaveri Mülâzım-ı sâni Meş'et, Üçüncü Fırka Ahz-ı asker re'isi Abbas Bey, Kolordu Yaveri Alay Katibi Bahaddin, Yüzbaşı Kəsuhî, Mülâzım-ı evvel Galib, Muhâbere Bölüğünden Mülâzım Celal, Kolordu Telgraf Bölüğünde Makinist Selahaddin, İ'âşe Zâbiti Mülâzım-ı Evvel Ziya, Projektör Yüzbaşısı Hayri, Fırka 65 mülhâkı Mülâzım-ı Evvel Ref'et, Alay 68 takım 1 İ'âşe zâbiti Mehmed Ali Efendiler mecrûh olub, Fırka 65 Erkân-ı Harb mülhâkı Süvari Mülâzım-ı Evvel Şükrü, Onuncu Fırka Ahz-ı Asker kalemünde Userê Garnizon kâtibi Halil, Bornova ahz-ı askerinde Yüzbaşı Mehmed Furi, İdare-i Örfiyye azâsından Binbaşı Hulûsi, Tayyare Bölüklerinde Küçük Hayri Efendilerle, 56. Topçu Alayı Birinci Bölük Yüzbaşısı Hasan Fehmi, 56. Topçu Alayı İkinci Bölük Mülâzım-ı Evvelî Sürûri, Alay 56 Birinci taburdan Mülâzım-ı Sâni Hayri, Mülâzım-ı evvel Edhem ve Halid, Sevkiyat Zâbitânından Mülâzım-ı Sâni Şükrü, Mülâzım-ı Sâni Halim, Zâbit Vekili Ali, Yaver Mülâzım-ı Sâni Kurtaza, Mülâzım-ı Sâni Kecal, İmam İbrahim Hakkı, Cebel Obüs Tabur Kumandanı Binbaşı Mehmed Kadir, Dördüncü Bölükden Yüzbaşı Seyid Ali, Beşinci Bölükden Yüzbaşı Celal, Mülâzım-ı Evvel Tefvik, Mülâzım-ı Sâni Aziz Efendilerle, Demirci Ali Ustanın, Sevkiyat Zâbitânından Mülâzım-ı Evvel Galib Efendi'nin hayat ve memâtileri mechûl olduğı ve peyderpey alınacak ma'lûmâtın dahi ayrıca bildirileceğı ma'rûzdur.

XVII. Kolordu Kumandanı Ali Nadir." (76)

Atı Gazetesinden sansüre edilen bir başka habere göre ise, gemilerde hapsedilen bazı müslümanların, Yunanistan'ax götürüleceğı

çeklinde idi. Buna teşebbüs de edilmiş, fakat bir İngiliz torpidosunun buna karşı gelmesiyle bu girişimin önüne geçilmiştir (77).

Yunan Genelkurmay Başkanlığınca hazırlanan (1956) "Yunan Ordusu İzmir'de" adlı eserde Yunan kaynaklarının bu konuda ne kadar taraflı olduğu açıkça görülmektedir. Bu eserde işgal günü şöyle anlatılmaktadır: "...Rumlardan bir kısım, müsâdeme esnasında geriye yönelerek, Gümrük ile Vilayet Konagi arasındaki Sahilzyolu ile ara sokakları doldurdu, bunların arasına sivil elbise ile Türkler karıştı. Bıçak ve tabancalarla, gizlice kalabalık arasına girerek birçok Rumları öldürdüler. Bu hadise hadiseyi bizzat gören 1/38 "Taon Alayı komandanı tarafından bildirildi. Aynı zamanda sahildeki bazı evlerin pencerelerinden ateş açıldı (78) ... Kargaşalık yüzünden halkın bir kısım denize düştü; bunların bir kısım boğuldu...Esirler Patris gemisine gönderiliyordu...Yakalananlardan hiç biri ne öldürüldü, ne de fena bir muameleye tâbi tutuldu...İzzet Bey'in yakalanmasının yegâne sebebi; Yunan askerleri tarafından tanınmamasıydı...müsâdeme neticesinde zâhiyat miktarı: Yunanlılardan 2 ölü er, 34 yaralı er, 9 sivil yaralı. Türklerden: 5 ölü er, 8 subay ve 8 er yaralı. Diğer uyruklulardan: 47 ölü ve yaralı...Kötü niyetli bir takım kısseler, öğleyin, dolu ile başlayan şiddetli yağmurdan mütevellid kargaşalıktan istifade ederek, birçok dükkanları, hususiyile Türk mahallelerindeki dükkanları kırdılar ve yağmaya başladılar..." (79).

İşgal başladıktan önce, Yunan askerlerinin bir mezalin ve yağma hareketine girişebilecekleri düşünülmüş, Kolordu kasalarında ki bütün para, avans olarak, subaylara dağıtılmak istenmişti. Bu paranın bir kısmı dağıtılmış, bir kısmı da dağıtılmadan ateş başlamıştı. Paralarını alan subay ve mülki memurlar da zaten esir alındıkları sırada soyunmuşlar ve üzerlerindeki evrak da

14

dahil olmak üzere bütün paraları alınmıştı (80). Bunun yanında askerî teçhizâta, devlete ait bütün mallara ve zararlı ihtiyâç maddelerine de el koyulmuştu (81). Ali Nadir Paşa'nın raporuna göre, içinde 50.000 liradan fazla olan, Kolordu ve İstihkâm kasaları tamamen soyulmuştur (82). Resmî bir başka belgeye göre ki, bu daha doğru olmalıdır; XVII. Kolordu Mirî kasalarından yağmalanan maddeni para ve evrâkın değeri 23.142.690 kuruş idi (83).

İşgal sırasında suçlu görülenler de, Harbiye Nezareti'ne bildirilmiştir. Meselâ 13 Haziran'da Harbiye Nezareti'ne çekilen bir telgrafta şöyle denilmekte idi: "...Yevm-i işgâlde vatanımıza hâ'in oldukları ve İzmir işgâl felâketinde dahi Türk milletinin zararına çalıştıkları tezâhür ve tebeyyün eden basî eşhâs ile yaptıkları felâketleri ber-vech-i zîr sırası ile arz eyleriz:..: Bir kaç aydan beri (mâhdan) 17. Kolordu Erkân-ı Harbiyye riyâsetinde istihdâm olunan Bağdatlı Erkân-ı Harp Binbaşısı Abdülhamid Bey, mâ'iyetlerinde bulunduğu her üç kumandanı dâ'imâ işgâl ve İzmir'deki eslihâ ve mühimmâtın geri taraflarda daha emin bir mantağa nakline mâni' olmuştur. 2. Muma-ileyh Abdülhamid Bey her fırsattan istifâde ederek vatan ve millete sadık öz Türk evlâdını Kolordudaki vezâ'if-i mühimme başından almış ve yerlerine âhiren ecnebi tâbiyetine geçmiş olan Irak ve Suriyelileri iş başına geçirmiş ve Türklerin son damlasına kadar kanını emmeye koyulmuştur..." (84). Telgrafhâneler de işgâlde bu yağma felâketinden kurtulamamıştı. Zaman Gazetesinde şu haber yer almakta idi: "Posta ve Telgraf Nezâreti'ne vârid olan mâlûmâta nazaran İzmir hâdisesi esnâsında Punta, Buca, Seydiköy telgraf merkezlerindeki 'ale'l-'unun mefrûşât ile para kasaları ve telefon makineleri, ve bunlara â'id âlât, müvezzi çantaları, resmî mühürler kâmilen İzmir Ruahları tarafından yağma edilmişlerdir." (85).

Gukur.
Harp Terhîl Bç.

Zabitlere yapılan mezalim yetmiyormuş gibi, Rum ahali ve izci çocukların yol göstermeleriyle, esir subayların evleri yağmalanmıştır (86). Daha Yunanlılar karaya çıktıkları ilk anda, yerli Rumlar derhal İslam mahallelerine hücum etmek istemişlerdi ve fırsat bekliyorlardı (87). Çatışma başlayınca bunu fırsat bilen Rumlar, hemen bir gün önceki komşularının, meaurların evlerini yağmaya başlamışlardı (88). Yunanlıların alabildikleri eşyayı almışlar, alamadıklarını tahrib etmişlerdir. Ali Kemal Sırrı Bey raporunda bu tahribi şöyle anlatmaktadır: "Dâ'ire-i hükümet tamâmen alt üst edilmiş, yazihânelerin çekmeceleri süngüler ile kırılmış, bi'l-cümle evrâk imhâ edilmiş ve şu'ebât-ı idâre-i muhtelifeye â'id bi'l-cümle kasalar...isti'mâliyle kırılarak muhteviyâtı açılmış ve dâ'irede hokka, kaleme varıncaya kadar hiç bir şey bırakılmamış, Vali Bey'in odasındaki maroken takımlar kasaturalar ile kesilerek, marokenleri sirkat ve bi'l-'umum telefonlar isti'mâl edilmeğe derecede tahrib ve imhâ edilmiş ve kışlanın bi'l-cümle malzemesi pencerelerden kışla avlusuna atılmak sûretiyle isti'mâlden sâkit bir hâle getirilmiştir..." (89).

Vilayet merkezi olarak Ayafotini Kilisesi'ni, konsolosluk olarak Avcılar Kulübünü kullanan Yunanlılar, postaneleri işgâl ettikten sonra, azansız bir sansür koymuşlardır (90).

İzmir'in işgâl edildiği saatlerde Bâb-ı Ali'deki vaziyete Galib Kemâlî Bey (Söylemezoğlu) şöyle anlatmaktadır: "Bâbiâli İzmir ile muhâbere edip de bir takım tedbirler almakla meşgûl iken itilâf askerleri ile birlikte Yunanlıların da karaya asker çıkardıkları haberi alındı...Bir Perşembe günü idi...Ferid Paşa erkenden apartmana telefon ederek beni Hariciye Konağı'na çağırdı. Hâdiseyi kolu kanadı kırık bir halde anlattıktan sonra 'Hemen Bâb-ı Ali'ye gidiniz, şu notlara bakarak devletlere hitâben bir nota

Kaleme aldırınız. Saat onda beni Sadaret dairesinde bekleyiniz, vukûlâ da oraya gelecek dedi. Derhal Bâbiâli'ye koğdum, Kalemi mahsus beylerini topladık. Tahrîrât-ı Hâriciyye kâtibi merhum Kuri Bey'in birâderi Reşat Kuri Bey, Ferid Paşa'nın notlerini esas tutarak 15. 5. 1919'da Komiserlere Hâb-ı Âli nâmına verdiğimiz notayı yazdı. nihâyet nota aynen kabul edildi. Hezen 4 nüsha yazdırıldı ve bizzat İngiliz, Fransız, İtalyan ve Amerikan Fahri Komiserlerine geç vakit verdik..." (91). İtilaf Devletlerine verilen bu nota kısaca şöyle idi: "...14 Mayıs 1919 tarihli ve 1913 no.lu notada Paris Konferansı'nda İzmir istihkâmâtının Düvel-i müttefike askerleri tarafından işğaline dâ'ir ittihâz olunan karar tebliğ ve işğali talebi mütâreke mukâvelenâmesininin 7. maddesine müstenid bulunduğu ilâveten iş'âr kılınmıştır. Dündenberi İzmir valisinin tarafına gönderdiği müteaddid telgrafnâmelerden notada bildirilen ve yalnız kal'alardan ibâret olmasi lâzım gelen işğali işğalin tâdil edildiğini istinbât ediyorum... Hükümet-i 'Osmaniyye Akdeniz sâhilindeki vilâyetimizde hâlen böyle bir tedbiri muhikk (haklı) gösterecek hiçbir sebep bulunmadığını evvel be evvel beyân eylemeyi vazife addeder. Düvel-i Mu'telif... Hükümet-i 'Osmaniyyenin askerimizi tezyif etmek hususunda iki aydanberi vâki olan metâlib-i mukarrerelerini kabul buyurmuş olsa idiler, vilâyet-i mezkûrede âsâyiş daha mükemmel bir sûretde temin edilmiş olurdu... silah altında yetmiş bin kişi bulundurmaktığımız lâzım gelirken, epeyce vâsi bir saha dâhilinde ve dağınık halde olmak üzere ancak kırkbis kişi mevcut bulunuyor. Hükümet-i Osmaniyye İzmir'in kuvvâ-yi i'tilâfiyye tarafından işğali hakkındaki Paris Konferansı mukarrerâtına muhâlefet etmez. Zira, Devlet-i Osmaniyye'nin bir cüz'-i lâ-yenfekki (ayrılmaz parçası) olan bu Asya Şehrinin ne ırk, ne tarih, ne de coğrafya nokta-i nazarlarından

Avrupalı Yunanistanla hiçbir alakası yoktur...Tarih-i kadîmînin karıştırılması mesâ'il-i mu'allâkanın hallini tezin edemeyip, teşevvüşü (karışıklığı) tezyîd eder...Türk kavai cebr ve şiddetin hak ve adle karşı muvaffâkiyetle mübâreze eylediği evânda kendi kanununca münkad bulunan milletlerin 'indlerinde aziz olan hissiyâtına riâyet ettiği halde takriben iki asırdanberi muhtâriyetinin zâ'il olduğu mahallerde bütün mü'essesâtının, ealâkinin, câmîlerinin, mekteblerinin, hâsılı mevcûdiyet-i milliyesinin nâbût (yok) olduğunu görmektedir...İzmir Vilâyeti yüzde seksen üç nisbetinde hâ'iz-i ekseriyyet olan ve bi'n-netice, fikirce, gâye-i âmâlce ve âdâtca orada yaşayan ekalliyetten büsbütün farklı bulunan Türk halkını hâvî ve esâsen Türk beldesi olduğu için, burada Türk milletinin hukûkunu nazar-ı itibara almanak pek müşkül olduğu kadar, kâ'ide-i adl ve nîsfete muvâfık değildir..." (92).

İzmir'in işgâl edildiği bu Perşembe günü Mustafa Kemal Paşa, Samsun'a hareket edeceğinden devlet erkânı ile görüşmekte, vedâlaşmakta idi (93).

İşgâl günü Aydın'dan çekilen bir telgrafta: "Düvel-i İ'tilâfiyye tarafından işgâl edilen İzmir ile ve binâen-aleyh Kolordu ile muhâberemiz bugün saat beş ondan itibaren inkita'a uğramıştır. Mâhiyyet-i işgâl henüz firkaca tavazzuh edememiştir. Ahâlî heyecandadır" denilmekte idi (94). Başkumandanlık Vekâleti'nin ve Harbiye Nezareti'nin, saat 11 den sonra İzmir ile haberleşmesinin kesilmesi ve merkezin İzmir'in durumundan haber alamaması dolayısıyla İstanbul İzmir çevresinde işgâl edilmiş telgrafhanelerle haberleşmekten başka bir şey yapamıyordu. Meselâ Başkumandanlık Vekâleti ile yapılan bir muhâbere şu şekilde olmuştur: " - 17. Kolordudan orada kimse var mı? ve İzmir'in vaziyeti hakkındaki ma'lûmâtınız nedir? Erkân-ı Harbiyye-i 'Umûmiyye Re'isi

Cevad Paşa Hastâttleri soruyorlar mı? -C- Burada kıt'a-ı 'askeri yoktur. Manisa'da 47. Topçu Alayı ve 17. Kolorduya merbût süvârî Alayı vardır. İzmir'in vaziyetine de'ir öğrendiğimiz ma'lûmât da şunlardır. Bu sabah bir fırka Yunan 'askeri gelerek emâkin ve devâ'ir-i resmîyyeyi ve karakolları işgâl etmiştir. Şimdi bir hamal treni geldi. Aldığımız tafsilâtı 'arz ederim efendim. -S- 17. Kolordu Kumandanı ve karargâhı nereye çekildi ve nereden muhâbere ediyorlar? -C- Erkân-ı Vilâyeti Aydın'a nakl etmişler. 17. Kolordu Karargâhı hakkında ma'lûmât almak kâbil değil. Manisa'daki Topçu Alay Kumandanını makina başına çağırıyorum. Mümkün olabilen izahatı alırız efendim. Gûyâ tren hazırlanıyor. İzmir'den haftaya bu tarafları işgâl için efendim. -S- Bu tren Yunan kıt'a'atı için mi ve sizden nerelere tel vardır? -C- Bu sabah Karşıyaka merkezi işgâlden evvel bu haberi verdi ve Yunan 'askeri için hazırlanıyor. Bizden Menemen ve Manisa'ya, Kif'e, Aydın'a tel vardır. İzmir istâhkâmâtı dün akşam işgâl olundu ve bu sabah sekezin... İzmir şehri iki fırka Yunan asâkiriyle işgâl olundu. Bugün sa'at onbire kadar tren ve telefon hatlarımızda suntuazaman muhâbere temin ediliyordu. Mezkûr sa'atden beri vezâ'itin dahî işgâli anlaşıldı. Tezâhürât-ı milliye pek huzin ve neyecân-engizdir. İzmir Naşatlığında tecemmü' eden kırk elli bin nüfus-ı küsellehâ (95) Yunan ilhâkını tazammun eden bu işgâlden müteheyyc ve harâretle mitingler yapmaktadırlar. Kıt'a'at Kolordudan aldığı emri tamânen ifâ eylemekte ve tecemmü' mahalli olan kışla önünde muhall-i âsâyiş bir harekete meydan verilmemek için her ferd çalışıyor. Bu sabah bir tren lokomotifleri üzerinde Yunan bayrağı olub yolcuların ifâdâtı yalnız devâ'ir-i resmîyyeyi işgâl olmasından ibâret ve bir kısım 'asker ve zâ'atın Üdesiş istikâmetine çekildikleri gibi Tire, Bayındır, Ayçın, Söke, İzmir üzerine yürüdükleri rivâyet olunur e-

rendim." (96)

İzmir'den işğâl edileceğine dair İlhâk-ı Redd Hey'et-i Milliyesi izazalı telgrafların çekilmesi, 15 Mayıs günü çeşitli vilâyetlerden Eâb-ı Âli'ye telgraflar y. 'nasına sebep olmuştur. Me'selâ Burdur'dan çekilen bir telgrafta Redd-i İlhak Heyetinin telgrafından sözediliyor, telgrafhânelerin işğâlinde bahisle tâlimat bekleniyordu (97). Konya, Yıldırım Kıt'aatı Müfettişi Mirliya Cemal tarafından çekilen telgrafta ise; "Harbiye Nezaret-i Celilesine, İzmir ve havâlisinin Yunanistan'a ilhâk edilerek, elyevm işğâl 'ameliyyesinin başladığı müstahberdir./ Hattâ Redd-i İlhak Komisyonu Re'isi imzâsıyla 'Ukum Belediye riyâsetlerine keşide edilen bir takimde bu husûs zikredilerek, İzmir'in son dakikalarını yaşamakta olduğu ve ahâlinin son dakikaya kaçır müdâfa'â maksadıyla bir millî ordu teşkil ettiği diğer vilâyet, livâ ve kazâların kendilerine muhâberet etmesi talep olunmuştur. Bu bâbda ma'lûmât ve ta'limât-ı kâfi i'tâ buyurulmasını istirhâm ederiz." (98).

Yunan kaynaklarından başka, işlenen mezâlimin fecilliğini reddeden kaynak hemen yok gibidir. 15 Mayıs'da Calthorpe: "Öğleden evvel vahim çarpışma vuku buldu, vaziyet çok endişe vericidir..." derken (99), Kitsikis ise bu gün için şöyle demektedir: "...15 Mayıs günü İzmir, Yunanlılar tarafından işğâl edilmişti; Rum çevrelerinde bayram havası esiyordu ki, beklenmedik bir hadise ortallığı karıştırdı ve denşet yarattı. Öğrenildiğine göre çıkarma günü Yunan birlikleri Türklere karşı cinâyetler işlemişlerdi. Ve bu cinâyetler bylesine gerçektir ki, kimsede inkâr cesaret edemiyordu..."

İzmir'deki olayları ertesi gün tahliye olunan telgraf memuru şöyle anlatmaktadır: "Dün dörtbuçukda tahliye olundum. Elde ettiğim birkaç memûrla muhâbereye başladık. Muhâbere ve posta mu'amelesinin ... icrâsını İngiliz telgraf memûru söylemiş. Anın be-

yânına müsteniden başladık. Telgrafhâne İngiliz müfrezesince taht-ı işğâldedir. Onbeş Mayıs saat yedide Yunan 'askeri tarafından işğâl başladı. Biraz sonra Kordon'da ve hükümet civârında silah sesleri nâsil olukş ve Yunanlılar bunu tecâvüz addederek rast geldiklerini toplayıp envâ günâ hakâretle birer tarafa tükdular. Bi't-tabi' ... vukû' buldu. Bu hakâret ve çerc-i keyfiyyeti vâliden kumandanına ve bütün efrâda varıncaya kadar tatbik olundu. Yalnız bu sabah birçok gayretten sonra bir sa'at evvel vâlinin Amiral Calthorpe'a gittiği haberini alabildik. Kumandan ve devâ'ir-i sâ'irenden kat'iiyen haberimiz yoktur. Karakollar Yunanlıların elindedir. Hükümetimiz mâina bizden başka bir kimse yoktur. Telgrafi okuyunuz size ne dâ'ire ve ne de zât olmadığı, cümlesinin tevkif edildiğini söylüyorum. Ortalıkda bizden ma'âdâ nişâne yoktur." (100).

İşğâl Kuvvetleri Kumandanı Miralay Zafiriu ise, işğâl hakkında Atina'ya çektiği telgrafında işğâli şöyle anlatmakta idi: "... Ba'de'z-zevâl sa'at dörtbuçukda, torpido filosunun pişdârları 'ufukda görünmüşdür. (Averof) ve (Limni) zırhlılarından çıkarılan müfrezeler, rihtımı, gümrüğü ve 'ameliyye-i işğâlin icrâ edildiği bütün mevâki'i işğâl eylesişdir. Ba'de'z-zevâl sa'at ikide bilâ-mukâvenet (Çanak'kal'a) istihkâmı (101) bâr Yunan müfrezesi tarafından işğâl altına alındı. Sabahleyin sa'at sekizbuçukda (Patris) vapurundaki efzon kıta'atı karaya çıkarılmışdır. Kuvve-i ihrâciyyeyi hâmil olan vapurlar, muvâsalet ettikleri gibi ihrâc 'ameliyyesine başlanmışdır. Sa'at yedibuçukda askerlerin ilk kısmı çıkarılmış ve müte'âkiben diğer Yunan kıta'atı da çıkarılmıştır. Bütün kal'aların bahriye müfrezeleri tarafından işğâlinde sonra dâhil-i şehre doğru askeri müfrezeler gönderilmesine başlanmışdır. Yunan Başkumandanı General Paraskevopoulos, çektiği bir telgrafında izhâr-ı şâdimânî eden izmir Elenizmini selâmlamışdır?"(102).

B . İLK KURŞUN OLAYI

Türk tarihi içerisinde önemli bir olay sayılabilecek olan "ilk kurşun" u kimin attığı, atıldığı andan itibaren tartışma konusu olmuştur. O gün ilk kurşunun atıldığı mevkideki kargaşalık, o anki heyecan ve olayın akabinde girilen mezalik, verilen bilgilerin büyük kısmının gerçek dışı olduğu neticesini getirmektedir. Merkeze gönderilen raporlar, ususiyetle subaylar ya da mülki yöneticiler tarafından yazılmıştır. İlk kurşun atıldığı sırada subaylar kışlada, mülki memurlar da kendi binalarında, aldıkları emir mucibince görevleri başında idiler ve olayı görmemişlerdi. Görülmektedir ki, genellikle topladıkları bilgileri rapor halinde merkeze göndermişlerdir. Bu raporlar ve ayrıca çeşitli şahısların hatıraları da kullanılarak, verilen bu bilgilerdeki çeşitlilik ortaya konulabilir.

Eski İttihat ve Terakki Mektebi Müdür yardımcısı ve Ahenk Gazetesi başyazarı Şevki Bey, ilk kurşun olayını, bütün rapor ve hatıralardan farklı anlatmakta, şöyle demektedir: "...Evliyâ Zâde Otelinin önündeki kaldırımın üzerine çıkarak, Birinci Kordon'dan kışla önüne akan ezgin kalabalığı gözle takibe koyuldum...Bu kalabalık ve müfreze, meydanlığın deniz tarafından kışlanın kapısı önüne aktı. Orada birkaç saniyelik duraklamadan sonra kalabalığın önünde mevki alan müfreze, yoluna devam ederek Askerî Kiraathânenin köşesinden Tramvay Caddesi'ne döndü ve hapishâneye doğru gitti. Bu anda Birinci Kordon'dan kışla meydanına ikinci bir ezon müfrezesi dahil oldu...Alemdarın rehberlik ettiği müfreze tam Askerî Kiraathâne köşesinden sağa dönerken, Hükümet Konağı'nın kapısı ö-

nüne ve içine toplanmış olan vatandaşlar arasından atılan bir silahın sesi kulakları çınlattı. Bir an içinde müfrezenin önündeki siyah şapkalı, iri yapılı alemdâr yüzükoyun yere yuvarlandı. Müfrez ve halk birbirine karıştı. Herkes aklına gelen tarafa kaçmaya başladı. Bir iki saniyelik zamana sığan bu karışıklıktan nefesini korumak için, süratle Kemeraltı Caddesi'ne döndüğü sırada; o zaman Ragıp Paşa Oteli'ne bitişik küçük dükkanda saatçilikle meşgul olan Aziz Efendi'nin tabancasını cebine yerleştirmeye çalıştığı, hiç telâş etmeden Kemeraltı Caddesi'ne doğru yürümeye başladığı gözüme ilişti. O, hoş sohbet, kendi halinde, mütevazı vatansever bir Türktü...Hâdiseler yatıştıktan sonra, kendisini gizlice tebrike şıtab ettiğim zaman, benden dileği şu oldu: "Aramızda kalsın...kendi milletimizden de kinse duymasın...Dayanamadım. Vazifemi yaptım. Benden ummazlar diye korku duymuyorum."(1)

Şevki Bey, ilk kurşunun kimin tarafından atıldığını görmemiştir. Gördüğü, Saatçi Aziz Bey'in tabancasını beline soktuğudur. İlk kurşunun atılmasıyla beraber, Türklerin bir kısmı da tabancalarını çıkararak ateşe başlamışlardır. Şevki Bey'in sözleri doğru olabilir. Fakat, ilk kurşunun Saatçi Aziz Bey tarafından atıldığını isbata kâfi değildir.

Bahmi Apak'ın "Garb cephesi nasıl kuruldu" isimli eserinde, ilk kurşunun hapishaneden serbest bırakılmış bir mahkum tarafından atılmış olduğu, ismi verilmeyen bir şahsın ifadesinden aktarılmaktadır. Ali Orhan İlkurşun ise, 29 Temmuz 1936'da, Radoviş muhacirlerinden Ödemiş barut bayii İsmail Kalender(olayı görmüştür)'den olayı şu şekilde dinlemiştir: "...İzmir'in işgâli sabahı hapisaneyi boşaltmak için gidenler arasında ben de bulundum...Kışlanın Kokaryalı (Güzeçyalı) caddesine bakan kapısından çıkarken, hapishaneden çıkarılmış olanlardan biri aldığı mazzere bir bağ

rişek bastı. Bu vatandaş, 25, 30 yaşlarında orta boylu, tıknaz vücutlu birisiydi. Hapishanede güneş görmediği için benzi uçuk ve vucudu siyah idi. Sırtındaki entarisi (üst gömleği) tıpkı zeybeklerinki gibi göğsünün altına kadar olmak üzere kıseydi. Belinde de zeybek tarzında çekilmiş büyük bir çarşaf kuşak vardı...

Caddeye çıkınca gördüğümüz manzara şu oldu: Yunan Efzon askerleri rıhtım tarafından gelmiş, Hükümet Konağının Kokaryalı Caddesine bakan kapısının önünden kıvrılarak bize doğru ilerlemeye başlamışlardı. En önde elinde tabancası bulunan bir sivil geliyor, onu atlı bir komutan takip ediyor, komutanın gerisinde de büyük bir Yunan bayrağı çeken ve iki tarafında süngülu subafızlar bulunan birer yürüyor, manga kolunda bulunan efzon kıt'ası da bunların gerisinden yol alıyordu. Hiç bir ses seda, hiçbir gürültü yoktu...Aradan bir saniye bile geçmeden herşey alt üst oldu, tarif ettiğim kahraman top gibi gürlledi: "de gidi...Yunan gelmiş be..." Olanca şiddeti ile haykıran bu kahraman yüzüne yasladığı silahını patlatarak bayrağı çeken düşman erini cansız olarak yere serdi..." (2).

Burada da, vakayı anlatan şahıs olay yerinin çok sessiz olduğunu söylemektedir. Bu sessizlik içinde ilk kurşunu atan şahsın bağıırışı çevredekilerce de duyulmuş olmalıdır. Oysa yazılan raporlarda ve nakledilen hatıratın hiç birinde böyle bir olaydan bahsedilmemektedir. Sayın İsmail Kalender, A. Orhan İlkurşun'a bu ifadeyi olaydan takriben 17 yıl sonra vermiştir. İlk kurşunun atılması öncesinde, İ. Kalender hapishanenin boşaltılması olayını anlatırken, bu şahsı gördüğünü söylemekte, tipini, kıyafetini detaylı şekilde anlatmaktadır. O kargaşalıkta, hapisten serbest bırakılmış, alelade bir şahsa dikkat edilmesi, 17 yıl sonra bu derece ayrıntılı bilgi verilebilmiş olması ister istemez şüphe uyandırmaktadır. Sayın Kalender, silahın atıldığını duymuş, belki atan kişiyi

de görmüş, fakat büyük ihtimalle serbest bırakılan mahkûmlardan birine benzetmiştir.

Hemen bütün Yunan kaynakları, aynı görüşte, Türklerin toplu olarak ateş açtıkları fikrinde birleşmektedirler (3). Muhakkak ki, Türklerin bir kısmı silahların patlaması üzerine, revolverlerini ateşlemişlerdir. Fakat mantıklı olarak da, herkesin aynı anda silahını ateşlemesi mümkün değildir. Yunan yazarlarının bahsettiği Türklerin toplu ateş açması ilk kurşunun atılmasından sonra olmuştur.

İleri (İtf) gazetesi sansüre edilen bir haberinde, olayı diğer kaynaklardan çok farklı anlatmaktadır. Bu haberde, "Yunan askerleri saat kulesi civarından geçerlerken, Türk süvarilerinin, önlerinden "Padışahım çok yaşa" diye bağırarak geçtikleri, bunun üzerine Yunanlıların ateşe başladıkları belirtilmektedir (4). 29 Mayıs 1335 de bir rapor hazırlayan Harita Dairesi Topoğraf Şubesi Müdürü, Erkân-ı Harb Kaymakamı Adem Vasfi Bey'de, bir süvari müfrezesinin Yunan kuvvetlerinin karşı tarafından gelerek, kışlaya girdikleri sırada, Yunanlıların dağılıp, sokak köşelerini tutmaya başladıklarını belirtir (5). Yunanlıların Türkler üzerine ateş açmasından hemen önce, Türk süvarilerinin kışlaya girmekte oldukları dair bu iki kaynaktan başka bilgi veren yoktur. Süvariler, Yunanlılar kışla önüne gelmeden çok az süre önce kışlaya gelmiş olmalıdırlar. Bu süvarilerin "Padışahım çok yaşa" diyerek Yunan askerlerinin önünde kışlaya girmiş olmaları çok uzak bir ihtimaldir. Önce, böyle bir durum muhtemelen askerler arasında bir silahlı çatışmaya sebep olurdu ki, böyle bir şeyden hiç söz edilmemektedir. İkincisi, bütün XVII. Kolordu'ya Ali Nadir Paşa tarafından kışlalarında kalmaları emri verilmişti.

Sayın Öklem, Ege Ekonomi gazetesinde, Osmanlı Askerî Komisyondan Harbiye Nezareti'ne gönderilen rapordaki, işgal komutanı Zafiriu ile, bir subay arasında geçen şu konuşmayı nakletmektedir: "Zafiriu bir takım ithamlardan sonra: -...neydana gelen olaya başlıca sebep olarak kışlanın savunması maksadı ile, düzenli yol kolu nizamında ilerlemekte olan Yunan ezkon taburu üzerine kışladan ateş edildiğini ve hatta kol başında bulunan mangonun sağ tarafındaki erin aldığı yaradan derhal öldüğünü, söyledi. Ben de cevâben dedim ki: -Bu taburun üç bölüğü, kışla cephesini geçmiş ve Kokaryalı'ya giden tramvay Caddesine sarmış ve kolbaşı takriben Ziraat Bankası önüne vardığı anda kışla ve hükümet konağı karşısında birleşmiş olan ahaliden ve hüviyeti meçhul ve fakat Rum olduğu muhakkak biri tarafından bir el rövolver atılması üzerine..." (6). Bu belirtilenleri destekler mahiyette diğer raporlarda da bazı ibareler vardır. Meselâ Miralay Ali Kemal Sırrı 5 Haziran'da (7) Uzun Jandarma Kumandanlığı'na yazdığı raporda "...nereden atıldığı henüz anlaşılamayan ve ağıleb-i ihtimâl mezkûr müfreze etrafında bulunan revolverli kesândan birisinin belki de kendi ihtiyârî hâricinde olarak tabancasının patlamasından hâsıl olan bir sadâyı müte'âkib..." (8) demektedir. XVII. Kolordu Kumandanı Ali Nadir Paşa da 20 Mayıs 1919 tarihli raporunda, işgal günü cereyan eden olayları anlatırken, ilk kurşun olayını, "...kışla cephesini kâmilan ve ona mülâsık dükkan ve gazinoları geçerek, sağa tramvay yoluna döndükten biraz sonra Rumlardan biri tarafından olması pek muhtemel bir revolver endahatını müte'âkib..." (9) şeklinde anlatmaktadır. Ali Nadir Paşa 30 Mayıs 1335 tarihli raporunda da bu görüşünü tekrarlamaktadır (10). Kullanılan dilden de açıkça anlaşıldığı gibi, subaylar olayı görmemişlerdir. Sadece Yunanlılar tarafından böyle bir hareketin planlanmış olacağını, yada

yerli Ruuların bir çatışmaya başlatıp, müslüman ev ve dükkanlarını yağma edebilmek için ateş etmiş olabileceğini düşünerek, kendilerince bu kuvvetli ihtikâli belirtmişlerdir. Maliye Müfettişi Muvaffak Bey'in ve İzmir Müdafaa-i Hukuk-ı Osmanî Cemiyeti'nin raporlarına göre, bir Rusun attığı kurşunla Giritli Hüseyin Efendi öldürülmüştür. Muvaffak Bey ilk kurşun olayını şu şekilde anlatır: "...Bugün hastanede tedavi görmekte bulunan bir polis neferinin ifadesine nazaran uyanıklık ve faaliyeti hasebiyle Ruuların ötedenberi husûmetini celbetmiş olan Komiser Hüseyin Efendi yerliler tarafından atılan bu kurşunlarla şehid edildi..." (11). 3 Haziran 1920 tarihli Açıksöz Gazetesi de "İzmir nasıl işgal edildi" başlıklı tefrikada, yukarıda söylenenlere yakın bir kanaat ile ilk kurşunu sarhoş bir Yunanlının attığını belirtmekte idi.

1975 yılı İzmir Gazeteciler Cemiyeti Genel Kurul Toplantısına sunulan raporun 14. sh. nde Genelkurmay Başkanlığı'nın İzmir Garnizon Komandanlığı'na yazdığı bir raporun metni bulunmaktadır. Bu raporda "İlk kurşunun Hasan Tahsin tarafından atıldığı"nın kabul edilmesi gerektiği belirtilmiştir (12). Bu raporun hazırlandığı Askerî Tarih Stratejik Etüd Dairesi Başkanlığı'nda Kasım 1981'de yeni belgeler ışığında ikinci bir rapor hazırlanmıştır. Bu raporda "İlk kurşunun Köylü Gazetesi sahibi Refet Bey tarafından atılmış olduğu" belirtilmekte ve "Refet Bey'in ilk şehid" olduğu söylenmektedir. Bu raporun en önemli dayanak noktaları, 20. 5. 1335'de Tasvir-i Efkâr'dan, 22. 5. 1335'de Memleket gazetesinden sansüre edilen haberlerdir. Bu gazetelerden sansüre edilen haberlerin metinleri şöyledir: Tasvir-i Efkâr (20. 5. 1335) "Ahali arasında: -Ahâli-i İslâmiyye ile Yunan efrâdı ve kiliselerde Yunan Sâlib-i ahmer heyetleri vasıtasıyla asker kıyafetine b kulan yerli Ruular arasında dahi müsâdeme vâki' olmuştur. Rih-tândan Yunan efrâdının şehre ayak bastığını gören sâbık vatandaş-

lar, derhal İslâm mahallâtına hücum etmek istediler. Bu aralık, çarşı ve diğer bazı hâneler yağmaya uğradı, halk müdâfa'a etti. Müte'arrızlar yağmacılıklarına devam edemediler. Refet Bey - kalbim parçalanarak naklediyoruz. (Köylü) Gazetesi sâhib ve ser-muharriri RefetBey Matbaası'na hücum edenlere bir el bombasıyla mukabele etmiş, attığı bomba patlamamış, tabancasındaki kurşunlar da bittikten sonra, kurşun, balta, bıçak, sopa darbeleriyle parçalanmıştır." (13) Mevleket (22. 5. 1335): "...İlk müsâdemelerde mahkul düşenler arasında Köylü Gazetesi sahib ve muharriri Ref'et Bey'in dahi bulunduğu haber veriliyor..(14)". Görüldüğü gibi, gazetelerdeki haberler iki gün arayla çıkarılmıştır. Büyük ihtimalle Mevleket Gazetesi bu haberi Tasvir-i Efkâr gazetesini mensublarından veya onların aldığı kaynaktan almıştır. Mevleket Gazetesi haberi, Tasvir-i Efkâr'ın haberinin bir özeti sayılabilecek kadar kısa olduğundan bu haber alınarak, özetlenerek 22. 5. 1335'de yayınlanmak istenmiş olması ihtisali kuvvetlidir. Bu haberlere rağmen ilk kurşunun Efzonlar Tramvay C addesine dönerken atıldığı, diğer belgeler ve hatıralarla sabittir. İlk kurşun atıldıktan sonra Yunanlılar Köylü Matbaasını basarak mürettiblerden iki masum çocuğu parçalamışlardır (15). İzmir Müdafaa-ı Hukuk Cemiyeti'nin raporuna göre; Maliye Tahsil Şubesi memuru Nuri Bey, Köylü Matbaası önünde elliye yakın süngü darbesiyle şehid edilmiştir. Tasvir-i Efkâr'ın, Refet Bey'in süngülendiği haberini aldığı kaynak, Nuri Bey'i Refet Bey zannetmiş olmalıdır. Refet Bey Yunan askerlerine kurşun atmış olsa idi, Yunanlılar tarafından muhakkak öldürülürdü. Fakat İleri (Atı) gazetesini sansüre edilen bir haberinde Köylü Gazetesi Matbaasının basılmasını şöyle anlatmaktadır:... Köylü Gazetesinin matbaasını yağma ederek, makinelerini kırmışlar ve elde ettikleri muharrirleri, mürettibleri şehid ve gazetelerin sahib ve müdürü Refet Beyi de bilâhare kurşuna dizmek üzere

darb ederek, rezilâne bir sûrette kahveye getirmişler ve yerli Rumların hücumu üzerine, akşam üstü Anadolu Bankasının karşısındaki depoya nakletmişlerdir..." (16). Refet Bey kurşuna dizilmek üzere esir alınmış olduğuna göre, ilk kurşunu atması olmasız uzak bir ihtikaldir.

17 Mayıs'da (1335) 57. Fırka Kumandanı M. Şefik Bey (Aker) Harbiye Nezaretine yazdığı yazıda, ilk kurşunu atan şahıs hakkında, fikir yürütmeden, duyduklarını nakleder:Şefik Bey "...hareket eden Kol Kışla meydanındaki saat kulesi civarına muvâzalet ettikde bir silah patlar..." (17) demektedir. Şefik Bey 22 Mayıs 1335'de yazdığı ikinci yazısında ise, ilk kurşundan bahsetmiyor, Yunanlıların sebepsiz olarak kışlaya ateş açtıklarını söylüyordu(18).

Süreyya Bey'de silah atıldığını duymuştur, fakat kışlada olduğundan, atanı görememiştir (19). İzmir'in işgali konusunda en detaylı raporu yazan Kaymakam Arif Bey ise, ilk kurşun olayını şöyle anlatır: "...Yerli Rum ahâlisi bir Efzon Alayının her tarafına kuşatarak (zito) sadâlarıyla ve Rumca birçok elfâz ile mezkûr alay efrâdını teheyyc etmekte idiler. Bu sırada bir revolver sesi işitildi. Fakat kimin tarafından, kimin üzerine ve ne için atıldığı anlaşılamadı. Anlaşılan cihet bunun silâhın ne sebab-i endâht ve ne de hedefe isâbeti tahkike lüzûm görülmeksizin Efzon alayının kışla ve hükûmete karşı ateş etmeye imkân gören kıtaatının hemen müsnâs ib sûrette mevzi' alarak..." (19).

İşgal günü üzerine yapılan hemen tüm araştırmaya ve makalelerde ilk kurşunu Hasan Tahsin Receb Bey'in attığı üzerinde birleşilmektedir. İlk kurşunu Hasan Tahsin Bey'in attığı kancaatını uyandıran yazılardan hiç birisinde kesinlikle "ilk kurşunu Hasan Tahsin atmıştır" denilmemektedir. Sadece bazı kaynaklar bu hissi uyandırmaktadır.

26. 5. 1335 tarihli mahalli Rum Gazetesi Ahidromos (20) gizli teşkilât kuranların "İhtiyât Zâbitân Te'âvün Cemiyeti" ile "Türk Ocakları" olduğundan bahisle, ahâlîyi tahrik edenler arasında, Anadolu Gazetesi sahibi Hüseyin Rüştü Bey'in adını söylemektedir. Bunun sonra ise, kışla kapılarını kırarak, kışla ve cephaneliği yağma edenler arasında "müthiş muta'assıb komiteci Receb" isimli bir sattan bahseder. Bu şahıs büyük ihtimalle Hasan Tahsin Receb Bey'dir. Hasan Tahsin Bey olay sırasında kuvvetli ihtimalle ilk kurşunun atıldığı mevki' civarında bulunmakta idi. Bir gün önce Sayın Halit Noralı Hasan Tahsin Bey'in silahını almıştı(21). İsgalden önce girişilen hareketlere Hasan Tahsin'in de katılmış olması gerekir. Ahidromos kendisinden bu sebâble ve Hukuk-ı Beşer'deki yazıları dolayısıyla bahsetmekte olsa gerektir. Tahsin Bey yeni silahını da büyük ihtimalle cephaneliğin basılması sırasında ele geçirmiştir.

Hasan Tahsin Bey'in adının geçtiği iki rapor bulunmaktadır ve bu raporların verdiği malumat Hasan Tahsin'in parçalanarak öldürülmüş olması dışında birbirini tutmamaktadır. İzmir Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti'nin raporunda: "...Hukûk-ı Beşer Gazetesi sahibi ve baş muharriri Tahsin Receb Bey ikâmetgâhında şehid edilmiştir..." denilmekte, Ali Kemal Sırrı Bey'in 5 Haziran'da yazdığı raporunda ise, "...Hukûk-ı Beşer Gazetesi sahibi olup, Kordon üzerinde parça parça edilmek suretiyle şehid edilen Tahsin Receb Bey, zâire-i şühedânın ser-amedânından olup..." demektedir (22).

Hasan Tahsin Bey evinde veya Kordon'da öldürülmüştür. Gerçek olan Tahsin Bey'in o gün öldürülmüş olduğudur. Yunanlılar işgal günü Hasan Tahsin Bey'den çok önemli kişileri ellerine geçirmişler, fakat öldürmemişlerdir. Bunlardan bir tanesi, Redd-i İlhak Heyeti

Başkanı Halit Bey idi, bir diğeri Refet Bey idi. SÜLEYMAN FETHİ Bey bile, süngü darbeleriyle yaralanmış, sonradan ölmüştür. Nitekim ise Hasan Tahsin Bey neden parçalanmıştır. Büyük ihtimalle Yunan askerine kurşun sıkanlardan birisi olduğu için. Hasan Tahsin Bey ihtimal ki ilk kurşunu atmıştır, fakat sonradan ateş edenlerden de olabilir. Fakat Yunan askeri üzerine ateş etmiş olduğu kesindir.

Hasan Tahsin Bey'i tanıyanlar, onun ilk kurşunu atmış olabileceği düşüncesindedirler (23). Hasan Tahsin Bey'in cesur ve vatansever bir zat olduğu Ocak 1913'de Paris'den Mehmed Receb Bey'e attığı, duygularını dile getirdiği kartından da açıkça anlaşılmaktadır. Hasan Tahsin Bey Mehmed Receb Bey'e şunları yazmıştı: "Ağabey, 23 kanun-ı sâni 1913 elbette "vicdân-ı milli" mizin isyân ve intibahî tarihî en büyük bir gündür. Ben bu günü pür ihtirâm ve heyecân alkışlarım. Şimdiye kadar vatanımızın havasına tepkim, mevcûdiyetini tehdid eden "lâkaydi ve tevekkül" böyle kuvvetli bir merâm ve âzâde, heyecân ve vatanperveşiye dalâlet eder. Fat'î bir darbe ile artık ebediyyen dimağımızdan silineceğini ümid ederim. Avrupa; Trakya'da efkâr-ı 'Umûmiyye, hissiyât-ı milliye, hubb-u vatân nâmanax neler varsa, bütün kudsiyât ve kuvvî-ı hayâtiyyemizle istihfâf eden Avrupa bu büyük jest önünde şaşırda kaldı. Kâmil Paşa'yı oynatan "çingeneler" sinirlendiler... bazı noktalara ihtilâlcî arkadaşlarımla nazar-ı dikkatini celb edeceğim; evvelâ memlekette böyle kat'î dakikalar yaşandığı zaman Bizans siyâseti yani fırka siyâseti takib etmemeli, millî bir politika etrafında muhâlif, muvâfık herkesi toplamağa gayret etmeli. Elbette memleketin "çıkılmaz sokaktan" kurtulması için Talat ve Lütfi fikrinin ele ele yürütmesi şarttır... intikam sırası değil; biz genç Türkler maruz olduğumuz bütün sitemleri, darbeleri, işkence ve haksızlıkları geniş bir kalp

Gökür.
Herp Tarihî Belg.
Kütüphanesi

ile affedelim Biz didikleyen, hırpalayan, hatta öldürmek isteyen kardeşlerimize elimizi uzatalım. Dahilde akd-i sulh ederek, hâricî muhârebemizde devam edelim. Vatanımızı, namusumuzu, istikbal ve tarihimizi kurtaralım, intikamımızı alalım...Biz Avrupa'ya, bize her zaman düşman olan bundan böyle samimi dost olmayacak Avrupa'ya açık bir alimla arz-ı çehre etmeli, genç Türklerin montakim ve haris bir ekalliyet-i bi-insâf değil; fakat müdâfaa-i milliyyeyi temsil, ahlâk-ı siyâsiyye ve medeniyyenin en parlak şahidleri, şarkın en müterakki bir unsuru kemâl ve şerefi olduğunu isbât edelim. Daha âlifcenâb ve daha az Bizanslı olalım.
İmza: NEVRES REC EB (24).

IV? BÖLÜM

SONUÇ

13 Ocak 1919'da Paris Barış Konferansı'na Hellenizm iddialarını ihtivâ eden bir rapor verilmişti. Bu rapor, Konferans üyelerince ilgiyle karşılanmış, İtilaf Devletleri temsilcileri, bu raporun ihtivâ ettiği fikirlere körü körüne inanır görünmüşlerdir. Zaten İtilaf Devletleri Konferansta tamamen Yunan taraftarı bir tutum içinde bulunmuşlardır. Konferansa Türk delegeler katılamamışlardır. Amerikalı siyaset ve ekonomi uzmanlarının, İzmir'in Yunanistan'a verilmesinin doğru olmayacağını müteaddid defalar Wilson'a söylemelerine rağmen, Wilson Konferansın başından itibaren Türklerle karşı menfi tavır almış ve nihayet Türkler aleyhinde karar vermiştir.

Oniki adayı elinde bulunduran İtalya, Batı Anadolu'yu da madenleri ve tarım ürünlerinin zenginliği açısından eline geçirmek istiyordu. Fakat Barış Konferansı'nda kendisine bu iznin verilmeyeceğini anlayınca, 29 Nisan'da Konferansı terketmiş, bunun kendi aleyhlerine olacağını farkedince de, 5 Mayıs'da İtalyan delegeleri tekrar Konferans oturumlarına katılmaya başlamışlardı. Daha Konferans yeni toplandığı sırada İtalyan temsilcileri İzmir'de yöneticilerle görüşerek, İzmir ahalisi ve yöneticilerinin de kendilerini desteklemelerini istemişlerdi. Bu, ahâlinin, İtalyanların İzmir ve civarını işgâlini istemeleri ve kabul etmeleri demekti. Vali Nureddin Paşa'nın reddettiği bu istek karşısında İtalyanlar, Yunanistan'ın İzmir'i işgâline karşı İtilaf Devletleri nezdinde Türk haklarını savunma yoluna gitmişlerdir.

İngiltere, Hindistan yolu üzerinde kuvvetli bir İtalya'nın kendisine zararı dokunacağını anlayınca Yunanistan'ı desteklemiştir (İngiltere'nin ayrıca Anadolu ile ilgili hesapları vardı). Konferans'ta Lloyd George ve Clemenceau hararetle Yunan iddialarını savunmuşlar ve her vesile ile Türklerin can düşmanı olduklarını belirtmişlerdi. Yunan-Ermeni işbirliği ve propagandasının en etkili olarak yapıldığı ülke olan Fransa, İngiltere ve Amerika'nın Yunanlılar lehine verdiği her kararda Yunanistan'ın en ateşli savunucusu olarak, kabul oyu kullanmıştır. 14 Mayıs'da Yunanlılar Konferans kararları istikametinde İzmir istihkamlarından Yenikale'yi işgal ederlerken, Üçler meclisi yine Yunanistan'ın lehine olarak; Yunanistan'a İzmir ve hinterlandı; İtalya'ya güneye uzanan muntika; Fransa'ya Ermenistan'dan başka, Anadolu'nun kalanı verilecek şeklindeki teklifleri kabul ediyordu.

Paris Konferansı'nda kararların devamlı Yunanistan'ın lehinde çıkmasında, Venizelos'un ferid olarak, Lloyd George, Wilson ve Clemenceau'yu etkilemesinin büyük rolü olmuştur. Venizelos, Selanik'te 26 Eylül 1916'da İtilaf Devletleri'nin yardımıyla ihtilâl hükümetini kurup, 10 Kasım 1916'da Bulgaristan'a, ertesi gün Almanya'ya savaş ilân etmişti. Yunanistan harbe girdiğinde I. Cihan savaşı'nın neticesi aşağı yukarı belli olmuştu. Bunu sezen Venizelos da megali ideayı gerçekleştirme zamanının geldiğini düşünmekteydi. Stratigos'un tabirleriyle Venizelos "macerâperest, kendini beğenmiş, menfaatçi, milletine baskı politikası uygulamayı kendine siyaset edinmiş" bir devlet yöneticisi idi. Normal olarak bu karakteri onu Anadolu seferine sürüklemiştir. İdeali gerçekleşirse Venizelos "Büyük Roma-Hellen Devleti" nin İmparatoru olacaktı.

Yunanlılar tarafından İzmir'in işgâli Mütâreke'den 7 ay kadar önce tasarlanmıştı. Sisam, Sakız, Midilli adalarında iyice donatılmış olan Rum çetecilerini, bilhassa Mütareke sonrasında Anadolu'ya soken Yunanlıların Paris Barış Konferansı'nda dayandıkları en önemli nokta Wilson prensipleri, dolayısıyla, Batı Anadolu'nun nüfusu meselesi idi. Bu konuda çeşitli istatistiklerin, Yunan istatistiklerini çürütmesine rağmen, Konferans'da Venizelos haddinden fazla abartılmış birtakım iddialar ileri sürmüştü. Aslında nereden bakılırsa bakılsın, Wilson prensipleri Türklerden yana idi. Fakat Yunan propagandası ve Türklerin sessiz kalması Konferans kararlarının Yunanlılar lehine olması neticesini getirmiştir. Buna rağmen Yunanlılar, Türk halkının bu haberi önceden alarak müdafaa hazırlıklarına girişmelerinden veya İtalya'nın oldu bittiye getirerek, İzmir'i işgâl etmesinden çekinerek, müskün olduğu kadar bu haberi gizli tutmaya çalışmışlardır. İtalyanlar bu kararın verildiğini sezmelerine rağmen, kesin işgâl kararını işgalden birkaç gün önce öğrenebilmişlerdir.

Yunanistan'ı Yunan kaynaklarının tabiriyle "Küçük Asya harekâtı"na iten en önemli sebepler şunlardı: I. Dünya Harbi'nden yenik çıkmış olan Osmanlı İmparatorluğu'nun zayıf düşmüş olması; Venizelos'un "Büyük Hellen-Roma İmparatorluğu"nu kurarak, bütün Yunanistan'a kayıtsız şartsız hakim olmak istemesi, büyük hırsı; İtalya'nın Anadolu'ya hakim olmasının menfaatlerine ters düşeceğini anlayan İngiltere'nin Anadolu harekâtı için Yunanistan'a vadettiği ekonomik yardım; Türklerin uzun yıllar hakim olduğu Yunanistan'ın, gayet normal olan halktaki aşağılık kompleksi ile Türkleri idare etme isteği (ki Venizelos, konuşmalarında bunu açıkça belirtiyor, kendilerini idareden yoksun Türk milletinin elinden idareyi almasını istiyordu)

Tanzimattan sonra Rumlar, ticarî, iktisadî, dinî ve kültürel faaliyetlerinde çok serbest bırakılmışlardı. Bunun yanında duruma sosyo-kültürel kurumlar açısından bakılacak olursa, Türkler çok daha üstün durumda idiler. Rumlar işgal öncesinde Batı Anadolu'da durumlarını daha da kuvvetlendirebilmek, ekonomik açıdan üstünlük kurabilmek için, Yunan bankalarını kullanmışlardı. İzmir'deki tüccarların hemen tamamı Rumdu. Bu tüccarlar, Türk müstahsilin elinden ürünlerini ucuza alıyorlar, İzmir limanından Avrupa'ya pahalı sevkederek, daha da zenginleşiyorlardı. Türk müstahsilin ürününden elde ettiği gelir ise kendisine yetmiyor, bu toprakları Yunan bankalarından kredi alan Rumlar ucuza kapatıyorlardı.

XVIII. yüzyıl sonunda Etnik'î Eteryâ Cemiyeti'nin ortaya attığı megali idea fikri, XX. yüzyıl başlarına kadar tam anlamıyla uygulanmıştı. Rusya'da çarlık rejiminin yıkılması, desteğini çarlardan alan Etnik'î Eteryâ'nın sonu olmuştu. Bu Cemiyetin ortadan kalkmasından hemen sonra, bunun Anadolu içindeki uzantısı Mavri Mira ortaya çıkmıştı. Bu Cemiyet megali idea fikrini gerçekleştirebilmek için Hıristiyan kiliselerini mühimmat ve silah deposu olarak kullanmış, izci teşkilâtları kurmuş, Rum çetelerini desteklemiş ve Anadolu asâyişini bozarak, bunu temin etme görevinin İtilâf Devletleri nezdinde Yunanistan'a verilmesine çalışmıştı. Gerçek bir fanatik olan Ven zelos'un, Anadolu'da paraca ve adamca desteklediği Mavri Mira, yerli Rumlardan Yunan ordusuna asker gönderiyor, Batı Anadolu'da, bilhassa tren yolları hatları boyunca casus teşkilâtları kuruyordu. Aralık 1918'den itibaren İzmir'de Rumlar ve Türkler arasında gerginlik açıkça görülmekte idi. İzmir'den gönderilen raporlar bu durumu desteklemektedir. Rumlar İtilâf Devletleri gemilerinin İzmir limanına gelmelerini fırsat bilerek, İzmir'de nümayişler yapıyorlar, asayiş bozuyorlardı.

İşgale doğru yaklaşılrken ve durum bu şekilde gelirdirirken, Osmanlı hükümeti ciddi tedbirler almak yerine, Heyet-i Nasıha'yi hazırlayarak, Anadolu'ya göndermiştir. Fakat zaman iyi ayarlanmamıştır. Böyle bir nasihat Heyeti aylar öncesinden gitse ve işgal öncesi söylediği Osmanlılık fikri etrafında birleşilmesini o zamanlar söylese idi, bu fikir yararlı olabilirdi. Fakat artık Rumlar çeteler kurmuşlar, silahlanmışlar ve megalî ideayı hedefleri olarak görmeye başlamışlardı.

İzmir'in işgal öncesi en değerli yöneticilerinden olan Vali Rahmi Bey, Rumların üstünlüklerini ortadan kaldıracı için bazı tedbirler almış, Türkleri ticarete teşvik etmiştir. Vali Rahmi Bey yaptığı en önemli işlerden birisi de muhakkak, Metropolid Hristostomos'u İzmir'den sürmek olmuştur. Vatansever Valilerden bir diğeri de, İzmir Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti'nin kurucularından Vali Nureddin Paşa'dır. İzmir'de Rumlara ve dolayısıyla Yunanlılara karşı halkın cephe almasında büyük rol oynayan Nureddin Paşa Hristostomos'un hazırladığı sahte belgelerle görevden azlettirilmiştir. İşgal sırasında Vali olan İzzet ise, Türklerin ilhaki red nazmine olan çalışmalarına sekte vurmuş, İtilaf Devletleri temsilcilerinden müteşekkil bir sansür heyeti kurarak, Yunanlılar aleyhine gazetelerde yazı yazılmasını engellemiştir.

İzmir Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti, kurulduğu andan itibaren, Türk haklarını Avrupa'ya karşı ilmi şekilde korumak, istatistiklere dayanarak savunmak için kurulmuş bir cemiyetti. Cemiyetin 17 Mart'taki Büyük Kongresi, hem bir saldırıya karşı, silahla karşı koyma kararı verilmesi, hemde Mütareke sonrası Millî Kongrelerin ilki olması açısından Türk tarihinde önemli bir yer tutar. İzmir Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti, işgalden sonra idare merkezini İstanbul'a nakletmiş, uzun süre hareketsiz kalmıştır. Alaşehir Kongresi'nde

yeni bir yönetim kurulu kurulmasına rağmen, Cemiyet etkili bir hale gelebilmiştir.

14 Mayıs günü, İzmir'de Türkler tarafından yapılanlar, Maşatlık mitingi, silah deposunun boşaltılması, mahkûmların serbest bırakılması, çeşitli toplantılar, Batı Anadolu'daki millî birlik ruhunun tezâhürüdür. Yunan işgâl bölgesinden, Anadolu içlerine geçen subay ve erlerle, sivil ahâliden bazı şahıslar Anadolu millî berâberliği sağlamada rol oynamışlardır.

Yunanlıların İzmir'i işgâl hareketi, İzmir'de giriştikleri ve İtilaf Devletleri'nin bile bu kadarını beklemedikleri kanlı mezalim, Türk milletini galeyâna getiren önemli sebeplerdendir. Bu durum Anadolu'da büyük bir kin ve öfke patlamasına yol açmış, 16 Mayıs'da Kastamonu ve civar kasabalarında, Bayramiç, Seydişehir, Denizli, Tavas'da, 18 Mayıs'da Arnavutköy Kadınlar Koleji, Darülfünun'da, Bursa, Tire, Havza, Erzurum'da, 19 Mayıs'ta İstanbul Fatih'de ve 20 Mayıs'da Üsküdar'da İzmir'in işgâlini protesto mitingleri yapılmıştır. İşgalden bir gece önce, Redd-i İlhak Cemiyeti'nin "Vatan ordusuna iltihak ediniz..." şeklindeki telgrafını alan kasabaların belediye reisleri ve yöneticileri, ne olduğunu bilmedikleri bu kuvvetlere bütün kuvvetleriyle katılmak için Harbiye Nezareti'ne telgraflar çekmişlerdir.

Bütün Yunan kaynakları, işgâl günü atılan ilk kurşunu atlamakta, Türklerin toplu ateş açtıklarını belirtmektedirler. Hasan Tahsin Bey'in adı daha işgâlin ilk günlerinde bile Türk kaynaklarında geçmekte iken, bütün Yunan yazarları sanki fikir birliğine varmışcasına bu addan hiç söz etmemektedirler. Yunanlılar Atina'nın ortasına İzmir mezaliminin hazırlayıcısı Kræstostomos'un heykeli dikmişlerdir. "Türk düşmanlığı-megali idea" fikri çerçevesinde, Türklerin kahramanlarına tanınmalarının, Türkleri bir ideal

birliğine itebileceğini düşünen Yunan fikir adamları, idealleri için gerçekleri reddetmektedir.

15 Mayıs 1919 günü, ilk Türk şehitlerinden biri olan Hasan Tahsin Bey için dikilmiş olan anıttan çok daha büyüğü ve daha büyük bir heykeli dikilmelidir. Çünkü İzmir'deki Hasan Tahsin anıtı, yüzlerce isimsiz Türk kahramanının hatırasını da yaşatacaktır.

GİRİŞ

FİHNOLAR:

- 1- Anıt yaptırma Derneği broşürü. No.4. Atatürk Kültür Bil ve Tarih Enstitüsü Yayınları, Atatürk ve Yeni Türkiye Araştırma Merkezi Fökrasyon Bürozu (AYTAM). H. 101.
- 2- İsmail Vandemir. İstiklal Harbinde cemirci akıncıları (Gerilla). İstanbul, Askerî Matbaa, 1936. s. 4.
- 3- Dimitri Mitsakis. Yunan propogandası (Milletlerarası politikada propoganda ve baskı). Meydan Neşriyat, İstanbul, 1968. s.21.
- 4- Charles H. Sherill. Bir elyiden Gazi Mustafa Kemal. Terc. 1001 t. entur. No.23. s.86.
- 5- Mehmedettin Selek. Millî Mücadele I. (Anadolu İhtilali). İstanbul, 1963. s.92.
- 6- Anıt yaptırma Derneği Broşürü. No.4. AYTAM. H. 101.
- 7- Etnik-i Eterya Cemiyeti'nin faaliyet programındaki Yunan istekleri ne ait maddeler şunlardı: 1-Yunan milletinın tam istiklalinin teni. 2-Batı Trakya ve Selanik'in Yunanistan'a ilhaki. 3-Ege adaların Yunanistan'a ilhaki. 4-On iki adanın Yunanistan'a ilhaki. 5-Girit adasının Yunanistan'a ilhaki. 6-Batı Anadolu'nun Yunanistan'a ilhaki. 7-Pontus Rum hükümetinin kurulması. 8-Kıbrıs'ın Yunanistan'a ilhaki. 9-İmroz ve Bolcaada'nın Yunanistan'a ilhaki. 10-İstanbul'un işgal edilerek Doğu Roma İmparatorluğu'nun İhyası ve megal İdeanın tahakkuk ettirilmesi.
8. Salışık. Tarih boyunca Türk-Yunan ilişkileri ve Etnik'i Eterya. A Matbaası, İstanbul, 1968. s.149. Gnl. Kraz. Bşk. ATASE Dairesi. Tı Yunan ilişkileri ve Megali İdea. Ankara, 1975. s.22.
- 8- S. S. Aydemir. Tek söze. c.II. Rezaî Kitabevi, İstanbul, 1981 'de bazı önemli değerlendirmeler bulunmaktadır. Bazı belgelerden bölümler de verilmiştir.
- 9- Yunan kaynaklarının tam künyeleri bibliyografyada verilmiştir.

1. BÖLÜMÜN DİPNOTLARI:

- 1 - General Harbord'un Anadolu gezisi ve raporu. Çev.: S. Akgün. Tercüman, Atatürk'ün 100. doğum yılı yay. No: 5. s.32 - 33.
- 2 - Söylemezoğlu, Galib Kemalî. Başımıza gelenler. Yakın bir mazinin natıraları (1918 - 1922). İstanbul, 1939. s. 61.
- 3 - Gökbel, Asaf. Millî Mücadelede Aydın. Afyon, 1964. s. 9-10.
- 4 - Sâlışık. s.211.
- 5 - Eroğlu, Hamza. Türk İnkılab Tarihi. İstanbul, 1982. s.90.
- 6 - Akgün. s.41. Bayur, Hikmet. Atatürk Hayatı ve eserleri. Ankara, 1963. s.173.
- 7 - İşgal bu maddeye göre yapılacaktır.
- 8 - Venizelos Paris Konferansı ve Wilson prensiplerine aykırı olarak, İzmir'i işgal ettikten sonra, işgali Anadolu içlerine doğru genişletmişti. Müttefiklerinin kararlarına ters düşmüş olan Yunanistan, işgale devam için, Mondros Mütarekesi maddelerini kullanarak, Onların İstanbul'a baskı yapmalarını istiyordu. Burada kullanılmak istenen Mondros'un 15. ve 20. maddeleri idi. Venizelos 19 Temmuz 1919 ve 7123 numaralı telgrafında: "1.30 Ekim 1919 ve 15. no.lu mütareke maddesi gereğince Müttefiklerin kendilerine alıkoydukları Türkiye ile bağlı bütün demiryollarının hakiki bir kontrol altına alınma hakkının, İzmir'e meyleden yollarda, hiç olmazsa Kuzeyde Balıkesir ve Doğuda Alaşehir'e kadar tatbikini istesek. Eğer müttefikler ve işbirliği yapan kuvvetler, bu işe askerlerinden bir gurup ayıramayacaklarını tasvip ediyorlarsa Yunan hükümetinin emirlerine lazım gelen birlikleri, bu maksatla kullanılması şartıyla, Küçük Asya Müttefik kuvvetleri Kumandanının tesbit edeceği subaylar emri altına verilmesine hazır olduğumu./ 2. Mütarekenin 20 No.lu maddesi mucibince Türk harp

mühimmatının, Müttefik kuvvetlere teslimini istemek, Yonsey dü-
kü toplantısında bu evrağın bilirkişilere sunulmasına karar ve-
miştir. Atina. İzmir. İstanbul'a tebliğ edildi./Venizelos." de-
mekte idi (Stratigos, Ks. Yunanistan Küçük Asya'da. Çev.: Niko-
lai Caatazoğlu. I.kısım. Atina, 1925. Eserin tek tercüme nü-
hası ATASE Kütüphanesinde dir. s.33-34).

- 9 - Parlak, Türkmen. İşgalden Kurtuluşa (1). Yunan Ege'ye nasıl ge-
di "ilk günler". İzmir, 1982. s.212-214. Eroğlu. s.91. Bu mad-
deler aynen Ali Fuat Türkgeldi'nin, Mudros ve Mudanya Mütare-
kelerinin tarihi isimli eserine alınmış (Ankara, 1968) ve her
madde yorumlanmıştır.
- 10 - Bayur. A.H.E. s.174-175. Bu mektupta yazılanların ne derece uy-
gulanabilirdiği hakkında Jaschke (Gotthard) Kurtuluş Savaşı ile
gili İngiliz belgeleri isimli eserinde (Ankara, 1971) şöyle yaz-
maktadır: "...31 Ekim'de harp kabinesi "Calthorpe'a, müzakereler
kudret ve başarı ile yaptığından dolayı bir tebrik telgrafı gör-
dermeye" karar verdi. "2.Türklerle Yunanlılar arasındaki şiddet-
li millî düşmanlık karşısında nefsi İstanbul'a karşı yapılacak
askerî harekâta Yunanlıların iştirâk ettirilmemelerinin münasip
olacağı anlaşılmaktadır...Herhalde Yunan kuvvetlerinin İzmir'de
bulunmasından sakınılabılır; çünkü Türklerin buna muhalefette
bulunmaları bir tarafa, İtalya ile de Küçük Asya için vahim şe-
kilde çatışmaların vukuu mümkündür... 4...İstanbul'un işgâl e-
dilmeyeceğine dair herhangi bir suretle Türk hükümetine teminat
verilmemesi rica edilmektedir. Durumun gerektirdiği gerçeklerin
Türk zihniyetine müessir surette yerleşebilmesinin ancak böyle
bir işgâl ile mümkün olacağını birçokları kuvvetle hissetmekte-
dirler. Şayet bu işgâl vuku bulacaksa Ayasofya veya diğer İslam
ibadet yerlerine sataşılmasının önlenmesi için her türlü ihti-
yatî tedbirler almanın doğru ve yerinde olacağını takdir etmek-

tedirler." Amirallik, buna uygun olarak Yunan gemilerinin İstanbul'a sokulmaması hakkındaki Türk ricasının kabul edilemeyeceğinin, ancak bu gemilerin mümkün mertebe arka safta tutulmaları hususunun tertibe konulacağını Amiral Calthorpe'a bildirilmesini 1 Kasım'da İngiltere Hariciye Nezaretinden rica ediyordu. Calthorpe 7 Kasım'da: "Hükümetten emir aldığımdan Yunan gemilerinin İstanbul'a gelmesini menedemeyeceğim; Osmanlı Hükümeti'nin bir kargaşalık çıkmasına meydan vermeyeceğine eminim" diyordu. Calthorpe Kurmay Yarbay Sadullah ile 10 Kasım tarihli görüşmesinde Yunan gemilerinin İstanbul limanına sokulmalarının mümkün olamayacağını, bununla beraber bu gemileri mesela Selimiye liman ağzında, İstanbul'dan uzak tutmaya hazır olduğunu tekrar etti. Böylece 13 Kasım'da Boğaziçi'ne giren büyük filoya Averoff'dan başka daha dört Yunan muhribi katıldı. (s.28-29)

- 11 - Jaeschke. K.S.f.f.B. Çev.: Cemal Köprülü. s.27.
- 12 - Burada öne sürdüğü bazı fikirler ve uygulanmak istenen politika takrib en 2.5 ay sonraki Paris Konferansı'nda tartışılacak ve çoğu kabul edilecekti.
- 13 - Bayar, Celal. Ben de yazdım. c.VI (Milli Mücadeleye giriş). İstanbul, 1968. Ek belge no. 103, s.1997.
- 14 - Eroğlu. s.95.
- 15 - Armaoğlu, Fahir. 20. yüzyılın siyasi tarihi (1914-1980). T. İş Bank. yay., Ankara, 1983. s.139. Wilson, prensiplerini 8 Ocak 1918'de açıklamıştı.
- 16 - Akgün. s.42-43. Curzon'un 2 Ocak 1918 tarihli muhtırasında söylediklerini, Ş. S. Aydemir eserinin 62. s.nde zikretmektedir.
- 17 - Selek. c.I. s.156-157.
- 18 - Kendisi Liman Von Sanders'in yerine grup komutanı olduktan sonra, General Ali Paşa Paşa'ya (Cebesoy) vekil olarak devrettiği kendi VII. ordusu ile, General Nihat (Anılmiş) komutasındaki II.

- 19 - Bayur. A.H.E. s.178-179.
- 20 - Yunan Genel Kurmay Başkanlığı Harp Tarihi Dairesi. Küçük Asya Harekâtı (1919 - 1922). Yunan ordusu İzmir'de (I. kısım. 30 Aralık 1919'a kadar). Çev.: Koço Teodoridis, Konstantinos Ioannis Emirce. Atina 1956. Tek tercümesi Gnl Krm. Bşk. Askeri Tarih ve Stratejik etüd Dairesi (ATASE) Kütüphanesindedir. s.32.
- 21 - Pauf Orbay'ın hatıraları. Yakın Tarihimiz. c.II. s.81-82'den naklen K. Taçalan. Ege'de Kurtuluş Savaşı başlarken. İstanbul, 1970. s.38-39.
- 22 - Parlak. s.245.
- 23 - Umar, Bilge. İzmir'de Yunanlıların son günleri. Ankara, 1974. s.41.
- 24 - Stratigos. s.4.
- 25 - Kitsikis. s.268-269.
- 26 - Bayar. c.VI, s.1993. Belge no.103.
- 27 - Yunan Ansiklopedisi. İzmir madd. Çev.: Yarı Fokidis. c.VI. 1957. Tek tercüme ATASE Kütüphanesindedir. s.87.
- 28 - Stratigos. s.24.
- 29 - ATASE. Türk İstiklal Harbi. c.II, kıs.I. Ankara, 1965. s.11.
- 30 - Bayar. c.V, s.1638.
- 31 - Yunan Ansiklopedisi. 1919 - 1920 harekâtı madd. c.I, 1957. tek tercümesi ATASE Kütüphanesindedir. s.152-153.
- 32 - Yunan Gnl. Krm. s.127.
- 33 - Gönübol, Mehmet - Sar, Cem. Olaylarla Türk dış politikası. c.I (1919-1973). Bölüm I (1919-1935). S.B.F. Yay. No.509. s.7.
- 34 - Tansel, Selahattin. Mondros'tan Mudanya'ya kadar. c.I, Ankara, 1977. s.174-175. Kitsikis. s.204.
- 35 - H. Bayur. XX. yüzyılda Türklüğün tarih ve acun siyasası üzerindeki etkileri. Ankara, 1979. s.162.

- 36 - G6nl6bol-Sar. s.8.
- 37 - Stratigos. s.46.
- 38 - Batı Anadolu'da hıristiyan halkın katliâmı ve Aydın Vilâyetindeki M6sl6manların hıristiyanları katledesine dair beyannameler dağıtıldığı haberi, Yunan h6k6meti tarafından konseye sunulmasına rağmen, bunun sahte ve us6ls6z olduğu anlağıldı ki, bunu Yunan kaynakları da kabul etmektedir.
- 39 - Yunan Gnl Krm. b.28.
- 40 - Yunan Ansiklopedisi. 1919-1920 harekâtı. s.151.
- 41 - Yunan Gnl. Krm. s.27-29.
- 42 - A. M6fid Mansel. Ege ve Yunan Tarihi. Ankara, 1971. s.162.
- 43 - Salışık. s.73-74.
- 44 - Karl Hopf "Orta zamanların başlangıcından son zamanlara kadar Yunanistan Tarihi" isimli eserinde "Bu g6nk6 Greklerin kanında bir damla eski Hellen kanı bulunmadığını, zamanımız Greklerinin, Orta zamanlarda Yunanistan'ı işgal etmiş olan Slavlar ve Arnavutların torunlarından olduklarını olaylar ve deliller g6stermek suretiyle ispatlanmaktadır (Salışık. s.73). Ayrıca A.6.D.T. C.F.'de yapılan "D6n-bug6n Kıbrıs" konulu konferanslarda da bu konu ispatlanmıştır.
- 45 - ATASE. T.Y.İ.M.İ. s.19.
- 46 - Salışık. s.144.
- 47 - ATASE. T.Y.İ.M.İ. s.31-32.
- 48 - Atat6rk. Nutuk. K6lt6r Bak. Yay. Ankara, 1980. s.4. Nutuk. M.E.B. Yay., Ankara, 1973. s.2.
- 49 - ATASE. T.İ.H. c.I(Kendros M6tarekesi ve tatbikatı). Ankara, 1962. s.25.
- 50 - Mitsikis. s.22. ATASE. T.Y.İ.M.İ. s.38.
- 51 - Bunlardan birisi Yunan H6k6meti, diğerı Venizelos'a g6re, Batı Anadolu'da kurulacak h6k6nettir.

- 52 - ATASE. T.İ.H. c.I, s.13.
- 53 - Bayar. c.VI, s.1991-1997. Ek belge no.103.
- 54 - General Papulas'ın hatıratı. Çev.:İbrahim Halil. İstanbul, 1928. s.24. 4 Eylül 1921 tarihli telgraf.
- 55 - Bu, özerk bir devlet de olabilirdi. Fakat Venizelos böyle olmasının uygun olmayacağını belirtmektedir.
- 56 - Bayar. c.VI. s.1994. Ek belge no.103.
- 57 - ATASE Arşivi. A. 1/4, K. 73, D. 244-275, F. 32-2.
- 58 - Nutuk. 1980. s.4. Nutuk.1973. s.2.
- 59 - Kısıkis. s.268-269.
- 60 - ATASE. T.İ.H. c.I. s.123.
- 61 - Yunan Gnl. Krm. s.51.
- 62 - Bujak. 1919-1922 Yunan ordusunun seferleri. Çev.:İbrahim Kemal. İstanbul, 1939. s.176.
- 63 - Salışık. s.183-185.
- 64 - 21. 4. 1921 tarihli Peyami Sabah Gazetesi(T.T.K. Atatürk ve Yeni Türkiye Araştırma Merkezi Dökümantasyon Böl. No. II H 101).
- 65 - 17. 4. 1921 tarihli Peyami Sabah (AYTAM).
- 66 - Jaeschke. Türk Kurtuluş Savaşı Kronolojisi (Mondros'dan Mudanya'ya kadar, 30 ekim 1918 - 11 Ekim 1922). Ankara, 1970. s.30.
- 67 - Tansel. s.157-158.
- 68 - Yunan Ansiklopedisi. 1919-1920 hareketi. s.158-159.
- 69 - Mehmed'in hikâyesi adıyla bastırılmış seri kartpostal. No. 34. Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Arşivi (T.İ.T. Enst. Arş.), N. Taçalan dosyası.
- 70 - Ergene, Teoman. İstiklal harbinde Türk Ortodoksları. İstanbul, 1951. s.9-10. Fapa Eftim, etrafındaki, Türk dostu Rumların değil, Etnik-i Eteryaya'nın ve uzantısı Mavri Mira'nın Rus Ortodokslarından yardım gördüğünü belirtmişti.

- 71 - M. Aldemir. Anıt yaptırma Derneği Broşürü. No.4. s.2 (AYTAM).
- 72 - AYTAM Dök. No. II H 101.
- 73 - ATASE. T.Y.İ.M.İ. s.39.
- 74 - Atatürk. Kutuk. Ankara, 1927. s.414-415.
- 75 - F. Slaars-Iconomos. İzmir hakkında tedkikat. Çev.: Arapzade Cevdet. İzmir, 1932. s.332. Sayın N. Taçalan bu nüfus istatistiklerini 1967 İzmir il yıllığından aldığına belirtmektedir (s.50-51). İl yıllığına bu rakamlar Slaars'ın eserinden alınmış olmalıdır.
- 76 - eserlerinde İzmir'in nüfusu hakkında bilgi vermektedirler.
- 77 - Yekündeki fark, İzmir'de bulunan Avrupa uyruklulardan ve diğer unsurlardan kaynaklanmaktadır.
- 78 - Slaars. s.332-347.
- 79 - Taçalan. s. 52.
- 80 - M. Şefik (Aker). İstiklal Harbinde 57. Lümen ve Aydın Millî Ciddî. Askerî Necmua tarih kısmı, İstanbul, 1937. s.66-67.
- 81 - Smyrne Turque. İzmir Müdafaa-i Hukuk-ı Osmanî Cemiyeti (Publication de la Société de Défense Droits Ottoman-Smyrne adıyla). Ahmed İhsan Matbaası, 1919. s.14-15 (Bu broşürün Sayın Nail Morali tarafından T.T.K.'na verilen fotoğrafları, T.T.K. Kütüphanesi A.II/1354 b'de bulunmaktadır). Sayın Taçalan'ın eserinde ufak rakam değişiklikleri mevcuttur (s.60). Sayın Morali'da Aydın Vilayeti'nde 1891 Cuinet istatistiklerini verirken, hem Smyrne Turque, hem de Sayın Taçalan'dan farklı rakamlar vermektedir (Mütarekede İzmir. İstanbul, 1976. "M.İ.") s.118.
- 82 - Vital Cuinet, Aydın Vilayeti'nde Püfün-ı Umûmiye'nin temsilcisi idi ve bu sebeple, elinde sağlam ve geniş istatistikler bulunuyordu.
- 83 - Smyrne Turque. s.30. Taçalan. s.60.

- 84 - Cuinet istatistikleri. Smyrne Turque. s.31. 1917 resmî istatistikleri. Smyrne Turque. s.30.
- 85 - ATASE. T.i.H. c.II, kıs.I. s.21. Diğer unsurlar arasında, yabancı uyruklular, müslüman olanlar (Türklerden başka), yahudiler, levantenler, ermeniler bulunuyordu.
- 86 - ATASE Arş. K. 8, D. 33(48), F. 66-2A (Graphique Comparative de la population du Vilayet d'Aidin sur Cazes) başlıklı Aydın Vilayeti nüfus grafiği 17. Kolordu Kumandanı tarafından aşağıdaki yazıyla Harbiye Nezareti'ne sunulmuştur: "...İzmir'de müteşekkil Müdafaa-i Hukuk-ı Osmaniyye Cem'iyeti tarafından tertib ettirilen harita ve erkâm-ı resmiyyeye müstenid nüfus grafiklerinden birer nüshasını bu aralık cereyânı tabi'i/olan müzâkerât-ı siyâsiyye esnâsında müfid olabilmesi ihtimâline binâ'en takdim ediyorum. Bu harita ve grafiklerden birer nüshası Cem'iyet-i muma-ileyh tarafından / buradaki i'tilâf murahhaslarına ve dersâ'âdetdeki komiserlere tevdi' olunmuştur. Grafiklerin ihtivâ ettiği erkâm kuyûd-ı resmiyyeye müstenid ve ahâli-i islâmiyyenin hıristiyanlara karşı olan nisbetinin hakikate tamâmiyle mu-tâbık olduğu ve fark olmak ihtimâli olan yerlerde işbâ farkın Müslümanlar lehinde / bulunduğunun kat'î olduğunu ilâveten 'arz ederim/ İzmir Havâli Kumandanı/Mirlivâ/'. Büyük boy, renkli olan bu nüfus grafiklerinin basım adedi 2333'dür (ATASE Arş. K. 8, D. 33(48), F. 66-2).
- 87 - İzmir Sancağı kazaları, Smyrne Turque'deki gibidir (s.17).
- 88 - Bu istatistikler Sayın Taçalan'ın eserinde (s.78) ve diğerlerinde farklıdır.
- 89 - Yunan Gnl. Krm. s.25.
- 90 - Stratigos. s.23.

Gnkur.
Merp Tarihî Bşk.
Kütüphanesi

- 91 - İst nbul Hükümeti'nin 4 büyük devlet mümessillerine verdiği Subat 1919 tarihli muhtıradaki bu rakamlar verilmektedir (Selek. s.50).
- 92 - Akyüz, Yahya. Türk Kurtuluş Savaşı ve Fransız kanuoyu (1919-1922). Ankara, 1975. s.74-75.
- 93 - Gökbel. s.27-28.
- 94 - O dönemde adı Alâiyye olarak geçmektedir.
- 95 - M.Şefik. s.8.
- 96 - s.66-69.
- 97 - Parlak. s.118.
- 98 - Morali. K.I. s.105.
- 99 - ATASE Arş. A. 1/4, K. 73, D. 249, F.19-19/2.
- 100 - Taçalan'ın eserinde s.121'de geçen "Amaltia" Gazetesi, ATASE Arş. A. 1/4, K. 73, D. 28/2'de "Amalina" olarak geçmektedir.
- 101 - Bu gazete de ATASE Arş. A. 1/4, K. 73, D. 249, F. 29/29-30'de "Matris" olarak geçmektedir.
- 102 - Taçalan. s.121.
- 103 - Yunan Gnl. Krm. s.46.
- 104 - 23. 5. 1336 tarihli Açıksöz.
- 105 - 23. 5. 1336 tarihli Açıksöz.
- 106 - Taçalan. s.120-121.
- 107 - Yunan siyasi mümessili Mavroudis, İzmir bölgesindeki Osmanlı vatandaşı Rum unsur ve Rum basınının idaresini eline almıştı. Tabii paraca da desteklenmiş olsa gerektir. Mavroudis, Yunan emel ve idealini gerçekleştirmek için her türlü gizli teşebbüsde bulunmakta idi (ATASE. T.I.H. c.I. s.133).
- 108 - Aynı gazete 23 Ocak 1919 tarihli sayısında da "İzmir'in Yunanlılar tarafından işgal edileceği haberini yazmıştı (Tansel. s.169-170).

- 109 - 23. 5. 1336 tarihli Açıköz.
- 110 - Ökten
- 111 - Bayar. c.V. s.1609.
- 112 - Jaeschke. T.K.S.K. s.31.
- 113 - ATASE. T.1.H. c.II. kıs.I. s.19-20.
- 114 - Moralı. s.130.
- 115 - Smyrne Turque. s.27.
- 116 - Ödemiş, Tire, Bayındır, Bergama, Çeşme, Menemen, Foça, Nif (Al-sancak), Urla, Karaburun, Sivrihisar, Kuşadası Smyrne Turque'de İzmir'in kazaları olarak alınmıştır.
- 117 - Smyrne Turque. s.23.
- 118 - Smyrne Turque. s.23. Taçalan. s.122.
- 119 - Smyrne Turque. s.25.
- 120 - Smyrne Turque. s.26.
- 121 - Smyrne Turque. s.28.
- 122 - Umar. s.13.
- 123 - Parlak. s.124.
- 124 - Umar. s. 13-18.
- 125 - Parlak. s.183.
- 126 - Menekşelizade Hüsnü ve Şükrü Osman (Şenozan) Beyler de bunlar-
dan idi.
- 127 - Moralı. s.108 (M.1).
- 128 - Taçalan. s.121.
- 129 - Parlak. s.171-172.
- 130 - Parlak. s.127.
- 131 - Taçalan. s.94.
- 132 - Umar. s.14.
- 133 - Akyüz.s.75-76. Maccas'ın eserinin ismi L'Hellénisme de l'Asie
Mineure, son histoire, sa puissance, son sort. Paris-Nancy.
1919. s.222'den.

- 134 - Jaeschke. K.S.i.i.B. s.50.
- 135 - ASE. T.I.H. c.II. kıs.I. s.8.
- 136 - Yunan Gnl. Yrs. s.46.
- 137 - Bir meciğiye 20 kuruş, yarım meciğiye 10 kuruş, çeyrek meciğiye 5 kuruş, sekizlik (yani sekiz metelik) 2 kuruş, dörtlük (dört metelik) 1 kuruşluk gümüşü.
- 138 - Morali. M.I. s.116.
- 139 - Parlak. s.127.
- 140 - Taçalan. s.105.
- 141 - Morali. M.I. s.108.
- 142 - Parlak. s.129-130.
- 143 - Morali. M.I. s.112-113.
- 144 - Yunan Gnl. Krm. s.45.
- 145 - Sayın Taçalan eserinin 79-97. s.leri arasında "Ege'de yabancı çıkarları" adlı bölümde bu şirketlerin kazanç ve sayılarını vermektedir. Sayın Parlak'da s.131'de bu konuda bilgi verir.
- 146 - Smyrne Turque. s.29.
- 147 - Uner. s.59-60.
- 148 - Parlak. s.130-131.
- 149 - Bunlar genellikle Mavroudis'in ege bölgesinde kurduğu istihbarat teşkilatında çalışıyorlardı. Aynı zamanda Ege rumluğunun sosyo-ekonomik alanda başarı kazanmalarında da rolleri olmuştur
- 150 - Bayar. c.VI.
- 151 - Morali. s.115.
- 152 - Bayar.

II? BÖLÜMÜN DİPNOTLARI:

- 1 - Açıksoz Gaz. 23 Mayıs 1920 vd. tefrika halinde çıkan "İzmir nasıl işgal edildi?" isimli makale. ATASE. T.İ.H. c.I. s.133.
- 2 - Damat Ferid Hükümeti, 4 Mart 1919'da kurulmuş, 30 Eylül 1919'a kadar görev yapmıştır. Bu devrede Sadrazam üç kere istifa etmiş, tekrar göreve gelmiştir.
- 3 - Kabineler için bkz. Selek. c.I. s.41. Valilerin yönetime geçiş ve iniş tarihleri için, Taçalan. s.185. Açıksoz Gaz. 23 Mayıs 1920.
- 4 - Rahmi Bey İzmir'deki Musevi Kağatlılığını kaldırarak, yerini park yapmıştı. Buna, sıranın hıristiyan mezarlığına geleceğini düşünen, güya Rum menfaatlerini koruyan Hristostomos karşı çıkmış, bunun üzerine Vali Rahmi Bey tarafından İzmir'den sürülmüştür (Umar. s.15. Parlak, Türkmen. İşgalden kurtuluş (I). Yunan Ege'ye nasıl geldi "İlk günler". Duyal Mat. İzmir, 1982. s.208 - 210).
- 5 - Anadolu Gazetesi 8 Kasım 1918 tarihli nüshasından naklen Taçalan. s.15.
- 6 - Açıksoz Gaz. 23 Mayıs 1920.
- 7 - ATASE. T.İ.H. c.I. s.129.
- 8 - Kocatürk. s.7.
- 9 - Bayur. A.H.E. s.217. Kocatürk. s.11.
- 10 - Hristostomos'un tehcire dair 275 sahifelik bir eseri vardır. Bayar. c.V. s.1639.
- 11 - Kocatürk. s.12.
- 12 - Jaeschke. T.K.S.K. s.14. Gökbel. s.33 dn.

- 13 - Açıksoz Gaz. 23 Mayıs 1920.
- 14 - Tansel, Selahattin. Mondros'tan Mudanya'ya kadar. c.I. M.E.B. Bas., Ankara, 1977. s.169-170.
- 15 - Taçalan. s.185. Kocatürk, Utkan. Atatürk ve Türk Devrimi Kronolojisi (1918-1938). T.İ.T.Enst.Yay. Ankara, 1973. s.14.
- 16 - Kozanoğlu, Ziya. Anıt adam Osman Nevres "Hasan Tahsin". İzmir Gaz. Cem. Yay. İzmir, 1972. s.6. 19 Şubat 1919 tarihli Hukûk-ı Beşer Gazetesinden fax. verilen makale; 7-9 makalenin transkripsiyonu.
- 17 - Kocatürk. s.15-16.
- 18 - Bayar. c.VI. s.1785.
- 19 - Jaeschke. K.S.İ.İ.B. s.65. ATASE. T.İ.H. c.I. s.37.
- 20 - ATASE Arşivi. K. 8, D. 33 (48), F. 17. Belgenin tamamı ek. 1 de verilmiştir.
- 21 - ATASE Arşivi. K. 8, D. 33 (48), F. 18-1.
- 22 - Tansel. s.169-170.
- 23 - ATASE Arşivi. K. 8, D. 33 (48), F. 19-1.
- 24 - Jaeschke. K.S.İ.İ.B. s.65. ATASE. H.T.V.D. (Harb Tarihi Vesikaları Dergisi). Sa.42, Bel. no.991.
- 25 - Taçalan. s.175-176. Kocatürk. s.17.
- 26 - ATASE. H.T.V.D. s.42, Ves. no.994. 2 Mart tarihlidir.
- 27 - ATASE. H.T.V.D. Sa.42, Ves. no.997.
- 28 - Yunanlıların Trakya'daki faaliyetleri Jaeschke'nin K.S.İ.İ.B. isimli eserinde şöyle anlatılmakta: "İstanbul'da olduğu gibi Trakya'da da Mareşal Franchet d'Esperey ile General Milne arasında 4 Aralık 1918 de vukubulan anlaşma gereğince Uzunköprü'ye ve daha sonra Doğu Demiryolu boyunca yerleştirilen Yunan işgal kuvvetleriyle hemen mütarekeden sonra çarpışmalar vukua geldi. Kontramiral Webb 14 Şubat 1919'da şu raporu ver

- di. "Yunan askerleri rezalet çıkarıyorlar...köylere girerek istediklerini alıyorlar...fırsatını buldukları bir sırada minaredeki müezzine atış ederek eğlendikleri de tesbit ve iddia ediliyor. Bizzat İstanbul'da da hareket tarzları hiç de arzu edilir bir şekilde değildir...Hali hazırda Türklerle Rumlar arasında karışıklık çıkarmak için yeteri kadar fırsata sahip bulunuyorlar..." (s.55-56).
- 29 - Broşürün orijinal adı "İnegali Şehri tu Jenus" tur. Sayın Bayar eserinde (c.V. s.1639) bu broşürün tercümesinden bir parça alınmıştır.
- 30 - Bayar. c.V, s.1640.
- 31 - Giritli Osman tarafından ele geçirilmiştir. Hayat Mecmuası. s.51'den naklen Tansel. s.172-173.
- 32 - Tansel. s.173.
- 33 - Bayar. c.V, s.1635.
- 34 - ATASE. T.İ.H. c.II. kıs.I. s.17. Jandarma Genel Komutanlığı'nın 5203-8623 sayılı belgesi Arş. D. no.1611'den naklen verilmiştir.
- 35 - Bayar. c.V, s.1636. Mektuplarda aynı kısımdadır.
- 36 - Tansel. s.172. Bayar. c.V, s.1640-1641. Sayın Bayar aynı zamanda, Kristostomos'un, mazbatanın padişaha sunulması için, muhalefet partisindekilerle iknâ yollu konuşmasını da nakleder.
- 37 - Türkgeldi. s.112. Kocatürk. s.18.
- 38 - Aydemir. s.66. ATASE. T.İ.H. c.I. s.134. Taçalan. s.195. Kocatürk. s.19.
- 39 - ATASE. H.T.V.D. Sa.42. Ves.no.997-998.
- 40 - ATASE. H.T.V.D. Sa.42. Ves.no.999.
- 41 - Ali Nadir Ostroma Tümen Kumandanlığından emekli olmuş ve Hay-

- ret Paşa divân-ı harbinde üyelik yapmıştı (Bayar. c.V, s.1643).
- 14 Mart'ta da A. İzzet'in valiliğe tayini kesinleşmişti.
- 42 - Bayar. c.V, s.1644'de metnin fax. 1 verilmiştir.
- 43 - Taçalan. s.186-187.
- 44 - Morali, Nail. Mütarekede İsmir Olayları. T.T.K. Bas., Ankara, 1973. s.10.
- 45 - Bayar. c.V, s.1634.
- 46 - Tansel. s.174.
- 47 - Jaeschke. K.S.İ.İ.B. s.9.
- 48 - ATASE. T.İ.H. c.I, s.134. Taçalan. s.195. Kocatürk. s.19-20. Gökbel. s.37-39. Em Sayın Ali Fuet Türkgeldi Ahmet İzzet'in ne kadar bayağı ve kabiliyetsiz olduğunu eserinde ayrıntılarıyla anlatmıştır.
- 49 - Söylemezoğlu. s.94.
- 50 - Açıksöz Gaz. tefr. no. 1, s.2.
- 51 - ATASE Arşivi. K. 8, D. 33 (48), F.52.
- 52 - Durum Bölüm II/III-B'de açıklanmıştır.
- 53 - ATASE Arşivi. K. 8, D. 33 (48), F. 56.
- 54 - Gökbel. s.32. K. Özalp'ten naklen Tansel. s.176.
- 55 - Kocatürk. s.22.
- 56 - Gökbel. s.41-42. Taçalan. s.201.
- 57 - Söylemezoğlu. s.95.
- 58 - Jaeschke. K.S.İ.İ.B. s.37.
- 59 - Gökbel. s.42-43.
- 60 - Söylemezoğlu. s.98.
- 61 - 23 Mayıs 1920 tarihli Açıksöz Gaz. tefr. no. 1.
- 62 - Jaeschke. K.S.İ.İ.B. s.62. Aydemir. s.63.
- 63 - ATASE. T.İ.H. c.I, s.140. Kocatürk. s.23.

- 64 - Taçalan. s.203.
- 65 - Parlak. s.300.
- 66 - Kocatürk. s.23. Taçalan. s.204.
- 67 - Bayar. c.VI, s.1773.
- 68 - Jaeschke. K.S.i.i.B. s.73-74.
- 69 - Tansel. s.180.
- 70 - AYTA. Dök. No. II/H-6. Bu Nutuk Söylemezoğlu, s.94-95'de, Tansel, 176-177'de yer almaktadır. Sayın Tansel bu nutkun iz-
zet hey İzmir'e geldiği gün yani 25 Mart'ta verildiğini söy-
lemekte ve Sayın Söylemezoğlu'nun eserini dipnot göstermekte-
dir (dn.116). Pakat Galib Kemali Fey (s.94) nutkun 8 Mayıs'-
ta verildiğini açıkça belirtmektedir. Ayrıca haber ve nutkun
metni 9 Mayıs tarihli gazetelerde yayınlanmıştır.
- 71 - s.95-96.
- 72 - Sadece İzmir ve civarındaki kuvvetler alınmıştır.
- 73 - ATASE. T.i.H. c.II, kıs.I, s.38-40.
- 74 - Bayar. c.VI, s.1775.
- 75 - Hayat Mecmuası. Sa.51'den naklen Tansel. s.174.
- 76 - ATASE Arşivi. K. 8, D. 33 (48), P. 38.
- 77 - ATASE. T.i.H. c.II, kıs.I, s.47.
- 78 - Tansel. s.1918.
- 79 - s.48 - 49.
- 80 - Yunanlı yazar Rodas'can naklen Bayar. c.VI, s.1774.
- 81 - Yunan Gnl. Krn. s.49.
- 82 - Bayar. c.VI, s.1778-1779.
- 83 - Bayar. c.VI, s.1789.
- 84 - Bujak. s.262.
- 85 - Morali. M.i.O. s.6.
- 86 - Bu sırada Halit Bey Pavlidis adlı bir Rumun o anki hareketine

kıznağıtı.

- 87 - Sayın Taçalan'ın Nail Bey ile görüşmesinden (s.145).
- 88 - Moralı. M.İ. s.166. Bayar. c.V, s.1619-1620'de "İlkin kayıtsız şartsız vatan müdafaasını temin edecek bir cemiyetin kurulması tasarlanmış olduğu halde toplantıya çağırılanlardan iki kişinin -biri Tokadı Zâde Şekip Bey idi- giddetli ısrarıyla Wilson prensipleri esası dahilinde ve ilmi mahiyette çalışmak üzere "İ.M.H.Osmaniyye Cemiyeti" nin kurulmasına karar verildi. O günlerin havasına göre başka çare yoktu, bu kadarını da hizmet saymak lazımdı" denilmektedir.
- 89 - Bayar. c.VI, s.1601.
- 90 - Moralı. M.İ. s.167. Moralı. M.İ.O. s.7 - 8.
- 91 - Tunaya, Tarık Zafer. "1859-1952" Türkiyesi'nde siyasi partiler. s.481'den naklen Taçalan. s.149.
- 92 - Turan, Şerafettin. Kurtuluş Savaşında Kongreler. Cumhuriyetin 50. yılı Semineri Bildirileri. T.T.K. Bas. Ankara, 1975. s.149.
- 93 - Moralı. M.İ. s.167. Moralı. M.İ.O. s.8-9.
- 94 - Taçalan. s.186.
- 95 - Kocatürk. s.16.
- 96 - Taçalan. s.187-188.
- 97 - Muhtıranın orijinali ek.3'dedir. Smyrne Turque. s.11.
- 98 - Bayar. c.V, s.1628-1629. Turan. s.150.
- 99 - Aydemir. s.67. Moralı. M.İ. s.171-172. Taçalan. s.186. Turan. s.150. Tansel. s.170. Tütenk, M. Akif. Millî Mücadelede Denizli. İzmir, 1949. s.5-6. Kocatürk s.20. Yunan Gnl Krz s.38. 22 Mart 1919 tarihli Tasvir-i Efkâr Gazetesi. Parlak. s. 288. Bayar. c.V, s.1630.

- 100 - Taçalan. s.186.
- 101 - 22 Mart 1919 tarihli Tasvir-i Efkar Gaz.
- 102 - 22 Mart 1919 tarihli Tasvir-i Efkar Gaz. Kocatürk. s.20.
Aydemir. s.67. Turan. s.150.
- 103 - Aydemir. s.68.
- 104 - Morali. M.i. s.173.
- 105 - Muhtıranın orijinali ek.4'dedir. tercüme Morali. M.i. s.171-
172'den alınmıştır. Smyrne Turque. s.12-13.
- 106 - Kocatürk. s.20.
- 107 - Jaeschke. K.S.i.i.B. s.66.
- 108 - Morali. M.i. s.148.
- 109 - Jaeschke. K.S.i.i.B. s.66.
- 110 - Morali. M.i. s.141.
- 111 - Tansel. s.177-178. Jaeschke. K.S.i.i.B. s.66.
- 112 - Stratigos. s.57.
- 113 - Selek. c.I, s.81.
- 114-- Turan. s.150.
- 115 - Nutuk. 1980. s.4-5. Nutuk. 1934. s.2.
- 116 - Jaeschke. K.S.i.i.B. s.75.
- 117 - Morali. M.i. s.179-180.
- 118 - Adil (Sayar) Bey'in hatıratından. T.İ.T. Enstitüsü Arşivi.
K. 53, P. 17299.
- 119 - Morali. M.i. s.180.
- 120 - Morali. M.i. s.180-182.
- 121 - R. Nurettin (Ege) Bey'in, Ali Orhan (İlkkurşun) Bey'e gön-
derdiği hatıralarından. T.İ.T.Enst. Arşivi. K. 93, P.27284.
- 122 - Turan. s.150.
- 123 - ATASE Arşivi. K. 14, A. 1/1, D. 72, P. 29-8.

- 124 - ATASE Arşivi. A. 1/1, K.14, D.72, F. 29-7.
- 125 - ATASE. T.İ.H. c.II. kıs.I. s.47. Bayar. c.VI, s.1776.
- 126 - Bayar. c.VI, s.1780.
- 127 - ATASE Arşivi. A. 1/1, K. 14, D. 72, F. 2.
- 128 - ATASE Arşivi. A. 1/3, D. 74, F. 72'deki Ali Nadir Paşa'nın raporunda notanın 14 Mayıs sabah saat 9'da alındığı belirtiliyor.
- 129 - ATASE Arşivi. A. 1/1, K. 14, D. 72, F. 27-1.
- 130 - ATASE Arşivi. A. 1/1, K. 14, D. 72, F. 1.
- 131 - ATASE Arşivi. A. 1/1, K. 14, D. 72, F. 27-1. Bu cevabın bir kısmını Sgyn Ali Orhan İlkurşun da hatıralarında zikretmektedir (T.İ.T. Enst. Arşivi.)
- 132 - 7. Madde: Müttefikler emniyetlerini tehdit edecek vaziyet zuhurunda herhangi sevkü'l-ceys noktasını işgâl hakkını hâ'iz olacaklardır.
- 133 - Bayar. c.VI, s.1780. Taçalan. s.221.
- 134 - Yunan Gnl. Krm. s.47.
- 135 - ATASE Arşivi. A. 1/1, K. 14, D. 72, F. 27-3, 1.
- 136 - Yunan Gnl. Krm. s.47-48. Bayar. c.VI, s.1780, Kocatürk. s.27.
- 137 - ATASE Arşivi. A. 1/1, K. 14, D. 72, F. 27-4.
- 138 - Jaeschke. K.S.İ.İ.B. s.75-76. Jaeschke. T.K.S.K. c.I, s.32.
- 139 - Bayar. c.VI, s.1778.
- 140 - ATASE Arşivi. A.1/1, K.14, D. 72, F. 1, 27-4.
- 141 - ATASE Arşivi. A.1/3, D.74, F. 72, 72-1 Ali Nadir Paşa'nın raporundan.
- 142 - Jaeschke. K.S.İ.İ.B. s.78-79.
- 143 - T.İ.T. Enst. Arşivi'nde bulunan (Z.43) basım yeri ve yılı belli olmayan "İzmir feciyi" adlı 29 sahifelik broşürün 1 - 7. sh.leri arasında Ağah Bey'in raporu bulunmaktadır.

Dahiliye Nezareti tarafından bastırılan "İzmir'in süret-i işgâli (Harbiye Nezareti ve Umum Jandarma Kumandanlığına gelen raporlar ve mâ'ir vesikâlar)3 isimli eserde de İzmir'in işgaline dair raporlar yer almaktadır.

- 144 - Sayın R. Kureddin Ege'nin Ali Orhan İlkurşun'a gönderdiği hatıralarından (T.İ.T. Enst. Arşivi).
- 145 - Ragıp Kureddin Bey'in hatıralarından (A. Orhan İlkurşun'dan)
- 146 - Haydar Rüştü Ökten'in "Mütareke hatıraları"ndan naklen Taçalan. s.228. Ragıp Kureddin Ege ise hatıralarında "...İlhak-ı Redd Hey'etine gelince bu bir cemiyet değildi... Bunun işgal gecesi etrafa telgraflar çekerken ben düşündüm. Bu kadar ciddi ve ağır bir vatan mevzu'unda şahsi bir isim kullanmak için ben karar verdim. Yoksa hadd-i zâtında İzmir(-de kurulmuş böyle bir cemiyet mevcut değildi..." demektedir (T.İ.T. Enst. Arşivi. A. Orhan İlkurşun'a 11. 1. 1947'de gönderilen R. Kureddin Bey'in hatıralarından). Fakat böyle bir heyet kurulmuş olması daha mantıklıdır. Atatürk Kutuk'-da heyetin kurulmasını şöyle anlatmaktadır: "İzmir'in işgal olunacağına dair Mayısın onüçünden beri apaçık belirtiler gören, İzmir'de bazı genç vatanseverler, ayın 14/15 gecesi bu çok ızdırablı durum hakkında görüşmeler yapmışlar ve oldu bitti haline geldiğine şüphe kalmayan Yunan işgalinin ilhakkla neticelenmesine engel olmak kararında birleşmişler ve Redd-i İlhak prensibini ortaya stawmışlardır...".
- 147 - Kazım Özalp'ın hatıralarından (T.İ.T. Enst. Arşivi'nde A. O. İlkurşun'un hatıralarında verilmiştir. s.8).
- 148 - Kazım Özalp (A. O. İlkurşun'dan).
- 149 - Valinin bu sözü doğru idi. 14 Mayıs öğle vakti İzmir telg-

- rafhânesinden Sadrazamı aramış, akşam 8'de konuşmak için kendisinden randevu almıştı. Akşam üzeri telgraf başında saatlerce beklediği halde Ferid Paşa'dan bir cevap çıkmamıştır. Bu kadar önemli bir meselede vali talimatsız bırakılmıştı. Bayar. c.VI, s.1782. Yunan Gnl. Krn. s.50.
- 150 - Kazım Üzalp'dan naklen Tansel. s.186. Mısıroğlu, Kadir. Türk'ün siyah kitabı. Anadolu'da Yunan mezelimi...Patrikhâne ve yerli kuvvelerin ihanetleri... ve bütün bunların Lozan'da affedilişi. İstanbul, 1966. s.113.
- 151 - İzmir Müsümât Baş Müdürü Ağâh Bey'in raporundan. İzmir'facâyî'i. s.1 (T.İ.T. Enst. Arşivi. K.43).
- 152 - Ali Nadir Paşa'nın ve İzzet Bey'in Calthorpe'un ikinci notesini alması kaynaklarının çoğunda yanlış olarak, saat 11.30'da olarak belirtilmiştir. Bunun sebebi, Ali Nadir Paşa'nın 20 Mayıs'da yazdığı raporunun 2. maddesinde böyle belirtmiş olmasıdır. Fakat aynı gün yazılan telgrafında ve Harbiye Nezareti'nin özetlediği "nevâki'den nevrûd telgrafları" olarak belirtilen raporda (ATASE Arşivi. A. 1/1, K. 14, D. 72, F. 27/1-9) öğleden sonra notanın, saat sekiz sonrasında alındığı açıkça belirtilmektedir. Ayrıca Ali Kemal Sırrı Bey'in raporunda da notanın gece onda alındığı açıkça belirtilmektedir (ATASE Arşivi. A. 1/1, K. 14, D. 72, F. 78).
- 153 - T.İ.T. Enst. Arşivi. K. 93'deki A. Orhan İlkurşun'un hatıralarından naklen.
- 154 - Ragıp Nureddin Bey'in hatıralarından (A. O. İlkurşun).
- 155 - Telgrafın metni, Kazım Karabekir tarafından "İstiklal Harbimiz" isimli eserde ve 19 Mayıs günlü "Hadisat Gazetesi"nde yayınlanmıştır (sa.139).

- 156 - İşgalden hemen sonra, bütün postanelere, Müdafaa-ı Hukuk ve Redd-i İlhak Cemiyetlerinden verilecek telgrafların kabul edilmesesi için emir verilmiştir (İtilaf Devletlerinin baskısı ile olsa gerektir). Bu konuda Atatürk'ün, 20 Haziran 1919'da bu emrin kaldırılmasını Harbiye Nezareti'nden isteyen telgrafı görülmektedir (ATASE. H.T.V.D. s.6, bel.no.111).
- 157 - Jaeschke. K.S.I.I.E. s.80.
- 158 - Rağat Nureddin Bey hatıralarında (A. Orhan İlkurşun'dan), kendisinin yazdığını söylemektedir. Haydar Rüştü (Ökten) Bey ise (naklen Taçalan. s.230), Mustafa Necati Bey'in "kaleme aldıkları" beyannamesi getirdiğini söylemektedir. Beyannamenin yazılışında İlhak-ı Redd Heyeti Başkanı Halid Bey'in de payı olsa gerektir. Ayrıca Sayın N. Morali M.İ.O. isimli eserinde beyannamesi Çocuk doktoru Ali Ağah Bey'in yazdığını belirtmektedir.
- 159 - Haydar Rüştü (Ökten) Bey'in 26 Teğrin-i evvel 1927'de "Anadolu Gazetesi" nde yayınlanan hatıralarından naklen Taçalan. s.231.
- 160 - Türk İnkılab Tarihi Enstitüsü'nde beyannamenin matbu' metni sergilenmektedir. Yalnız metnin altındaki tarih matbu değil, elle yazılmıştır ve yanlış olarak kurşun kalemle 11 Mayıs tarihi atılmıştır. Tansel. s.187. Sayar, c.VI, s.1784. Kocatürk. s.27.
- 161 - Bu beyanname yayınlanmamıştır. Hatıratlarda da bahsedilmemektedir. Fakat Türk İstiklal Harbi c.II, kış.I, s.63'de arşiv numarası verilmezse, bu beyannamenin metni alınmıştır. Bu metinde şöyle denilmektedir: "...Avrupa on milyon mualüman ve Türkün idam ve imhâsına kararını vermişse, milletimiz buna inkıyâd etmeyecek ve vatan uğrunda, kahramanca çarpışarak,

Ölmeğe hazır bulunacaktır. Tarih, bütün bir milletin mevcudiyetini müdafaa için nasıl öldüğüne şahit olacaktır. Aksi-ne olarak Avrupa, hak ve adaletle dayanan Wilson prensiplerini hakkımızda uygulamak niyetinde ise, İzmir, Aydın ve sair Türk memleketlerinden her hangi bir keriş yerin Yunanistan'a ilhâkına kâfi surette red ve yurdumuzu müdafaa ederiz. Wilson prensiplerinin 12. maddesinin katî serahatine uygun olarak, Türklerle meskûn memleketlerin ayrılmaz bir bütün halinde kalması lâzûmunda katîyetle ısrar ederiz...".

162 - Bayar. c.VI, s.1783-1784.

163 - Yunan Gnl. Krm. s.48.

164 - 3 Haziran 1920. Açıksoz Gazetesi. "İzmir nasıl işgal edildi" başlıklı tefrikadan.

165 - Kaymakam Arif Bey "nisfı'l-leyden bir kaç saat sonra..." denektedir. ATASE Arşivi. K. 14, D. 72, F. 81-1.

166 - c.VI, s.1781-1782. ATASE Arşivi. A. 1/3, D. 87, F. 70-70/1.

167 - ATASE Arşivi. K. 14, D. 72, F. 81-1.

168 - R. Nureddin Ege hatıralarında (A. Orhan İlkurşun. s.13), halk tarafından, civardaki tahta perdelerin kırılarak, büyük ateşler yakıldığını belirtmektedir.

169 - Averof ve Kilkış projektörleriyle miting mahallini tarıyorlar (Açıksoz Gazetesi. 3 Haziran 1920), Limandaki İtilaf Devletlerine ait gemiler, ışıkları yoluyla birbirleriyle haberleşiyorlardı (R. Nureddin Ege. K.93. T.i.T. Ens. Arg. s.13).

170 - Hüftü Rahmetullah Efendi'de fiilen mitinge katılmıştı. Ayrıca Haydar Rüştü (Öktem), bu mitingde oldukça faal bir rol oynamış olmalıdır ki, Yunan Gnl. Krm. tarafından hazırlanan eserde "...Ön sıralarda Türk halkını teşvik eden, beyanname-

leri yazan, Anadolu ve Duygu Gazeteleri sahibi Haydar Rüştü bulunuyordu..." denmektedir. Yunan istihbaratının o gece çok iyi çalıştığı düşünülürse, bu isabetli bir teahhis olsa gerektir (Yunan Gnl. Krm. s.48). Fağıb Nureddin'de bu mitingde hazırladığı bir protesto metnini okumuştur. Bunda meşle: "...izmir Türktür. O kimseye verilmez. Onu almak isteyenlerin eline bir baykuş yuvası geçecektir..." deniyordu (Ali Orhan İlkurşun. s.13).

- 171 - ATASE Arşivi. K. 14, D. 72, P. 81-1.
- 172 - 3 Haziran 1920 Açıksöz Gazetesi.
- 173 - 3 Haziran 1920 Açıksöz Gazetesi.
- 174 - Yunan Gnl. Krm. s.49-50.
- 175 - Taçalan. s.238.
- 176 - Yunan Gnl. Krm. s.50. Bunun sebebi baştan beri süren Yunan-İtalyan çekişmesinden kaynaklanıyor olsa gerektir.
- 177 - Buradan silah alan mahkûmlar ve gençlerin çoğu Anadolu içlerine gidecektir. Açıksöz Gazetesi " Haziran 1920 tarihli nüshasında soyulan silah deposunu Profitilya (?) olarak vermektedir.
- 178 - 3 Haziran 1920 Açıksöz Gazetesi.

II. BÖLÜM

II. KISMIN DİPNOTLARI:

- 1 - Umar. s.30-34.
- 2 - Stratigos. s.1.
- 3 - Bu sırada 12 ada İtalyanların elinde idi. Bahsedilen adalar 12 ada dışında kalanlardır. Umar. s.35-36.
- 4 - Salışık. s.209.
- 5 - Bayar. c.VI, s.1992-1993. Belge no. 103 (ek).
- 6 - Yunan Gnl Krm. s.11.
- 7 - ATASE. T.İ.H. c.II. kıs.I. s.16.
- 8 - Jaeschke. K.S.İ.İ.B. s.48.
- 9 - Metaxas'ın Şubat 1918'de Politiya gazetesine verdiği beyanat böyle idi (Stratigos. s.20). Ayrıca 1 Temmuz 1924'de yine Metaxas Politiya Gazetesinde "1915 den bu yana Anadolu seferinin sorumlulukları" isimli makedesinde konuyu çok açık anlatır (Yılmaz Altuğ. Venizelos ve Anadolu'yu baştan istila fikri. 15. 2. 1980. Hür Anadolu). Aslında Venizelos, kendisi böyle düşünmüyordu. Bu ideal kafasında çok önce yerleşmiş olmalı idi ki, "Ben gençliğimden beri Skiros adasını Hellenizmin coğrafi merkezi saymışımdır" demişti (Kitsikis. s.22. ATASE. Megalo İdea. s.38).
- 10 - Yunan Gnl Krm. s.8-9. Sir Edward Grey'in yardım kaydıyla mektup göndermesi ATASE. T.İ.H. c.II. kıs.I. s.15'de yer alır.
- 11 - Yunan yazarları Yunanistan'ın Anadolu hareketine "Küçük Asya harekâtı" demektedirler. Bunlar arasında Hrisochos, Stratigos, Yunan Gnl. Krm.'nin resmî harp tarihi vardır. Ayrıca Papulas ve Trikopis de bu terimi kullanmaktadır.

- 12 - Stratigos. s. 2-37.
- 13 - ATASE. T.İ.H. c.II. Kıs.I. s.7. Venizelos'un Anadolu politikası Yılmaz Altuğ'un A.G.'nde de açıklanmaktadır.
- 14 - 1956 da Yunan Gnl Krn.nın bile hala Venizelos'un politikasını onun gibi gördüğü açıktır. Kanellopoulos'un önsözünde yayınlanan "Yunan Ordusu İzmir'de" adlı eserde (s.1) görülmektedir ki, Yunan devlet adamlarının zihnindeki Venizelist politika, "herşey Yunan milleti içindir" şeklindedir. Bu politika eserde şöyle anlatılıyor: Yunan ordusunun Küçük Asya'daki harekâtı, mütecânis kardeşlerini ve ırkdaşlarını yabancı hakimiyetten kurtarmak amacını güttüğünü iddia edebiliriz. 1821 Yunan ihtilali, Yunan devletinin kuruluşundan sonra 1897 tarihinde Türklerle yapılan savaş, 1912-1913 yıllarında Türklere ve Bulgarlara karşı girişilen ve zaferle neticelenen Balkan Harpleri, Yunanistan'ın, görünen yabancı hakimiyete rağmen, mütecânis Yunan kütlelerinin yayıldığı Avrupa ve Asya topraklarını anavatanına ilhak etme gayesini güttüğünü ifade ederler. Buna ilaveten, I. Dünya Harbi sırasında, Küçük Asya'daki Türk topraklarının mühim bir kısmının Yunanistan'a terkedilmesi için, İtilaf Devletleriyle o zamanki Yunan hükümetleri arasında yapılan anlaşmalar, güdülen gayenin gerçeğini bariz bir şekilde ispat eder.
- 15 - Venizelos "Ben idare kabiliyeti olmayan bir devletin hükmü altında artık milletdaşlarımı bırakamam" diyordu (Söylemezoğlu, s. 156). Ayrıca Venizelos 2 Kasım 1918 tarihli muhtırasında, "Türklerin kötü idaresi, hıristiyanlar üzerinde devam ettikçe, ardı kesilmez ihtilaflar olacak ve bu, umumî sulhun üzerinde aksi tesirler yapacaktır" diyordu (Bayar. c.VI. s.1995. Bel. no. 103 (ek)).

takib olunacakda olduğuna kâni olduğumu arz eyler... / 12. Fırka
Ahz-1 asker Kalem Riyaseti / Basri.

- 5 - Söylemezoğlu. s. 155.
- 7 - Gökbel s. 14.
- 3 - Tansel. s. 162.
- 9 - Akyüz. s.46.
- 9 - Söylemezoğlu. s. 55-56.
- 1 - Tansel. s. 157.
- 2 - ATASE. T.İ.H. c.II. Kıs.I. s.7.
- 5 - Yunan Gnl Krm. -ının yayınladığı eserde verileb (s. 24) rapordaki istatistiklerde Türk istatistiklerinden yararlanılmış olduğu yanlıştır. Çünkü raporda verilen istatistiklerle, Smyrne Turque'deki istatistikler birbirini tutmamaktadır. Amerikan Heyetinin hazırladığı rapordaki istatistiklerin de Konferansda ispat ettiği gibi Yunan isteklerinin dayandığı istatistikler, Konferansın lehde oyunu temin için, tamamen hayalidir. Gerçek rakamlar, Bölüm I, kıs. IV/B'de İzmir'deki nüfus meselesi'nde verilmiştir.
- 1 - Sonraki kısımda Trakya'dan istenen yerlerin hudutları belirtiliyordu.
- 5 - Diğer maddelerde Yunanistan 12 adanın kendisine verilmesini istiyordu. Yunan Gnl Krm. s. 24-26. Jaeschke. s.50, Umar. s. 88. ATASE. T.İ.H. c.II. kıs. I. s.7. Muhtıranın orijinal ismi "Le Grèce devant le Congrès de la Paix" idi (Kitsikis. s. 27).
- 6 - Tansel. s. 160-161.
- 6 - ATASE. T.İ.H. c.II. Kıs.I. s. 7.
- 6 - Armaoğlu. s. 145-146.
- 6 - Akgün. s. 52.
- 6 - Kitsikis. s. 27.
- 6 - İuruman Smyrne Turque'de görölmesine rağmen, işgalden iki gün sor

- 16 - ATASE Arşivi. A. 1/4, K. 73, D. 244-275, F. 17-2.
- 17 - Akgün. s. 56-57.
- 18 - Bayar. c.VI. s.1996. Ek Bel. no. 103.
- 19 - Yunan Gnl.Krm. s.25.
- 20 - Ergene. s. 7-8.
- 21 - Yunan Ansiklopedisi. İzmir Maddesi. s. 152. Telgrafın aslı şöyledir: "7 Mayıs. Dışişleri Bakanlığı. Atina. Çok gizli. / Repulis'e. Gerekli gizliliğin muhafazası için, gemi toplanmasının ya Rusya'dan yeni muhacirler nakledilmesi, veya son zamanlarda Selanik'e gelenlerin tekrar Pontus ve İstanbul'a götürülükeleri, veyahut nihayet Yunan topluluklarının tehlikede bulunduğu Pontus'a ordu gönderilmesi için yapıldığının, mümkün olduğu kadar çok defa zikredilmesi lazımdır. Venizelos".
- 22 - Stratigos. s. 38.
- 23 - Jaeschke. H.S.İ.İ.B. s.52. Rumlar, Türk düşmanlığı etkisinde, Anadolu'da çoğalmak ve Rum ırkını bozmamak için hareket ediyorlardı. Bir Rum delikanlısı evlenmek için eşini, kız da kocasını Adalardan seçmek isterdi. Mümkün olduğu kadar üzerinde durulan bu usullerle Ege denizinin doğu kıyısındaki Türk topraklarında Rum nüfusunu çoğaltmak gayesi güdülürdü (Bayar. c.V s. 1603-1604). Zaten Venizelos da etnik çoğunluğun kendilerinde olduğunu söylüyordu (ATASE. T.İ.H. c.II. kıs.I. s.11).
- 24 - Yunan Ansiklopedisi. 1919 - 1920 harekâtı maddesi. s.159.
- 25 - ATASE Arşivi. A. 1/3, D. 87, F. 15-16. "Dahiliye Nezaret-i Celilesine/ Devletlü Efendim Hazretleri, / ...Gerek Yunanlıların işgalinde bulunan İzmir ve civarındaki vaziyet fa'al bir Yunan işgali mahiyetinden çıkararak milli ve yerli Rum kuvvetleriyle bir mevcüdiyet-i milliye gösterilerek, Girit gibi muhtâriyet istihsâli şekliyle Yunanistan'a ilhâk edilmek gayesi

- 54 - ATASE. T.İ.H. c.II. kıs.I. s.8.
- 55 - Tansel. s. 165. Kocatürk. s. 24.
- 56 - Yunan Ansiklopedisi. 1919-1920 harekâtı. s.149.
- 57 - Kocatürk. s. 25-26.
- 58 - Tansel. s.155.
- 59 - 14 Haziran 1335 tarihli Tasvir-i Efkâr Gazetesi.
- 60 - Söylemezoğlu. s. 137.
- 61 - Açıksöz Gazetesi. 23. 5. 1336.
- 62 - ATASE Arşivi. K. 8, D. 33 (48), F. 38.
- 63 - Açıksöz Gazetesi. 23. 5. 1336.
- 64 - İngiliz Bahriye Zabiti Şarl, Urla kıvarındaki Rum çetele-riyle görüşmüş, Metropolitidi de ziyaret etmiştir. Şarl bu tip hareketlerin bir daha tekerrür etmeyeceğini söyleyerek geri dönmüştür. Bu olay, İngilizlerin, Rumların hareketle-rinde etkili olabildiklerini gösteren bir örnektir (ATASE Arşivi. K. 8, D. 33 (48), F. 13.)
- 65 - ATASE Arşivi. K. 8, D. 33 (48), F. 11, 15.
- 66 - ATASE Arşivi. K. 8, D. 33 (48), F. 62-1.
- 67 - ATASE. T.İ.H. c.II. kıs.I. s.44.
- 68 - Yunan Gnl Krm. s.39.
- 69 - Açıksöz Gazetesi. 23. 5. 1336.
- 70 - Yunan Gnl Krm. s. 40.
- 71 - Yunan Ansiklopedisi. 1919-1920 harekâtı. s. 150-151.
- 72 - Yunan Gnl. Krm. s. 40.
- 73 - Yunan Ansiklopedisi. 1919-1920 harekâtı. s. 154.
- 74 - 4., 5. Piyade Alayları, I/38 Efzon Alayı, topçu Alayı, İs-tihkâm tûhânı, muhabere birlikleri ile, sıhhiye ve lojistik teşekküllerden ibaretti.

ra çıkan Atı Gazetesinde çıkan nüfus istatistiklerinde de (abartılmış olmasına rağmen) nüfusun Türkler lehine olduğu görülmektedir.

42 - Kısıkis. s.34.

43 - 9 Ekim 1919. Tasvir-i Efkar Gazetesi.(AYTAM. No. II H 104 Batı Anadolu'da Ruhlara karşı katliama girişileceğine dair bkz. ATASE. T.f.H. c.II. kıs.I. s. 17-18.

44 - Tahkik Heyeti Raporunda netice kısmında "İşgal esasen intizam ve asayişin muhafazası maksadıyla icrâ edilmiş olduğu halde hakikatde tamamen bir ilhak şeklindedir deniyordu. 3 Ocak 1920 tarihli Peyami Sabah Gazetesi.(AYTAM)

45 - ATASE. H.T.V.D. No. 42. Ves. no. 991.

46 - ATASE. T.f.H. c.II. kıs. I. s.21-22.

47 - Türkler lehinde bazı vesikalar ve istatistikler Konferansa bilhassa İtalyanlar kanalıyla sunuluyordu. Sayın Söylemez-oğlu eserinde (s. 136) şöyle demektedir: "İtalya'nın Paris Sulh Konferansı'ndaki murahhasları Marconi, Adliye Nazırı M. Barzılay, eski İstanbul Sefiri Major de Planche ile görüştüm ve gelirken Safa Bey'in müsaadesiyle almış olduğum birçok vesikalar ve istatistikleri bu zatlar vasıtasıyla Sulh Konferansı'na gönderdim."

48 - Tansel. s. 163. Taçalan. s. 188.

49 - Tansel. s. 164.

50 - ATASE Arşivi. K. 8, D. 33(48), F. 46.

51 - Tansel. s. 164-165.

52 - Bayar. c.VI. s. 1768 - 1769.

53 - 6 Mayıs tarihli Daily News. ATASE Arşivi. A. 1/4, K. 73, D. 244-275, F. 15.

- 75 - Yunan Ansiklopedisi. 1919-1920 harekâtı. s. 153.
- 76 - Yunan Gnl Krm. s. 40-41.
- 77 - Yunan Ansiklopedisi. 1919-1920 Harekâtı. s.155. Parantez içindeki isimler Umar'ın (s.93) verdiği isimlerdir ki, Yunan kaynağındaki isimler daha doğru olsa gerektir.
- 78 - Umar. s.93.
- 79 - Yunan Ansiklopedisi. 1919-1920 harekâtı. s.154. Telgraf sayı. 3822.
- 80 - Yunan Ansiklopedisi. 1919-1920 harekâtı. s. 156-157.
- 81 - Yunan Gnl. Krm. s. 41.
- 82 - Yunan Ordusu İzmir'de (Mayıs 1919-Mayıs 1920). Çev.:Cenal Tosun. Atina, 1957. Tek tercümesi ATASE Kütüphanesinde dir. s. 2.
- 83 - Yunan Ansiklopedisi. 1919-1920 Harekâtı. s. 157.
- 84 - ATASE. T.İ.H. C.II. kıs.I. s.44.
- 85 - Yunan Gnl. Krm. s. 42.
- 86 - Yunan Ansiklopedisi. 1919-1920 harekâtı. s.158'de; 13 Mayıs sabahı, bir Amiral emrinde 4 Yunan, 2 İngiliz kruvazörünün Elefteras'a geldiği belirtilmektedir. Amiral Granville (Yunan Gnl. Krm. s. 42) Tümen kumandanı ile görüşerek, hareket saatini kararlaştırmıştı.
- 87 - ATASE. T.İ.H. c.II. kıs. I. s.44.
- 88 - Kocatürk. s.26. Yunan Ansiklopedisi. s.159. Stratigos. s. 46. ATASE. T.İ.H. c.II. kıs.I. s.44. Yunan Gnl.Krm. s.39.
- 89 - Yunan Ansiklopedisi. 1919-1920 har. s. 158-159.
- 90 - Yunan Gnl. Krm. s. 39.
- 91 - Stratigos. s.39. Yunan Gnl Krm. s.39.
- 92 - T.İ.H. c.II. kıs.I. s.45.
- 93 - Kocatürk. s.26. ATASE. T.İ.H. c.II. kıs.I. s.45. Bayar. c. VI. s.2002.

- 94 - Averoff zirhlisi Yunan donanması İzmir'e gelmeden önce li-
manda bulunmaktaydı.
- 95 - Yunan Ansiklopedisi. A.g.m. s.159.
- 96 - ATASE. T.İ.H. c.II. kıs.I. s.41-42. Bunların kuvvetleri de
belirtilmektedir.
- 97 - Yunan Gnl. Krx. s. 44-45.
- 98 - Papulas, Trikopis'in hatıratı, Fnanko'nun raporu. Askeri
Meckuanın tarih kısmı. 67 no. lu ek.sa.8. İstanbul, 1927.
Papulas. 1-25. s., İbrahim Çev.'nde s. 32.
- 99 - Bu gazete İzmir Meclis İdaresi azasından ve Rum Metropolid-
hanesinin ileri gelenlerinden Çürükçü oğlu Nikolaki'nin İz-
mir'de neşrettiği Fransızca bir gazeteydi
- 100 - Açıkboz Gazetesi. 23. 5. 1336.
- 101 - Hikmet Bayur. XX. Yüzyılda Türklüğün tarih ve acun siyasası
üzerindeki etkileri. Ankara, 1979. s. 180.
- 102 - Salışık. s.222-223. Basıl Zaharof Sir ünvanı almıştı ve as-
lında İngiliz gizli servisinin güvenilir bir elemanı idi.
- 103 - Kocatürk. s. 31-32.
- 104 - Bayur. T.A.S.Ü.E. s.179-181.
- 105 - Kocatürk. s. 31-32.
- 106 - Memleket Gazetesi. 9 Haziran 1919.
- 107 - Feyanı Sabah. 18 Aralık 1920.
- 108 - Atatürk. Nutuk. 1927. s. 414-415.

II. BÖLÜM

III. KISMIN DİPNOTLARI

- 1 - ATASE. T.İ.H. c.II. kıs.I. s.15.
- 2 - ATASE. T.İ.H. c.II. kıs.I. s.12. Yunan Genelkurmayı'nın yayınladığı eserin 4. sahifesinde "1914'lerde Küçük Asya'nın batı sahillerinde yerleşen Yunanlılar bütün diğer Yunan milletlerinden üstün bir medeniyete sahiptiler. Bu havalide, 2300 mektep, 20.000 talebe, 5000 öğretmen, 2200 kilise, 3000 ruhani bulunmaktaydı." deniliyor. Bu rakamlar oldukça mübalağalıdır ki, bu durum daha önce belirtilmişti.
- 3 - Gökbel. s.128.
- 4 - Umar. s.58-59. Gündüz Ökçün. Osmanlı Sanayii (1913-1915) yılları sanayii istatistikleri. s.35-53. Taçalan. s.64-68.
- 5 - Parlak. s. 148-150.
- 6 - Taçalan. s.65.
- 7 - Stratigos. s.38.
- 8 - Bayar. c.VI. s.1603-1604.
- 9 - Taçalan. s.71-72.
- 10 - Umar. s.62. Taçalan. s.72-73.
- 11 - Osmanlı Meclis-i Mebusanında Rum asıllı milletvekilleri Dimitriyadis, Vangel ve Emanuelidis efendiler 17 Kasım 1918'de "İlk tehcirde 250.000 kişinin kovulduğunun, ikincisinde 550.000 Rumun katli ve imha edildiğini" söylemişlerdir. Bunlar fevkalade mübalağalı rakamlardır (Umar. s.64-65). Eğer 1913, 1914'de Anadolu'nun nüfusu düşünülürse bunun imkansızlığı daha iyi anlaşılır. Bu durum Venizelos tarafından daha da büyütülüyor, gülmünç rakamlara ulaşıyordu. Venizelos'un

iddiasına göre (30 Aralık 1918'de Sulh Konferansı'na verilen raporda) I. tehcir sayılmıyor, yalnız ikincisinde 900.000 Yunanlının katli edildiği, 500.000'inin göç ettirildiği söyleniyordu (Yunan Gnl Krm. s.25). İngilizler bu konuda (bu da abartılmış olmasına rağmen) daha gerçekçi idiler. İngiliz raporları 450.000 kişinin tehciire tâbi tutulduğunu, bir kısmının da telef olduğunu söylüyordu (Söylemezoğlu s.156).

- 12 - Jaeschke. İ.B.(K.S.İ). s.48. Taçalan. s.11, 143. Umar. s. 41-43. Parlak. s.254-255. *Kocakurtulu s.11*
- 13 - Taçalan. s.143.
- 14 - Bayar. c.V. s.1601-1603.
- 15 - Anadolu Gazetesi. 10 Teşrin-i sâñî 1334'den naklen Taçalan. s.13.
- 16 - Parlak. s.255-256. Taçalan. s.14.
- 17 - Jaeschke. K.S.İ.İ.B. s.48-49.
- 18 - Jaeschke. K.S.İ.İ.B. s.64.
- 19 - Parlak. s.263. Taçalan. s.25.
- 20 - Zafiroopoulos'un İzmir'e gelmesinden 10 gün kadar sonra Rumların silahlandıkları görülmüyordu (Parlak. s.262-263. Taçalan. s.24).
- 21 - Jaeschke. K.S.İ.İ.B. s.64.
- 22 - Bayar. c.V. s.1605.
- 23 - Taçalan. s.28. Bayar. c.V. s.1605. Tansel. s.168. Parlak. s.264. Umar. s.43. Jaeschke. s.64-65.
- 24 - Bayar. c.V. s.1606.
- 25 - 25 Kanun-ı evvel 1334 tarihli Köylü Gazetesinden naklen Taçalan. s.27-28. Parlak. s.264.
- 26 - Bayar. c.V. s.1609.
- 27 - Bayar. c.V. s.1605-1606.

- 28 - ATASE. T.İ.H. c.II. kıs.I. s.131-132.
- 29 - Kocatürk. s.12. Taçalan. s.161.
- 30 - M. Aldemir. Acı bir yıldönümü. 15 Mayıs 1919. İzmir'in işgali dolayısıyla çıkarılmış broşürden (AYTAM).
- 31 - Hristostomos 10 Eylül 1922'de İzmir'de halk tarafından linç edilerek öldürülmüştür (İzmir'in kurtuluşunun ertesi günü bütün bu hareketleri kışkırtmış olan Hristostomos yeni valiyi tebrike gelmekte idi).
- 32 - ATASE Arşivi. K. 8, D. 33 (48), F. 52.
- 33 - Bayar. c.V. s.1640-1641. Jaeschke. s.65.
- 34 - ATASE Arşivi. K. 8, D. 33 (48), F. 4-4/1-4/2.
- 35 - Taçalan. s.169-170.
- 36 - Umar. s.48. "Bu gibi malzemenin saklanması için, kiliselerden geniş ölçüde yararlanılmıştır". Jaeschke. s.65. Kocatürk. s.14. Söylemezoğlu. s.94. Taçalan. s.170. ATASE. c.I. s.133.
- 37 - s.1611-1612.
- 38 - Bayar. c.V. s.1613.
- 39 - ATASE Arşivi. K. 8, D. 33 (48), F. 11. ATASE. H.T.V.D. Sa.42. Ves. no.993.
- 40 - ATASE. T.İ.H. c.I. s.133-134. Umar. s.48-49.
- 41 - Bayar. s.1616.
- 42 - ATASE Arşivi. K. 8, D. 33 (48), F. 11.
- 43 - Kocatürk. s.16. Umar. s.48. Taçalan. s.178. ATASE. T.İ.H. c.I. s.133.
- 44 - Umar. s.50. ATASE. c.I. s.133. Taçalan. s.178. Jaeschke. K.S.İ.İ.B. s.65.
- 45 - ATASE Arşivi. A. 1/4, D. 103, F. 2.
- 46 - ATASE Arşivi. A. 1/4, D. 103, F. 8.

- 47 - Taçalan. s.175. Kocatürk.s.16.
- 48 - ATASE Arşivi. K. 8, D. 33 (48), F. 46.
- 49 - Taçalan. s.162.
- 50 - Bayar. c.V. s.1617. Umar. s.50. Taçalan. s.176-178. M. Şefik. s.14-15. Gökbel. s.28-29.
- 51 - Umar. s.50'de "ayaklanan Akköprü ve Yoran köylerinde, yerli Rumlardan 622 kişinin silahlı olduğu tesbit edilmişti" denmekte. Diğer araştırmalarda bu kayıt yoktur ve bu bilginin nereden alındığına dair bir kaynak belirtilmemiştir.
- 52 - M. Şefik. s.14.
- 53 - Bayar. c.V. s.1617.
- 54 - M. Şefi k. s.15.
- 55 - Bayar. c.V. s.1617-1618.
- 56 - ATASE. T.İ.H. c.II. kıs.I. s.29.
- 57 - ATASE Arşivi. K. 8, D. 33 (48), F. 39.
- 58 - Yunanistan'ın İzmir'i işgali ve harekât-ı askeriyyesi. Taşbaskı. tarih ve basım yeri yok. s.2.
- 59 - ATASE. H.T.V.D. Sa.42. Ves. no.995.
- 60 - Kocatürk. s.20.
- 61 - ATASE. H.T.V.D. Sa.42. Ves. no.1000.
- 62 - ATASE Arşivi. K. 8, D. 33 (48), F. 45-1.
- 63 - Kocatürk. s.21.
- 64 - Gökbel'in eserinde (s.31), 24. 12. 1918 olarak verilen tarih baskı hatası olsa gerektir. Aynı tarih Bayar A.g.e.'de, Taçalan. s.210'da, Umar. s.79'da bu şekildedir (17 Nisan).
- 65 - Yunanlılar işgal günü Süleyman Fethi Bey'in bu hareketinin intikamını almışlardır. Fethi Bey "Zito Venizelos" diye baharmadığı için süngülenmiş, birkaç gün sonra da şehid olmuştur.

III . BÖLÜMÜN DİPKOTLARI:

- 1 - Buğak. s.179.
- 2 - Ali Nadir Paşa'nın Divân-ı harpteki ifâdesinden (F. Altay. İzmir Fâciâsının muhâkemesi. Belleten XXXIII/89 (1959) s.147). Kaymakam Arif Bey'in Raporundan (ATASE Arşivi. A. 1/1, K. 14, D. 72, F. 81-1.)
- 3 - 25 Ekim 336'da A. Nadir Paşa'nın ifâdesinden (Altay. s.147).
- 4 - Jaeschke. K.S.İ.İ.B. s.78.
- 5 - ATASE Arşivi. A. 1/1, K. 14, D. 72, F. 4-1.
- 6 - Bayar. c.VI. s.1787.
- 7 - M. Şefik Bey'in (Aker) raporundan (ATASE Arşivi. A. 1/3, D. 74, F. 15/1-3).
- 8 - Ali Kemal Sırrı Bey'in raporu (ATASE Arşivi. A. 1/1, K. 14, D. 72, F. 78/2-14).
- 9 - ATASE Arşivi. A. 1/1, K. 14, D. 72, F. 27-7, 42.
- 10 - ATASE Arşivi. A. 1/3, K. 11, D. 80, F. 1/2-3; A. 1/3, D. 87, F. 70/70-1; A. 1/3, D. 74, F. 15/1-3.
- 11 - Memleket (sansüre. ATASE Arşivi. A. 1/4, K. 73, D. 244-275, F. 15). Peyzî Sabah. 21. 5. 1919 tarihli (AYTAM. II H 104).
- 12 - Buğak. s.179.
- 13 - Hayat Necmuası. ss.51 (Tansel. s.190).
- 14 - Raporlara göre bunlar 300 kişi maddardı.
- 15 - ATASE Arşivi. A. 1/1, K. 14, D. 72, F. 78/2-14.
- 16 - Bayar. c.VI. s.1790.
- 17 - Bayar. c.VI. s.1792.

- 18 - Yunan Gnl Krm. s.51.
- 19 - İki Rum kılavuzun arkasından. ATASE Arşivi. A. 1/4, K. 73, D. 244, F. 16-1; A. 1/1, D. 72, F. 78.
- 20 - İtîx(ileri) (Sensüre. ATASE Arşivi. A. 1/4, K. 73, D. 244, F. 16.
- 21 - ATASE Arşivi. A. 1/1, E. 14, D. 72, F. 78-2; A. 1/1, K. 14, D. 72, F. 81.
- 22 - A. 1/3, D. 74, F. 15/1-3.
- 23 - Kaymakam Arif Bey'in raporu (ATASE Arşivi. A. 1/1, K. 14, D. 72, F. 80/1...) basım yeri ve tarihi belli olmayan "İzmir fecâyî'i" adlı küçük kitapçıkta yayınlanmıştır. Fakat buraya alınan kısım, yayınlanan rapordan kaldırılmıştır. Bunun sebebi, Yunan iddialarına karşı, Türklerin, mahkûmları serbest bırakmayı, cephaneliği boşaltmadıklarını kamuoyuna anlatmak olsa gerektir. Bu kitapçık T. İ. T. Enst.'nde mevcuttur.
- 24 - Daniliye Nezareti'nin yayınladığı, "İzmir'in işgalinde dair raporlar" dan. s.21-23.
- 25 - Taçalan. s.247. Aynı eserde, Ö. Sami Coşar'ın "İstiklal Harbi Gazetesi" nde ilk ölen Yunan askerlerinin isimlerinin Jorj Papastakos ve Basil Delaris olarak verildiği de belirtilmektedir.
- 26 - T.İ.T. Enst. Arşivi. K.93, F.27284.
- 27 - ATASE Arşivi. A. 1/4, K. 73, D. 244-275, F. 12.
- 28 - Harita Dairesi, Topograf Şubesi Müdürü ve işgal günü İzmir'de bulunan, Erkân-ı Harb Kaymakamı Adem Vasfi Bey'in raporu (ATASE Arşivi. A. 1/1, K. 14, D. 72, F. 65, 65-1); İtîx (Sensüre. A. 1/4, K. 73, D. 244-275, F. 16-1).
- 29 - ATASE Arşivi. A. 1/1, K. 14, D. 72, F. 61-1.

- 30 - ATASE Arşivi. A. 1/1, K. 14, D. 72, F. 60.
- 31 - ATASE Arşivi. A. 1/4, K. 73, D. 244, F. 16-1; A. 1/1, K. 14, D. 72, F. 65; A. 1/1, K. 14, D. 72, F. 78/2-14.
- 32 - 20. 5. 1919 tarihli Tasvir-i Efkâr'dan sansüre (ATASE Arşivi. A. 1/4, K. 73, D. 244-275, F. 13).
- 33 - T.İ.T. Enst. Arşivi. K. 93, F. 27284.
- 34 - Bayar. c.VI. s.1799-1800. gazetelerden sansüre haberlerde ve haxen tüm raporlarda Fezî Bey'in süngülediği yazılıdır.
- 35 - ATASE Arşivi. A. 1/1, K. 14, D. 72, F. 61-1.
- 36 - ATASE Arşivi. A. 1/1, K. 14, D. 72, F. 65, 65-1.
- 37 - ATASE Arşivi. A. 1/1, K. 14, D. 72, F. 78.
- 38 - Bir İtalyan zırhlısının komutanı olan Artun Cemil Bey'i alarak zırhlıya götürmüş, daha sonra bir İtalyan hastanesine yatmasını sağlayarak, hayatını kurtarıştır (ATASE Arşivi. A. 1/1, D. 72, F. 61-1.)
- 39 - ATASE Arşivi. A. 1/1, D. 72, F. 61-1.
- 40 - Tansel. s.193.
- 41 - ATASE Arşivi. A. 1/1, K. 14, D. 72, F. 32. ATASE. H.T.V.D. Ss. 37, Ves. no. 897.
- 42 - ATASE Arşivi. A. 1/1, D. 72, F. 61.
- 43 - "Ruslar askerlerimize eziyet ederek eğleniyorlardı. Mesela Arif Bey (ATASE Arşivi. A. 1/1, D. 72, F. 61) Necib Bey adlı bir subaydan duyduklarını şöyle nakledeer: "...dizlerine kaçar hayvan pisliği içerisinde bulundurularak, zaten o günkü vuku'âtta yağmur, dolu içerisinde sırsıklam islatılmış olan, vücudlarının, vapurun su tulummasıyla ve deniz suyu ile yeniden ıslatıldığı ve burada Ruslar arasında banyo adı verildiği..." Ayrıca gemiye çıkan askerler iki defa daha aramış, üzerlerinde ne varsa, mendilleri, tesbih, ta-

bake, kol düğmeleri, eski çizmelerin mahmuzları, adi gözlükler, sigara alışlıkları dahi alınmıştır.

- 44 - ATASE Arşivi. A. 1/3, D. 74, F. 72/1-5.
- 45 - ATASE Arşivi. A. 1/3, D. 74, F. 15/1-3.
- 46 - ATASE Arşivi. A. 1/1, K. 14, D. 72, F. 65, 65-1.
- 47 - ATASE Arşivi. A. 1/4, K. 73, D. 244-275, F. 16-1.
- 48 - ATASE Arşivi. A. 1/1, K. 14, D. 72, F. 78/2-14.
- 49 - ATASE Arşivi. A. 1/1, K. 14, D. 72, F. 65.
- 50 - Bayer. c.VI. s.1805.
- 51 - ATASE Arşivi. A. 1/3, K. 11, D. 80, F.23. 756 no.lu tele cevap.
- 52 - Radoviş muhâcirlerinden İsmail Kalendar'in ifâdesi (T.i.T. Enst. Arşivi. K. 93, F. 27284), Taşalan (s.255'de), gizlice telgraf merkezinden "İzmir, Yunanlılar tarafından işgâl olundu. Şehirde katliam bütün şiddetiyle devam ediyor. Kan gövdeyi götürüyor. Hamiyetli olan, Allahını, dinini seven vatan ordusuna isâat etsin...Bu telgrafi ele geçirmiş olan muhâbere kemuru arkadaşlarımızdan Allah aşkına ricâ ederiz. Açık olan bütün hatlarla, memleketin her yanına yetiştirsinler. Onlar da gönderdikleri yerlere bizim ricâmızı tekrarlasınlar. Kazuslarına, vatanperverliklerine, erkekliklerine havale..." diye bir telgraf çekildiğini belirtmektedir. Arşivde ve merkeze gönderilen rapörlarda böyle bir telgraf metnine rastlanmamıştır.
- 53 - ATASE Arşivi. A. 1/1, K. 14, D. 72, F. 78/2-14. 5. 6. 1335 tarihli rapor.
- 54 - ATASE Arşivi. A. 1/1, D. 72, F. 78/2-14.
- 55 - ATASE Arşivi. A. 1/1, D. 72, F. 78/2-14.
- 56 - ATASE Arşivi. A. 1/4, K. 73, D. 244, F. 16-1. Atı'dan san-

süre edilen habere göre, birkaç Rum valiyi dövmüş, fesini parçalamış, onu "zito" diye bağırtmışlardır. Vali yaveri de apoletleri sekülerek, dövmüştü.

- 57 - ATASE Arşivi. A. 1/1, D. 72, F. 78/2-14.
- 58 - ATASE Arşivi. A. 1/4, K. 73, D. 244, F. 12.
- 59 - ATASE. H.T.V.D. Sa.37. Ves. no.907.
- 60 - ATASE. H.T.V.D. Sa.37. Ves. no.907.
- 61 - ATASE Arşivi. A. 1/1, K. 14, D. 72, F. 78.
- 62 - ATASE Arşivi. A. 1/4, K. 14, D. 72, F. 81.
- 63 - Teğalen. s.258-259. Mekteb-i Sultanî Müdüğü(İkincisüdüğü) Kemal Bey (Alanbey), bu eşyalar hakkındaki hatıralarını Ali Orhan İlkurşun'a anlatmıştır (T.İ.T.Enst.Arşivi. K. 93, F. 27284. s.23).
- 64 - Ağah Bey'in raporu "İzmir Fecâyi'i" adlı 29 sahifelik broşürün 1-7. sh.leri arasında yer almaktadır. Broşür, T.İ.T. Enst. Arşivi. K. 42'de mevcuttur.
- 65 - ATASE Arşivi. A. 1/4, K. 73, D. 244-275, F. 16-1.
- 66 - Morali. M.İ.O. s.57-58.
- 67 - ATASE. T.İ.H. c.II. Kıs.I. s.55.
- 68 - Daniliye Nezareti'nin yayınladığı raporlar. s.32-33.
- 69 - ATASE Arşivi. A. 1/1, K. 14, D. 72 (55), F. 80/1-6.
- 70 - ATASE Arşivi. A. 1/1, K. 14, D. 72 (55), F. 55-1.
- 71 - ATASE Arşivi. A. 1/1, K. 14, D. 72, F. 78/2-14.
- 72 - ATASE Arşivi. A. 1/4, D. 244, F. 16-1.
- 73 - ATASE Arşivi. A. 1/1, K. 14, D. 72 (55), F. 78.
- 74 - ATASE Arşivi. A. 1/1, K. 73, D. 244, F. 16-1.
- 75 - ATASE Arşivi. A. 1/4, D. 103, F. 10-2.
- 76 - ATASE Arşivi. A. 1/1, K. 14, D. 72, F. 39/39-1; A. 1/1, K. 14, D. 72, F. 40; A. 1/3, D. 74, F. 72/6-7; A. 1/4,

K. 73, D. 244-275, F. 15-1'de 22. 5. 35 tarihli Tasvir-i Ef-
kâr'dan sansüre edilen haberde gerçi Ali Nadir Paşa'nın is-
mi geçmemiştir. Fakat rapor aynı rapordur. Bu rapor,
Cebeliye Nezareti'nin yayınladığı raporlar'da sh. 20-21'de
verilmiştir.

- 77 - ATASE Arşivi. A. 1/4, F. 73, D. 244, F. 16-1.
- 78 - İlk kurşunun atılmasından sonra, Askerî Otel'den ve civarda-
ki birkaç yerden ateş edildiği görülmüyordu. İlk kurşunu Ha-
sen Tahsin'in atmasından sonra, ilk kurşunu attığı iddia e-
dilen bazı kahraman Türkler de tabancalarını ateşlemişlerdi.
Ateş edenlerden biri olan Ahmed adındaki otel müstahdemi,
bir saat sonra Otele giren Yunanlılarca şehid edilmiştir
(P.İ.T. Enst. Arşivi. K. 93, F. 27284).
- 79 - Yunan Gul Krm. s. 54-58.
- 80 - ATASE Arşivi. A. 1/3, D. 87, F. 70-71.
- 81 - ATASE Arşivi. A. 1/3, D. 74, F. 71/1-4.
- 82 - ATASE Arşivi. A. 1/3, D. 74, F. 71/1-4.
- 83 - ATASE Arşivi. A. 1/4, D. 103, F. 22/6-10. İzmir'in işgali
sırasında Yunanlılar tarafından subayların üzerinden zor-
la alınan eşya ve para tutkulu 12 sh. tutmaktadır (F. 67-
67/10. Değeri ise 127.862 Liradır.
- 84 - ATASE Arşivi. A. 1/3, K. 11, D. 80, F. 70.
- 85 - ATASE Arşivi. A. 1/4, K. 85, D. 244-275, F. 18, 18-1.
- 86 - ATASE Arşivi. A. 1/1, K. 14, D. 72, F. 78/2-14; A. 1/3,
D. 74, F. 15/1-3'de İslâm çarşısı ile, Hıristiyan mahal-
lesindeki bütün Müslüman dükkanlarının soyulduğu, kasaların
kırıldığı belirtilmektedir.
- 87 - ATASE Arşivi. A. 1/4, K. 73, D. 244, F. 13.
- 88 - ATASE Arşivi. A. 1/4, K. 73, D. 244-275, F. 12, 14.

- 89 - ATASE Arşivi. A. 1/1, K. 14, D. 72, F. 78.
- 90 - ATASE Arşivi. A. 1/1, K. 14, D. 72, F. 78.
- 91 - Soylenzoğlu. s.96.
- 92 - İstanbul gazetelerinden (Beyar c.VI. s.2000. Bel. no.105).
- 93 - Hocaürk. s.28.
- 94 - ATASE. H.T.V.L. Sa.37. Ves. no.896.
- 95 - O geccehin faal ve gürültülü geçmesi, ateşlerin yakılması, atılan nutuklar, projektörlerle Mağatlığın taranması, salâmlar verilip, tebhirler getirilmesi, davulların çalınması ve telgraf çekildiği sıralarda memurun heyecanı düşünülürse, Mağatlık'taki halkın bu derece şartlandırılmasına hak verilebilir.
- 96 - ATASE Arşivi. A. 1/1, K. 14, D. 72, F. 5/1-2(F. 8'de bunun anlamıdır).
- 97 - ATASE. H.T.V.D. Sa.37. Ves. no.896.
- 98 - ATASE Arşivi. A. 1/1, K. 14, D. 72, F. 6.
- 99 - Jaeschke. T.K.S.K. s.32.
- 100 - ATASE Arşivi. A. 1/1, K. 14, D. 72, F. 3/2.
- 101 - Yenikale olacak.
- 102 - 21. 5. 1919 tarihli Peyasi Sabah Gazetesi.

III. BÖLÜM

I/B KISMININ DİPNOTLARI

- 1 - Bayar. c. VI. s. 1796 - 1797. Bundan Necdet Oktem'de 23 Ocak 1973 tarihli Ege Ekonomî Gazetesi'ndeki Şehit Hasan Tahsin ve ilk kurşun isali makalesinde bahsetmektedir (AYTAM).
- 2 - Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Arşivi. K. 93, F. 27284.
- 3 - Yunan Gnl. Krm. 1, Stratigos. s. 46, Yunan Ansiklopedisi. Anadolu seferi maddesi.
- 4 - ATASE Arşivi. A. 1/4, K. 73-, D. 244 - 275, F. 16-1.
- 5 - ATASE Arşivi. A. 1/1, K. 14, D. 72, F. 65.
- 6 - Oktem. Ege Ekonomî. 23 Ocak 1973.
- 7 - Sayın Bayar eserinin (c. VI) 2009. sayfasında, bu raporun mantika Mufettişi Yüzbaşı Ziya Bey'e ait olduğunu belirtmektedir. Halbuki 5 Haziran tarihli bu rapor Miralay Ali Kemal Sarri Bey'e aittir (ATASE Arşivi. A. 1/1, K. 14, D. 72, F. 78/2-15).
- 8 - ATASE Arşivi. A. 1/1, K. 14, D. 72, F. 78.
- 9 - ATASE Arşivi. A. 1/3, K. 11, D. 80, F. 1/3-4; A. 1/3, K. 74, F. 72/1-2.
- 10 - ATASE Arşivi. A. 1/3, K. 74, F. 71-72/1-5.
- 11 - İzmir'in süret-i ıygâli. s. 39 -45.
- 12 - Jmr. s. 66.
- 13 - Rapor ek. A. ATASE Arşivi. A. 1/4, K. 73, D. 244-275, F. 13.
- 14 - ATASE Arşivi. A. 1/4, K. 74, D. 244-275, F. 15.
- 15 - İzmir Müdafaa-ı Hukuk Cemiyeti'nin raporu (İzmir'in süret-i ıygâli).
- 16 - ATASE Arşivi. A. 1/4, K. 73, D. 244-275, F. 16-1.
- 17 - ATASE Arşivi. A. 1/3, K. 74, F. 15/1-3; A. 1/1, K. 14, D. 72,

- 18 - ATASE Arşivi. A. 1/1, K. 14, D. 72, F. 3/3.
- 19 - ATASE Arşivi. A. 1/1, K. 14, D. 72, F. 81-1.
- 20 - ATASE Arşivi. A. 1/4, K. 73, D. 244-275, F. 16.
- 21 - Moralı. M. İ. s. 146-147.
- 22 - ATASE Arşivi. A. 1/1, K. 14, D. 72, F. 78/2-15; K. 85, D. 316, F. 2-10.
- 23 - Moralı, M. İ. s. 147. Özalp, Cumhuriyet Gazetesinde yayınlanan hatıraları (21 Mayıs 1968, 5 no.lu tefrika).
- 24 - Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Arşivi. Kurdoğan Taçalan dosyası. (Dosyada kartın aslı bulunmaktadır)

BİBLİYOGRAFYA

- Aker, M. Şefik. İstiklal Harbinde 57. Tümen ve Aydın Millî Cidâ-
11. Askerî Mecmau Tarih Kısmı. 45 (1937). İstanbul.
- Akgün, Seçil. General Harbord'un Anadolu gezisi ve Ermeni mesele-
sine dair raporu (Kurtuluş Savaşı başlangıcında). Tercüman 1001
Tazel eser. Atatürk'ün 100. doğum yılı yayını, No. 5.
- Akyüz, Yahya. Türk Kurtuluş Savaşı ve Fransız kokuoyu (1919 - 1922).
T. T. K. Basımevi. Ankara, 1975.
- Altay, Fahreddin. İzmir faciasının muhâkezesi. Belleten XXIII/
89 (1959) 137 - 156.
- Altuğ, Yılmaz. Venizelos ve Anadolu'yu baştan istilâ fikri. Hür
Anadolu 15. 2. 1980.
- Anadolu'da Yunan fecâyi'ine â'id raporlar, vesikalar, mektuplar.
Matbuat ve İstahbârat Matbaası, Ankara, 1338.
- Armaoğlu, Fahir. XX. yüzyılın siyasi tarihi (1914 - 1980). Türkiye
İş Bankası Yayını. Ankara, 1983.
- Atatürk, Gazi Mustafa Kemal. Kutuk. Ankara, 1927.
- Atatürk, Gazi Mustafa Kemal. Nutuk. c. I (1919 - 1920). Me E. B.
Basımevi, İstanbul, 1973.
- Atatürk, Gazi Mustafa Kemal. Nutuk. c. I. Kültür Bakanlığı Basıme-
vi, Ankara, 1980.
- Avcıoğlu, Doğan. Türkiye'nin düzeni. Ankara, 1969.
- Aydemir, Şevket Süreyya. Tek adam. c. II. Remzi Kitabevi, İstan-
bul, 1981.
- Bayar, Celal. Ben de yazdım. c. V. İstanbul, 1965.
- Bayar, Celal. Ben de yazdım. c. VI. İstanbul, 1968.

23
Baykal, Bekir, Sıtkı. İzmir'in Yunanlılar tarafından işgali ve bu olayın Doğu Anadolu'daki tepkileri. Bellekten XXVIII/132 (1969) 517 - 535.

Bayur, Hikmet. Atatürk hayatı ve eseri. I. Doğumundan Samsun'a çıkışına kadar. Ankara, 1963.

Bayur, Hikmet. Kurtuluş Savaşında Atatürk'ün dış siyaseti. Cumhuriyetin 50. yıldönümü Semineri Bildirileri. T. T. K. Basımevi. Ankara, 1975. s. 119 - 146.

Bayur, Hikmet. XX. yüzyılda Türklüğün tarih ve acun siyaseti üzerindeki etkileri. T. T. K. Basımevi. Ankara, 1979.

Binark, İsmet. Türk sefer ve zaferleri bibliyografyası. Ankara, 1969.

Bujak. 1918 - 1922 Yunan ordusunun seferleri. Çev. İbrahim Kemal. İstanbul, 1939.

Can, Fahri. Şehit gazeteci Osman Kevres. Yakın Tarihimiz 1/7 (1962) 199 - 200.

Ergene, İsmail. İstiklal Harbinde Türk Ortodoksları. Millî Mecma Basımevi, İstanbul, 1951.

Erikan, Celal. 100 soruda Türk kurtuluş savaşımızın tarihi. Gerçek Yayınevi, İstanbul, 1971.

Eroğlu, Hamza. Türk İnkılab tarihi. İstanbul, 1982.

Genelkurmay Başkanlığı Askeri Tarih ve Stratejik Etüd Dairesi. 1897 Türk - Yunan harbi. Kültür Bakanlığı Yayınevi, Ankara, 1982.

Gnl. Krm. Bşk. A.T.A.S.E. Dairesi. Türk İstiklal Harbi. c. I (Mondros Mütarekesi ve tatbikatı). Ankara, 1962.

Gnl. Krm. Bşk. A.T.A.S.E. Dairesi. Türk İstiklal Harbi. c. II. kıs. I. Ankara, 1965.

- Gnl. Krm. Bşk. Türk Yunan ilişkileri ve Megalo' idea. Ankara, 1975.
- Gökbel, Asaf. Millî Mücadelede Aydın. Coşkun Matbaası, Aydın, 1964.
- Gönlübol, Mehmet - Sar, Cea. Olaylarla Türk dış politikası. c. I.
S. B. F. Yay. No. 509.
- Hrisochos, Tanaş. Yunan süvarisi Küçük Asya harekâtında (1919 -
1922). Yunancadan Çev.: Niko Grigoriadis. Papanikolaou Matbaası,
Atina, 1934 (Eserin Yunancadan Türkçeye tercümesi basılmamıştır. Tercüme Gnl. Krm. Bşk. ATASE Dairesi Kütüphanesinde mevcuttur).
- Ikonomos - Slaars, F. İzmir hakkında tedkikât. Çev.: Arapzâde
Cevdet. Marifet Matbaası, İzmir, 1932.
- İbrahim Halil (Çev.). General Papulas'ın hatıratı. Erken-1 Harbiye-1
Umumiye Matbaası. 10. Şube Yay., İstanbul, 1928.
- İzmir'in süret-i işgâli. Harbiye Nezareti ve 'Umum Jandarma Komandanlığı'na gelen raporlar ve sâ'ir vesikalar. Dahiliye Nezareti yay.
- Jaeschke, Gotthard. İngiliz belgelerinin ışığı altında Yunanlıların İzmir çıkarması. Çev.: Mihin Eren. Bellekten XXXII/128
(1968) 567-576.
- Jaeschke, Gotthard. Kurtuluş Savaşı ile ilgili İngiliz belgeleri. Çev.: Cemal Köprülü. T. T. K. Basımevi, Ankara, 1971.
- Jaeschke, Gotthard. Türk Kurtuluş Savaşı Kronolojisi (Mondros'tan Mudanya'ya kadar. 30 Ekim 1918 - 11 Ekim 1922). T. T. K. Basımevi, Ankara, 1970.
- Karabekir, Kazım. İstiklal Harbimiz. İstanbul, 1960.
- Kitsikis, Dimitri. Yunan propagandası (Milletlerarası politika-da propaganda ve baskı). Meydan Neşriyat, İstanbul, 1968.
- Kocatürk, Utkan. Atatürk ve Türk devrimi kronolojisi (1918 - 1938).
Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü yay. Ankara, 1973.

Kozanoğlu, Zeynel. Anıt adam Osman Nevres/Hasan Tahsin. İzmir Gazeteciler Cemiyeti Yayını, İzmir, 1972.

Kansel, Arif Müfid. Ege ve Yunan Tarihi. T. T. K. Basımevi, Ankara, 1971.

Misiroğlu, Radir. Türk'ün siyah kitabı. Anadolu'da Yunan mezalimi... Patrikhâne ve yerli Rusların ihanetleri... ve bütün bunların Lozan'da affedilişi. Sebül Yayınmevi, İstanbul, 1966.

Moralı, Nail. Mütarekede İzmir. Ülku Matbaası, İstanbul, 1976.

Moralı, Nail. Mütarekede İzmir Olayları. T. T. K. Basımevi. Ankara, 1973.

Mutluçağ, Hayri. Mustafa Kemal'in İzmir'de yapılan zulümleri Osmanlı Hükümetine bildiren telgrafı. Belgelerle Türk Tarihi Dergisi 14 (1968) 42 - 43.

Öklem, Necdet. Şehit Hasan Tahsin ve ilk kurşun. Ege Ekonomi Gazetesi. 23. 1. 1973.

Ökte, Ertuğrul Zekai. Türk - Yunan (Grek) ilişkilerinde: Yunan dostluğu mu? Belgelerle Türk Tarihi Dergisi 39 (1970) 2 - 3.

Özalp, Kazım. Millî Mücadele (1919 - 1922). Belgeler. T. T. K. Basımevi, Ankara, 1972. (Eserde yayınlanan fotokopilerin normal boydakileri, Fot. Kay. No. 143 de bulunmaktadır)

Papulas, Trikopis'in hatıratı, Franko'nun raporu. Askerî Mecmuasının tarih kısmı. 67 no.lu ek. 8 (1927) 1 - 25; 28 - 75; 78 - 188.

Parlak, Türksen. İşgalden kurtuluşa (I) Yunan Ege'ye nasıl geldi "İlk günler". Duyal Matbaası, İzmir, 1982.

Şahillioğlu, Halil. 1763 de İzmir Limanı İhracat Gümrüğü ve tarifesi. Belgelerle Türk Tarihi Dergisi 8 (1968) 53 -57.

Şalılık, Selahattin. Tarih boyunca Türk-Yunan ilişkileri ve Etnik'i Etenya. Ar Matbaası, İstanbul, 1968.

- 2
- Sarıoğlu, Şekrü. 15 Mayıs 1919. Barış 15. 5. 1980.
- Selek, Sebahattin. Millî Mücadele I (Anadolu ihtilâli). İstanbul, 1963.
- Selek, Sebahattin. Millî Mücadele II. İstiklal Harbi (Yeni Türk Devletinin kuruluşu). İstanbul, 1968.
- Sharill, Charles M. Bir elçiden Gazi Mustafa Kemal. Tercüman 1001 Temel eser. No. 23.
- Sayrne Turque. İzmir Müdafaa-ı Hukuk-ı Osmani Cemiyeti Yay. Ahmed İhsan Matbaası, 1919. (T.T.K. Kütüphanesi, A II 1354 b'de mevcuttur).
- Söylemezoglu, Galib Kemal. Başımıza gelenler, yakın bir zamanın hatıraları (1918 - 1922). Kanaat Kitabevi, İstanbul, 1939.
- Stratigos, Ks. Yunanistan Küçük Asya'da. Çev.: Nikolai Caatazoğlu. I. kısım. Atina, 1925. (Eserin Yunancadan Türkçeye tercümesi basılmamıştır. Tek tercümesi Gnl. Krm. Bşk. ATASE Kütüphanesinde dir)
- Taçalan, Kurdoğan. Ege'de Kurtuluş Savaşı başlarken. I. baskı. Baha Matbaası, İstanbul, 1970.
- Tansel, Selahattin. Mondros'dan Mudanya'ya kadar. I. c. M.E.B. Basınevi, Ankara, 1977.
- Turan, Şerafettin. Kurtuluş Savaşında Kongreler. Cumhuriyetin 50. yıldönümü Semineri Bildirileri. T.T.K. Basınevi, Ankara, 1975. s. 147 - 157.
- Türk geldi, Ali Fuad. Mondros ve Mudanya Mütarekelerinin tarihi. Ankara, 1968.
- Türkiye'de Yunan fecâyi'i. II. kitab. Matbaa-i Ahmed İhsan ve Şürekâsı, İstanbul, 1337.
- Tütenk, Ahmed Akif. Millî Mücadelede Denizli. Ahenk Matbaası, İzmir, 1949.

Umar, Bilge. İzmir'de Yunanlıların son günleri. Bilgi Yayınevi, Ankara, 1974.

Vandemir, Baki. İstiklal Harbinde demirci atıncıları (gerilla). Askerî Matbaa, İstanbul, 1936.

Yunan Ansiklopedisi. 1919 - 1920 harekâtı. c.I. 1957. (Eserin Yunancadan Türkçeye tercümesi basılmamıştır. Tek tercümesi Gnl. Erm. Bşk. ATASE Kütüphanesinde mevcuttur) s. 159.

Yunan Ansiklopedisi. İzmir madd. Çev.: Yeni Fokidis. c. VI. s. 87 - 96. (Tek tercüme Gnl. Erm. Bşk. ATASE Kütüphanesinde) (Tek tercüme Gnl. Erm. Bşk. ATASE Kütüphanesinde)

Yunan Genel Kurmay Başkanlığı Harp Tarihi Dairesi. Küçük Asya harekâtı (1919 - 1922). Yunan Ordusu İzmir'de (I. kısım: 30 Aralık 1919'a kadar). Çev.: Koço Teodoridis, Konstantinos Ioannis Emirce. Atina, 1956. (Tek tercüme Gnl. Erm. Bşk. ATASE Kütüphanesinde)

Yunan ordusu İzmir'de (Mayıs 1919 - Mayıs 1920). Çev.: Cemal Tosun. Atina, 1957 (Tek tercüme ATASE Kütüphanesinde).

Yunanistan, İzmir'in işgali ve Anadolu harekât-ı askeriyyesi. Taşbaskı, tarihsiz (ATASE Kütüphanesinde mevcuttur).

RAPORLAR:

- Harita Dairesi Topoğraf Şubesi Müdürü Erkan-ı Harb Kaymakamı ADEM VASFI (ATASE Arşivi. A. 1/4, K. 14, D. 72, F. 65, 65-1).
- Jandarma Kumandanı ALİ KEMAL SIRRI (ATASE Arşivi. A. 1/1, K. 14, D. 72, F. 78/1-15).
- Jandarma Kumandanı ALİ KEMAL SIRRI (ATASE Arşivi. A. 1/1, K. 14, D. 72, F. 78).
- XVII. Kolordu Kumandanı ALİ NADİR PAŞA (ATASE Arşivi. A. 1/3, K. 74, F. 71-72).
- XVII. Kolordu Kumandanı ALİ NADİR PAŞA (ATASE Arşivi. A. 1/3, K. 74, F. 73).
- Osmanlı Sulh Murahhası Tevfik Paşa'ya sunulan İzmir MÜDAFAA-İ HUKUK CEMİYETİ (İzmir'in sûret-i işgâli... raporlar ve sair vesikalar. s. 28 - 29).
57. Fırka Kumandanı M. ŞEFİK (ATESE Arşivi. A. 1/1, K. 14, D. 72, F. 29/3-5).
57. Fırka Kumandanı M. ŞEFİK. (ATASE Arşivi. A. 1/3, D. 74, F. 15/1-3)
57. Fırka Kumandanı MŞ. ŞEFİK (ATASE Arşivi. A. 1/1, K. 14, D. 72, F. 3/3-4).
- Kaymakam ARİP BEY (ATESE Arşivi. A. 1/1, K. 14, D. 72, F. 81-1).
- İzmir Rüşûmat Başmüdüğü AGÂH (İzmir fecâyi'i. İ.İ.T. Enst. Arşivi. K. 42. s. 1 - 7).
- Maliye Müfettişi MUVAFFAK (İzmir'in sûret-i işgâli. s. 39 - 45).
- İzmir Jandarma Tabur Kumandanı SÜREYYA (İzmir'in sûret-i işgâli. s. 10 - 11).
- İzmir Jandarma Tabur Kumandanı SÜREYYA (İzmir'in sûret-i işgâli. s. 21 - 23).

EK I:

ATASE Arşivi K.8 D.33(48) F.17

İzmir'den Harbiye Nezâret-i Celîlesine mevrûd girre:

İzmir ve havâlisinde bulunan Yunan me'mûrlarıyla Yunanistan a'line hâdis olanların mealeket dâhilinde / yerli Ruslardan hafiyve kuvve-i müsellehâ teşkiline devâm etmekte oldukları arz edilmiş i İtalya'nın / Asyay-ı sügrâdaki âmâline sarf-ı nazâr etmediği yolu Ajans İsteraninin teblîğinden / sonra buradaki Yunanlıların teşkilalarını tezyîd ve tesrî'e bağladıkları ve işbu danilî kuvvetle / dîr-i resmîyeye ansızın ta'arruz ile İzmir'i bir esr-i vâki' tara: Yunan işgâli altına alınmış / göstermek 'azsinde buldukları habet linalıdır. Fi'l-hakîka son günlerde buradaki Yunan zâbitân/ve efrâdının faaliyetleri ve Rusların tavır ve hareketleri istihbârât-ı vakıyı te'zyîd edecek sûrette / câlib-i nazar-ı dikkatdir. Ayvalığa gel bir Yunan torpidosundaki efrâd ile berâber adalardan gelen / Ruslar Ayvalık hapishânesini tahliye ettikleri ve ahâlî-i İslâmiyyeyi tah'irz ve nâmusu / te'addîye başlamış olmaları ve Söke kazâsının Akk nâhiyesine Sisam'dan gelen Rusların / yerli Ruslarla karakolumuza 'arruz ederek jandarmalar tard ve ihrâc etmeleri ve vekâyi'-i sâ'î delâletiyle / İzmir ve havâlisinde dahî hâdisât-ı musâsile ve mü'et sifeye intizâr olunabilir gayri kâfî olan vesâ'it-i mevcûde / ile dâbir-i mümkün ittihâz edilmekte ise de mugayyir-i insâniyyet...Va aya sebebiyet verilmesi için/ Yunanistan Hükûmetine düvel-i mu'et ma-i i'Tilâfiyye tarafından teblîgât ifâ ettirilmesi ve İzmir'de bulunan Yunan / sefine-i harbiyyesi âher vazife-i sîhhiyyeden ziyâde vâ ta-i te'vîlât olan Yunan Sâlib-i Anmerinin buradan / uzaklaştırılma na hükûmet-i Merkeziyyece teşebbüs ve tevessül buyurulması ehemmiyet mesterheadir.

20/2/35

Ayvalık Valisi Şukur.

Muredde

Herp Tarihi Şek.
Kâtiphanesi

S. RELİ YAYINLAR:

Açıksöz

Askerî Mecmua Tarih kısmı

Atı (ileri)

Barış Gazetesi

Belgelerle Türk Tarihi Dergisi

Bellekten

Doğru söz

Erc Ekonomi Gazetesi

Earp Tarihi Vesikaları Dergisi

Hür Anadolu Gazetesi

İkdam

İzmir'e doğru

Menleket

Peyami Sabah

Tarih

Tasvir-i Efkâr

Yakıt

Yakın tarihimiz

(Atı, Menleket, Tasvir-i Efkâr, Peyami Sabah ve Hür gazetele-
ri haberleri ile, sansüre haberler, ATASE Arşivi. A. 1/4, K. 73,
S. 244 - 275'den alınmıştır).

Mémoire

*remis par une délégation spéciale aux Hauts Commissaires
des Grandes Puissances à Constantinople
le 12 mars 1919 :*

« Nous soussignés, représentants du vilayet d'Aidin et des départements de Mentéché et Carassi, déclarons au nom des quatre cinquièmes de la population de ces territoires de race, de langue et de sentiments tures, que ce vilayet et ces départements forment par la densité de leurs populations et par leurs liens historiques, le centre national, l'âme de l'Empire Ottoman et de la patrie turque.

Nous voyons avec regret que certaines petites nations ennemies de notre race voulant profiter de la situation si lamentable pour nous, cherchent à dominer sans aucun droit et sans raison aucune, cette race de plusieurs millions qui leur est étrangère à tous points de vue. Ce vilayet et ces départements qu'elles veulent occuper sont le joyau indispensable de nos possessions.

Nous Turcs, réclamons l'intégrité de nos droits séculaires et consacrés sur nos territoires qui, soumis à des réformes fondamentales garantissant les droits des minorités et maintenus à la mère-patrie, constituent le facteur indispensable pour la paix et la tranquillité dans le proche Orient.

Nous prions les éminents délégués à la Conférence de la paix de vouloir bien prendre la défense de nos droits nationaux si évidents afin d'éviter le danger qui menace notre race et conséquemment la paix mondiale et agréer notre haute considération.

Le 12 mars 1919.

*Son Excellence Monsieur le Haut Commissaire anglais,
Son Excellence Monsieur le Haut Commissaire français,
Son Excellence Monsieur le Haut Commissaire italien,
Son Excellence Monsieur le Haut Commissaire américain,
Son Altesse le Grand Vézir,*

Constantinople.

Mémoire remis télégraphiquement le 30 Mai 1919 à leur
Excellence les hauts commissaires des puissances alliées et
associées par le congrès représentant tout le vilayet d'Aïdin
et tenu à Smyrne en date du 17 Mars 1919 :

Nous soussignés, Maires, Muftis, Conseillers municipaux, Conseillers généraux, Délégués de toutes les classes de la population, de la presse et des institutions nationales turques des villes de Smyrne, Magnésie, Balikessir, Aïdin, Mougla et Dénizli ainsi que des Cazas composant le vilayet d'Aïdin et les Sandjaks de Karrassi et de Mentéché stop, réunis en date du 17 Mars en congrès général conformément à la volonté du peuple stop, vu l'évolution provoquée par la guerre générale en ce qui concerne les droits des nationalités stop, vu les principes nouveaux proclamés par les Grandes puissances et destinés à assurer la paix et le bonheur de tous les peuples stop, vu également les prétentions contraires à cette évolution et à ces principes de certaines nations qui veulent profiter de la situation difficile du Gouvernement Ottoman stop, avons décidé à l'unanimité des voix d'exposer à la conscience universelle les vœux et décisions de la population Turque :

1—Le peuple Turc veut être convaincu que la politique suivie en Orient par les grandes nations victorieuses ne tend pas à son anéantissement et voudrait être rassuré à cet égard :

2—Le relèvement matériel et moral du peuple Turc qui forme un élément important en Orient dépend uniquement de son intégrité territoriale et nationale et du maintien de sa capitale qui depuis le quinzième siècle constitue le centre intellectuel des Turcs et la base de cette intégrité :

3—Quant au littoral ouest d'Anatolie stop les représentants soussignés du vilayet d'Aïdin et des Sandjaks de Karassi et Mëntéché stop considérant que les Turcs dominent toute cette contrée avec une *majorité écrasante de plus de quatre-vingts pour cent et possèdent la richesse foncière et immobilière dans une proportion de plus de quatre-vingt quinze pour cent* stop, considérant qu'ils sont à peu-près les seuls producteurs du pays alors que toutes les autres races s'occupent exclusivement de l'échange de nos produits contre ceux importés de l'étranger stop, considérant d'autre part que la masse compacte de la population Turque dans ces régions forme pour ainsi dire un centre de gravité pour toute la nation et qu'un changement quelconque imposé de force paralysera l'effort national

et placera les Turcs au point de vue économique, financière et commerciale sous une servitude absolue stop, par ces motifs les représentants soussignés sont convaincus que la perte pour les Turcs des régions précitées aura pour résultat d'engendrer une lutte continuelle entre les races, cause de ruine pour toute la richesse naturelle du pays stop

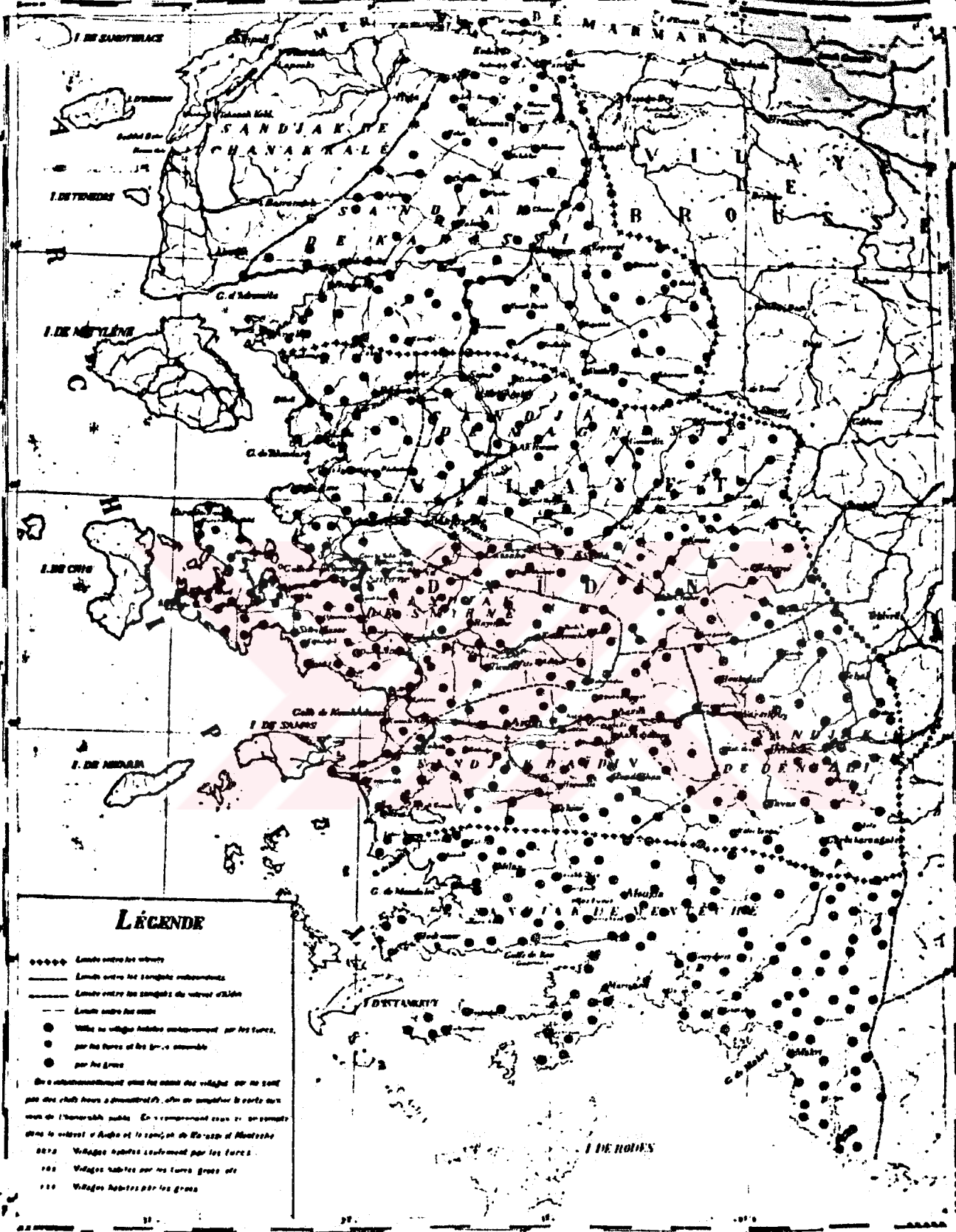
4—Confiant en la justice des grandes puissances virgule le peuple Turc garde le calme devant les dangers qui menacent son avenir stop il est convaincu qu' il ne sera pas acculé par l'instinct de conservation à défendre soi-même ses droits stop le Congrès Général en exposant les points de vue ci-dessus énumérés du peuple Turc prie Votre Excellence de bien vouloir les communiquer par dépêche à la conférence de la paix avant qu' une décision soit prise à son égard et vous présente par la même occasion l'expression de sa très haute considération.

Smyrne, le 20 Mars 1919

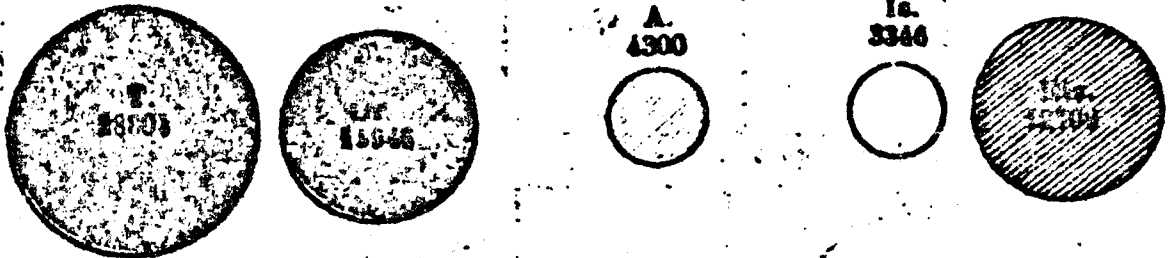

CARTE ETHNOGÉOGRAPHIQUE DU VILAYET D'AYDIN

ET DES SANJAKS DE KABASSI ET MENTÉCHÉ, DRESSÉE PAR LA SOCIÉTÉ DE LA DÉFENSE DES DROITS OTTOMANS-SYRIENS, À L'ÉCHELLE DE 1:100,000

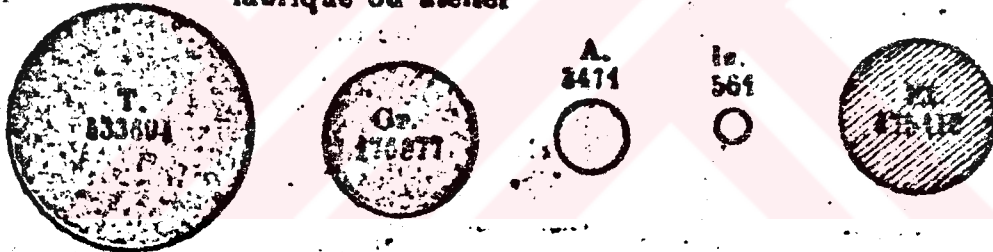
Graphique comparatif des propriétés immobilières, des terrains, jardins potagers. Fabriques et ateliers et terrains cultivables dans le cas de Smyrne.

Immobiliers. Chaque mm² correspond à 50 pièces.

Fabriques et ateliers. Chaque 2 m m² corresp. à une fabrique ou atelier

Terrains cultivables en deunumo. Chaque m.m² rep. 1000 Deunumes. Une deunumo = 900. m²

genre, savoir: Mosquées. Médressés (séminaires) Mosdjids (petites mosquées) et Eglises situés dans le vilayet d'Aidin ainsi que dans les Sanjdaks de Karassal et de Mentéché.

130 Mosquées.

59 Mosdjids.

27 Médressés

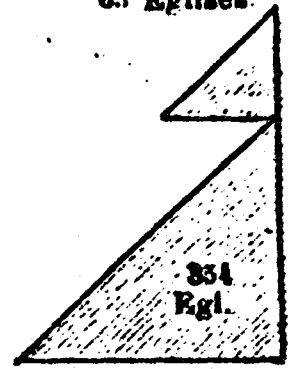
65 Eglises.

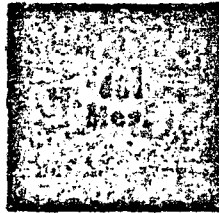
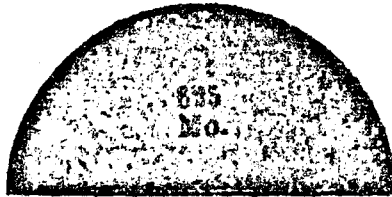
Oaza de Smyrne.

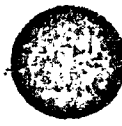
127. Méd.

Sandjak de Smyrne.

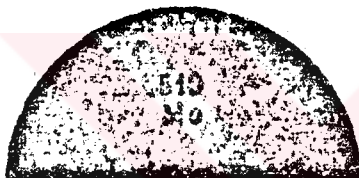
119. Méd.

70 Egl.

Sandjak de Magnésie.

66 Méd.

45 Egl.

Sandjak d'

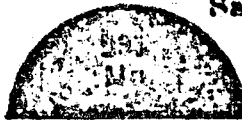
Aidin.

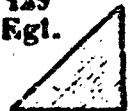
3 Egl.

Sandjak de

Dénizli

129 Egl.

Sandjak de Karassal

Sandjak de Mentéché

10 Méd.

30 Egl.

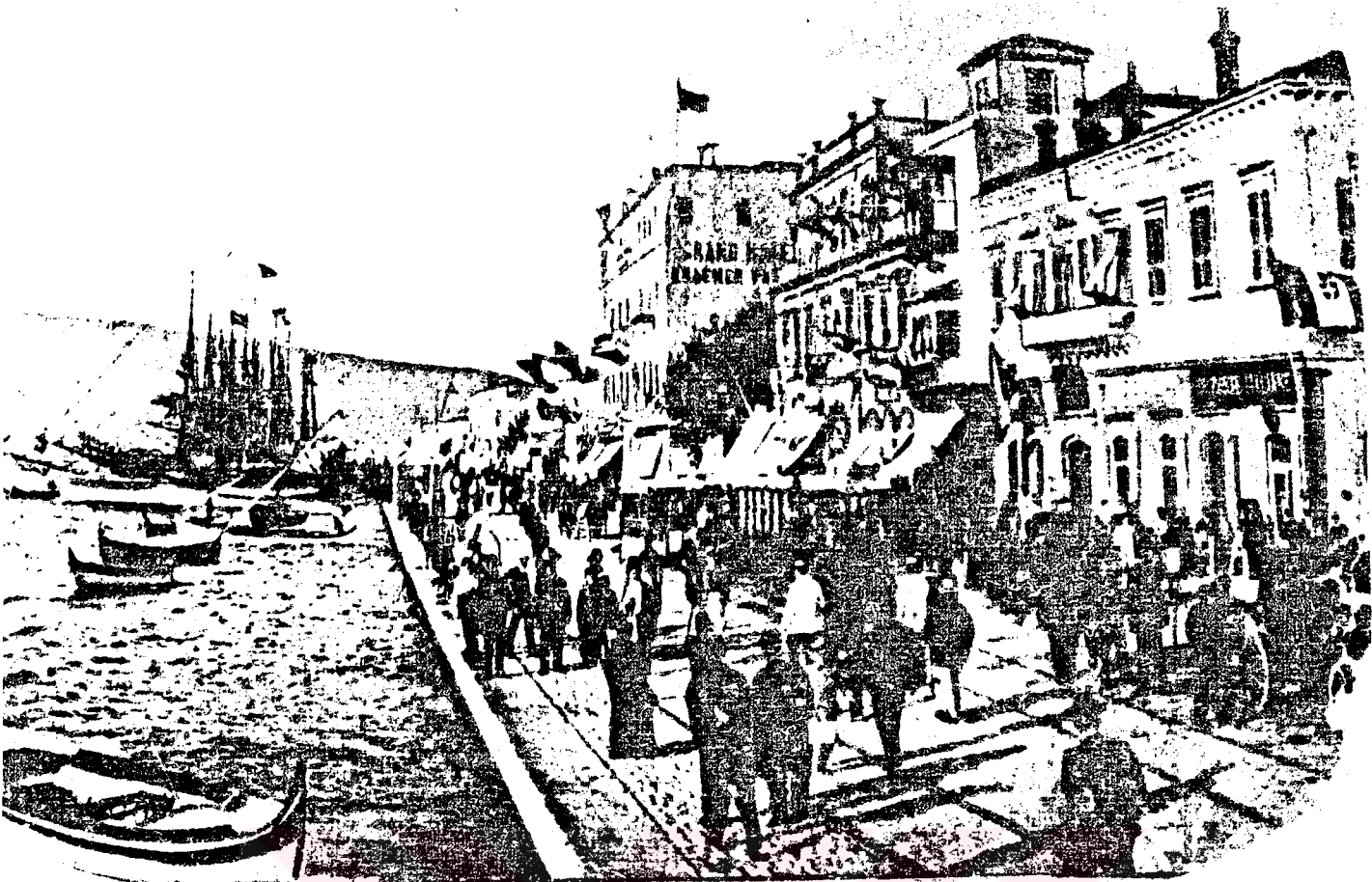

Mosquées.

Mosdjids

Médressés.

Eglises Grecques et autres

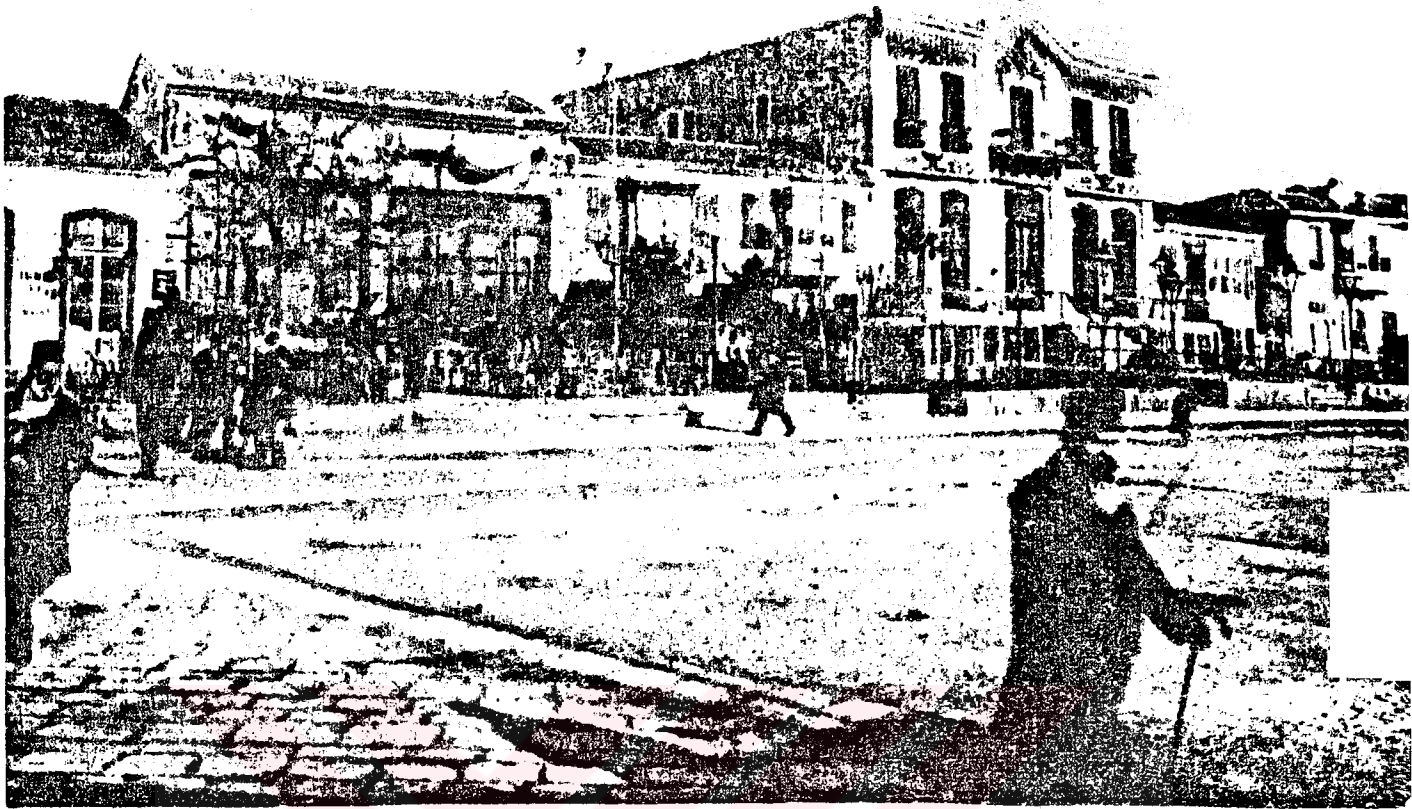

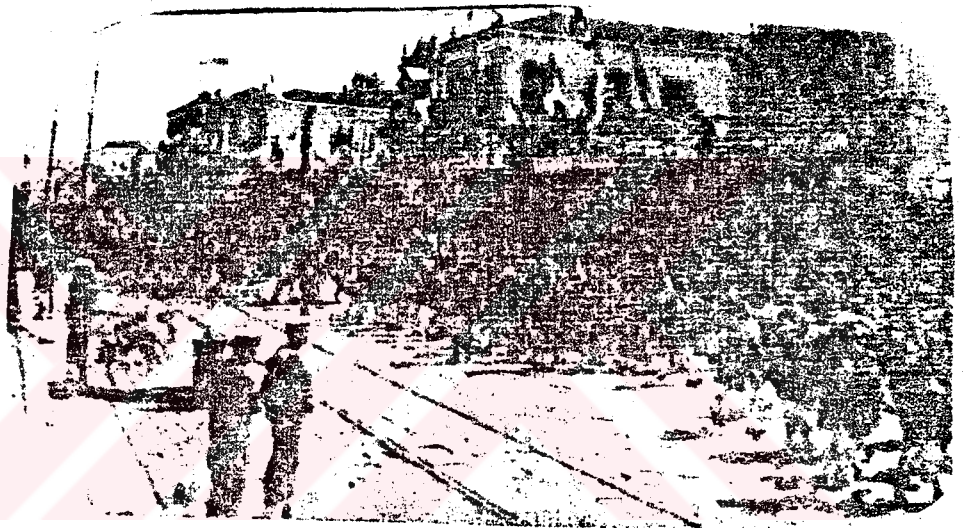
Quai de Smyrne.

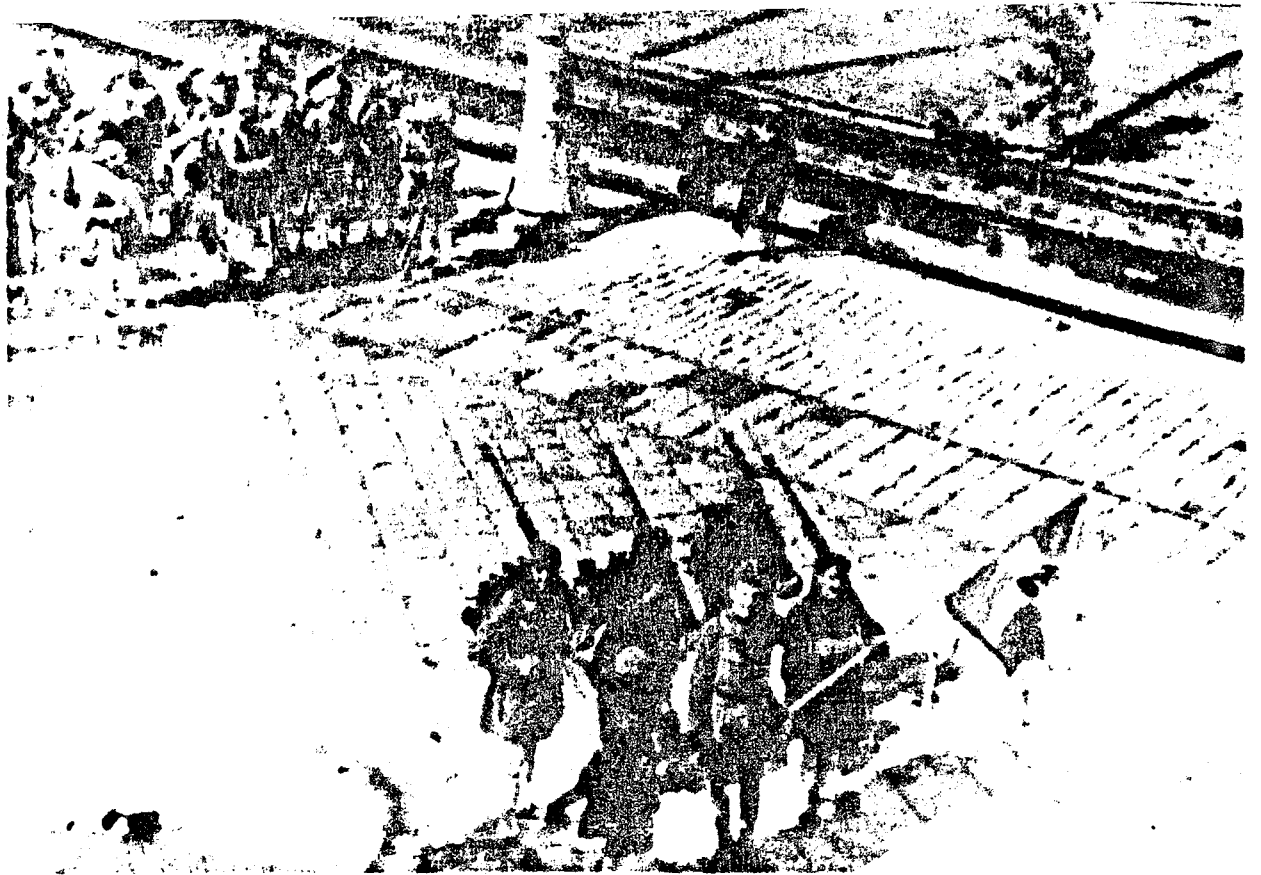
Rue de Cardeliot.

Gukur.
Harp Tarihi Bşk.
Kütphanesi

فدای خود را فدای خدیو و پادشاه کردیم
چونکه ما فدا کردیم

